

শংকৰী সাহিত্যৰ ভূমিকা

নাৰায়ণ দাস
বক, মহাবিদ্যালয়, তেজপুৰ অসম

কৃষ্ণ প্রকাশ

জাহাঙ্গিৰ ১৯৫৫
১৯৫৫ ১৯৫৫

**SANKAR
SAHITYAR
BHUMIKA**

An Introduction to the Literary works
of SANKARADEVA (1449-1568 A D)
the Vaisnave saint of Assam by Narayan
Das M A (Double) Lecturer, Darrang
College Tezpur published by Mrs
Jyotsna Das B A (Hons) for KRISHNA
PRAKASH Dekapara Gauhati-17 1979
Price Rupees fifteen only

। প্রকাশক : শ্রীমতী জ্যোৎস্না দাস ০ কৃষ্ণ প্রকাশ ০ ডেকাপাড়া।

গুৱাহাটী-৭৮১০১৭ ০ দাবা-ডেডপুৰ ৭৮৪ ০১ ।

০ পৰি বণক ০ নিউবুক ষ্টল গুৱাহাটী ১ ।

। অধৰন প্রকাশ নবেম্বৰ ১৯৭৯ ।

। বেঙ্গল : শিৱী চেম্বাৰ বুক ।

ডাঃ ল . কলিমা আৰু প্ৰফ . বাৰ্লিমাৰ গুৱাহাটী-১৭ ।

। মূল্য : পোন্ধৰ টকা মাত্ৰ ।

। ଅର୍ପଣ ।

ମରମ ଆବଧାୟା ମାତୁଦେବୀ

ଶ୍ରୀମତୀ ଗଜା ନାମସଃ

କବ୍ୟକଳତ ।

। বিষয় ক্রম ।

আগকথা (০৫) তত-কথন (০৬) লেখকৰ কথা (০৭)

শংকৰী সাহিত্যৰ বচনাক্ৰম আৰু শ্ৰেণী বিভাজন—১ পিঠি, শংকৰী
সাহিত্যৰ আধাৰ গ্ৰন্থ—৬ পিঠি, শংকৰী সাহিত্যৰ সম্বন্ধিত পাঠ—১০
পিঠি, শংকৰী সাহিত্যত সৌন্দৰ্যবোধ—১৬ পিঠি শংকৰী সাহিত্যৰ
স্থল—২৫ পিঠি, শংকৰী সাহিত্যৰ অলংকাৰ—৩৫ পিঠি, শংকৰী সাহিত্যত
বস—৩৬ পিঠি, শংকৰী সাহিত্যৰ ভাষা—৫৩ পিঠি শংকৰী সাহিত্যত
অসমীয়া সমাজ আৰু সংস্কৃতিৰ চিত্ৰ—৬১ পিঠি শংকৰ দেৱৰ বচনাত
প্ৰকৃতি—৭০ পিঠি, শংকৰদেৱৰ বচনাত পূৰ্বকবিৰ প্ৰভাৱ—৭৫ পিঠি,
শংকৰোত্তৰ সাহিত্যত শংকৰী সাহিত্যৰ ভূমিকা—৮২ পিঠি, শংকৰদেৱৰ
অন্ত্যবাদবীতি—৮৮ পিঠি শংকৰী সাহিত্যৰ চিত্ৰকথা—৯৩ পিঠি শংকৰী
সাহিত্যত দৰ্শন—৯৭ পিঠি, শংকৰদেৱৰ স্থলাবদ্ধ বচনাব পৰিচয় (ক)
ছোৱালৰ বাণী হৰিচন্দ্ৰ উপাখ্যান—১০১ পিঠি (খ) কল্পিত হৰণ কাব্য—
১০৫ পিঠি, (গ) ভক্তি প্ৰদীপ—১০৯ পিঠি (ঘ) অনাদি পাভন—১১০ পিঠি
(ঙ) অজামিল উপাখ্যান—১১৬ পিঠি (চ) অমৃত মন্ডল—১১৭ পিঠি,
(ছ) বলিহলন—১২ পিঠি (জ) আদ্য দণ্ড—১২৬ পিঠি (ঝ) নিম্নমন্ত্ৰ-
সিদ্ধ শব্দ—১৩৪ পিঠি (ঞ) শংকৰ ভাগৱত—১৩৭ পিঠি,
(ট) গুণমালা—১৩৯ পিঠি (ঠ) উত্তৰাকাঙা বামাংগ—১৪১ পিঠি
(ড) শংকৰদেৱৰ সংস্কৃত বচনাব পৰিচয়—১৪৩ পিঠি, কীৰ্ত্তন ঘোষা—
১৪৬ পিঠি শংকৰদেৱৰ নাট্যকলা—১৫৩ পিঠি (ক) পত্নীপ্ৰসাৎ—১৬২
পিঠি (খ) কালিদাস—১৬৩ পিঠি (গ) কেলিগোপাল—১৬৬ পিঠি
(ঘ) কল্পিতহৰণ—১৭০ পিঠি (ঙ) পাৰিজাত হৰণ—১৭৩ পিঠি
(চ) বামবিজয়—১৭৭ পিঠি, শংকৰদেৱৰ গীত প্ৰবন্ধ—১৮০ পিঠি ।

উপবৰ্ণি ।

॥ আগকথা ॥

শ্রীমদ্বাৰাণসীয়াস 'শংকৰী সাহিত্যৰ কৃষিকা' একত্ৰকাৰে অভিযন্তা
ধৰণৰ পুথি হৈছে, যাক ইংৰাজীতে bibliographical study বুলিব
পাৰি। অসমীয়াত তেনে ধৰণৰ অধ্যয়ন নাই বাবে এই আখ্যাটো
অসমীয়া কবি দিবলৈকে মই টান পাইছো। অধ্যাপক দাসে শংকৰদেৱ
তথা শংকৰদেৱৰ সাহিত্য-কৰ্ম কলা কৰ্মৰ বিষয়ে ইতিপূৰ্বে বিস্তৃত
লেখকে কৰা আলোচনাৰ খবৰ এই পুথি খনিত একেলগ কৰিছে।
শংকৰদেৱ সম্পৰ্কীয় bibliography গ্ৰন্থপটী তথা গ্ৰন্থকৰ্ত্তা একেলগ
কৰি প্ৰস্তুত কৰিবৰ বহু ইতিমধ্যে কোনোৱে কৰা দেখা পোৱা নাই।
শ্রীমদেৱ স্বতন্ত্ৰভাৱে তেনে তালিকা প্ৰস্তুত কৰা নাই যদিও তেওঁৰ
শংকৰদেৱ সম্পৰ্কীয় বিভিন্ন দিশৰ বিচাৰত সংশ্লিষ্ট গ্ৰন্থ আৰু গ্ৰন্থকৰ
খবৰ সংশ্লিষ্ট কৰিছে। সেই সেই দিশত তেওঁৰ নিজৰ যি বক্তব্য বা
বিচাৰ সি এই সৰু পুথিখনৰ মূল অন্তৰ্ভুক্ত। এই বিষয়ত শংকৰ-
দেৱৰ সাহিত্য কৰ্মৰ সৌন্দৰ্য-নিপাত পাঠকে ভাল পাবৰ আৰু ভাবিবৰ
চিন্তিবৰ অনেকখিনি কথাই পাব। লগতে ব্ৰহ্মতে যদি সেই সেই
বিবিধ বিষয়বোৰত কোনে ক'ত কি কৈছে তাক জানিব পুথিলৈ
পাঠকজনে তাৰ খবৰ পাই থাকিব আৰু আনুগত্যক বুদ্ধি সেই পূৰ্বদৰী-
সকলৰ লেখাবিলাক বিচাৰি উলিয়াবলৈও সুবিধা পাব। এয়া ভাৱ
লাভ। শংকৰদেৱৰ সৌন্দৰ্যবোধ সংকৃত আৰু অসমীয়া হুল, অলংকাৰ
প্ৰয়োগ বস, ভাষা, সমাজ-সংস্কৃতিৰ চিত্ৰণ, প্ৰকৃতিৰ প্ৰয়োগ, চাৰ্ভনিক
গুণবাহু আদি ভাবিবপৰা প্ৰায় সকলো বিষয়কে শ্রীমদেৱ আলোচনাৰ
মাজলৈ টানিছে আৰু মহাপুৰুষৰ গ্ৰন্থসমূহৰো স্বকীয়া স্বকীয়া কিবা
ভাঙি ৰখিছে। এই ফল এখনি পুথি শংকৰদেৱৰ সাহিত্যাত্মীসকলৰ
যে আহৰণৰ বস্তু হ'ব সেই কথা অন্তৰ্ভুক্ত কৰিবলগীয়া।

পত্নীৰী বিশ্ববিদ্যালয়

পাটীআলা ১৬৭০০২

২১ নবেম্বৰ ১৯৭৬

মহেশ্বৰ মেধাৱী

।। শুভবৰ্ণন।।

৮ মধ্যযুগৰ অসমৰ নৱ-বৈষ্ণৱ ভক্তি আন্দোলনৰ প্ৰৱৰ্ত্তক আৰু একশৰণ নামধৰ্মৰ প্ৰতিপাদক শ্ৰীমন্ত শংকৰদেৱৰ পূৰ্বাধিকৃত সমগ্ৰ ভাৰত জন্ম আৰু কাৰ্য্যক্ৰমহে অসম। তেওঁ একেধাৰে শিৰ্ষামণি ভূঞা জাগৰিক “শিল্পী সন্ত ভক্ত কবি গীত সঙ্গীতকাৰ সঙ্গীতজ্ঞ চিত্ৰকৰ বাটোকাৰ মঞ্চ ব্যৱস্থাপন ক অভিনেতা সমাজ-সংস্কাৰক কথাবাচক ধৰ্ম-উপদেশক ধৰ্ম প্ৰৱৰ্ত্তক, ধৰ্মগুরু আৰু বিশেষকৈ পাণ্ডিত মানৱৰ উদ্ধাৰকৰ্তা আছিল। তেওঁৰ ব্যক্তি আছিল বহুদুখী। অসমীয়া জাতি অসমীয়া সাহিত্য আৰু অসমীয়া সংস্কৃতিৰ প্ৰকাৰে দিশৰ আলোচনাই অসম্পূৰ্ণ হৈ বৰ — যদিহে শ্ৰীমন্ত শংকৰ দেৱৰ উল্লেখ কৰা নহয়।

আধুনিক যুগৰ ভৌতিক জীৱনৰ পৰিৱৰ্তিত দৃষ্টিকোণৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত শ্ৰীমন্ত শংকৰদেৱৰ ব্যক্তিৰ নবী বিশ্লেষণ আৱশ্যক হৈছে। সেয়েহে তেওঁৰ ব্যক্তিত্ব আৰু প্ৰতিভা সাহিত্যিক আৰু সাংস্কৃতিক অৱদান আদিৰ বিষয়ে হোৱা নবীন আৰু উপযুক্ত সকলো বিবেচনা বিশ্লেষণ সাধৰে গ্ৰহণ কৰা সমীচী। হব।

এই দিশৰপৰা জনাৰ সৰু দাসৰ শ্ৰীমন্ত শংকৰদেৱৰ ভূমিকা, এক প্ৰশংসনীয় পদক্ষেপ। এ বনিত লেখকৰ প্ৰেৰণাটো নিতান্ত সকলিত হৈছে। শেষৰ দুটাত লেখক শংকৰদেৱৰ বচনৰ জিৱন সঞ্চিপ পৰিচয় তুকীয়া তুকীয়াকৈ দাঙি ধৰিছে। বিশিষ্ট শীৰ্ষকৰ প্ৰথম পোন্ধৰটা নিবন্ধত সমগ্ৰ বচনাতলীৰ অন্তৰ্নিহিত (intrinsic) আলোচনা একে ধৃপতে কৰিছে। নিবন্ধ সোণৰটা সম্পূৰ্ণ সত্য হৈছে যদিও তাৰ মাজত পাৰম্পৰিক এক সংঘৰ্ষ আৰু পৰিপূৰককৈ পৰিস্ফুট। গতিকে গ্ৰন্থ বনিত শংকৰদেৱৰ বচনাতলীৰ উপৰত বিভিন্ন দৃষ্টিকোণৰপৰা দৃষ্টিপাত কৰাত লেখক সফল হৈছে। বিষয় বিশ্লেষণ ননোগ্ৰাহীকৈ অতি সংক্ষিপ্ত আলোচনা কৰিছে। এওঁ সঞ্চিপত গ্ৰন্থখনিৰ নামকৰাৰ পৰাই স্পষ্ট হৈ পৰে—ই শংকৰী সাহিত্যৰ ভূমিকা হৈ বাহুল্য বিবেচনা বিশ্লেষণ নহয়। গ্ৰন্থখনি অৱশ্যেৰে মহত্বপূৰ্ণ আৰু উপযোগী হৈছে। আশাকৰোঁ পাঠকবৃন্দই গ্ৰন্থখনিক আদৰি ল'ব।

। লেখকৰ কথা ।

অসমীয়া সাহিত্য আৰু সংস্কৃতিৰ কৰ্মীৰ মহাপুৰুষ শংকৰদেৱৰ (খৃঃ ১৪৪২-১৫৬০) জীৱনবৃত্ত বহুমুখী কৰ্মসাধনা আৰু বাবে বহুদূৰ সাহিত্য সজাৰৰ আলোচনাৰ অন্তৰ নাই। কথা আৰু হৃদয়ত চাৰ্চাত মধ্যযুগীয় চৰিত্ৰ পুথি সমূহত মহাপুৰুষৰ কৰ্মময় জীৱনৰ ভালেখিনি কথা উদঘটিত হৈছে। দুই-এখনত দেৱাৰ নিৰ্বাচিত গ্ৰন্থমালাৰ বচনাকাল বিৱৰণ বস্তু আৰু দাৰ্শনিক উৰ্বৰো আভাস পাই। আধুনিক কালৰ বসৰাজ বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়াই অৱজ্ঞতে শংকৰদেৱৰ সাহিত্যিকৰ বস্তুৰ পৰা এটা মুকলি কৰে। তেওঁৰ পাচত ড॰ বাণীকান্ত কাকতি ৮ নিৰ্বাচিত কুমাৰ বৰুৱা, ভিহেশ্বৰ নেওগ কালি ৰাম মেধি, ড॰ মানৱ নেওগ, ড॰ সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মা মনোহৰলাল শাস্ত্ৰী বাপচঞা এছ এছ ড॰ কৃষ্ণ নাৰায়ণ প্ৰসাদ 'মাপৰ' আদিয়ে মহাপুৰুষৰ গ্ৰন্থমালাৰ তাত্ত্বিক আৰু সৌন্দৰ্যময় আলোচনাত আগভাগ লয়। দেৱাৰ বচনাসমূহৰ আলোচনা বিলাচনা অকল অসমীয়াতে আৰু নাথাকি হাৰাণী আৰু হিন্দীভাষাৰ মাধ্যমলৈকেও সম্প্ৰসাৰিত হোৱাটো সুখৰ স বাৰ।

উমানিখিনি আলোচনা থকাসেও 'শংকৰী সাহিত্যৰ ভূমিকা' গ্ৰন্থখনত প্ৰৱৃত্ত হ'লো। এই কাৰণেই য়ে বক্তৃতাখনলৈকে লোকসকলৰ বচনাৰ বিভিন্ন প্ৰণালীবদ্ধ একত্ৰিত অধ্যয়ন অসমীয়া ভাষাত প্ৰাপ্ত নহয়। বক্তব্যৰ ডাঙৰীয়াৰ 'শ্ৰীমতী শংকৰদেৱ' এতিয়া ছপাৰ বাহিৰত, অসমীয়া সাহিত্যৰ বৰ্ত্তমানকালত মহাপুৰুষৰ সাহিত্যিক অৱধানৰ বিষয়ে বিচাৰ বিৱৰণ আছে, সি ভেনেই চমু। অথচ মূল গ্ৰন্থাঙ্কলী অধ্যয়নৰ দ্বাৰা আনন্দ উপভোগ কৰাটোও সকলোৰে পক্ষে অসম্ভৱ। এইবোৰ এচৰ নতুনপৰিচয় দিয়াত গুৰুজনাৰ বিশাল বচনাকৰ্মৰ এটি আভাস পৰ পাৰে সেই উদ্দেশ্য বৰ্ত্তমানৰ পুথি খনি বচনা কৰাৰ দ্বাৰে। ইয়াত অমি লগুন পৰা পৰা ইয়াতকৈ পূৰ্বৰে সকল বিবিধিটো দেখুৱাই গৈছে সেয়ে এ নিতৰ নতুন অৱস্থাৰী বিচাৰ কৰিছোঁ। মহাপুৰুষৰ ভাষাত কবলৈ গলে সাবশেষে কথা কোনে কহিব বক্তব্য যেন পক্ষী উৰাৰ পাৰে ব অৱশ্যে। (প্ৰথমভাগ পদ ১২)

শংকৰদেৱৰ বচনা কৰ্ম বুজাবলৈ 'শংকৰী সাহিত্য'ৰ প্ৰৱৰ্ত্তন কৰা হৈছে। সমগ্ৰতে 'শংকৰী' পৰাই বি ব্যাপকতা প্ৰচাৰ নাতকৈ বৰ্ত্তমানৰ প্ৰে পক্ষে ভালেখিনি ঠেক গুণেই এই প্ৰক্ৰিয়াৰ। পুথিখনিৰ উদ্ধৃতি সাহিত্য-বৃত্ত হৰিনাৰায়ণ দত্তকৰাৰ দ্বাৰা সম্পাদিত শ্ৰীশংকৰ বাক্য বৃত্ত বৰ্ত্তমান তাৰিখৰ (১৯৫০) পৰা লোৱা।

পঞ্জাবী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ সন্ত শ্রীমন্তশংকৰদেৱ আসনৰ অধিষ্ঠা, শিক্ষাসূচক ড॰ মহেশ্বৰ নেওগজীৱে তেখেতৰ বিভিন্ন ব্যক্তিত্বৰ মাজতো এটি মূল্যবান “আগকথা” লিখি দি আৰু গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ হিন্দী-বিভাগৰ অধ্যাপক ড॰ কৃষ্ণনাৰায়ণ শ্ৰীসাদ মাগধ দেৱে এটি শুভ কথন আগবঢ়াই শংকৰী সাহিত্যৰ ভূমিকাৰ সৌন্দৰ্য আৰু গাভীৰ বঢ়াইছে। কুয়োজনা নমস্য পণ্ডিতলৈ আন্তৰিক কৃতজ্ঞতা জ্ঞাপন কৰিছোঁ। এই সক পুথিখনি বচনাকৰেণীতে যি সকল ব্যক্তিয়ে নানা দিহা পৰামৰ্শৰে লেখকক কৃতজ্ঞতা পালত আবদ্ধ কৰাইছে সেই সকলৰ ভিতৰত য গলদৈ উচ্চতৰ বাধ্যমিক বিদ্যালয়ৰ উপাধ্যক শ্রীধৰ্মহাস চৌধৰী, দৰং মহাবিদ্যালয়ৰ অধ্যাপক শ্রীসতীশ চন্দ্ৰ ভট্টাচাৰ্য, ভেজপুৰ মহাবিদ্যালয়ৰ অধ্যাপক শ্রীশ্ৰীমুন্দ্ৰ চন্দ্ৰ গোহাৰী, ডিব্ৰুগড় এইচ, এচ, কানৈ মহাবিদ্যালয়ৰ অধ্যাপক শ্রীশ্ৰীমুন্দ্ৰ ভট্টাচাৰ্য আৰু গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ হিন্দীবিভাগৰ ছাত্ৰ শ্ৰীকিষণ কুমাৰ কাকতি অন্যতম। পুথিখনিৰ প্ৰকাশৰ দায়িত্ব গ্ৰহণ কৰি “কৃষ্ণ প্ৰকাশ”ৰ শ্ৰীমতী জ্যোৎস্না দাস আৰু হুপাশালৰ বাবুতীৰ কৰ্ম সম্পাদনেৰে বালিগাঁৱৰ কলিতা আৰ্ট প্ৰেছৰ শ্ৰীতোগেশ্বৰ কলিতা জ্বাক কৰ্মীবৃন্দ আমাৰ লগৰ ভাগী হৈছে।

মেচিন প্ৰেছ নিজে চাব নোৱাৰাত পুথিখনিত বহুতো ভুল থাকি গ’ল। তাৰ বাবে পাঠকসকলৰ ওচৰত ক্ষমা বিচাৰিছোঁ। চকুতপৰা কেইটামান ভুলৰহে এখনি তথ্যনি তালিকা দিয়া হ’ল। শংকৰী সাহিত্যৰ অনুবাদী সকলে পুথিখনি মৰমৰ চকুৰে চাই ইয়াৰ ভ্ৰটিখিনি আঙুলিয়াই দিলে আগলৈ ইয়াৰ পৰিমাৰ্জিত আৰু পৰিবৰ্ধিত তাৎপৰ্য এটি উলিয়াবলৈ বাইল পাৰ।

দৰং মহাবিদ্যালয় ভেজপুৰ

মাৰাৱণ দাস

২৫ নবেম্বৰ, ’৭৯

॥ শংকৰা সাহিত্যৰ বচনা ক্ৰম আৰু শ্ৰেণী বিভাজন ॥

"There are poets and composers there are saints and religious teachers there are musical masters there are Preachers but Sankaradeva was genus in whom all these qualities were rolled into one" (১) বসুমখী প্ৰতিভা সম্পন্ন মহাপুৰুষ শংকৰদেৱ

মুহূৰ্ত্তে প্ৰতিভাৰ যাত্ৰাকাঠিৰ পৰাশৰ অসমীয়া ভাষা আৰু সাহিত্যৰ কমন যন্তা আৰু প্ৰকাশিকা শক্তিৰ সমৃদ্ধি সাধনাৰ অম্লান সত্ৰিক অধিসম্বাদীভাৱে এক মহৎ সাহিত্যৰ স্বৰ্ণ খচিত মিনৰল উত্তালন কৰে। মহাপুৰুষৰ বিশাল সাহিত্যৰ ৰূপ ভিন্নতা আৰু বিষয়বস্তুৰ বৈচিত্ৰ্যই বিভিন্ন বসাম্বাদী কোষৰ স্তিত ২২০০ চুই গায়। তেওঁৰ বিভিন্ন ৰচনাক লেখন কাল, ভাষা আৰু সাহিত্যিক ৰূপৰ ফালৰ পৰা পোষণ পোষণ ভাগে ভাগে পাবি।

শংকৰদেৱ নিজে মাত্ৰ এখন পৰিৱৰ্ত্তন-কালৰ উল্লস কৰিছে, বাকীদোৰৰ কথা নাই। এই পুৰুষৰ অতি বয়সৰ ৰচনা সমূহত ভাষাৰ সৌন্দৰ্যময় প্ৰকাশ সহজে চকুত পৰে। তত্পৰি বংশ মৰ্গত প্ৰতি সচকত ডেকা কবিয়ে প্ৰণয়ন কৰা বিভিন্ন লেখৰ ভিত্তিত "কাহ্ন শংকৰ" আৰু ভগৱান শ্ৰীকৃষ্ণৰ পাদ-মূলত আত্মনিবেদন কৰা শ্লোক কবিতায় "কৃষ্ণৰ কি কৰ" ৰূপ ভণিতা পোষণ কৰা বৃষ্টি ড কাকতিৰ প্ৰদৰ্শন কৰিছে। (২)

(১) অধ্যাপক বাহুদেৱ শৰণ অগ্ৰৱালৰ মত।

(২) বাণী কান্ত কাকতি—পুৰণি অসমীয়া সাহিত্য, (১৭ পৃষ্ঠা ১০) পৃষ্ঠা ২৮

অৱশ্যে ভাটী বয়সৰ দুই এখনি লেখাৰ স্থান বিশেষতঃ কায়স্থ' শব্দৰ উল্লেখ নথকা নহয়। তদুপৰি তেওঁৰ দুখনি প্ৰোট-লেখ 'কুকুক্ষেত্ৰ' আৰু দ্বাদশ 'স্কন্ধ' ভাগৱতৰ অনুবাদত এবিধ নামৰ অনুল্লেখ ভাৎপৰ্যপূৰ্ণ। তথাপি গুৰু চৰিত কিংবা কথা গুৰু চৰিতৰ বাহ্য প্ৰমাণ আৰু কবিৰ দ্বাৰা ব্যৱহৃত ভাষা, বিষয় বস্তুৰ বিকাশ অনুবাদ আৰু মৌলিক গ্ৰন্থত আধৰ গ্ৰন্থৰ উল্লেখন ব্যক্তিগত জীৱনৰ চুই এটি ঘটনাৰ ক্ষণি প্ৰতিধ্বনি আৰু ইতিহাস খ্যাত বামৰয়, চিলাৰায় প্ৰভৃতিৰ উল্লেখ আদি অন্তৰ্ভুক্ত প্ৰমাণৰ ভেটিত ড মহেশ্বৰ নেওগে শ কবী সাহিত্যৰ যি বিজ্ঞানসন্মত পৰিক্ৰমা নিকাশণৰ প্ৰয়ত্ন কৰিছে, তাক সৰহ সখ্যক পণ্ডিতগৰাকীয়ে গ্ৰহণ কৰা দেখা যায়। ড নেওগৰ কালানুশািতিক বিভাজনৰ উদ্ধৃতি দিয়া হ'ল। (৩) —

(১) আদি বা বাৰভূঞা ৰাজ্যত কটাৱা কাল—তাকণাৰ চপলতা আৰু সমৃদ্ধি ভৰা কাল (১৪৮ শকপৈ ১৭ত —

(ক) ভাগৱতৰ বাহিৰৰ কাহিনী

১। হৰিশ্চন্দ্ৰ উপাখ্যান

২। ভক্তি প্ৰদীপ

৩। কৌল ঘোষাৰ উল্লেখ নথক

(খ) ভাগৱতৰ বাহিৰৰ কাহিনীৰ লগত সমিশ্ৰিত ভাগৱতৰ কাহিনী

বিশ্ব শ্ৰীধৰী চীকাৰ প্ৰভাৱৰ পৰা মুক্ত—

৪। কাশ্মীৰী হৰণ কাব্য

(গ) গীত

৫। প্ৰথম বৰগীত মন ঘেৰি ৰাম চৰণহি লাগু,

(ঘ) দশম স্কন্ধৰ বাহিৰৰ ভাগৱতৰ কথাৰ প্ৰথম খণ্ড—

৬। ষষ্ঠ স্কন্ধ বা অজামিল উপাখ্যান,

৭। অষ্টম স্কন্ধ বা গজেন্দ্ৰোপাখ্যান আৰু সমুদ্র মথন (কীৰ্তন

ঘোষাৰ 'হৰ মোহন' সৈত)

- ৩। কীৰ্ত্তন ঘোষাৰ অজামিল-উপাখ্যান, প্ৰহ্লাদ-চৰিত্ৰ, হৰ
মোহন, বলি ছন্দ, গজাঙ্গাপাখ্যান, চতুৰ্বি শক্তি অৱতাৰ
বৰ্ণন, ধ্যান বৰ্ণন
- (ঙ) ৮। গুণমালা দ্বিতীয়-বৰ্ণ অধ্যায় [?]
- (১) মথি বা অসম ৰাজ্যত কাটাৱা কাল—অশান্তি, বিৰোধ,
অজসমালাচনা আৰু শেহান্তৰত অগ্ৰসৰ কাল [১৪৩৮ শকৰ
পৰা ১৭৬৫ শকলৈ]
- (ক) ভক্তি বিৰোধী দগুন যুক্তি
- ৩। কীৰ্ত্তন ঘোষাৰ পাবণ-মৰ্দন, নাম অপৰাধ
- ৯। পত্নী প্ৰসাদ নাট
- (ন) ভাগৱতৰ দশম স্কন্ধৰ পূৰ্বাৰ্ধৰ কৃষ্ণৰ শিশু জীৱনৰ বৰ্ণনা
কীৰ্ত্তন ঘোষাৰ শিশু লীলা, ৰাস ক্ৰুড়া, কংস বধ, গোপী
উদ্ধৱসবাদ, কুঁজীৰ বাঙা-পূৰণ, অক্ৰুৰ বাঙা পূৰণ ।
- (৫) শেষ বা কোচ ৰাজ্যত কাটাৱা কাল—আপেক্ষাকৃত শান্তি,
ভক্তি আন্দোলনৰ সম্পূৰ্ণতা লাভ আৰু শঙ্কৰদেৱৰ পূৰ্ণতম
মানাৱিকালৰ কাল [১৪৬৫ শক মানৰ পৰা ১৪৯০ শকলৈকে]
- (ক) দশম স্কন্ধৰ বাহিৰত ভাগৱত কথাৰ দ্বিতীয় খণ্ড
- ১০। বলি ছন্দ
- ১১। অনাদি পাতন
- (খ) ভাগৱতৰ দশম স্কন্ধৰ উদ্ভাৱণ আৰু একাদশ-দ্বাদশ স্কন্ধৰ
কাহিনীৰ কীৰ্ত্তন—
- ৩। কীৰ্ত্তন ঘোষাৰ জবাসক যুদ্ধ, কালযতন বধ, মূচুকুল শক্তি,
সামন্ত ভৰণ, নাৰদৰ কৃষ্ণদৰ্শন, বিপ্ৰ পুত্ৰ আনয়ন, দামোদৰ
বিপ্ৰৰ আখ্যান, দেৱকীৰ পুত্ৰ আনয়ন বেদ স্তুতি, লীলা
মালা, কল্লীৰ গ্ৰেম কলহ, ভৃগু পৰীক্ষা [দশম স্কন্ধ, শেষ
চুই বও বৰ্ত্তমান কীৰ্ত্তন ঘোষাৰ বহিস্কৃত, অনন্ত কন্দলিৰ
মধ্য শেষ দশম বচনাৰ আগতে সকলো বৰ্ত্তিত হৈ কন্দলিক
প্ৰভাৱাধিত কৰিছে], কৃষ্ণৰ বৈকুণ্ঠ প্ৰয়াণ, ভাগৱতৰ ভাৱপূৰ্ণ,
(গ) বহুল ভাবে ভাগৱতৰ স্কন্ধৰ ভাটনি আৰু কাহিনী—
- ১২। দশম স্কন্ধ আদি;
- ১৩। একাদশ স্কন্ধ

- ১৮ ছন্দৰ স্বক,
১৭। প্ৰথা স্বক
৬ দ্বিতীয় স্বক,
১৭। নৱম স্বক
৮। কুক স্বক,
১৯। নিমি-নল সিদ্ধান্তদ,
৮। গুণমালা, প্ৰথম অধ্যায়,

(৭) বাঁমকথা—

- ১০। বাঁমকথা, উত্তৰাকাণ্ড
(৬) গীত—বৰগীত (সকল) টোটেৰ চিহ্ন
(৮) প্ৰকাশন গ্ৰন্থ—১১ ভক্তি-বন্ধকৰ
(৯) নাট—২২। কালিদাস, ২৩। কালি গাপাল, ২৪। কালীয়া শৰ।
১১। পাৰিজাত চৰণ, ২৬। বাম বিজয়, অম্বা বচন।
১৪৯০ শক। (৪)

ভাষা প্ৰয়াগৰ ভিত্তিত নগাপুৰৰ বচনামাপক শিৰিটা প্ৰাণ
অমৃতক কৰি পৰি—(ক) সঙ্কত—ভক্তি-বন্ধকৰ আৰু টোটেৰ
ভাষা সঙ্কত। (খ)—ব্ৰজবাসী বৰগীত আৰু অংকীয়া নাট মলাত এই
ভাষাৰ প্ৰয়াগ হৈছে আৰু (গ) পূৰ্ণি অসমীয়া—কাৰ্য্য উপাখ্যান
আৰু বাঁমকথা ৬। বন্ধকৰ অনুবাদত পূৰ্ণি অসমীয়াৰ ন্যায়কৰ
সবজনজাত কথা।

সাহিত্যিক ৰূপ বা বচন ৰেখা অমৃতক আলাচক সকল
শৰদী সাহিত্যিক ছটি ভাগত ভগাউল (১) যেন—(ক) অনুবাদ
মূলক, (খ) কাব্য, (গ) নাট, (ঘ) গীত, (ঙ) নম প্ৰসঙ্গ সম্বন্ধীয়
আৰু (চ) ভক্তিতত্ত্বমূলক।

(৬) প্ৰকাশকৰ দৰে ১৭। উক্ত শাস্তিকৰণৰ বন্ধকৰ চিহ্ন
অম্বাৰ গ্ৰন্থ সাৰ নাম হুগাৰ দিয়া নহ'ল।

(৭) মতান্তৰ প্ৰকাশ—অসমীয়া সাহিত্যৰ শিৰিট (সংস্কৰণ ১৭-১৭)
পিঠি ০৭। হেমন্ত কুমাৰ শৰদী অসমীয়া সাহিত্য শিৰিট ৩ (১৬৫)
পিঠি ১৮ ৩, হেমন্ত নাথ গোহাৰী—অসমীয়া সাহিত্যৰ চমু বন্ধক
(তৃতীয় সং.) পিঠি ২২ ১০২।

ড কৃষ্ণনাৰায়ণ প্ৰবাদ ‘মাগধ’ শ কবী সাহিত্যৰ অধিক প্ৰাণী বন্ধ আশাচনা কৰা দৃষ্টিগ ১৮ হৈছে—তেওঁৰ “ভা মিটাৰেৰী বৰ্কে অব শ কৰাদৰ” শীৰ্ষক প্ৰবন্ধটিত (৬)। ড মাগধৰ সেই শ্ৰী বিভাজনটি অলপ পাৰিভাষিক ভাৱে তথ্য উল্লেখ কৰিলে।—

শ কবী সাহিত্যৰ কণ বাইকৈ দুটি—দৃশ্য কাব্য আৰু শ্ৰৱ্য কাব্য। দৃশ্যকাব্যৰ ভিতৰত পত্নী প্ৰসাদ, কেলিগোপাল, কালিদাস কল্পিত-হৰণ, পাৰিজাত-হৰণ আৰু ব’ম-বিজয় আৰু খনি সোমাই পৰে। শ্ৰৱ্য কাব্য শাখাক আন দুটি উপশাখাত ভগাব পাৰি—পদ্য (বৰ্ণনাত্মক) কাব্য আৰু নিবন্ধ (মুক্তক) কাব্য। প্ৰবন্ধ কাব্যৰ আকৌ তিনিটা উপ শাখা।

(ক) যশোদাস—কল্পিত হৰণ আৰু হৰিষ্চন্দ্ৰ উপাখ্যান এই ভাগৰ অন্তৰ্গত। (৭)

(খ) এক থ কাব্য (দীৰ্ঘ বৰ্ণনাত্মক)—অভামিলাপাখ্যান, অমৃত মথন আৰু বশিষ্ঠজন এই উপ শাখাৰ অন্তৰ্ভুক্ত। (৮)

(গ) সংবাদ (কাপালকাথন) কাব্য—এই উপ শাখাত প্ৰখ্যাত ভক্তি প্ৰদীপ, আনন্দিপাতন, নিমিন্দ্ৰ সিদ্ধ সংবাদ আৰু বৈকুণ্ঠ-প্ৰয়ণ অশক স্থান দিব পাৰি।

প্ৰবন্ধ কাব্যৰ দৰে নিবন্ধ কাব্যৰো দুটি উপ শাখা—(ক) মুক্তক (গীত) আৰু (খ) মুক্তক কাব্য। প্ৰথম উপ শাখাত নবগীত, টোটয়, ভটিয়া, নাটৰ গীত সমূহ, গুণমালা (১) আৰু দ্বিতীয় উপ-শাখাত কীৰ্তনাবলী আৰু ভক্তি-বৰ্ণনাকৰ অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছে।

(৬) ড প্ৰসাদ চলিত ভাষাত “শ কৰাদৰ টিউল টেন কাচৰ (১৭৮) শীৰ্ষক গ্ৰন্থৰ ৪-৬১ পিঠি দেখা।

(৭) ড মাগধ এই ভাগৰ উপবন্ধ কাব্য দুটি বৈষ্ণৱ উৎসৱ-বৰ্ণন, কামজয়, বৈষ্ণৱ প্ৰয়াণ আৰু উল্লাস-প্ৰকাশ সাৰ্বভূমি।

(৮) এই উপ-শাখাত ড মাগধ প্ৰবাদ-চৰিত্ৰ বসন্তীলা, শ্ৰীকৃষ্ণ লীলা-মালা কামদাস আৰু শিশু-লীলাকা অন্তৰ্ভুক্ত কৰিছে।

(৯) ড মাগধ এই উপ-শাখাত নান-অপৰাধ, বেদভক্তি ধ্যান-বৰ্ণন, বৈষ্ণৱ-প্ৰয়াণ, গজেন্দ্ৰোপাখ্যান, কুঞ্জীৰ বাজা-প্ৰবণ, বসন্ত-বৰ্ণনা, বসন্ত-বৰ্ণনা, লবণ-বৰ্ণনা, আদিকো স্থান দিছে।

॥ শংকৰী সাহিত্যৰ আধাৰ গ্ৰন্থ ॥

বিভিন্ন দেৱ দেৱীৰ বিভীষিকা পূৰ্ণ পূজা অৰ্চনৰ ঠাইত বিশুদ্ধ হৰিনামৰ শ্ৰৱণ কীৰ্ত্তন আৰু অৰ্চনাৰ জনসংঘৰক সন্মান সত্বে সন্ধান দিয়াৰ মহান উদ্দেশ্য চকুৰ আগত ৰাখি মহাপুৰুষ শংকৰদেৱে যিবিলাক গ্ৰন্থ প্ৰণয়ন কৰিছিল—সিবিলাকৰ সবচ'ৰা ভাগই মৌলিক নহয়। সঙ্কট বিভিন্ন নৈসৰ্গীক গ্ৰন্থৰ ভাবানুবাদ কি বা ভাষান্তৰাদিহ। কবিয়ে নিাক্ৰম তেওঁৰ গ্ৰন্থাবলীৰ নানা স্থানত অধাৰ গ্ৰন্থসমূহৰ বা খোঁকাৰ কৰি কুজীপক-বৃদ্ধিপৰা নিজাক চিৰদিনলৈ উম্মুক ৰাখিছ।

শংকৰদেৱে ল'ৰালি কালতই 'মাৰ্কণ্ডেয় পুৰাণৰ' [৭ ১ অধ্যায়] পৰা চৰিত্ৰসমূহ উপাখ্যান' (১) ৰচনা কৰি কবি-জীৱনৰ পাতনি তৰাৰ লগাত ভৰ্তিহাৰা চাৰি খুটি মাৰে। তেওঁ প্ৰধান গ্ৰন্থ ভক্তি প্ৰণীপৰ মূল সঙ্কট 'গৰুড় পুৰাণ' (১) কবিৰ সৰ্বাধিক জনপ্ৰিয় গ্ৰন্থ 'কৌলন'ত 'ভাগৱত পুৰাণৰ প্ৰস্তাৱটো সবচ'ৰা (৩) টোৱাৰ প্ৰথম অধ্যায় চতুৰ্শ শতিকা-অষ্টম শতিকাৰ বৰ্ষাৰ প্ৰথম, দ্বিতীয় আৰু অষ্টম শতিকাৰ পৰা চয়ন কৰা। 'নাম অপৰাধ'ৰ মূল পদ্যপুৰাণৰ অৰ্গ খণ্ড। পামণ্ড মৰ্দনত 'ভাগৱত পুৰাণ'ৰ 'ভক্তি প্ৰতিপাদক আৰু অভক্ত নিৰাক' প্ৰাক সমুচ্চয়ৰ ভাঙনিৰ লগত বিষ্ণু ধৰ্ম্মস্তৰ আগৰ বৃহন্নাবদীয় পুৰাণ, পদ্ম পুৰাণৰ উল্লেখ,

(১) মাৰ্কণ্ডেয় পুৰাণৰ কথাতে প্ৰথ 'মাৰ্গ'ৰ ৰচনাৰ শব্দসমূহ
উপাখ্যান ॥ ১৮—২

(২) এদে শিবোৰত গৰুড় পুৰাণ
কল্পৰ নাম মহত।

ভৰ্তি প্ৰণীপ পুস্তকৰ কথা

এহিমানে সমাপন ॥ পদ্য—১০৮

(৩) ২ ২য়ৰ নেওৱ—কৌৰ্ণৱৰ কথা (পঞ্চম স—১১০) ভূমিকা
২২—৩২ পিঠি

খণ্ডৰ বৃহৎ সংখ্যক নাম আৰু স্মৃতি সঙ্কলিতৰ সন্মুখীন লোৱাৰ কথা
 কবিয়ে নিজাই স্বীকাৰ কৰিছে। (৪) কৌতনৰ অন্তিম অধ্যায় সম্বন্ধ
 তিৰেত ধ্যান বৰ্ণন (১) অজ্ঞানিলোপাখ্যান (৬) শ্ৰেষ্ঠান-চৰিত্ৰ
 (৭) গাভৰুপাখ্যান (৮) হৰামাহন (৯) বালি ছলন (১০) শিশু-লীলা
 (১১) বাস ক্ৰীড়া (১২) কাম বৰ (১৩) গোপী-উদ্ধৱ-সংবাদ (১৪)
 কঁকৌৰ বাহা-পূৰণ (১৫) অক্লান্ত বাহা পূৰণ (১৬) জ্ঞানসংকল্প বৃদ্ধ
 (১৭) কালযন্ত্ৰণ বৰ, (১৮) মূৰ্ছকল্প স্মৃতি (১৯) সামন্তক ভবন
 (২০) নাৰদৰ কৃষ্ণ দৰ্শন (২১) বিপ্ৰপুত্ৰ আনয়ন (২২) দামোদৰ-
 বিপ্ৰাখ্যান (২৩) দৈবকৌৰ পুত্ৰ আনয়ন (২৪) বেদ স্মৃতি (২৫) কৃষ্ণ
 লীলা মালা (২৬) ক্ৰীকৃষ্ণৰ তৈক্ৰুণ্ণ প্ৰয়াণ (২৭) আৰু ভাগৱতৰ
 ত্ৰৈলোক্য (২৮) আধাৰ গল্প ভাগৱত পুৰাণ। 'জগৎ গৰুড় কুপামানি
 একেছটা ক'তন বচা টোৰহা বৰ্ণনৰ বিষয় বস্তু ব্ৰহ্মপুৰাণৰ উৎকল
 খণ্ডৰ পৰা লোৱা (২৯)

(৪) * ক্রোশা স্বক চাৰা বিচাৰি। পদ—৭৮

* ନିକ୍ଷୁ ସଂଗ୍ରହ ଆଗାମ ଯୋଜନା । ୧୩-୮୭

• তথাপি যদি চির জেদা ঠাৱি । পক্ষ পূৰ্ব গত চাস বিচাৰি ॥

১. স.স. ১২-আই.। নাপাতনে অসাব নিমিত্ত পাচ্ছে। ৭৭৮৭

* डाकू न मारो यदि यन्नाह / प्रविशतः * सुमं च पाठः । पद-२

() 0 9 2 7 8 4 1 2 6 0 1 0 9 9 3 7 1 0 2 6

() २१ १५ ५ ५१ ५० १ ५० -५५

(9) 57 1/2 8 1/2 1 9 08 1/2 1 2 2

(୧) ଡା. ପ୍ର. ୮୨୫ ଅନାମ (୨) ଡା. ମ. ୮୨ ଅନାମ () ଡା. ମ.

८२२७७ (१) डा. अ. ८२२७७ (२) डा. अ.

ਅਸੀਂ (੧) ਤਾਂ ਜੋ ੧੭ ੭੬ ਆਖਿ ਪ੍ਰ (੪) ੨ ੬੭ ਆਖਿ (੧)

ଉତ୍ତର ୨୨ ଅକ୍ଟୋବର (୫) ଓ ପୂର୍ବ ୫୦ ଅକ୍ଟୋବର (୨) ନମ୍ବର

উদ্ভাব (৩) ৩ প্র ১) অধিকার (৩) ৩ প্র ১ অধিকার

(২) তা প ৭ অধাঃ (২) তা প ১ ৫২ অধাঃ (২) তা

পৃ. ৮২ অধ্যায় (২৩) ১০৪ ৮ অধ্যায় (২৪) ভা. পৃ. ১৮৫

ଅଧ୍ୟାୟ (୨୧) ତା. ମୁ. ୧୦୮୭ (୨୬) ତା. ମୁ. ୧୧୧୧ ଖଞ୍ଜ (୨୭) ତା. ମୁ. ୧୧୧୧

७११७२२-७ अक्षात्र (२४) डा पु १२-१२ अक्षात्र । (२४) अक्ष-

পূর্ব ৪৫-৫ ৫৭-৬০ আদি ৬০ অধ্যায়।

• **অবেদ্য কীৰ্তনক শুনিয়ৈ মোকাই ।**

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଷୟ ମଧ୍ୟ ଅବଲୋକନ କର । ପୃଷ୍ଠ ୨୧୧୦

কবিয়ে ডেকা কালত ৰচনা কৰা 'কল্পিণী-হৰণ কাব্য'ৰ বিষয় বস্তুত হৰিবংশৰ সৈতে ভাগৱত-পুৰাণৰ সংমিশ্ৰণ হৈছে। (৩) ভাগৱতৰ প্ৰথম, দ্বিতীয়, একাদশ আৰু দ্বাদশ স্কন্ধৰ অনুবাদত কবিৰ গ্ৰেহ বৰ্জন বোধিত লক্ষণীয় বিষয়। উক্তবাক্যও বামাংগৰ আধাৰ গ্ৰন্থ বাল্মীকী বামাংগ হলেও তাৰ বিষয়ক্ৰম কবিৰ স্বকপেল কল্পিত। (৩১) 'অজামিস উপাখ্যান'ৰ ৰচনাত কবিয়ে ষষ্ঠ স্কন্ধ ভাগৱতৰ সৈতে পঞ্চমস্কন্ধ ভাগৱতৰ মিশ্ৰণ ঘটাইছে। (৩২) অনাদি পাতন অক নিমি-নবসিদ্ধি সবাদ দুয়াখনিয় কাব্যস্থ কবিৰ ওষ মূলক কাব্য। ইয়াৰ প্ৰথমখনিৰ বিষয় বস্তু ভাগৱতৰ তৃতীয় স্কন্ধ আৰু বামন পুৰাণ আৰু শেষৰ খনি একাদশ স্কন্ধ ভাগৱতৰ পৰা (৩৩) চয়ন কৰা। অষ্টম স্কন্ধ ভাগৱতৰ ভেজা লৈ কবিয়ে 'মৃত মথন' (৩৪) আৰু 'বচ্ছলন— এই দুয়াখন কাব্যাক ৰচনা কৰিলেও শেষৰ খনত বামন পুৰাণৰ প্ৰভাৱো মুঠ কবিলে নোৱাৰি। (৩৫) 'কুক্কেত্ৰত দশমস্কন্ধ ভাগৱতৰ উল্লেখ' (৩৬) আৰু 'গুণমালা'ত দশম একাদশ স্কন্ধ ভাগৱতৰ কথাবস্তু বিবৃত হৈছে।

প্ৰচাৰৰ মাধ্যমক প শ্ৰী কাব্যতকৈ দৃশ্যকাব্যৰ স্থান সৰ্বদা শীৰ্ষস্থানত গুণে মহাপুৰুষ শংকৰদেৱে ছখনি আকৌ নাটো প্ৰণয়ন কৰে। ইয়াৰে বাম বিজয় নাটৰ মূল বামাংগৰ বাল কাণ্ড (৩৭) যদিও তাত সংস্কৃত হনুমন্তী কাব্যৰো প্ৰভাৱ নথকা নহয়। (৩৮)

(৩০) হৰিবংশ ২৫৯ ৮০ অধ্যায় ৩ গৱত পুৰাণ ১০৫২ ৫৪ অধ্যায়।

• একে হৰিবংশ কথা অমৃত সাক্ষাত।

আৰো ভাগৱত কথা মিশ্ৰ দিলো তাত।

দুয়ো কথা পদবন্ধে কৰা মিসলাই।

যেন মধু মিশ্ৰ দুধ স্বাদ জ্ঞাপি পায়। পদ—৫

(৩১) Chaliha B P (ed 1978) Sankaradeva pp 143

(৩২) ভা পূ ৬ ১৩ অধ্যায় অক ৫২৬ অধ্যায় (৩৩) ভা পূ ২-৫ অধ্যায় (৩৪) ৮৫ ১৩ অধ্যায় (৩৫) ভা পূ ৮ ১৫ ২৯ অধ্যায় আৰু বামন পুৰাণ ২৩ ৩, ৭৪ ৭৭ ৮৩ ৮৪, ৮২ ৯৫ অধ্যায় (৩৬) ভা পূ ১০ ৮২ ৮৫ অধ্যায় (৩৭) বামাংগ, বালকাণ্ড ১৬ ৭২ অধ্যায়, (৩৮) হনুমন্তী কাব্য ১২৫ ৩৫

কালি দমন (৩৯)। কেলি গোপাল (৭০) কল্লিণী হৰণ (৪১)।
বিশ্ব-পত্নী প্ৰসাদ (৪২)। আৰু পাবিজাত হৰণ (৩৩)। নাটক মূল
হৰিবংশ, ভাগৱত পুৰাণ আৰু বিষ্ণু পুৰাণ।

‘ভক্তি বন্ধাকৰ’ কবিৰ মৌলিক গ্ৰন্থ নহয়। ই বৈষ্ণৱ দৰ্শন
পুষ্ট এখনি কোষগ্ৰন্থ। ভাগৱত পুৰাণৰ উদ্ধৃতিৰ সংখ্যা সৰহ
হালত কুৰ্ম, গৰুড় পদ্ম, বামন, বিষ্ণু আৰু ব্ৰহ্মাণ্ড পুৰাণ, বিষ্ণু
ধৰ্মাস্ত্ৰ ভাগৱত ভাৱাৰ্থ দীপিকা, ভাগৱৎগীতা, সাঙ্ক্যতত্ত্ব,
পাণ্ডৱী গীতা প্ৰবোধ চন্দ্ৰোদয়, ভৃঙ্গু প্ৰয়াত স্তোত্ৰ, শাস্তি
শতক আৰু যোগাসাৰ প্ৰভৃতি গ্ৰন্থৰ প্লোকে সংকলিত হৈছে (৪৪)।

এনেকৈয়ে মহাপুৰুষ মাধবদেৱে সংস্কৃত শৈক্ষ্য গ্ৰন্থ বাজিৰ
পৰা মাধবী বৃত্তিৰ সাহিত্য আহৰণৰ লগত আপোন মনৰ
মাধবী মিলাই সৃষ্টি কৰা বাৰে নবনীয়া সম্ভাৰ কালৰ অগ্নি পৰীক্ষাত
উত্তীৰ্ণ হৈ আজি ক্ৰপদী সাহিত্যৰ শাৰী পূৰাবলৈ সমৰ্থ হৈছে।

৩৯) ভা পৃ ১০.১৫-১৭ অধ্যায় ৪০) বিষ্ণু পুৰাণ ৫ অধ্যায় হৰিবংশ
২০ অধ্যায় ভা পৃ ১০ ২২-৩৩ অধ্যায় ৪১) ভাগৱত পুৰাণ
৪২) ভাগৱত পুৰাণ ৪৩) বিষ্ণু পুৰাণ ৫ ২২-৩১ অধ্যায়, হৰিবংশ ৬৬-৭৭
অধ্যায় ভা পৃ ১০-৫১ অধ্যায়

৪৪) Neog M-Sankardeva and His Times (1965) PP 208-212

শংকৰী সাহিত্যৰ সমীক্ষিত পাঠ

“জালি কটা যি কেডালি আচ্ছ পুষ্প হাৰ, সেয়েহে গাথোন ভাষা কৰিছ পোহৰ।” (বঘুনাথ চৌধাৰী) পুষ্পহাৰ স্বৰূপ শ কৰ গুৰুৰ প্ৰতিখন গ্ৰন্থই সমূহ অসমীয়াৰ শ্ৰদ্ধাৰ বস্তু—হৃদয়ৰ ধন। সত্ৰ—নামঘৰৰ থাপনাত ভক্তি সহকাৰে স স্থাপিত কীৰ্তন—দশম সেৱাৰ ধলী, ব্যক্তিগত গোসাইঘৰত স বৰ্জিত শ কৰ মাধৱৰ সাঁচিপাত-তুলাপতীয়া পুথিত যিকোনোৱে হাত দিব নোৱাৰে—হস্তান্তৰ কৰাৰ কথা বাদেই। ছপাশাল ওলোৱাৰ পূৰ্ব হস্তলিখিত পুথিৰ মূল্য আছিল সৰ্বাধিক। সীমাহীন কষ্টাকা কষ্ট মূবুলি নকল কৰা পুথি একাধনি পুত্ৰৱং আদৰ সাদৰকৈ ৰাখিবলৈ লিপিকৰ সৰ্বদা কাকুতি জনাইছিল আৰু তেনেমূল্যবান গ্ৰন্থমালা যাতে চোৰ, বৰষুণ বানপানী আৰু ইন্দুৰ-নিগনিৰ উপদ্ৰৱৰ পৰা ৰক্ষা পৰে তালৈ সকলোৱে চোকা নজৰ ৰাখিছিল (১)।

শ কৰদেৱৰ প্ৰত্যেকখন গ্ৰন্থই স্বাক্ষৰ নিৰক্ষৰ নিৰ্বিশেষে সৰ্বাধিক জনপ্ৰিয় গুনে সিবোৰৰ নকল নকলৰ নকল নাইবা নকলৰ নকলৰ নকল হৈছে ভালেখিনি। পূৰ্ণি অসমত পূৰ্ণি পুথিৰ নকলকাৰকৰ শ্ৰেণী দুটা—লেখক আৰু খনিকৰ। খনিকৰ সকল শিক্ষিত নহ'লও পূৰ্ণি পুথি চাই চাই তাৰ লব্ধ প্ৰতিলিপি প্ৰস্তুত কৰিব পাৰিছিল। লেখক সকল শিক্ষিত। তেওঁলোক “যথা দৃষ্টং তথা লিখিতং লেখকে নাস্তি দৃষণং। ভীমস্যাপি বনেভঙ্গ। মুনীনাঞ্চ মতিভ্ৰমঃ ॥ ‘ত্ৰীশুক চৰণত সেৱা’ আদিকৈ প্ৰতিলিপিৰ শেষত লিখি দিলেও বহুসময়ত তেওঁলোকে বিকৃত পাঠ মন্থন কৰে, পঢ়িব নোৱাৰা শকাংশ চিনাকি শকাংশৰে পুৰায়। লিপিকৰৰ

(১) (ক) ডগ পৃষ্ঠ কটি গ্ৰীৱ স্তব দৃষ্টি দৃঢ় ব্ৰত। বস্তুনি লিখিতা পুস্তিঃ পুত্ৰ বং প্ৰতিপালয়েৎ ।

(খ) চৌবাং বক্ষ জলাং বক্ষ বক্ষ সাং ব্ৰথ বন্ধনাং । আয়ুচা. নৰ হন্তেভা এবং বদতি পুস্তিকা।

অসামান্যতাবসত আখৰ পৰিযোৱা, এক আখৰ বা অকাংশ ছৰাৰ লিখা, আখৰৰ স্থানচ্যুতি ঘটাৰা প্ৰভৃতি বোৰাটো (১) আছেই। এনেকৈ সাত পাচ মিলি একাধৰি হস্তলিখিত পুথিৰ প্ৰতিলিপিৰ সংখ্যা যিমান বৃদ্ধি পায়, সিমানে সিবাৰত পাঠান্তৰৰ পৰিধি বাঢ়ি যায়। শংকৰী সাহিত্যৰ ক্ষেত্ৰতো এই কথা প্ৰযোজ্য। শংকৰদেৱৰ নিজহাত লিখা (Autograph copy) নাইবা নিজ আগত থাকি প্ৰতিলিপি কৰাৰা পুথিৰ (Protected text) কথা সুকীয়া—পাচ তেনে পুথি আজি আমি ক'ত পায়? পুথিৰ মৰ্যাদা বঢ়াবলৈ প্ৰায়শঃ সমস্ত সংৰক্ষিত শংকৰৰ পুথি-বোৰক গুৰুত্বপূৰ্ণ হস্তলিপি ৰূপে নিৰ্দেশ কৰা যদিও সিবাৰৰ অধিকাংশত ভুল নথকা নহয়। সমস্ত এক দেশীয় ভাষাত সুপণ্ডিত শংকৰদেৱৰ ইমান ভুলকৈ নিজৰ পুথিৰ প্ৰতিলিপি কৰাটো কল্পনা কৰিব নোৱাৰা কথা।

শংকৰী সাহিত্যৰ পাঠ বিকৃতিৰ জেৱাৰ টাঠ-মুদ্ৰণালয়ত ছাপি সিংগাৰ মুদ্রিত মুদ্ৰিত জনসাধৰণৰ মাজত বিতৰন কৰাৰ লগ লগ। সাঁচিপাত তুলিপাতৰ বুকুত সংৰক্ষিত মহাপুৰুষৰ অসামান্য সাহিত্য প্ৰতিভাক ছপাই জনসাধৰণৰ হাতত তুলিদিয়াৰ আদৰ্শ উৎসাহ বুকুত বান্ধি ভেজপুৰৰ হৰিবিলাস আগৰৱালাই ১৮৭২ চনত কলিকতাৰ পৰা “কীৰ্তন বাৰা” খনি ছপাই উলিয়ায়। তাৰ পাচত অমুক্তম তেওঁ গুণমালা (১৮৮১) ভটিমা (১৮৮২), ভাগৱতৰ প্ৰথম, দ্বিতীয় তৃতীয় স্কন্ধ, দশমৰ প্ৰথম, দ্বিতীয় আৰু তৃতীয় খণ্ডৰ উপৰি সীতা স্বয়ম্বৰ অংকখনিও ছপাই উলিয়াই তৎকালীন অসমীয়া সমাজত এটি মুহূৰ্ত্ত আলোড়নৰ সৃষ্টি কৰে। আগৰৱালাৰ আদৰ্শৰ অনুকৰণত পৰৱৰ্ত্তীকালত ডিব্ৰুগড়ৰ এজেলি কোম্পানী, যোৰহাটৰ বৰকটকী এণ্ড কোম্পানি আৰু নলবাৰী-গুৱাহাটীৰ দত্তবৰুৱা এণ্ড কোম্পানীয়ে শংকৰদেৱৰ বিভিন্ন গ্ৰন্থৰ ছপা ভাঙৰণ উলিয়ায়।

শংকৰদেৱৰ বিবিচিত সমস্ত সাহিত্য কৰ্ম একত্ৰিত কৰি “শংকৰ বাক্য-মৃত” (১৯৫০) নামেৰে ছপাই উলিয়াই সৌৰৱৰ ভাগী হয়—সাহিত্য বন্ধু হৰিনাৰায়ণ দত্ত বৰুৱা ডাঙৰীয়া।

শংকৰী সাহিত্য প্ৰকাশ কৰা ব্যক্তি সকলৰ উদ্দেশ্য ঘাইকৈ দুটা। প্ৰথম, সত্ৰ, নামঘৰ নাইবা ব্যক্তি বিশেষৰ ঘোঁৱা চাঙত ফেকুৰি থকা মহাপুৰুষৰ অসামান্য প্ৰতিভাক জন-মানসৰ লগত সংযোগ ঘটাবা আৰু দ্বিতীয়, জনপ্ৰিয় শংকৰী গ্ৰন্থ প্ৰকাশনৰে দুপইচা উপাৰ্জন কৰা। সকলো প্ৰকাশকৰ ক্ষেত্ৰত দ্বিতীয় উদ্দেশ্যটো অৱশ্যে প্ৰযোজ্য নহয়। প্ৰকাশক সকল দক্ষিণত ই'লেও পণ্ডিত বুলিব নোৱাৰি। কীৰ্তন দশমাদিৰ ভিন্ন কালীন আটাইবোৰ সাঁচিপাত তুল্যপতীয়া হস্তলিখিত পুথি সংগ্ৰহ কৰি সিবোৰৰ পৰা পাঠ সমীক্ষা সামগ্ৰীৰ সহায়ত বিশুদ্ধ পাঠ বাচনি কৰি ছপা কৰাটো প্ৰকাশক সকলৰ উদ্দেশ্যৰ বাহিৰত। অধিকাংশ প্ৰকাশকে ব্যক্তি বিশেষক নাম মাত্ৰ মাননী দি হস্তলিখিত পুথিৰ পৰা যি প্ৰেছ কপি প্ৰস্তুত কৰে তাত নানা ভুলৰ সমাধি হয়। প্ৰকাশক সকলে ভুলে ভৰা সেই পাঠকে ছপাই উলিয়াই পাঠক সমাজৰ অকুঠ সমাদৰ লাভ কৰিলেও তাৰ দ্বাৰা শংকৰদেৱৰ সাহিত্যিক প্ৰতিভাৰ প্ৰকৃত মূল্যায়ন অসম্ভৱ। আজি কালিৰ অধিকাংশ পুৰণি পুথিৰ সম্পাদকই পাঠ নিৰ্ধাৰণৰ ক্ষেত্ৰত হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাই নিৰ্দেশ কৰা ৰীতি মানি চলা দেখা যায়। পাচে সুদূৰ পঞ্চদশ শতকৰ শংকৰী বাক্য-ৰীতি কুৰি শতিকাৰ অসমীয়া বাক্য ৰীতি কিংবা শব্দৰ চেহেৰাৰে একে হ'ব নোৱাৰে। অথচ কাৰ্য্য ক্ষেত্ৰত জোৰ কৰি শংকৰী সাহিত্যৰ পাঠ সংস্কাৰ কৰাত গুৰুজনৰ সাহিত্য কৰ্মৰ আলোচনা বিলোচনাই ভুল পথেৰে চালিত হৈছে। দৃষ্টান্ত স্বৰূপে, শংকৰদেৱৰ জনপ্ৰিয় গ্ৰন্থ 'কীৰ্তন ঘোষা'ৰ অসম্ভৱ জগতখন তোমাত উদ্ভৱ ভৈল, সন্ত হেন প্ৰকাশে সদায় (৩) শাৰীটোৰ 'অসম্ভৱ' শব্দটোৰ প্ৰকৃত অৰ্থ বুজি কেবা জনো সম্পাদক 'অসম্ভৱ জগতখন তোমাত উদ্ভৱ ভৈল' আদি পাঠ গ্ৰহণ কৰি কবি কল্পিত ভাবৰ বিকৃতি সাধিছে। (৪) সাধাৰণ সম্পাদকৰ কথা বাদেই নিৰিখি কুমাৰ বৰুৱাৰ দৰে বিজ্ঞ জ্ঞানও ১৯৪০ চনত 'অংকীয়া নাট'ৰ সম্পাদন কৰি উলিয়াওঁতে অব কৃশা কুকৰ ঠাইত 'অৱহ পাকক' পাঠ লৈ গোটেই শাৰীটোকে অৰ্থ শূন্য কৰাটো উল্লেখনীয় কথা। (৫) এন উদ্ধাৰণ আৰু আছে।

(৩) বেদান্তি পদ—২১ (৪) অসম সুকৰ (১৯৭০) কীৰ্তন ঘোষাৰ এটি শাৰী পিঠি—১ (৫) মহেশ্বৰ দেওগ—সভাপতিৰ অভিভাষণ পিঠি—৪১

শংকৰদেৱৰ প্ৰকৃত সাহিত্যিক প্ৰতিভা মূল্যাংকনৰ কাৰণে গুৰু-
জনৰ সাহিত্য কৰ্মৰ প্ৰকৃত পাঠৰ প্ৰয়োজন। প্ৰকৃত পাঠৰ বাবে
ছন্দ পুথিতকৈ হস্তলিখিত সাঁচিপাত ভূগাপতীয়া পুথিক অগ্ৰাধি-
কাৰ দিব লাগিব। বিজ্ঞান সম্বন্ধ ভাব সম্পাদনা কৰিব খোজা
মহাপুৰুষৰ গ্ৰন্থ বিশেষৰ যথা সম্ভৱ আটাইবোৰ প্ৰতিলিপি সংগ্ৰহ
কৰি সিংহাবৰ পাঠৰ সমুচ্চয় সাধনাৰ আদি পাঠ (Ur-Text)
উদ্ধাৰৰ দীৰ্ঘ মাদী প্ৰযত্নত ব্ৰতী হোৱা উচিত। গুৰুজনৰ অধি-
কাংশ পুথিয় যিহত সঙ্কত বৈষ্ণৱী গ্ৰন্থৰ আধাৰত বিকশিত,
সেই হেতু শংকৰী সাহিত্যৰ পাঠ গ্ৰহণত সংস্কৃত আধাৰ গ্ৰন্থ মালা
উপসাক্ষ্য ৰূপ (টেষ্টিম'নিয়া) ল'ব পাৰি। দৃষ্টান্ত স্বৰূপ, 'প্ৰহ্লাদ
চৰিত্ৰ'ৰ ২১৮ সংখ্যক পদৰ এটা শাৰীত যে, ওয়া 'বৈতালিক গণে
বোলে শুনিয়ো গোসাই' আৰু 'বৈমানিক গণে বোলে শুনিয়ো
গোসাই—এই দুটি পাঠান্তৰ পাঠ, তেতিয়া আমি সংস্কৃত ভাগৱত
পুৰাণৰ 'শ্ৰী'বৈতালিক উচু' পাঠৰ অবলম্বনত উপৰ্যুক্ত প্ৰথম পাঠটি
অধিক নিৰ্ভৰ যোগ্য ৰূপ গ্ৰহণ কৰিব পাৰোঁ। একেদৰে 'গজেন্দ্ৰো
পাখ্যান'ৰ 'দেখি শ্ৰুশাভন তক যত উপবান' আৰু 'দেখি শ্ৰুশো-
ভন বকণৰ উপবনে' এই পাঠ দুটি পাঠ তেতিয়া মূল ভাগৱত
পুৰাণ 'বকনস্য মহাত্মন উদ্যান মতু ময়াম' (৮।২।৯) পংক্তিক
উপসাক্ষ্য ৰূপ লৈ দ্বিতীয় পাঠটি সহজে গ্ৰহণ কৰিব পাৰি।

সংস্কৃত সাহিত্যৰ পাঠ-পুনৰ্মূল্যায়নত হৃদয় আৰু ব্যাকৰণৰ
গুৰুত্ব অপৰিসীম। মাত্ৰাবৃত্ত হৃদয়ত চৰ্চিত নোহোৱাৰূপে হৃদয়ৰ
সহায়ত শংকৰী সাহিত্যৰ পাঠ পুনৰ্নিৰ্মাণ কৰিব নোৱাৰিলেও অন্ত্যমিলৰ
সহায়ত কিছু পৰিমাণে বিস্তৃত পাঠ লাভ কৰিব পাৰোঁ। অংকীয়া
নাটমালাত প্ৰয়োগ হোৱা সংস্কৃত শ্লোকবাজিব মূল পাঠ নিৰ্ণয়ত
অন্যশ্যে হৃদয় আৰু ব্যাকৰণে ভালেখিনি সহায় কৰে। অধ্যাপক
এ. টি. বিশ্বাসে 'জাৰ্নেল অব দ্য ইউনিভাৰ্চিটি অব দৌহাটী'ত
প্ৰকাশিত 'এ টেক্সচুৱেল ক্ৰিটিচিজম অব সংস্কৃত ভাৰ্চেজ ইন ওল্ড
আচামিজ ড্ৰামাছ' শীৰ্ষক গ্ৰন্থত হৃদয় আৰু ব্যাকৰণৰ সহায়ত
ডঃ বিৰিকি কুমাৰ বৰুৱা সম্পাদিত 'অংকীয়া নাট' কালীৰাম
মেধী সম্পাদিত 'অংকাজলী' আৰু হৰিনাৰায়ণ দত্তবৰুৱা সম্পাদিত

“শংকৰ বাক্যামৃত”ত প্ৰকাশিত মহাপুৰুষৰ অংকীয়া নাটমালাৰ সংস্কৃত শ্লোক সমূহত থকা বিভিন্ন ভুলৰ শুধৰণি দিয়াৰ প্ৰযত্ন কৰিছে। (৬) দৃষ্টান্ত স্বৰূপে “কালিদমন নাট”ৰ দ্বিতীয় নান্দী শ্লোকটি শব্দলৈ বিক্ৰীভিত্তিত ছন্দত ৰচনা কৰা। অংকীয়া নাটত ইয়াৰে এটাশাৰীৰ পাঠ হ'ল—যেনাভাজি ভূজংগভোগনিখিল পদভ্যা মুদামৃদয়ন'। ‘শংকৰ বাক্যামৃতত ইয়াৰ পাঠ আছে ‘যেনভোজি ভূজংগ ভোগ নিখিল পদভ্যা মুদা মৃদ'য়ন' কাপ আনহাতে অংকীয়া’ত ইয়াৰ শেষাৰ্ধ ‘মৃদিতম' কাপ পোৱা গলেও ছন্দ আৰু ব্যাকৰণৰ সহায়ত ইয়াক ‘মৃদনতা' লৈ সন্দেহ পাৰি।

‘ৰাম বিজয় নাট’ৰ দ্বিতীয় নান্দীৰ দ্বিতীয় শ্লোকটিয় ছন্দ শব্দলৈ বিক্ৰীভিত্তিত—ঘ’ৰ এটা পতিৰ পাঠ ড বকৱাৰ সম্পাদিত গ্ৰন্থত আছে—‘যেনাকবি পৰা ভাৱা মৃগপৰ্ত্তেৱাসক্ত ৰামস্য চ’ হিচাব। ইয়াৰ ‘বাসক্ত’ অংশটি মেধীৰ সম্পাদিত গ্ৰন্থত ‘ব্যাসক্ত’ আৰু হৰিনাৰায়ণ দত্ত বকৱাৰ শংকৰ বাক্যামৃত’ত ‘বাসস্য’ কাপ পোৱা গলেও ছন্দ ব্যাকৰণৰ সহায়ৰে ইয়াক ‘ৰামস্য’ লৈ কপান্তৰ কৰাৰ যুক্তি অথুণীয়া।

উপৰ্যুক্ত নাট খনৰ এটি প্ৰখ্যাত শ্লোক ‘অংকীয়া নাট’ত সন্নিৱিষ্ট হৈছে এনদৰে—

‘জয়তু জয়তু ৰাম প্ৰাৰ্থকৰাণ হেতু

বঘুকুল কমলালী সূৰ্যবংশস্য দেৱ ।

হৰতু ত্বৰিতমেবা নাম সংকীৰ্তন য

স্বজন মুন কলত্ৰৈ জীৱতু স চিৰায়ু ॥ মালিনী ছন্দত (ন ন ম ন য) ৰচিত উপৰ্যুক্ত শ্লোকটিৰ ছন্দ সন্মত কাপ হ’ব এন ধৰণৰ

জয় জয় বঘুনাত প্ৰাৰ্থকৰাণ হেতু

বঘুকুল কমলালী সূৰ্যবংশ্য সৰ্বদে ।

হৰসি ত্বৰিত মেবা নাম সংকীৰ্তনন

স্বজন সন্তককলত্ৰৈ জীৱতাত জ চিৰায়ু . । (৭)

পাঠ সমীক্ষা পদ্ধতিৰ প্ৰায়োগৰ শ কবী সাহিত্যৰ আদি
কপাট। উটম টন কবিতা পাৰিচল মহাপুৰুষ জনাৰ দাৰ্শনিক মতবাদ,
মৌল্য বোধ ভাষা জ্ঞান প্ৰভৃতিৰ অৱনক নতুন কথা যে পোহৰলৈ-
আহিব, তাত অকানা সন্দেহ নাই। ড নেওক সম্পাদিত
কৌতন ঘোষাত (প্ৰথম প্ৰকাশ ১৯৭৫) পাঠ সমীক্ষা বীতিৰ কিছু
প্ৰায়াগ ঘটিবলৈ নাইবা কালিয়াম মেনীৰ অ কাৱলীয়ে অকায়া
নাট কেইখনৰ ভিন্ন পাঠৰ চাৰনকি প্ৰদৰ্শন কৰিলেও (৮) শ কবী
সাহিত্যৰ অধিকাংশই অপ পাঠৰ (কৰাপ টেড ৰিডি) পৰ্য্যগণিত।
উঠি অহা শ কৰাপ্ৰমী গাৱমক সকল এই বিষয়ত অধিক
মানায়াগ দিয়া উচিত।

(৮) ড মুকুন্দ মাৰৰ লম্বাই শ কবদেৱৰ টোটাৱ জৱৰ সনাক্তিত পাঠ
নিৰ্বাৰণ কৰিছে—অসম সাহিত্য সভাৰ টিহু অধিবেশনৰ অন্তৰ্ভাৱনা
সমিটিৰ বাৰা প্ৰকাশিত সাহিত্য গ্ৰন্থ 'সাহিত্য-চিন্তা ড (১৯৭০, পিঠি
৭০-৮৭)

॥ শংকৰী সাহিত্যত সৌন্দৰ্য বোধ ॥

অসমীয়া জাতিৰ জনক, সমাজ সংগঠক আৰু সুনিপুণ কলাকাৰ মহাপুৰুষ শংকৰদেৱে জনগণৰ মাজত নৱ নৈষ্কৰ্ম ধৰ্মৰ প্ৰচাৰ আৰু প্ৰসাৰৰ উদ্দেশ্যেৰে গীত-পদ নাট আদি প্ৰণয়ন কৰিলেও সিহঁতৰ ভিতৰলৈকে বিকশিত হৈছে কবিৰ নৱোন্মেষ শালিনী সৃজনী প্ৰতিভা, প্ৰবাহিত হৈছে বিমলিন সৌন্দৰ্য বোধৰ অন্তঃসলিল ফল্ল ধাৰা। সত্যৰ সাধনা মঙ্গল কামনা আৰু সুন্দৰৰ আৰাধনা—জগতৰ সকলো সাহিত্যৰ মূলধন। কলাই সত্য আৰু সুন্দৰৰ সৃষ্টি কৰিবলৈ যাওঁতে ধৰ্মৰ লগত থকা ইয়াৰ ওত প্ৰোত সম্পৰ্কটি আপোনা আপুনি ওলাই পৰে। ধৰ্মৰ বিভিন্ন সূত্ৰৰ ভিতৰত ঈশ্বৰ বিশ্বাসো এটা। দুই এক ধৰ্মই ঈশ্বৰবাদৰ ওপৰত বৰ বেচি গুৰুত্ব আৰোপ নকৰিলেও সবহাথীন ধৰ্মই সৃষ্টি স্থিতি আৰু প্ৰলয়ৰ কাৰণ হিচাবে এক বিৰাট পুৰুষৰ অস্তিত্ব মানি লৈছে আৰু সেই বিৰাট পুৰুষৰ অৱতাবৌ কি বা ঐশ্বৰিক জীলাম্বাৰ কপময় বৰ্ণনাৰ সিহঁতৰ ভাষাৰ সাহিত্যৰ ভঁৰাল চহকী হৈছে। মহাপুৰুষ শংকৰদেৱৰ ৰচনাতলীও ইয়াৰ ব্যতিক্ৰম নহয়। পৰম পুৰুষ শ্ৰীকৃষ্ণৰ ঐশ্বৰিক চৰিত্ৰৰ মাহাত্ম্য প্ৰকাশৰ অন্যতম আহিলাৰূপে সৰ্বসাধাৰণৰ মন আধ্যাত্মিকতাৰ ফালে ঢাল খুৱাবলৈ মহাপুৰুষে অনুপম সৌন্দৰ্য বিকশিত বাবে ২৪নৈয়া সাহিত্য সম্ভাৰৰ সৃষ্টি কৰিছিল।

শংকৰী সাহিত্যত সৌন্দৰ্য্যবোধৰ কথা আলোচনা কৰিবলৈ যোৱাৰ লগে লগে এটি প্ৰশ্নৰ উদয় হয়—সৌন্দৰ্য বোধ কি ? ই মন্থয় (Subjective) নে তন্থয় (objective) ? নন্দনতাত্ত্বিক সকলৰ মাজত উপৰ্যুক্ত প্ৰশ্নলৈ বাক বিভ্ৰমৰ শেষ নাই। কোৱাৰে কয় যে সৌন্দৰ্য হ'ল essence, য'ত সৌন্দৰ্য থাকে—সেয়ে সুন্দৰ। এই সন্দৰ্ভত প্লেটোৰ প্ৰখ্যাত উক্তি স্বৰ্ণনৈয় 'If anything is beautiful, it is beautiful for no other reason

than that it partakes of absolute beauty আন কোনোৰ মতে সৌন্দৰ্য হ'ল ৰূপ সুৰমা (Significant form) আৰু আন এদৰে মতে ই ৰস আশ্বদনৰ কাৰণ (Beauty is that which rouses the Aesthetic emotion) নাইবা প্ৰতিভাৰ সৃষ্টি।

ৰস আশ্বদন কাৰীৰ মানাধৰ্ম ৰূপ সৌন্দৰ্যক অধিকাংশ মননভিত্তিক স্বাক্ষৰ কৰিলেও তাতো সমস্যাৰ শেষ নাই। কিয়নো, এদাল ভাৱে যে বহিৰ্ভূতৰ দ্ৰব্য নিশ্চয় গইনালৈয়ে যামুহৰ স্তৰত সৌন্দৰ্যৰ ফুৰণ ঘটে। (১) আমি যেতিয়া প্ৰকৃতিৰ এটি বনীয়া দৃশ্য দৰ্শন কৰো, এটি মৰম গীত শুনা, সুগন্ধি ফুলৰ সুবাস লও—তেতিয়াই আমাৰ অন্তৰত বিভিন্ন ক্ৰিয়া প্ৰতিক্ৰিয়াৰ অন্তত সৌন্দৰ্যাবোধৰ সৃষ্টি হয়। আন এদাল এনে প্ৰক্ৰিয়াত প্ৰকৃত সৌন্দৰ্য পোষৰ সৃষ্টিৰ স্বীকৃতি দিবলৈ নাৰাজ। ফেণ্ডলাকৰ মতে বাস্তৱৰ সকলো সৌন্দ ই আধাৰ সাপেক্ষ আৰু সীমাবদ্ধ। সীমাবদ্ধ সৌন্দৰ্যই অনাৰ্হি সৌন্দৰ্য' যোগাবলৈ অসমৰ্থ। গতিকে সৌন্দৰ্যৰ স্বৰূপ হ'ব পৰম দৈৱীসত্তা। এই পৰম সত্তা ইয়াৰেই হওক বা ব্ৰহ্মই হওক—অমূৰ্শ অনাকাৰ, জ্ঞানময় সৌন্দৰ্য' সত্তাৰ মাজত নাইবা শিৰ চৰাচৰৰ বৃহত্ত প্ৰভাৱ হয় প্ৰাটোৰে ক'ব দৰে।

'The beauty of finite things arise out of their Participation in the eternal and ideal archetypes তত্পৰি নব্যপ্লেটোবাদী প্ৰতিনাচ যেতিয়া সৌন্দৰ্যৰ সংজ্ঞা দিবলৈ কৰিবলৈ কয়—'A beautiful material thing is produced by participation in reason issuing from the devine' নাইবা দাৰ্শনিক হেগেল যক্ষিয়া The beautiful is the absolute ideal realising itself nothing is truly beautiful except thus, nothing therefore which exists in concrete form can be so termed In the finite mind the absolute ideal is always striving to realise itself,

(১) Hume এ কয় Beauty is not the quality in things themselves it exists merely in mind which contemplates them

but never completely succeed, there is only a ceaseless approximation Beauty is rare, accidental, fugitive and tranished by inter mixture with the not beautiful' আদিতৈক সৌন্দৰ্যৰ ভাষ্য দিয়া, তেতিয়া ইয়াক কোনো পৰম আৰু নিত্যসত্তাৰ স্বৰূপ হুৱলি নোৱাৰি। ভাৰতীয় বৈদিক সাহিত্যত পৰমসত্তাৰ বিমূৰ্ত সৌন্দৰ্যৰ মূৰ্ত প্ৰকাশৰ অভাব নাই। দৃষ্টান্তস্বৰূপ 'মুক্তাকাপনিষদ'ৰ 'ন তত্র সূৰ্যো ভাতি ন চন্দ্ৰ ভাবকং, নেমা বিদ্যাভা ভাতি। কূৰ্তোৰ্গয়গ্নি, তমর ভাতমমুভাতি সৰ্বং তস্য ভাসা সৰ্বমিদং বিভাতি' ন'ইং। কঠোপনিষদৰ 'অনোৰীয়াণ মহতো মহীয়ান, আশ্বহস্য জন্তোৰ্নিহিতা গুহায়াম' আদিৰ ৰূপময় আৰু ভাবময় সৌন্দৰ্য'ল আঙুলিয়াব পাৰি। বিশ্বকবি ৰবীন্দ্ৰনাথৰ 'জগতৰ মাঝে কত বিচিত্র তুমি হে, তুমি বিচিত্র ৰূপিনী কিংবা 'সোনাৰ মঝে অসীম তুমি' প্ৰভৃতি বিৰূপন কবিতাই বসন্ত্ৰাহী পাঠকৰ অন্তৰত যি সৌন্দৰ্যবোধৰ সৃষ্টি কৰ, তাক বহুজন সমীক্ষকে বিশ্লেষণ কৰি দেখুৱাইছে। বৈষ্ণৱ কবি শংকৰদেৱৰ ৰচনাতে পৰম পুৰুষৰ বিচিত্র সৌন্দৰ্য্যৰ বিমণ্ডিত ভালেখিনি কবিতা আছে। দৃষ্টান্ত স্বৰূপ ছফাকিমান কবিতাৰ উদ্ধৃতি দিয়া হ'ল—

(ক) যত জীৱ জংগম কীট পতংগম

অগ নগ জগ ভেৰি কায়।

সবকহ মাৰি পুৰত ওহি উদৰ

নাহি কৰতু ভূত দায়।

ঈশ স্বৰূপে হৰি সব বটে বৈঠহ

যৈচন পগন বিয়াপি ॥ (২)

(খ) তুমি সত্য ব্ৰহ্ম ভোক্তাতে প্ৰকাশে জগত ইটৌ অসম্ভ।

জগততে সদা তুমিয়ে প্ৰকাশা অন্তৰ্যামী ভগৱন্ত ॥ (৩)

(২) বৰগীত ৪ নম্বৰ।

(৩) বেদান্তি, পদ—১৬৬২, অং বাং ১৫০ শিঠি

(গ) বাহিৰে ভিতৰ জানা ইটো জগতৰ ।
পৰিপূৰ্ণ ৰূপ আছে পৰম ঈশ্বৰ ।
জানি ইটো তত্ত্বকথা থিৰ কৰি চিত্ত ।
মোক্ষাস দেখিবা মাত্ৰ সমস্ত প্ৰাণীত ॥ (৪)

(ঘ) তুমি পৰমাত্মা জগতৰ ঈশ এক ।
একা বস্তু নাহিকে ভোক্তাত ব্যতিৰেক ॥
তুমি কাৰ্য কাৰণ সমস্ত চৰাচৰ ।
সুৰ্গ কুণ্ডল যেন মুহুৰ্ত্তে অন্তৰ ॥
তুমি পশু পক্ষী শ্ৰামশ্ৰম তকতৃণ ।
অজ্ঞানত মূঢ় সৰে দেখে ভিন্ন ভিন্ন ॥
সমস্ত ভূতৰে তুমি আছা হৃদয়ত ।
তব্ব নাপাই ভোমক বিচাৰে বাহিৰত ॥
তুমি সে কেৱলে সত্য মিছা সৰে আন ।
জানি জ্ঞানীজ্ঞান কাৰ হৃদয়ত ধ্যান ॥ (৫)

আধ্যাত্মবাদীৰ লগত নন্দনভাস্কৰক সৌন্দৰ্য্যবাদৰ বিৰোধ ইতিপূৰ্বে উল্লেখিত হৈছে । নন্দনভাস্কৰক দৃষ্টিত সৌন্দৰ্য্য আনন্দৰেই সাক্ষাৰ ৰূপ যুগ্মমান আনন্দ । যিহে আনন্দ দিয়ে সিয়ে স্নন্দৰ anything is beautiful which causes beauty প্ৰকৃতি বিশ্বনিকৰৰ সৃষ্ট অনন্ত যোনে উৰ্বশী । প্ৰতি কত্থৰ প্ৰতিটি পুৰাত প্ৰকৃতিৰ নতুন উদ্গাদনা নতুন লয়লাস, নতুন সাজপাৰ । প্ৰকৃতিৰ মোহিনী ৰূপত জগত মুক্ত । ভেৰালানি সকলোৱে মুখলৈ চাই থাকে আনো আনো বুলিও দৃষ্টি ঘূৰাই আনিব নোৱাৰে । ৰূপ বস গন্ধ স্পৰ্শ আৰু শব্দ—এই উল্লিখ্যাত্ম ভূতিৰ দ্বাৰা সৌন্দৰ্য্য পৌপাৰু কনিসকলে চিৰকাল প্ৰকৃতিৰ উদাৰ বুকুৰ পৰা সৌন্দৰ্য্য আহৰণ কৰি কাব্য সাহিত্যত চিত্ত চমৎকৃত সৌন্দৰ্য্যৰ সৃষ্টিৰে সন্তোষ পাঠকৰ মনত বসব সকাৰ কৰিবলৈ সমৰ্থ হৈছে । মহাপুৰুষ শংকৰদেৱৰ এটা কলানুপলভ মন থকা স্বৰূপেও

(৪) একাদশ স্কন্ধ ভাগৱত, পদ ২৫৫-৫, ৭৮ বাঃ-২০

(৫) হৰমোহন কীৰ্তন, পদ—৫২০—২০

উদ্দেশ্যই তেওঁৰ আবেগৰ স্বতঃস্ফূৰ্ত্ত প্ৰকাশত হেঁচাৰ বান্ধিছিল। কালিদাস ভদ্ৰভূতি প্ৰগুণ্য বসন্তায়ী কবিসকলৰ উদ্দেশ্যৰ লগত মহাপুৰুষৰ কাব্য প্ৰণয়ন কৰ্মৰ মূলগত পাৰ্থক্য থকা গুণ পূৰ্বাৱৰ্ত্ত কবিসকলৰ লেখাৰ মাজ্জদি বিৰিঙি উঠা সৌন্দৰ্য্যসাধক অসমীয়া কবি জনাৰ কাব্যৰ সৌন্দৰ্যৰ লগত বিজ্ঞাবলৈ যোৱাটো ধুষ্টতা মাথোন। মহাকবি কালিদাস প্ৰকৃতি আৰু মানুহৰ মাজত মিত্ৰিত কৰা নিগূঢ় সম্পৰ্কৰ কথা মহাপুৰুষ নকালও নাইবা ৰমন্যাসিক কবিসকলৰ দৰে প্ৰকৃতিৰ অপকণ সৌন্দৰ্য সত্তাত আৰাও মানস-গোচৰ দৈৱী সত্তাৰ আৰোপ নকৰিলে। বিভিন্ন বণ উপবন আৰু নগৰাদিৰ চিত্ৰ ধৰ্মী চিত্ৰপ্ৰমাসী বৰ্ণনা দিয়াত অসমীয়া কবি— জনাই কাৰ্পন্য কৰা নাই ‘কীৰ্তনৰ হৰামোহন খণ্ডৰ দিব্য উপবনৰ মানাৰম সৰ্গা পণ্ডিতন অসমীয়াৰ মুখ মুখ। সেই উপবনত

শিশীৰ সেউতি কমল মালতী লবংগবাগী গুল্মাল।

কৰদীৰ বক কাঞ্চন চম্পক ফল ভাৰ ভাঙ ডাল ॥

সেৱালী নেদালী তমাল পাৰলী পাৰিজাত যুতী জাই।

বকুল বন্দুলী আছ ফুলি ফুলি তাৰা সৌম্য সখ্যা নাই ॥ (৬)

অকল সেয়ে নহয়, তাত ‘মণামনাহৰ দীৰ্ঘ সৰাবৰ তাৰ মাজ মাজ আছ।’ সিংবাৰৰ শোভাও উকা নহয়—‘সুৱৰ্ণকমল ভেট উতপল ফুলি ফুলি আছ বজ্জি।’ চক্ৰবাক, ৰাজহ স কোৱা। চাতক প্ৰমুখো বিভিন্ন ৰঙীয়াল পখায় তাত ‘অমৃত সমান জল কৰি পান ভাজে সুসলিল ব’ৰ।’ —এনে সৌন্দৰ্যপুৰুষ চুখক বৰ্ণনা সমগ্ৰ বৈষ্ণৱী সাহিত্যত বিৰল। সাহিত্যৰখী বজ্জকৱাই ক’বৰ দৰে—‘শংকৰৰ আনন্দ নিসান্ধিনী লেখনীৰ পৰা ওলোৱা এই উপবনৰ জীৱন্ত চিত্ৰৰ তুলনা নাই। যেনে উজ্জ্বল শব্দৰ সমাবেশ, তেনে ৰচনাৰ শালিকা কোন ভাৱৰ লহৰী। এই বৰ্ণনা পঢ়িল কোনোবা ১৮৩১ ৰাফল উকা উপবনৰ চিত্ৰ খেঁচ লাগে। (৭) মূলভাগৱতৰ

(৬) হৰামোহন, কীৰ্তন, পদ—৫৩৫

(৭) বেজবৰুৱাৰ অসমীয়া ভাষা আৰু সাহিত্য (১৯৬৮) ব্ৰহ্মবা

অনুগামী ত্ৰিকূট পৰ্বতৰ ছবি খনিও চাব লগীয়া- য'ত 'ছয় ঋতু
এককালে বসন্ত উদয় । ভ্ৰমৰে গুচ্ছৰে কুলি পঞ্চম পুষ্প ॥' (৮)

সদায় চক্ৰৰ দেখা বা কান্ধাৰ শুনা কথা খিনিও আটৰ
জগতত মনোহৰ ৰূপ পৰিগ্ৰহ কৰি বস উপভোগৰ সহায়ক
হয় । এই প্ৰসংগত বৰ্ষাবৰ্ণনাৰ চিত্ৰ খনিলৈ আঙুলিয়াব পাৰি—

উদ্ভৱ আদাশ আভি মহামঘগণ ।
পৰম প্ৰাৰম্ভ কৰ গগান গৰ্জন ॥
হৰ হৰ শব্দে পূৰিল মিশ পান ।
বজৰ নিপাত যেন ভৈল গৰ্ভদ্বাস ।
উক্লান্তৈ প্ৰচণ্ড বাতাস চালবাৰ ।
তিৰিমিৰি বিজুলী ঠমকে চমৎকাৰ ॥ (৯)

এই বৰ্ণনা পঢ়াৰ লগে লগে পাঠকৰ চকুৰ আগত বৰ্ষা-
কালৰ শিল্পাৱষ্টি আৰু ধুমুহাৰে কাণভালমাৰি ধৰা বৰ্ষনোমুখ
ছবি এখনি ভাহি উঠে । একদাৰ কোমুদী প্ৰাৱিত্ত বজ্জনী
ৰূপালী যমুনা বালিত গোপী-কুকুই কৰা বাসলীলা প্ৰসংগত
পুংগব বসৰ উপাধাগৌৰৱ অংকন কৰা বৃন্দাবনৰ দৃশ্যটিও কেনে
স্নিগ্ধ-মধুৰ !

শবত শশী নিশি ধবঙ্গী অধিক ।
লহ লহ মলয়া পৱন তথি ধিক ॥
বিৰিন্দা বিপিন কুমুম পৰকাশ ।
পেখি কৰল বামাকলি বিলাস ॥ (১০)

বমণী-ৰূপৰ চৰ্ণনাত শংকৰাদয়ৰ সূক্ৰমাৰ মনৰ পৰিচয় পোৱা
যায় । কবি কালিদাসৰ ভাষাত যি নাৰীৰ সৃষ্টি কালত ছবি
আঁকি লৈ পাচত তাতে প্ৰাণসঞ্কাৰ কৰিছে, (চিত্ৰে নিৰ্বেশ্য
পৰিকল্পিত সত্ত্ব-বাগ!)—বিধব সমগ্ৰ সৌন্দৰ্যক একেলগে এক

(৮) কীৰ্তন পদ ৪৮১

(৯) মনস পদ ১০৪—৫৬

(১০) কেলিগোপাল নাটৰ প্ৰথম ভটিয়াৰ পৰা

১৯২২-২৩ আৰু ২৪-২৫) মালিনী (৩০ নং), আৰু উলকাতি
কল্পিত চৰ্চিত শ্লোকমালায়ো নাট্যকাৰৰ স্ৰষ্টিভাৱৰ কাৰণ এটি বিশিষ্ট
পেছৰৰ পেশায় ।২

১৮০১ চনত শ্রীকৃষ্ণৰ মাহাত্ম্য প্ৰকাশৰ যোগেদি শ্রীকৃষ্ণৰ শ্ৰেষ্ঠত্ব
প্ৰমাণিতকৰণেই নৱট থনিৰ মূল লক্ষ্য। ইলেক্ট ইলেক্ট উল্লেখৰ বসন্ত
দীপ বস, নবকামৰ বধৰ পাচত বসন্তদীপৰ বিকাশপত্ৰ লক্ষণ, নাবদৰ
কাৰ্য কৰ্মগীত হাশু, শচী সত্ৰভাৰাৰ প্ৰকাশলিপি বীভৎস অক
লগৰ পৰা পাবিকা। দুমৰ আকৰ্ষণৰ পাচত 'জগজন জীৱন মৰা'ই
কল্পিত শ্ৰীকৃষ্ণ কেলি কাণ্ড কাহিনী মিলি ই ব বনিত আদিবসে
প্ৰকাশিত মৰাৰ সূচনা পাইছে। নাট্যশাস্ত্ৰত বিবৃত নাটকীয়
প্ৰকাশৰ আৰু প্ৰকাশৰ অৱস্থিতি এই নাট বনিত লক্ষ্য কৰিব
পাৰি এখনদৰে। মাহাত্ম্যৰ পৰা পাবিকাত এপাহ অ নি শ্রীকৃষ্ণ
শ্রীকৃষ্ণৰ মিলাই আৰম্ভ আৰু মূখ সন্ধি, নবকৰ বধি শ্রীকৃষ্ণ
কৰ্মলৈ লৈ পাবিকাত আনয়নৰ প্ৰয়ত্ৰই নাটকাৰ। প্ৰয়ত্ৰ আৰু
শ্রীকৃষ্ণ সন্ধি, ইলেক্ট পাবিকাত মিলিলে অসম্পত্তি প্ৰদান আৰু
ইলেক্ট-কৰ বধে প্ৰাণ্যশা আৰু গৰ্ভ সন্ধি, যুদ্ধত পৰাজিত হৈ
ইলেক্ট শ্রীকৃষ্ণ হাতত পাবিকাত ফুল অৰ্পণ কৰা কথাই
'নিয়তাপ্তি আৰু বিমৰ্ষ সন্ধি আৰু শেষত সত্ৰভাৰা হাতত
শ্রীকৃষ্ণই পৰিকৃত ফুল আগবঢ়াব লাগল গ কাহিনীৰ ফলাগম
অৱস্থা আৰু নিবহন সন্ধিৰ অন্তিম বৰ্ণা উল্কাতি তুলিছে।

কালিৰাম মেধি (২৬) ড বিৰিকি কুমাৰ বৰুৱা (২৭)
আৰু ড০ হৰিচন্দ্ৰ ভট্টাচাৰ্য (২৮) কল্পিত প্ৰতিঃ সকল শংকৰ
দেৱৰ পাবিকাত হৰণ নাট মৈথিলী নাট্যকাৰ উমানপতি উপাধ্যায়ৰ
একে নামৰ নাটৰ প্ৰভাৱত ৰচিত হোৱাৰ সন্দেহ প্ৰকাশ কৰিছিল
যদিও অধুনা সমালোচক সকলে উমানপতিৰ আৰ্হিৰ কাল সপ্তদশ
শতাব্দীলৈ তুলিছে। (২৯) তদুপৰি ড০ কৃষ্ণকান্ত সাধৱণে হাৰুখন

(২৬) অংকাৱলী পাণ্ডনি পিঠি ১৪ (২৭) অংকাৱলী নাট ভূমিকা পিঠি
১১ আৰু Sankaradeva Vaisnava Saint of Assam pp
77 (২৮) H C Bhattacharyya—Origin and Develo-
pment of Assamese Drama and Stage. pp ৬ (২৯)
J K. Misra—A History of Mithili Literature (1949)

(খ) শ্যাম তনু জাতে পীত বসন / বিজুলী বহৈ
যেন নয় ঘন ॥ (১৫)

(গ) শ্যাম শৰীৰ বসন তথি পীত / নব ঘন যৈচ চমকে
ভড়িত ॥ (১৬)

বিন্দুত সিদ্ধুৰ গভীৰতা নাষ্টবা গোখোজত নভোমণ্ডলৰ বিশা-
লতা ইংগিতৰে বুজাব পৰাটো কবিৰ বৰ্ণনা শক্তিৰ পৰিচায়ক।
মহাপুৰুষে বৰ্ণনা বিবয়ক চুহুক কৰি অলপ কথাতে কোনকৈ
suggestionঅৰ সহায়েৰে দীঘলীয়া ভাব একাটি প্ৰকাশ কৰে
তাৰ মাত্ৰ এটি এটি দৃষ্টান্ত উল্লেখ কৰা হ'ল। অক্ৰূৰ ত্ৰীকক্ষক
গোপী সকলৰ ওচৰৰ পৰা যেতিয়া নিবলৈ ওলাল—তেতিয়া
গোপী সকলৰ অন্তৰত যি আসন্ন বিচ্ছেদ বহি প্ৰাণী অলি
উঠিল—তাৰ বৰ্ণনা মাত্ৰ দুটা শাৰীৰে প্ৰকাশ কৰি কবিয়ে কোন
সৌন্দৰ্য্যবোধৰ পৰিচয় দিছে তাক চাব লগীয়া—

আমাৰ প্ৰাণক কাটি নেই নিদাকণে।

ইহাব অক্ৰূৰ নাম থৈলে কিবা গুণ ॥ (১৭)

পাশ্চাত্য নন্দন তাত্ত্বিক সকলৰ বিবাদমান “সৌন্দৰ্য্যত্ব” ভাৰ-
তীয় আলংকাৰিক সকলৰ বসনিম্পত্তি ব্যাপাৰৰ সৈতে মিলি গৈছে।
কিয়নো উভয়ৰে উদ্দেশ্য হ'ল—আনন্দদান। অৱশ্যে সৌন্দৰ্য্য
তাত্ত্বিক সকল বস্তুৰ ওপৰত প্ৰাধান্য দিছে আৰু বসবাদীসকলে
ভাৱকে সৰ্বম্ব বুলি মানি লৈছে। হ'লও সৌন্দৰ্য্যবোধে যেনকৈ
মানুহক শৈল্পিক আনন্দ (Aesthetic pleasure) প্ৰদান কৰে
বিভাব, অনুভাব আৰু সজাবী ভাবৰ জৰিয়তে নিম্ন বসও
তেনেকৈ বিমল আনন্দৰ যোগান ধৰে। শংকৰদেৱৰ বচনাত
বৈষ্ণৱ ভক্তি বসে মুখান্ধান লাভ কৰিলেও শৃংগাৰ, বীৰ, কৰুণ
প্ৰভৃতিবসৰ অস্তিত্ব কোনোপধ্যেই হুই কবিৰ নোৱাৰি। কীৰ্তন
বা দশমৰ বাসক্ৰীড়া, হৰমোহনৰ মোহিনীৰূপৰ বৰ্ণনা, আৰু সীতা

(১৫) কীৰ্তন, লীলামালা পদ—১৭৫৩

(১৬) পদ্মী প্ৰসাদ নাট—পিঠি-৫

(১৭) দশম, পদ—১৭৯৬

বা লক্ষী সয়ংবৰ অধ্যায়ত শৃংগাৰ বসৰ প্ৰাধান্য মন কৰিবলীয়া।
ৰাম বিজয় নাটত সীতা ৰামৰ কামাকলৌৰ বৰ্ণনাতো শৃংগাৰ বসৰ
প্ৰবাহ আছে—

একক ৰময়া, কক ৰময়া ৰাসাকলি

কাঞ্চোৰ চোৰ ফোৰ কুচ চুক

ৰতি কোতুকে কৰাৱলি ॥

-ৱধৰ ধৰিয় অধৰ মধু ধকল

লোচন মুদি বজু মাই। (১৮)

শৃংগাৰ বসৰ দৰে ককণ বসৰ বৰ্ণনাও শংকৰী সাহিত্যত ভৰপূৰ।
ৰাসলীলাত শ্ৰীকৃষ্ণ অন্তৰ্ধান হোৱাৰ পাচত গোপী সকলৰ বিবহ
ব্যাকুল অৱস্থা কালি দমনত নাগপত্নী সকলৰ ককণ বিলাপ,
গোপী উদ্ধৱ সৎবাদত যশোদা আৰু গোপীসকলৰ আকুলতাত
ককণৰাস এঙামুৰি দিছে। গ্ৰাস গাজপু, জৰাসন্ধ জাহ্নবন্ত আদিৰ
যুদ্ধবৰ্ণনাত বীৰ বস, ইন্দৰ ক্ৰোধ, পঞ্চাদেৱতাৰ প্ৰতি বিশ্বামিত্ৰৰ
অভিশাপ প্ৰভৃতিত বোদ্ৰবস আৰু নাৰদৰ পুৰাণি, বিশ্বামিত্ৰৰ কাম
মোহিত অৱস্থা আৰু বেদনিধিৰ কাৰ্যকলাপত হাস্যৰসৰ উজান
উঠিছে। শব্দৰ ললিত স্বৰ আৰু ছন্দৰ লয়লাপসে শ্ৰোতাক
আনন্দ দিয়ে—বস উপলব্ধিত সহায় কৰে। শংকৰদেৱে বিভিন্ন
বসৰ সৃষ্টিৰ কাৰণে বিধে বিধ ছন্দৰ প্ৰয়োগ বটাইছে—অল কাৰৰ
প্ৰাচুৰ্যৰ কাব্যিক সৌন্দৰ্য সৃষ্টি কৰিছে। স্থানান্তৰত সিৰাৰ
আলোচনা কৰা হৈছে ॥

শংকৰী সাহিত্যৰ ছন্দ

কাব্য সৃষ্টিৰ উদালগ্নৰপৰাই মামুহ ছন্দৰ সৌন্দৰ্যময় শক্তিক অস্বীকাৰ কৰিব পৰা নাই। ভাৰতীয় সাহিত্যত ছন্দই চিৰদিন উচ্চাঙ্গন পাই আহিছে। ছন্দ জ্ঞানহীন লোকে পুৰাকালত বেদ পাঠ কৰাটো নিষিদ্ধ আছিল, কাৰণ ছন্দৰ লক্ষণ অনুধাবন নকৰাকৈ পঠিত মন্ত্ৰ অশুচি হোৱা বুলি বিবেচিত হৈছিল। স্বৰ কিংবা বৰ্ণপাঠৰ দোষযুক্ত মন্ত্ৰই বাগবজ্জ যজ্ঞমানক হত্যা কাৰ বুলি পাতঞ্জলিৰ মতভাষাত লিখি গৈছে। ঐতিহ্যেৰে আৰণ্যকৰ “লোকক পাপকৰ্মৰ পৰা আচ্ছাদন কৰিবৰ কাৰণেই সৃষ্টি হৈছিল ছন্দৰ” (১), চান্দাগা উপনিষদৰ “দেবগণক পাপ কৰ্মৰপৰা বন্ধা কৰিছিল ছন্দই” (২), গৈত্ৰীয়া সংহিতাৰ “যজ্ঞমানক চৌয়মান অগ্ন্যুতাপৰ পৰা বন্ধা কৰিবলৈ জন্ম ছন্দৰ” (৩), ত্ৰৈলোক্য অমৰ বাক্যই প্ৰকাৰান্তৰে ছন্দৰ সূচনা কৰে। ভাৰতীয় আলঙ্কাৰিক সকলেও বসক কাব্যৰ আত্মা বুলি ছন্দক সেই কাব্যাদেশৰ শোভাবৰ্ধক নোমৰাজি বুলি স্বীকৃতি দিছে। ছন্দই কাব্যৰ বিচিত্ৰ ভঙ্গীবিশিষ্ট ধ্বনিপ্ৰবাহক শ্ৰুতিলভ কৰি পাঠক-শ্ৰোতাৰ কৰ্ণক্লেশৰত পৌষুস ধাৰা বৰ্ষণ কৰে। ছন্দ অবিহনে ভাবৰ গতি হয় কদ—সৌন্দৰ্য পৰে য়ান। ইয়াক বাদ দি পুৰণি কবিতাৰ সৃষ্টি একপ্ৰকাৰ অসম্ভৱ। অসম্ভৱ বৈষ্ণৱ ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ কাৰণ মহাপুৰুষ শঙ্কৰাদেৱে বচনা কৰা কাব্য নাট গীত, পদ আদিৰ আনন্দনিস্যন্দ, শক্তি বৰ্ধনৰ হেতু হিচাপে বিধি ছন্দৰ সৃষ্টি কৰিছে।

(১) ছান্দগ্যোপনিষৎ এনং ছান্দাগ্যোপনিষৎ পাণ্ডিত্য কৰ্মনা — ১^০ আ^০ ২১১৬

(২) দেবায়ৈ যজ্ঞাৰ্হিত্যতত্ত্বয়োং বিদ্যাং প্ৰাৰ্থিত্যন্ত ছন্দোমিৰাভাননা-
জ্জ দয়ন । ১^০ উ^০ ২১৪২

(৩) প্ৰজাপতিবল্লিমহিন্ত । স কুবৰপৰিকৃত্ত হিনিক্ত । তং দেবায় বিভা-
ভোনে পায়ন । তে ছন্দোমিৰাভানং ছান্দগ্যোপনিষৎ । তচ্ছন্দস্য
ছন্দমুদিত্তি । ১^০ স^০ ৫১৬১১

সংস্কৃত অসমীয়া আৰু ব্ৰজবলী—এই তিনিটা ভাষাত লিখা বিভিন্ন ৰচনা সম্ভাৰত ব্যৱহৃত ছন্দসমূহৰ কিছুখিনি মহাপুৰুষ সংস্কৃত পিঙ্গল শাস্ত্ৰৰপৰা আৰু কিছুখিনি বৌদ্ধ সিদ্ধাচাৰ্যসকলে তেওঁলোকৰ চৰ্যাগীতিত প্ৰয়োগ কৰা অক্ষৰবৃত্ত ছন্দৰ অনুকৰণত সৃষ্টি কৰি লৈছিল। তদুপৰি প্ৰাক্ বৈষ্ণৱ যুগৰ অপ্ৰমাদী কবি মাধৱ বন্দলিয়ে তেওঁৰ অনুদিত ৰামায়ণত ব্যবহাৰ কৰা আটাইকেবিধ যৌগিক ছন্দক তেওঁ প্ৰয়োগ কৰিছে। মত্ৰবৃত্ত আৰু অক্ষৰবৃত্ত বা যৌগিকৰ প্ৰায় নিটোল ৰূপ এটি অমিশ্ৰকৰণেৰে ছন্দসমূহত দেখিবলৈ পোওঁ। অসমীয়া ছন্দ কলাৰ বিশেষত্ব ড় মহেন্দ্ৰ বৰাই বৈষ্ণৱ যুগৰ কবিসকলৰ অবদানৰ কথা আলোচনা কৰোঁতে দিয়া দ্ৰব্যটি শব্দৰদেৱৰ ক্ষেত্ৰতাহঁ অধিক প্ৰযোজ্য। তেওঁ কয়, “নি সন্দেহে ক’ব পাৰি, অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিহাসত বৈষ্ণৱ যুগ নাম খ্যাত যুগটো ছন্দৰ ইতিহাসতাহঁ স্বৰ্গ যুগ আছিল। এই এটা যুগ, যিটো যুগত আৰু অসমীয়া ছন্দ সমূহ সংস্কৃত ছন্দ জগতৰ পৰা নতীৰ বৃত্ত অগা বানশানীৰ দৰে অসমীয়া ছন্দ জগতলৈ উত্তাল গতিৰ প্ৰাৰম্ভ হৈ আহিছিল। মুঠৰ ওপৰত যৌগিক ৰীতিৰ মৌলিক ৰূপটো ধৰ্মিত হৈ উঠিছিল বৈষ্ণৱ যুগতই।” (৪)

শব্দৰদেৱৰ সংস্কৃত ৰচনা যেন অনুষ্ঠানীয়া, সিংহাৰত ব্যৱহৃত ছন্দৰ সংখ্যাও তেনে সীমিত। অকীয়া নাটৰ একাধিক নাদী-ল্লোকত কবিয়ে শাব্দলব্ধিৰূপিত ছন্দৰ প্ৰয়োগ কৰিছে। উনৈশটা অক্ষৰ যুক্ত এই ছন্দৰ প্ৰতিটো চৰণত পৰ্ব থাকে দুটা। প্ৰথম পৰ্বৰ অক্ষৰ সংখ্যা ১২ আৰু দ্বিতীয় পৰ্বৰ ৭ চাৰিটা শাৰত ব্ৰহ্মাটা স্বৰক সম্পূৰ্ণ হয়। তাৰ উদাহৰণ

ম স জ স ত ত গ

---।---।---।---।---।---।---।---।---।---।

যন্মামা শিললো কলোক শমনং যন্মাম প্ৰমাম্পদং

পাপাপা ৰপয়ো ধিতৰ গৰিধো যন্মাম পীগল্পব।

যন্মাম জয়গাং পুণাতিৰূপচঃ প্ৰাশ্লোতি মে ক্ষংকিতো।

তৎশ্ৰীবা যমহং মহেশ বৰদং বন্দেম দাসাদ ৰম।

—ৰামবিজয় নাট।

- - - - -

প্রাহ পিযা, সমাশ্রুত্ব মাভৈ পৌত্ব স্থিতে মাষি ।

প্রতি পদত যথাক্রমে ন ন ম ন আক য গণ থাকিলে আক
অষ্টকৰ সপ্তাকৰত যতি পৰিচাল, অৰ্থাৎ প্ৰথম ছয় গুণ অক্ষৰ,
তাৰ পাচত তিনিটা লঘু তাৰ পাচৰা এটি লঘু আক দুটি গুণ
—এনকৈ হটা অক্ষৰ যুক্ত ছন্দসংগ্ৰহ নাম মালিনী (৭) “ৰায়
বিজয়” নাটত এই ছন্দৰ প্ৰাৰম্ভ হৈছে যেন :

न न श न य
— — — — —

ਸ੍ਵਯੰ ਸ੍ਰੁਤਕ ਜਣੈਰਜੀ ਵਡੁਸ ਚਿਥਾਸੁ ॥

প্রথম, তৃতীয়, ষষ্ঠ, সপ্তম, নবম আৰু একদশ- এইকটটো
লঘু অক্ষৰযুক্ত একাদশ অক্ষৰা চতুশ্ৰাদ বিশিষ্টে হুল্ল সজ্জাৰ নাম
উপদ্র জ্ঞা। 'কলিগাপাল' নাটৰ প্ৰথম নামটো য়োকটি এই হুল্ল-
সজ্জাৰ

କ ଡ କ ଗଗ

— — — | — — — | — — — | — — — |

ইসবজা আক উপস্থবজা ইন্দুব সংকাবই উপজাতিহন্য ।

একাদশাঙ্কযুক্ত এই ছন্দে ঝপ হ'ল এনে বহনব . প্রথম + দ্বিতীয় পাদী

(৫) নন বর বর হতে যং মালিনী ভোপি লোটক.

ছন্দৰ ৭ম ৯ম, ১১, ১২ ১৭, ২০, ২২ আৰু ২৪, ২৫ অক্ষৰ
গুৰু শাকীবোৰ লঘু । উদাহৰণ

ন ন ব য
— — — — — — — —
ন জ জ ব গ
— — — — — — — —

অথবথ মধিকহ্য কেশবোহসী
সপদিচসাবথিনোদ্ধবেন যুক্তা
কবকৃতপমুৰীশ্বৰ প্ৰিয়য়া প্ৰেকাকুল
কুণ্ডিনামাজসা যযৌ ॥ ক^০ হ^০ না^০ ।

দ্বাদশাক্ষৰযুক্ত, প্ৰতিটো পাদৰ তৃতীয়, বৰ্চ, নৱম আৰু
অষ্টাদশ গুৰু হ'লে সেই ছন্দক 'তোটক' বুলি জনা যায়। মহাপুৰুষে
এই ছন্দতই ৰচনা কৰিছে তেওঁৰ বিষ্ণু স্তোত্ৰ এটি। এই স্তোত্ৰটিৰ
বৈশিষ্ট্য 'ইয়াৰ প্ৰতিপাদৰ শৰুই পৰবৰ্তী পাদৰ প্ৰথম শৰুৰে
সৈতে লটামুপ্ৰাসৰ সৃষ্টিকৰ ত 'স্তোত্ৰটি বৰ চক্ৰৰ দৰে মধুৰ গভিৰ
আগ বাঢ়িছে " যান

স স স স
— — — — — — — —

মধুদানব দাৰণ দেৱবৰম
ববাৰিলাচন চক্ৰ ধৰম ॥

মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱৰ বৰগীত, অ কৰগীত ভটিমা আদিত মাত্ৰাবৃত্ত
ছন্দৰ প্ৰয়োগ দেখা যায়। প্ৰাক্‌শঙ্কৰ যুগৰ কবিতাত এতিয়া ছন্দৰ
চ। দেখিবলৈ নাপাওঁ। যুগ্ম ধ্বনিৰ উচ্চাৰণ বিশিষ্ট ছন্দসমূহটাই
মাত্ৰাবৃত্ত। সংস্কৃতত প্ৰতিটো যুগ্মধ্বনিয়ে দুই মাত্ৰা আৰু অযুগ্ম
ধ্বনিয় এক মাত্ৰাৰ আসন পায়। অসমীয়াত পাচ লঘু-গুৰুৰ স্থান
কটকটীয়া বুলিব নোৱাৰি। তৎসম শব্দৰ প্ৰচুৰ প্ৰয়োগ এতিয়া
ছন্দৰ লক্ষ্যীয় কথা। সাধৰণত স যুক্তাক্ষৰৰ আগৰ আৰু প্ৰতিটো
চৰাৰ শেষ আখৰৰ উপৰা অক্ষৰত দ্বিমাত্ৰা ধৰা হয়। দুটো বৰণে :

(ক) চাৰি মাত্ৰা যুক্ত ।

|| || || || || || || ||

জয় জয় / ব য় কুল / ক ম ল প্ৰ / কা শ ক

। । । । । । । । । । । । ।

দা স ক / না শ ক / ভী তি

। । । । । । । । । । । । ।

জ য জ য / নি ব জ ন / যা ত ন যা ত ন

। । । । । । । । । । । । ।

পা প ন / পা ত ক / বী তি ।—ব ম -বিজয় নাট ।

(খ) পঞ্চমাত্রা ত্ৰিশ

বময়া কুক / ১৮৮ খেলা

খে ল সা গ / ব গ গা পী । বমণী মলা ।—কেলিগাপাল নাট

(গ) ষট্ৰমাত্রা যুক্ত

। । । । । । । । । । । । ।

উ ব ব ন মা লা / মা নি ক ম নি ।

। । । । । । । । । । । । ।

ব য ন ই ষ ৭ / হা সা

। । । । । । । । । । । । ।

ন ব জ ল ধ ব / শো ভি ত ও মু ।

। । । । । । । । । । । । ।

পী ত অ য ব / ভা সা —পাৰিজাত হৰণ নট ।

(ঘ) সপ্তমাত্রিক কপ

। । । । । । । । । । । । ।

হা মু অ মু বী / চৰণ অ মু সৰি / পবন প্ৰেম বস / আশ

। । । । । । । । । । । । ।

কঠিন বচনে / হৰষি চেতন / কৈছে কবসি ১২ / -বাণ

কেলিগাপাল নাট

(ঙ) অষ্টমাত্রায়ুক্ত

। । । । । । । । । । । । ।

গু ন গু ন বে সু ব / বৈ বী প্ৰ মা না ।

। । । । । । । । । । । । ।

নি শা চ ব নাশ / নি দা না

। । । । । । । । । । । । ।

বা ম না ম ব ব / ম ব ব ক সা জি য়ে ;

। । । । । । । । । । । । ।

স ম দ লে ক য় লি / প হা ন ।

—বৰগীত ।

(৪) এঘৰ মাত্ৰা যুক্ত

| | | | || | | || |
জ য জ গ জী র ন ষা ম ।

| | || | | | | | || |
ক য লো প ডি প ষ না ম ॥—ৰামবিজয় নট ।

(৫) বাৰ মাত্ৰা যুক্ত

| | | | | | || | | | |
য ব ত ব পা ত সো হি হু ই ।

| | | | | | | | || |
সা ফ ল জ ন ম তে বে ছ ই ॥

(৬) পোন্ধৰ মাত্ৰা যুক্ত চপয়

| | | | | || | | | | | || |
ক হ ব কি ব ম নী ক ক প প্ৰ চু ষ ।

| | | | | | | || | | | | || |
ব দ ন ক হে বি চা ন্দ ভে ল দু ষ ॥

— কল্পিণী হৰণ নাট ।

মাত্ৰাবৃত্ততকৈ যোগিক বীতিৰ হন্দসজ্জত মহাপুৰুষে অধিক দক্ষতাৰ পৰিচয় দিব পাৰিছে । কবিতায় নিজে এই বীতিৰ “ভুঙ্ক-দীৰ্ঘ” ছন্দ চৰ্চা কৰাৰ উল্লেখ কৰিছে । এই বিধ হন্দ সজ্জাৰ কেই পন্থা ন মহাপুৰুষ উদ্ভাৱিকাৰী সূত্ৰ আৰু-বৈষ্ণৱ যুগবন্দৰ পায় আৰু কেইবিধমান নিজেই সজ্জত হন্দৰ আলমত সৃষ্টি কৰাৰ । তলত সিহঁতৰ দৃষ্টান্ত দিয়া হ’ল ।

(ক) পদ বা পয়াৰ — দ্বিবাৰিক ছন্দ সজ্জাৰ ভিতৰত কবিতা লেখাত পদ বা পয়াৰৰ প্ৰয়োগেই প্ৰচুৰ । সংকৃত অনুষ্টুপ ছন্দৰ হাঁত এই ছন্দই আৰু-শংকৰী যুগান্ত গা কৰি উঠে । ইয়াৰ প্ৰতিটো চৰণত দুটাকৈ পৰ্ব থাকে আৰু সাধাৰণতে দুটা চৰণত এটা স্তম্ভক হয় । প্ৰথম চৰণৰ দ্বিতীয় পৰ্বৰ সৈতে চতুৰ্থ চৰণত অন্ত্যায়িক থাকে । শংকৰৰ মাত্ৰা সংকেত ৮+৬ যেনে—

শুক নিগদতি পাছে / পোৰিন্দ তহিতে / ৮+৬

আবন্তীলা বাসক্ৰীড়া / পোণিকা সহিতে / ৮+৬

— বাসক্ৰীড়া, পদ ১০৮

(খ) মালতী — এইবিধ ছন্দ সজ্জাৰ প্ৰতিটো চৰণত দুটাকৈ পৰ্ব থাকে আৰু দ্বিতীয় পৰ্বৰ শেষ ধ্বনিৰ লগত চতুৰ্থ পৰ্বৰ শেষ ধ্বনিৰ সমতা থাকে। মাত্ৰা সংকত হ'ল— $৮+৭$ । উদাহৰণ স্বৰূপ

কৰতল কমল ক / মল দল নয়ন / $৮+৭$

ভবদর দহন গ / হন বন শয়ন // $৮+৭$

(গ) পাঞ্চালী — সাধাৰণতে দুটা চৰণত একাটা স্তবক হয়। প্ৰথম চৰণত তিনিটা আৰু দ্বিতীয় চৰণত দুটা পৰ্ব থাকে। প্ৰতি টা পৰ্বৰ অন্তিম ধ্বনিৰ মিত্ৰতা মন কৰিবলগা কথা। যেন—প্ৰমত্ত

মাত্ৰা গ / যৈচন পত গ / নিপাৰল অংগ/দশন উপাৰি / প্ৰবেশল বংগ/
 $৬+৬+৬+৬+৬$

(ঘ) গজগতি বা কুমুৰী — সংস্কৃত মধুমালতী ছন্দৰ অনুকৰণত প্ৰাক্-শব্দৰ যুগতেই যুদ্ধাদিৰ ক্ষিপ্ৰ বৰ্ণনাত বহুলভাৱে ব্যৱহাৰ কৰা এইবিধ ছন্দৰ প্ৰতিটো চৰণত চাৰিমাত্ৰা যুক্ত দুটাকৈ পৰ্ব থাকে। অন্তিম ধ্বনিৰ অনুপ্ৰাস স্তবকৰ পূৰ্ণতা সূচায়। যেন—

কাতা বেলি / হান গাহ। $৪+৪$
কতো কোপে / চাপে কাহ। $৪+৪$

কীৰ্তন, পদ, ২৪৩১

(ঙ) বুনা বা একাবলী — একাদশ অক্ষৰৰে প্ৰতিপাদ বিন্যস্ত সংস্কৃত ত্ৰিষ্টুভ ছন্দ সজ্জাৰ সফল অনুকৰণ হ'ল মহাপুৰুষৰ কীৰ্তন ঘোষাত প্ৰচুৰ ব্যৱহাৰিত অন্ত্যমিল বিশিষ্টা দ্বিপাদী বুনা বা একাবলী ছন্দ। ইয়াৰ প্ৰতিটো চৰণৰ মাত্ৰাসংখ্যা $৬+৫$ । উদাহৰণ.—নপাৱন্ত একো / উপায় বুজি / $৬+৫$

উঠিল শংকৰে / অসজ বুজি // $৬+৫$

—অমৃত মহন পদ ২২২

(চ) দিগন্ধৰা বা হৃষিকুণা — চাৰি আৰু ছয় মাত্ৰাৰ দ্বিসৰ্বিক দ্বিপাদী আৰু অন্ত্যমিলযুক্ত দিগন্ধৰা ছন্দ সংস্কৃত দশাঙ্কৰা ছন্দৰ অনুৰূপ। যেন—

যোগী যাক / ন পাইব খানড // $৪+৬$

হেন হৰি / পলাশু ভয়ত // $৪+৬$

কীৰ্তন, পদ ৬২৪

(ঙ) কুমুম মালা — দ্বিপাদী কুমুম মালা ছন্দৰ প্ৰতিটো পাদত ছয় মাত্ৰাযুক্ত তুদৈ পৰ্ব থাকে। চাৰিওটা পৰ্বৰ অন্ত্যধ্বনিৰ মিল এই ছন্দসজ্জাৰ মন কৰিবলগায়া কথা। সমগ্ৰ গুণমালা গ্ৰন্থ এই ছন্দত মহাপুৰুষ শেষ কৰা গুণ ইয়াক গুণমালা ছন্দও আখ্যা দিয়া হয়। উদাহৰণ

নামা নাৰায়ণ / স সাৰ তাৰণ / ৬+৩

ভকত ভাৰণ / ভোদ্ধাৰ চৰণ / ৬+৩

— গুণমালা, পদ—১

(জ) লঘুত্ৰিপদী বা তুলৰী — পদৰ পাচতেই শংকৰাদম্বৰ লেখাত ব্যৱহাৰিত ছন্দ হ'ল লঘুত্ৰিপদী বা তুলৰী। তিনিটা পৰ্বত এৰকাটি চৰণ আৰু ছটি পৰ্বত এটি স্তৱক সম্পূৰ্ণ হয়। মাত্ৰা সংকেত ৬+৬+৮। সাধাৰণত তৃতীয় আৰু ষষ্ঠপৰ্বৰ অন্তিম ধ্বনিৰ মিল হয় যদিও কেতিয়াবা কেতিয়াবা প্ৰথম-দ্বিতীয় আৰু চতুৰ্থ-পঞ্চম পৰ্বৰ অন্তিম ধ্বনিৰ স্মৃতিও লক্ষ্য কৰা যায়। যেন—

পিচে ত্ৰিনয়ন দিব্য উপবন

দেখিলন্ত বিদ্যামান। ৬+৬+৮

কলফুল ধৰি জকমক কৰি

আছে যত বৃক্ষগণ ॥ ৬+৬+৮

— কীৰ্তন, পদ—৫৩৫

(ঝ) দীৰ্ঘত্ৰিপদী বা ছবি — সংস্কৃত জ হিচন্দটৈ প্ৰকৃতিৰ মাজেদি সৰকি আহি প্ৰকৃতিৰ যুগত জাৰ ছন্দৰ জন্ম দিয়ে। আবেগ অনুভূতি প্ৰকাশৰ মাধ্যমৰূপ এই ছন্দ ৭৫ উপাদায়। মাত্ৰা সংকেত—৮+৮+১০। অন্ত্যমিল তুলৰীৰ লেখা। নষ্টান্ত •

হেন মহা দিব্য বন দেখিলন্ত ত্ৰিনয়ন

দিব্য কল্যা এক আচ্ছ তাত ৮+৮+১০

কোটী লক্ষা সমানাহ কটাকৈ ত্ৰৈলোক্য মোহ

ভক্টা খেৰি খেলে দুয়া হাতে ॥ ৮+৮+১০

— কীৰ্তন, পদ ৫৪১

(ঞ) হংসমালা — ত্ৰিপদিক, অন্ত্যমিলবৃদ্ধ দ্বিপাদী হংসমালা ছন্দৰ মাত্ৰাসংকেত হ'ল—৬+৬+৬। উদাহৰণ.

দিবসে বিষয়/বিষাকুল নিশি/নয়ন গোৱ ই/মান ধন খেজি/
বিমোহিত ভেৰি/অৰতি নপাই/
— বৰগীত।

(ট) কামৰ — ভাগৱতৰ অষ্টমস্কন্ধত ব্যৱহৃত এই একাকী গুৰুত্বপূৰ্ণ চন্দটি ড মহেন্দ্ৰ বৰাই উদ্ধাৰ কৰি কয়, “এইবিধ চন্দ সজ্জাত ঝাঁপতালৰ ভংগীৰ ত্ৰিমাত্ৰিক চন্দৰ গতিৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত দ্বিমাত্ৰিক চন্দৰ স্থিতি শীলতৰ ৰূপ এটা ফুটাই তুলিবৰ প্ৰয়াস পাইছিল। আকৌ, সেই মিশ্ৰগতিৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত মাজে মাজে বিপৰীত ধৰ্মী বাক পৰ’ স্থাপন কৰি ইয়াৰ ধ্বনি চেতনাত অপূৰ্ণ ঝংকাৰময় অতিৰণনৰ সৃষ্টি কৰিছিল। (৬) দৃষ্টান্ত—

এৰি ধনু শৰ ।

খানা বেজি পুৰন্দৰ ॥

কাৰমাৰ অধৰ ।

কাৰ কোটাল সমৰ ॥

যুজ মালবান্ধ ।

ধৰি বাহু বাহু ছান্দ ॥ (৭)

ওপৰত মহাপুৰুষ তেওঁৰ বিভিন্ন ৰচনাত প্ৰায়াগ কৰা চন্দ ৫৮ৰ এটি লেখ দিয়া গ’ল। শংকৰদেৱৰ পৰবৰ্তী কবিসকাল ওপৰত উল্লেখিত চন্দতেই তেওঁলাকৰ কাব্য, উপাখ্যান প্ৰভৃতি ৰচনা কৰি গৈছে। বৈষ্ণৱ আৰু বৈষ্ণৱান্তৰ যুগৰ কথাই নকওঁ জোনাকী যুগৰ কবি সকলোৰে আনকি মহাপুৰুষৰ চন্দসজ্জাই প্ৰভুত ভাৱ প্ৰভাৱান্বিত কৰিবলৈ সমৰ্থ হৈছে। গতিকে চান্দ-সিক হিচাবও যে অসমীয়া সাহিত্যত শংকৰদেৱৰ স্থান ভুগশীৰ্ষত, তাক দোহাৰিবৰ প্ৰয়োজন নাই।

(৬) মহেন্দ্ৰ বৰা—ছন্দোক্ত শংকৰদেৱৰ বাঙ্গালিক নীলাচল (১৯৭৬) বঙালী
বিহু সংবাদ। পিঠি—১১

(৭) অ ব পদ ৫৩৪—৩৫

॥ শংকৰী সাহিত্যৰ অলংকাৰ ॥

ঋগ্বেদীয় ষষ্ঠ শতকৰ পূৰ্ববৰ্তী কোনো অলংকাৰ শাস্ত্ৰ আছিল-
লোক আবিষ্কৰ নহ'লও কিন্তু 'অলংকাৰ' শব্দটিৰ প্ৰভাৱত ইয়
বৈদিক যুগতে । (১) আদিকাব্য বামায়েনত এই শব্দটিৰ প্ৰয়োগ
প্ৰচুৰ । (২) নাট্যাচাৰ্য ভৰতমুনিৰ নাট্যশাস্ত্ৰত উপমা, দীপক,
ৰূপক, যমক আদিকৈ কাব্যলংকাৰৰ কথা বিবৃত হৈছে ।
(৩) প্ৰাচীনতম আলংকাৰিক (৪) ভামহে কয় যে কবীকৃত
শব্দাৱ-মূল্যৰ হলেও ভূষনহীন ভাল শোভা নাপায় । একেদৰে
কাব্যত অলংকাৰ ৰূপকাদিৰ অবিহান শোভনহীন হয় । (৫) সপ্তম
শতকত ৰচিত বুলি কথিত 'অগ্নি পুৰাণ'ত পাই অলংকাৰ
বিহীনা সম্বন্ধী বিধবা নাৰীৰ দৰে । (৬) সপ্তম শতকৰ আচাৰ্য
দণ্ডিয়ে ভেট্টৰ 'কাব্যাদৰ্শ' গ্ৰন্থত অলংকাৰক কাশৰ শোভাবৰ্ধক
গুণাৱলীৰূপে গণ্য কৰিলেও (৭) বাৰ্মান ভিন্ন দৃষ্টি কণৰ
পৰা অৱলাকন কৰি কয় অলংকাৰৰ বাবেই কাব্যগ্ৰাহ্য—
সৌন্দৰ্যই অলংকাৰৰ মূলধাতু । (৮) এট সৌন্দৰ্য সৃষ্টি হ'ব

-
- (১) বায়ৰায়াহি দৰ্শতেমে শোয়া অৰ কৃত —কথোদ—১১১৩ স অঙ্কাল
কাৰেণ অলংকৃতো ব্ৰহ্মবিদ্যান ব্ৰহ্ম আভিপ্ৰেত—কথোদীয় সৌৰীতকী
উপনিষৎ— ১৩১৪
 - (২) অলংকাৰে হি নাৰোণং কমা—বালকাণ্ড, ৩৩
 - (৩) উপমা দীপক চৈব ৰূপক যমক তথা ।
কাব্যশাস্ত্ৰত অলংকাৰকাণ্ডাৰ পৰিকীৰ্ত্তিত — ১৬৩১
 - (৪) এওঁক কোনোৱে ষষ্ঠ শতিকাত আৰু আন কোনোৱে সপ্তম শতি-
কাত ধাপিছে ।
 - (৫) ৰূপকাদিৰ অলংকাৰ ভাস্যানৈৰ্ব্বাক্যমিতি ।
ন কান্তমপি নিৰ্ভুং বিজাতি বনিতাম্ভব । (ভামহালংকাৰ—১১১০)
 - (৬) অলংকাৰ বহিতা বিধেব সম্বন্ধী
 - (৭) কাব্য শোভাকৰণ ধৰ্ম্মালংকাৰণ প্ৰচকতে ।—কাব্যাদৰ্শ, ১১২
 - (৮) কাব্য গ্ৰাহ্যলংকাৰ—কাব্যলংকাৰ সূত্ৰসূক্তি ১১১, সৌন্দৰ্য্য অল-
কাৰ —ঐ ১১১২

কবিয়ে দোষ পৰিহাৰ কৰি গুণ গ্ৰহণ আৰু অলংকাৰ সংযোগ—
এই নীতিৰ অনুশীলন কৰে। (৯) নৱম শতিকাৰ উদ্ভাৱক
অলংকাৰিক আনন্দবৰ্মান ভাব যে কবি প্ৰতিভাৰ অনন্ত্যবশতঃ
কাব্যালংকাৰৰ সংখ্যাও হয় অনন্ত। (১০) এই শতিকাৰ
আন এগৰাকী আচাৰ্য কট্টাটো এক সুৰাত সুবম্বিলাই কয়
যে জগতৰ হৃদয় বাঞ্ছক অৰ্থ যিম'ন—অলংকাৰৰ সংখ্যাও হয়
সিমান। (১১) তদুপৰি প্ৰখ্যাত নাট্যকাৰ কবিৰাজ ৰাজাশংকাৰ
'কাব্য শ্ৰীমাংসা'ত স্পষ্ট উল্লেখ কৰিছে যে গুণবৎ অলংকৃত কাব্য
কাব্য।' একাদশ শতিকাৰ সুপ্ৰসিদ্ধ অলংকাৰিক ভাৰ্জৰাজ
ভাব—কাব্য হ'ব লাগে দোষহীন গুণযুক্ত, অলংকাৰ মণ্ডিত
আৰু ৰসাস্থিত। (১২) উপযুক্ত সূত্ৰ সমূহ এটা কথা স্পষ্ট
কৰে যে অলংকাৰ হ'ল কাব্যৰ সৌন্দৰ্য বৰ্ধক অপৰিহাৰ্য উপা-
দান। এই অলংকাৰ যাক অলংকৃত কবিতা—নন্দনতত্ত্বৰ পৰি-
ভাষাত সেয়া অলংকাৰ্য। উপমাদি অলংকাৰে শব্দ আৰু অৰ্থৰ
সংযোগত সাধিত ৰসক অলংকৃত কৰি সহৃদয় জনক আনন্দ
প্ৰদান কৰে।

সবকালৰ সকলো অলংকাৰিক প্ৰত্যক্ষ কি বা পৰোক্ষ
ভাৱে অলংকাৰৰ প্ৰয়োজনীয়তা স্বাক্ষৰ কৰিবলৈ বাধ্য হৈছে।
অলংকাৰৰ কাৰ্য্যক্ষেত্ৰ তিনিটি—বাক্যৰ প্ৰভাৱশালী কৰণ
প্ৰয়োজনীয় বৰ্ণনীয় বিবয়ব স্পষ্টীকৰণ আৰু ৰমনীয়তা সম্পাদন।
(১৩) মহাপুৰুষ শংকৰদত্তৰ ৰচনাত অলংকাৰৰ বহুশতাংশ
চকুত পৰে। শব্দালংকাৰ আৰু অৰ্থালংকাৰ উভয় বিধ অলং-
কাৰৰ প্ৰচুৰ মহাপুৰুষৰ লেখাৰ সমগ্ৰ বিষয়জ্ঞান।

- () খুলি অলংকাৰ দোষহীনতা গুণালংকাৰাদি ৭৫ সম্পাদ্য কাব্য—
বাল্মীকি । ১৩
- (১০) অনন্ত্য হি বাগবিন্দয় । ২৭ প্ৰবৰ এৰ অলংকাৰ—২।
লৌকলৈচন ৩-৩৭
- (১১) ভাৰ্জৰাজা হৰদাৰজক। অৰ্থ একাৰাষ্ট্ৰাত্মকলংকাৰ—কাব্য-
লংকাৰ হি ১১৬
- (১২) নিৰ্দোষ গুণবৎ কাব্যম্ অলংকাৰবলংকৃতম্। ৰসাস্থিত কবি
কুণ্ডল কীৰ্তি প্ৰীতিক মিলতি ॥—দৰ্শনতীক্ৰান্তৰণ।
- (১৩) তীৰ্থনাথ শৰ্মা—সাহিত্য বিদ্যা পৰিক্ৰমা (১৮৮৪ শক) পৃষ্ঠা ৫৭
- (১৪) ৰবীন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰ বৈচিত্ৰ্যভাৱে ন গণিতম-সাহিত্যদৰ্শণ।

নিৰ্বাচিত শব্দৰ দ্বাৰা কাব্যৰ সৌন্দৰ্য বৃদ্ধি পালেই সি শব্দালংকাৰ নাম পায়। কুম্ভকাচাৰ্যই এই অলংকাৰক ‘বৰ্ণ-বিন্যাস বক্তৃতা’ আখ্যা দিছে। ই অনুপ্ৰাস, যমক, শ্লেষ, বক্তোক্তি আৰু পুনৰুক্তবদান্তাস—এই পাঁচভাগ বিভক্ত। এটা বা একাধিক বৰ্ণ যুক্ত বা বিযুক্ত ভাবে একাধিক বাৰ ধ্বনিত হ’লেই হয় অনুপ্ৰাস। অনুপ্ৰাসৰ ক্ষেত্ৰত স্বৰৰ স্থান নাই ব্যঞ্জনকহে গুৰুত্ব দিয়া হয়। (১৪) অনুপ্ৰাস পাঁচ বিধ—(ক) ঋতানুপ্ৰাস—তালু প্ৰভৃতিত এক উচ্চাৰণস্থানৰ পৰা উচ্চাৰিত সমজাতীয় ব্যঞ্জন স্বৰনিৰ আবৃত্তিৰ ঋতানুপ্ৰাস। (১৫) যেনে—

উচ্চ কুচ কৰো খত নাথৰ পৰশি।

গোপালক কেলি কৃষ্ণ কিংকৰ কহসি ॥ কে গো (১৬)
ইয়াত ক, খ আৰু গ বৰ্ণৰ আবৃত্তিত ঋতানুপ্ৰাস হৈছে।

(খ) বৃত্তানুপ্ৰাস—যি বৰ্ণৰ সহায়ত সাহিত্যত ম ধূৰ্ঘ, ঞ্জ, প্ৰভৃতি গুণ প্ৰকাশ পায়—বচনাত তেনেবৰ্ণৰ আবৃত্তি হ’লে তাক বৃত্তানুপ্ৰাস বোলে। (১৭) যেনে—

চাট প্ৰকট পটু কোটি কোটি কপি

গিৰি গড়গড় পদ ঘাৱ ॥ বৰগীত নং—৩

ইয়াত ট বৰ্ণৰ ভূবাবৃত্তিকৈ অধিক বাৰ বিযুক্ত ভাবে উচ্চাৰিত হোৱাত ই হৈছে বৃত্তানুপ্ৰাস।

(গ) ছকানুপ্ৰাস—সংযুক্ত বা বিযুক্ত ভাবে থকা দুটা বা তাত্কাধিক ব্যঞ্জনৰ স্বৰূপ বা ক্ৰমানুসৰি এবাৰ মাত্ৰ আবৃত্তি হ’লে তাক ছকানুপ্ৰাস কোৱা হয়। (১৮) যেনে—

ভাঙিত জড়িত যব নৱ ঘন খণ্ড। —পাৰিজাত হৰণ, পৃ—১

ইয়াত ‘ডিঙ’ শব্দৰ পুনৰুক্ত্যে ছকানুপ্ৰাসৰ সৃষ্টি কৰা হৈছে।

(ঘ) আক্ষানুপ্ৰাস—কবিতাৰ এৰাটি অক্ষৰৰ এটা চৰণৰ আক্ষা

(৫) উচ্চাৰণস্থানৰ যেনেকৈ স্থানে তালুৰদাৰিকৈ। সাধুস্য বাঞ্ছনাস্য ঋতানুপ্ৰাস উচ্যতে ॥ সা ধ ১০১৫

(৬) কেলি গোপাল নট দিষ্টি—৫

(১৭) বসবিসম্বন্ধ বাপাদেৱতী বৰ্ণবচনাবৃত্তি। ১৩৮৭৭৩৩৩৩৩ (বৃত্তানুপ্ৰাসবচন)
প্ৰকৰ্ষণ নাসনাদ বৃত্তানুপ্ৰাস। —সা ধ ১০১৪

(১৮) ছেকো ব্যঞ্জনসংঘদা সৰুং সাম্যং অনেকথা—সা ধ,

মিগৰ লগত পৰবৰ্ত্তী চৰণৰ অস্ত্যবৰ্ণৰ ধ্বনি সান্নাই যি অলংকাৰৰ সৃষ্টি কৰে, সেয়ে অস্ত্যানুগ্ৰাস । (১৯) যেন—

কৰন্তল কমল কমল দল নয়ন ।

ভৱদৰ দহন গহন বন শয়ন ॥ (প্ৰথম বচনা)

(৬) লাটানুগ্ৰাস—তাৎপৰ্যভেদে একে অৰ্থত শব্দ বা পদ বিশেষ বৰ পুনৰুক্তিয়ে লাটানুগ্ৰাস । (২০) যেনে— পূবল পৰম মনোৰথ কামিনী মধু অধৰ মধু পানে । (ক হ না পৃ—২৫) ইয়াত মধু শব্দৰ অৰ্থ ভেদে পুনৰুক্ত হৈছে ।

[২] যমক—‘স্বৰ-ব্যঞ্জন বৰ্ণৰ একটা সমূহৰ এক ক্ৰমতে সাৰ্থক-নিবৰ্থক ভাবে যদি পুনৰুক্তি হয়, তেতিয়া যমক অলংকাৰ হয় ।

(২১) যেনে—মধু মুৰ নবক নিবাৰণ বাৰণ কুণলয় জৌৱনহাৰী ।
ক হ না পৃ—২

ইয়াৰ বাৰণ অৰ্থযুক্ত, কিন্তু নিবাৰণৰ ‘নি অশ বাদ দিলে সি হ’ব অৰ্থশূণ্য ।

[৩] শ্লেষ—বাক্যত ব্যৱহৃত একাটা পদৰ একাধিক অৰ্থ সংযুক্ত হৈ থাকিলে তাক শ্লেষ বোলে । (২২) যেনে—ও হি বৰ সাধিয় কুমাৰী তখি বহল খিক । ক হ না পৃ—১৬ । ইয়াত বৰ শব্দই আশীৰ্বাদ আৰু স্বামী এই দুই অৰ্থৰ দ্যোতনা কৰিছে ।

[৪] পুনৰুক্তবদান্তাস—এক অৰ্থ দ্যোতক একটা শব্দৰ প্ৰতি শব্দ এটা এচবা এচবিকৈ ব্যৱহৃত হ’লে তাত পুনৰুক্তি হোৱা যেন লাগিলেও অলপ ভালদৰে চালে যদি সি পৃথক্যৰ দ্যোতনা কৰিব পাৰে, তেন্তে তাক পুনৰুক্ত বদান্তাস, বোলে । (২৩) যেনে—

বাঘবৰ অভিষেক কুনিয়া আঁসল লোকে

সুমংগল নাদৰ শব্দাদ ॥ উ ক বা পদ—১০৫

ইয়াৰে নাদমানে / ঘাঘানা, অক শব্দ মানে ধ্বনি ।

(১৯) ব্যঞ্জন চন্দ্ৰছাৰসেখ, সহাদোন বৰেণ তু । আবৰ্ত্ততে অলংকাৰ্য্যং অস্ত্যানুগ্ৰাস এব তৎ ॥—সা দ

(২০) শঙ্কৰায়ণে পৌনৰুক্ত্য ভেদে তাৎপৰ্য্যমাত্ৰত ।

লাটানুগ্ৰাস ইত্যুক্ত —অনুগ্ৰাস পঞ্চম মত ॥ সা দ ১০৭

(২১) ভাৰ্ৎনাথ শৰ্মা—সাহিত্য বিদ্যা-পৰিক্ৰমা পৃষ্টি ২৩

(২২) স্কট্ট পট্টে অনেকাৰ্থাভিধান শ্লেষ ইত্যতে । সা দ

(২৩) অপাততো বৰ্দ্ধসা পৌনৰুক্তে ন ভাসনম্ ।

পুনৰুক্তবদান্তাস স ভিন্নবকৰ শব্দগ সা দ ১০-২

[৫] ব্যাক্ৰান্তি—বক্তাই যি অৰ্থত কথা কয়—শ্রোতাই সেই অৰ্থত কথা যিনি গ্ৰহণ নকৰি অন্য অৰ্থ গ্ৰহণ কৰিলে তাক ব্যাক্ৰান্তি বোলে। (১৪) যেন—

মোক বিহা কৰিবাক আছিল শিশুপাল।

মোৰ মন ভোবতো জীৱন ভৈল ভাল ॥ কহকা, পদ—৮৮

কল্পিত শিশুপালৰ লগত বিয়া হ'লে ভাল হৈ বুলিলেও শ্রোতাই কিন্তু বেয়া হব—এনে অৰ্থেই গ্ৰহণ কৰা গুণ এয়া ব্যাক্ৰান্তি।

অৰ্থৰ লগত সম্পূৰ্ণৰূপে নিৰ্ভৰশীল অলংকাৰই অৰ্থালংকাৰ।

ই বাটকৈ পাঁচবিধ—(ক) সাদৃশ্য (খ) বিৰোধ (গ) শৃংখলা (ঘ) স্তায় (ঙ) গুঢ়াৰ্থ প্ৰতীতি।

(ক) সাদৃশ্য মূলক • ইয়াৰ অন্তৰ্গত নিম্নোক্ত অলংকাৰ কেইবিধৰ প্ৰায়গ শংকৰী সাহিত্যত আছে—

[৬] উপমা—এক বাক্যত স্বভাৱধৰ্মৰ বিজ্ঞাতীয় ছুটি পদাৰ্থৰ বিসদৃশ কোনোধৰ্মৰ উল্লেখ নকৰি যদিয়াত কোনো বিশেষ গুণ, অৱস্থা নাইবা ক্ৰিয়াত পদাৰ্থ দুটিৰ সাম্য বা সাদৃশ্য প্ৰদৰ্শিত হয়— তেন্তে সেয়ে উপমা অলংকাৰ। (১৫) উপমাৰ অংগ চাৰিটা— উপম্য (যাৰ তুলনা কৰা হয়) উপমান (য'ৰ লগত বিজ্ঞাত হয়) সাধাৰণধৰ্ম (যি গুণৰ দ্বাৰা বিজ্ঞাত হয়) আৰু তুলনা (সাদৃশ্য)।
উদাহৰণ—চাক চাৰি ভুজ জাল অজামুলস্থিত।

কবিকবসম উক বৰ্তুল বলিত ॥ কীৰ্তন, পদ ৬৪৫।

ইয়াত উক আৰু কবিকৰ বিজ্ঞাতীয় বস্তু দুটাৰ সমান ধৰ্ম বৰ্তুল-বলিত। ইয়াৰ দ্বাৰা উকক কবিকৰ লগত বিজ্ঞাত হৈছে।

[৭] ৰূপক—উপম্যক উপমান ৰূপে জ্ঞানকৰাৰ ফলত সৃষ্ট অলংকাৰেই ৰূপক অলংকাৰ।

যেন—জয় জয় বসুকুল কহল প্ৰকাশক

দাসক নাথক ভীতি ॥ ৰায় বিজয় নাট, পৃঃ—১

ইয়াত ভগবানক বৃজাবলৈ, বসুকুলত কহনৰ আৰোপ কৰাত, ভগবানত সূৰ্যৰ আৰোপটি পৰিস্কৃত হৈছে।

[৮] উৎপ্ৰেক্ষা—উপম্যক উপমান ৰূপে কৰা তীব্ৰ সাদৃশ্য

(২৪) অন্যায় অনাৰ্থক বাক্যৰ অন্যথা বোজাৰেপ হ'ব।

অন্য যেষেণ কাক বা সা ব্যাক্ৰান্তি: উভো ভিবা ॥ সা ৮ ১০১২

(২৫) ব্যাৰোপ চক্ৰবৰ্তী অলংকাৰ চমিক। (১৩০০) পিঠি—৪৬

ভেটিত উপমান উপাময়ৰ যি একত্বপতা পৰিকল্পিত হয় সেয়ে উৎপ্ৰেক্ষা। যেনে—

বহল জংঘনী কটি দেশ অতি সৰু।

মুঠিত লুকাই যেন হৰৰ উদ্ভক ॥ ক হ না পদ—১৩

উপমেয়—ককাল, উপমান—হৰৰ উদ্ভক ককাল হাতত লুকাই নোৱাৰে—গতিকৈ ই উদ্ভক অৰ্থাৎ উপমান হোৱাৰাহ সস্তাবনা।
গতিকৈ ই উৎপ্ৰেক্ষা।

[৯] সন্দেহ—উপাময়ক উপমান কাপ কৰা সন্দেহৰ প্ৰাবল্যত সন্দেহ অলংকাৰৰ সৃষ্টি হয়। যেন—

দেখা কোন আসে অশি। জানিলাহা বিমৰিষি।

আসন্তু আদিত্য চলি। চাতিবাক যজ্ঞস্থলি ॥ অষ্টম স্কন্ধ, পদ—২৫৫

উপমেয় বামনক আদিত্য কাপ সন্দেহ কৰা হৈছে।

[১০] ভ্ৰান্তিমান—সাদৃশ্যবশত এটা বস্তুক আন বস্তু কাপ ভ্ৰম হ'লে আৰু সেইভ্ৰম কবি কল্পনাৰ দ্বাৰা চমৎকৃত হৈ পৰিলে তাক ভ্ৰান্তিমান বোলে। উদাহৰণ স্বৰূপে—

বজ্জৰ চাক কন্দকথ জালে। ধূপ ধূম্ৰচয় বজ্জায় বোম্বাল ॥

মেঘবুলি তাক ময়ূৰ গণে। গৃহত পৰিয়া নাচে সঘন ॥

নাৰদৰ কৃষ্ণদৰ্শন, পদ—১৪৯১

দ্বাৰকাৰ সৌধৰপৰা নিৰ্গত ধূপধূনাৰ ধোৱাক ম'ৰা চৰায়ে মেঘবুলি নাচিবলৈ ধৰাটো এটা ভ্ৰান্তি।

[১১] ব্যতিৰেক—উপমেয়ক উপমানতকৈ উৎকৃষ্ট বা নিকৃষ্ট কৰি দেখালে তাক ব্যতিৰেক অলংকাৰ কোৱা হয়। নিদৰ্শন ক প—

‘নিম্নি ইন্দু কোটি বয়ন বিকাশ।

বন্দুনি আধক অধৰ পৰকাশ ॥ পদ্মপ্ৰসাদ নাট, পৃ ৫

ইয়াত উপমান চন্দ্ৰ আৰু বন্দুলিতকৈ উপমেয় বদন আৰু অধৰ শ্ৰেষ্ঠ ৰূপ কথিত হৈছে।

[১২] প্ৰতীপ—উপমেয়—উপমানৰ সম্বন্ধ ওলট-পালটকৈ বৰ্ণালে নাইবা, উপমানক নিন্দাকৰি উপাময়ক প্ৰশংসনা দৰ্শলে তাক প্ৰতীপ বোলে। যেনে—

দেখিয়া বচন চান্দ ভেলি লাজ। নয়ন নিৰিষি

কমল জলমাক ॥ (২৬)

উপস্থান চান্দ আৰু কমল দুয়োটিকে নিকটে দেখাবলৈ সীতাৰ মুখৰ সাদৰ্য্যৰ অবতারণা কৰা হৈছে।

[১৩] সমাসোক্তি—ঐশ্বৰ্য্যৰ বর্ণনাব্যৱহাৰ। ঐশ্বৰ্য্যৰ প্ৰতীতি হ'লেই সমাসোক্তি অলংকাৰৰ কৰ্ম লয়। উদাহৰণ স্বৰূপে কল্পিত জীৱন মিলিবে যবণ গিৰিৰূপে ধৰি কালে। (২৭) ইয়াত 'সৰ্বক' শব্দৰ সৈতে বিজাই গিল ক্ৰিয়াৰ চমুকৈ উক্তি কৰাত 'ঐশ্বৰ্য্য' শব্দৰ অংশত 'ব' দোতনী হৈছে।

[১৭] অভিযোক্তি—নিষয় (যাক আৱলিখিত কৰা হয়) সিদ্ধি অধাবসায় (নিশ্চয়) বাক্যৰ অভিযোক্তি। (২৮) উদাহৰণ,

চান্দ চন্দন মন্দ মূল্য সহীৰে।

কেশৱ বিন বিৰ বৰিষে শব্দৰে। ২২ বৰণীত—৩০২

চান্দ-চন্দন আৰু মূল্য সহীৰ লক্ষণোৰে প্ৰিয়। ২২ কেশৱ অবিহান সেইবাবে বিৰ বৰণ কৰিব বোলাহেতা—সম্বন্ধত অসম্বন্ধ জন্মিত অৱশ্যায়ুক্তি।

[১৪] উল্লেখ—সম্বন্ধৰ ভিন্নতাভেদে এটা বস্তুক, বেলেগ বেলেগ স্থানৰ উল্লেখ কৰিলে উল্লেখ অলংকাৰ হয়। দৃষ্টান্তৰূপে—

মালে বোলে কান্দে বজ্জয় কান্দে।

অমাকনে বোলে এহতেলৈ নববৰ।

নাৰীগণ বোলে মূৰ্ত্তি ধৰিলা মূৰ্দ্দনে।

আমাৰেনে বন্ধ বলি মাৰে গোপমানে। কীৰ্তন,

পদ—১১৮২-৮৩

ইয়াত এক কাকৰে ভিন্ন জনে বোলগ বোলগ কথাত বৰ্ণন কৰাটো উল্লেখৰ নামান্তৰ।

[১৬] দোষক—ঐশ্বৰ্য্যত দুয়োবিধ পদাৰ্থৰ এক কৰ্মত অধি হলে নাইবা এক কৰ্মত অনেক ক্ৰিয়াৰ সংঘট হ'লে সি দোষক অলংকাৰ বুলি অভিহিত হয়। যথা—

(বলি-পুৰুষ) কামোৰে অধৰ/কৰে কোটালৈ সঁমৰ।

বুকে মীলবোৰে/ধৰি বাহ বাঁক চাৰি।

তেনি নই কান্দ/কতো ভবি ভবি চান্দ।

পৃথিবীত পৰি/ধনো কৰে জ্বাজ্ববি ॥

বগৰা বাগৰি/কতো চান্দ খাকে ভৰি ॥ (১৮)

ইয়াত বঙ্গি-পুৰুষৰ—এক কৰ্তৃকাৰকৰ নানাক্ৰিয়াত অধিত হ'ল ।

[১৭] তুল্যাবাগিতা—প্ৰস্তুত অথবা অপ্ৰস্তুত বস্তুবোৰক একধৰ্মৰ বস্ত্ৰন বান্ধিলে তাক তুল্যাবাগিতা বোলে । নিদৰ্শনৰূপে—অধিব ধন-জন জীৱন-যৌৱন । অধিব এই সংসাৰ । —(১০নং বৰগৌত) ধন জন জীৱন-যৌৱন হ'ল বৰ্ণনীয় বিষয় । (প্ৰস্তুত) আটাইকেইটাব অস্থয়—‘যেনেকৈ’ ‘আদি’ শব্দৰ অবৰ্ত্তমানতো অলপ গমিচালাই অৰ্থ ওলায় ।

[১০] প্ৰতিবস্তুপন্ন—‘যি ছুটা বাক্যার্থৰ পৰস্পৰৰ সাদৃশ্য, যেন আদি উপমা বোধক শব্দ—অভাবসংশত সাক্ষাদ ভাৱ বুজা নাযায় অৰ্থতঃ হে বুজা যায়—এনে সমভাবাপন্ন বাক্যছুটাত এটিসাধাৰণ ভিন্ ভিন্ শব্দৰদ্বাৰা উপস্থাপিত হোৱাৰ কাৰণে তিন ভিন যেন প্ৰভীত হ'লে তাক প্ৰতি বস্তুপন্ন বোলে । (৬০) যেন—

বৈলোক্যৰ নাথ মাধৱক এবিষায় ।

কোৱন শিশুপালক বৰিব চকু খায় ॥

সিংহ এবি শূকৰক-ৰোজে কোৱন প্ৰাণী ।

হুক এবি কোনজান লিয়েখাৰ পানী ॥

ক হ ক পদ—২২

মাধৱক এবি শিশুপালক বৰিব নোখোজা কল্পণীৰ ভ যণ্ড সি হ-এবি শূকৰ গ্ৰহণৰ আনিচ্ছা আক হুক এবি পানী পানৰ আনিচ্ছা—প্ৰকাশ পোৱাত তিনিওটা বাক্যৰেই সাধাৰণ ধৰ্ম হ'ল এটাক এবি আনটো লোৱাৰ আনিচ্ছা । যেন, যেনেকৈ প্ৰভৃতি শব্দৰ অবত মানতো বাক্যকেইটাত উপমান উপস্থায়ৰ সম্পৰ্ক সংযুক্ত হৈছে ।

[১২] দৃষ্টান্ত:—যি অলংকাৰত উপমেয় আৰু উপমান দুয়োটাই ছুটা পৃথক দাবীৰ থাকে,—উপমেয় আৰু উপমানৰ ধৰ্ম ভিন্ন হোৱা বদেও প্ৰাধিকানপন্ন্য ভাবসাদৃশ্যত ধৰ্মভূতি-বিশ্ব-প্ৰতিবিম্ব ভাবাপন্ন সাধাৰণ ধৰ্মত পৰিণত হয় আৰু ব'ত তুলনাতুলক শব্দৰ প্ৰয়োজন-কৰণকে সেয়ে দৃষ্টান্ত ।

(১২) অস্থত বচন, পদ—৪৪৪-৩৪ —

(৬০) বনোজবন দাশী সাহিত্য ধৰ্মৰ পিঠি—২৪৬

যেনে—তোৰ নিন্দাবাদী আমাক নপাৰে ৰূপ আনাচাৰ কাম ।

যন্তেক কুকুৰ কামোৰ মাৰয় সবেও আঠৰ নায় ॥ ৩১

ইয়াত নিন্দাই চুৰি নোপাহা আৰু কুকুৰে আঠৰ তলত কামোৰা—এই উপমেয় আৰু উপমান দুটাৰ বিশ্ব—প্ৰতিবিশ্ব সংহা-
পিত হোৱাত দৃষ্টান্ত অলংকাৰ হৈছে ।

[১০] নিদৰ্শনা—এটা বস্তুত ভিন্ন বস্তুৰ সত্ত্ব বা অসত্ত্বৰ ধৰ্মৰ
সম্বন্ধ কথনৰ ফলত বিশ্ব—প্ৰতিবিশ্বভাবে সাদৃশ্য বুজাবলৈ নিদৰ্শনা
অলংকাৰ হয় । যেন—

মুকুতি বসাকা শ্ৰেষ্ঠ তোমাৰ ভকতি ।

ভাক এৰি জ্ঞানপথে যিটো কৰে যতি ॥

ফ্ৰেশ মাৰ পাইৰ সিটো নিফল প্ৰয়াসে ।

বাহান পতান যেন ততুলক আশে ॥ কীৰ্তন, পদ-৭৪৬

ইয়াত জ্ঞানপন্থী উপমেয়ৰ কাৰ্যক পতান বনা লোকৰ
উপমানৰ অসত্ত্বৰ প্ৰতিপন্ন কৰি তোলা হৈছে ।

(খ) বিবোধ মূলক অলংকাৰ—[২১] বিবোধ—যেতিয়া দুটা বস্তুক
আপাত দৃষ্টিত পৰস্পৰ বিবোধীয়েন লাগে অথচ ভাৎপৰ্যত সেই
বিবোধৰ অৱধান হয়—তেতিয়াই ভাত বিবোধ অলংকাৰে কুকুৰ-
মাৰ । যেন—

চান্দ চন্দন মল্ল মলয় সমীৰে ।

কেন্দৰ নিান বিৰ বৰিবে পৰীৰে ॥ বৰগীত নং-৩

চন্দ্র, চন্দন আৰু মলয়াই গা দীভল কৰাৰ বিপৰীতে
বিহ চান্দাটা বিবোধী কথা, কিন্তু কেন্দৰ অবিহনে এনে হোৱাত
ই বিবোধ অলংকাৰত পৰিপত হ'ল ।

[২২] বিভাৱনা—অকাৰণ কাৰ্যৰ উৎপত্তি হ'লে তাক বিভাৱনা
বোলে । যেন—

ধান পাতি বিকট বোপিনী কুৰ দাসি ।

অনাৱাৰে আগতে পথৰ কুক ভাসি ॥

ক হ. ক। পদ—৪৭১

ইয়াত বোপিনীকুৰা আৰু কুক ভাসি পথাৰ কাষৰ অজ্ঞাত ।

(গ) প্ৰংগা অলংকাৰ—(২৩) সাধ—খণিত কৰাবস্তুৰে উৎকৰ্ষ

(৩১) ককিলী হৰণকাৰ, পদ—৫১৮

পৰা উৎকৰ্ষতবলৈ উন্নয়ন কৰিলে সাৰ অলকাৰ হয়। যেন—

যিজনৈ যায় হৰিনাম সেৱি।

পাচত ফুৰে যত দেৱ দেৱী।

সমস্ত তীৰ্থতাক জুতি কৰে।

তাৰ বায়ু ত্ৰাপ সম্পূৰ্ণ হৈব ॥ কীতন, পদ—১২৫২

হৰিনামালুৱা জনৰ প্লাচ পাচ দেৱ দেৱী আৰু তীৰ্থ কৰা
বোলোতে নামলোৱা ভকতৰ গুৰুত্ব উৰ্ধৰ পৰা উৰ্ধতলৈ গতি কৰিছে।

(ঘ) ন্যায়মূলক অলকাৰ—(২৪) অৰ্থাস্তবন্যাস—সামান্য দ্বাৰা বিশেষ,
বিশেষ দ্বাৰা সামান্য কাৰ্য দ্বাৰা কাৰণ নাইবা কাৰণৰ দ্বাৰা
কাৰ্য সূচিহিত হ'লে তাক অৰ্থাস্তবন্যাস কাৰ্য জনাব। উদাহৰণ স্বৰূপ

—প্ৰমাদত থাকি যিটো হৰি বোলৈ

সিয়া সবে ছথ তৰৈ।

যেন মাগেবিধি নজানি ভজিকে

তাৰো গৰ্ভৰাগ হৈব ॥ অজামিলাপাখান পদ, ১৮৭

প্ৰমাদেৰে হৰিক চিন্তিলও মুক্তিপায়—এয়া পাৰ্শ্বান্য উক্তি—
ইয়াৰ সমৰ্থনত মাগেবিধি খাল গৰ্ভৰাগ ভাল হয়—এই দ্বিতীয় উক্তিটো
দিয়া হৈছে।

[২৫] ধৰ্মবিকৰ—বিগৰ অভিপ্ৰায়েৰ বিশেষণৰ কাৰণেৰে উক্তি
কৰিলে পৰিকৰ অলকাৰ হয়। যেন—

ভুলিয়া ভুলন জন মহাশয়ী—তুমি হৰিৰ প্ৰিয়া।

নন্দ অন্মক—হয়। আছা ভেট—হা ট সমিধান দিয়া ॥

সদায় কৃষ্ণৰ চৰনকানৰা—তুমি একেবে পাকধান।

অকৈল পদতিয়া—তোমাৰ আগত মাগা আমি স্বামী-

দান ॥ (৩১)

গোপীসকলে তুলসীক প্ৰিয়জিয়া—বিশেষণেৰে বিভূষিত কৰিছে
এই কাৰণই যে 'প্ৰিয়া হ'ল কৃষ্ণৰ—কতবি জানীবই—এই অভি
প্ৰায় বুজাব,

[২৬] সমুচ্চয়—কাৰ্য সাধনত এই কাৰণই যত বৰ্ধন তত আন
কাৰণৰ সমাবেশ হ'ল সমুচ্চয় অলকাৰ বোল। দৃষ্টান্ত—

কৃষ্ণক কৰিলে কিছু বৈজলেক কম

লাভে অপমানে আবে কৰি আছে ভেম ॥ কৃষ্ণকা, পদ-৬৪

ইয়াত ভেম ধৰাৰ কাৰণ লাজ্জই বৰ্ণেহু—তাৰ লগত অপ-
মানৰো উল্লেখকৰি মিলিত কাৰণ দাৰ্শাব্য হৈছে ।

[২৭] স্বভাৱোক্তি—বস্তু স্বভাৱৰ যথ যথ অৰ্থ চিত্ৰ চমৎকৃত বৰ্ণনাই
স্বভাৱোক্তি । যেন—

একদিনা নন্দ আদি যত গোপগণ ।

লবিল শকাট সাব দেহ দৰশন ॥

চক্ৰে কুৰু সূৰ্য্য সৰু গোপৰ কুমাৰ ॥

পাইলা পাছে গৈয়া দৌল দেৱী অদ্বিকাৰ ॥

পমনৰ এই বৰ্ণনা, স্বভাৱক গুণ এয়া স্বভাৱোক্তি অলংকাৰ ॥

এনেদৰে দেখা যায় যে শংকৰী সাহিত্য বিভিন্ন শকাণকাৰ
আৰু অৰ্থালংকাৰৰ ছোপিত ভাস্কৰ । অবশ্যে কবিৰ বচনাত ব্যঞ্-
জিত সমস্ত অলংকাৰৰ লেখ ইয়াত দিয়া হৈছে—মাত্ৰ কেইবিধ
মানৰ উল্লেখ কৰা হৈছে । (৩০)

(৩০) এই অধ্যায়টো বৃহত্তৰ্ণতে স্বাচাৰ মনোবিজ্ঞান শাস্ত্ৰীৰ সাহিত্যকৰ্ম, ভাৰ্ণবানন্দৰ 'সাহিত্য বিদ্যা পৰিক্রমা' প্ৰাচীন চৰুভূতীৰ 'অলংকাৰ চন্ডিকা' বিজ্ঞান কবিৰ 'শংকৰী সাহিত্যকৰ্ম' আৰু উপকি বিবেচনৰ হাৰ-
বিকাৰ শংকৰদত্তৰ 'সাহিত্য অলংকাৰ' (শংকৰী সঙ্কতিৰ অধ্যায়ৰ অন্তৰ্ভুক্ত) আৰু প্ৰমোদপ্ৰসন্ন উদাৰায়ৰ 'শকাণকাৰ আৰু কবিতাত ইয়াৰ প্ৰয়োগ' (সাহিত্য কথোপকথন, অন্তৰ্ভুক্ত) আৰু 'হুটীৰো বিশেষ ভাবে সন্ধান লোৱা হৈছে ।

। শংকৰী সাহিত্যত বস ।

প্ৰচাৰধৰ্মী মনোবুদ্ধিৰ মহাপুৰুষ শংকৰদেৱে বিভিন্ন গ্ৰন্থ
ৰচনাত প্ৰবৃত্ত হ’লও বস সৃষ্টিৰ উদ্যমবাসনা তেওঁ মনৰ মণি-
কাঠাৰ পৰা পৰিত্যাগ কৰিব পৰা নাছিল—কোৱানদিনে। ‘কাঠা-
ৰক ভায় কথাব আশায় দিগা কিছু কাব্য বস/অবিচাৰি তাক
হঠাত্ত আমাক নিদিবাহা অপযশ । (১) নাইগা ‘বুজি অভি-
প্ৰায় দিলো ঠাই ঠাই কিছু কাব্যবস যিগা/অবিচাৰি তাক হঠাতে
আনাক নিন্দাবানী সুবলিবা ।’ (২) প্ৰভৃতি পংক্তিসমূহক উপ-
যুক্ত মুক্তিৰ শাণদায় । ঠোৱাত ক’বলৈ ক’লে, সহৃদয়—হৃদয়—
স বানী ভাষাই আলংকাৰিকৰ পৰিতাষাত বস । ই সংবেদনাত্মক
উপলক্ষিৰ অনিৰ্বচনীয় আনন্দ বা অনুভূতি । নাট্যশাস্ত্ৰকাৰ ভৰত-
মুনিয়ে বস-নিষ্পত্তিৰ সূত্ৰ দিব’ল কয়—‘বসন্তিৰ কোনো বিষয়েই
প্ৰৱৰ্ত্তিত নহয় । তাত বিভাৱ, অজুতাৱ আৰু সৰুকাৰীভাৱৰ সংযোগত
বস-নিষ্পত্তি হয় ।’ (৩) আচাৰ্য মনুট ভট্টাই ‘কাব্য প্ৰকাশত
স্পষ্টভাৱে উল্লেখ কৰিছে—লৌকিক জগতত সি বতি প্ৰভৃতি স্থায়ী
ভাৱৰ কাৰণ, কাৰ্য বা সহকাৰী, সেয়ে যদি কাব্য আৰু নাটত
বৰ্ত্তমান থাকে আৰু সেয়ে বিভাৱ, অজুতাৱ আৰু সৰুকাৰী ভাৱৰূপে
কথিত হয়, সেই স্থায়ী ভাৱাৰ্থি বাবা ব্যক্ত স্থায়ী ভাৱেই বস ’ (৪)
ভৰতমুনিয়ে বতি, হাস, শোক, ক্ৰোধ, উৎসাহ, ভয়,

(১) হৰিষ্ণু উপাখ্যান, পদ—৩১৩° (২) অৰুণ-বৰন, পদ—৩১১

(৩) নহি বসাব কত কৰিন অৰ্থ প্ৰৱৰ্ত্ত । ভয় বিভাৱাজুতৰ
ব্যক্তিচাৰি সংযোগাদ্-বসনিষ্পত্তি : । —নাট্যশাস্ত্ৰ, ৬৩৪ (৪) কাৰণান্য
কাৰ্য্যৰ সহকাৰীৰ্থি বানি চ । বত্যাৰে : স্থাৱিনো লোকে তানি চেয়াটা
কাব্যো ॥ বিভাৱা অজুতাৱাক্ত কথ্যন্তে ব্যক্তিচাৰিণ° । ব্যক্ত : স তৈ
বিভাৱাত্মো স্থায়ী ভাৱো বস : স্বত : । কাব্য প্ৰকাশ, ৪১২-২৮

জুগুপসা আৰু বিস্ময় এই আঠোটা স্থায়ীভাৱে (৫) খীকাৰ কবি শৃংগাৰ হাস্য কৰণ, বোজ, বীৰ, ভয়ানক বীভৎস আৰু অদ্ভুত নামৰ বসব (৩) অস্তিত্ব মানি ললেও পাচত সম্বন্ধে স্থায়ীভাৱে মৰ্যদা দি শাস্তাৰ্থক্য বসব অদ্ভুত কৰা হ'ল। (৭) মধ্যযুগীয় ভক্তি আন্দোলনৰ লগে লগে কাব্যকৰ্মত একপ্ৰকাৰ নতুন বসব সাধাৰণ হ'ল। সেৱা হ'ল ভক্তিৰস। ত্ৰয়োদশ শতাব্দীৰ মহা বাহীৰ পণ্ডিত বোপদেৱে ভক্তিৰসৰ সন্দৰ্ভ কৈছে: 'ব্যাধিদিব দ্বাৰা বৰ্ণিত বিষ্ণু বা বিষ্ণুভক্তৰ নৰবসাদয়ক চৰিত্ৰৰ আৰম্ভণিৰ দ্বাৰা' যি চমৎকাৰ জনে, সেয়ে ভক্তিৰস। (৮) বৰ পোৰামীকৃত 'ভক্তি বসামুখ সিন্ধু' গ্ৰন্থত ভক্তিৰসক মুখা আৰু গৌণ দুটি উপবিভাগত ভগাই মুখা ভক্তিৰসক শান্ত, শ্ৰীত, শ্ৰেয় বাৎসল্য আৰু মধুৰ এই পাঁচোটা ভাগত বিভাজিত কৰিছে। এখেদৰে গৌণ ভক্তি বসাক হাস্য, কৰণ, অদ্ভুত, বীৰ, বোজ, ভয়ানক আৰু বীভৎস এই সাতোটি উপশাখাত বিভাজিত কৰাটো উল্লেখনীয় কথা। বিষ্ণু প্ৰাণ শংকৰদেৱৰ সাহিত্যতো ভক্তিৰসৰ মন্থাকিনী দ্বাৰা প্ৰচণ্ড বেগত প্ৰবাহিত হোৱা সহজে চকুত পুৰে। তলত শংকৰদেৱৰ বস-সন্ধানী দেখাত বিভিন্ন বসৰ কোনভাবে আশ্বদন যোগ্য বা ভোগ্য হৈছে তাৰ এটি আভাস দিয়া প্ৰয়ত্ব কৰা হ'ল।

(ক) আদি বা শৃংগাৰ—শৃংগাৰ শব্দটো (শৃংগ = কামোদ্বেগক আৰু আৰু আগমন) কামোদ্বেগক আগমনৰ কাৰণ শ্ৰী পুৰুষৰ যি অৱস্থা বিশেষ হয়—সেয়ে শৃংগাৰ ৰূপ অতিৰিক্ত হয়। সন্তোষ আৰু বিপ্ৰলম্ব—শৃংগাৰ বসব এই দুই ভাগ।

‘নামক-নাৱিকাৰ সূৰ্য ভাংপৰ্য্যন্ত মৰ্মন আভিগমন চুখনাদিনুত যি মিলিত অৱস্থা সেয়ে কাব্য-নাট্যৰ ভগতত সন্তোষ শৃংগাৰ (২) দষ্টান্ত স্বৰূপ ‘কল্পিতী ভবন নাট’ৰ বসবৰ নাম প্ৰকৃত

(৫) বসি হ'লিচ্চ শোকচ্চ ক্ৰোধোঃ সাহেী ভয়ং তথা। জুগুপসা বিস্ময়েতি স্থায়ীভাৱে প্ৰকীৰ্ত্তিতা। —নাট্যশাস্ত্ৰ, ৬।১৮ (৬) শৃংগাৰ হাস্য-কৰণ-বোজ-বীৰ-ভয়ানক। বীভৎসাদিত মংজো কেবলটো নাট্য-বস। —সুভাষ নাট্যশাস্ত্ৰ ৬।১৬

(৭) বস্তু বস নাই, স্থবো নাই, জে বা বসনৰ নাহ, সৰু বস্তুকে যাে নবদুৰ্ভিক্ষ, সেয়ে শাস্তবস ৰূপে প্ৰসিদ্ধ। —নাট্যশাস্ত্ৰ, ৬।১০৬ (৮) মুখা-বস এককাল অস্থায়ী। (৯) মৰ্মনালিংগ নাটোনাট্য—মুখা-বিষয়। শুনোকৰাৰাধোহে ভাস: সন্তোষ উৰ্জতে।

ধুহহেবি, হেৰি কৰত, কানু কেলি'। (১০) বাইবা 'বামু-বজয়
নাট'ৰ 'কৰত স্তম্ভ মত মাতংগ গামিনী কামিনী বামিনী যাই'
(১১) গীত ছুটালৈ আঙুলিয়াব পাৰি।

'নায়ক-নায়িকাৰ বিয়োগ অৱস্থাৰ উপস্থিতিৰ পৰা' বতি
ভাৱক লৈ যি বস অভিব্যক্ত হয় তাক বিশ্লিষ্ট শৃংগাৰ বোলে।
ইয়াৰ পাঁচোটা উপ বিভাগ আছে পূৰ্ববাণ, বিবহ, ইৰ্ষা, প্ৰেৰাস
আৰু দৈৱ-দুৰ্বিপাক-জনিত। প্ৰকৃত মিলনৰ পূৰ্বে পৰস্পৰ দৰ্শন
প্ৰভৃতিৰ পৰা নায়ক-নায়িকাৰ সমুচিত সঞ্চাৰী ভাৱ আৰু অনু-
ভাৱৰ দ্বাৰা পুষ্ট মিলন ইচ্ছাময় যি বতি—সেয়ে পূৰ্ববাণ। (১২) যেনে-

বামক চৰিত্ৰ গুনায় কুমাৰী

ভেলি-পুলক তমু ভেতন কাকুল

কমল নয়ন যুগে বাৰি।

বামক চৰণ চিত্তখিৰ চিন্তায়

নয়না মুদি বত মাই।

প্ৰেয়-পৰল বস বাজুন্দিনী, যৈচ

মানস আনিয়া সুবাই ॥ (বায়বিজয়, পৃ.-১০)

বিভিন্ন কাৰণত নায়ক-নায়িকাৰ মিলন ব্যৰ্থ হ'লেই সি
বিবহৰ পূৰ্ণাভ্যুত্ক হয়। নিদৰ্শনা স্বৰূপ।

হা হৰি হা হৰি কৰয় কামিনী মিলি

বিবিন্দা বিপিন বিচাৰি।

দনয়ন মুকছি পৰায় নক, বালা

সলদিল, পেখ অকুয়াৰি ॥

প্ৰাণ গেপোপ, শিউ বিক নাই বহু জীই

বিবহ দহু দহু পাপ ॥ (কেজিয়াপাল, পৃ.-৭)

আনৰ প্ৰতি অক্লিষ্ট চোখা লম, পাই নায়ক বা নায়িকাই
এজনে আনজনৰ ওচৰত দেখোৱা ঠেহ অভিমান ব্যক্তিভ ভাৱেই
ইৰ্ষা। 'ধাবিজাত-হৰণ নাট'ৰ 'সন্নিৱীক উদয়ে হুহুয় দেখে আগি'
(পৃ.-৭) গীতটো ইয়াৰ সুলব নিদৰ্শন।

প্ৰেৰাস জনিত 'বিশ্লিষ্ট শৃংগাৰ দৃষ্টিত' আমি 'পোপী-উকুৰ
কৰাদ'ত বিচাৰি' পাতি। 'কম' বধৰ 'কক' 'কক' বুলি গেডি দেয়।

(১০) পৃ.—২৫, (১১) পৃ.—১৮ (১২) বতি বা সংবাদ পূৰ্ব, দৰ্শন
অৱধাৰি। তথাকৰীলতি প্ৰাক্ত পূৰ্ববাণ-স উচাতে।

আমাৰ প্ৰাণক কোনে নেই। কুব অকুব ভৈল বৈবী। জীৱ
কাটি নেই কেন কৰি। (৭৭ ১০৫৫, আদিত দৈৱ-দৰ্শিপাক জনিত
বিপ্লৱশূ শৃংগাৰৰ জিলিঙনি দেখা।

(খ) হাস্যবস—ভৰতৰ মাত শৃংগাৰ বসৰ অকুবণ কৰা
আভাসই হাস্য (১৩) ইচ্ছাৰ লগত অৱস্থাৰ নাটকী কথোৰ লগত
কাৰ্যৰ অসংগতি হাস্যই হাস্যবসৰ উৎপত্তি হয় (১৪) ইচ্ছা
অৱস্থা বা ঘণা' মান নাই। (১৫) হৰিষ্চন্দ্ৰ উপাখ্যানত আন
আন বসৰ লগত হাস্যবস সহাবস্থান কৰাটো সৰ্বাগ্ৰে উল্লেখনীয়।
হৰিষ্চন্দ্ৰৰ যদৱৰ পাচত দান নিশেষ অহা দৰিদ্ৰ ব্ৰাহ্মণৰ ভোজন
আৰু দান গ্ৰহণৰ যি আশ্চৰ্যজনক চিত্ৰ আঁকিছে—তাত আমি
হাস্যবসৰ সূচনা দেখা। কৰ্ম্মী হৰণ কাব্য আৰু নাটত বেদ-
নিষি চৰিত্ৰৰ যোগেদি হাস্যবসৰ যোগান গৰা লক্ষণীয় কথা।
'ক'ত নৰ হ'ব। তন অশা যত দেৱাদি দম মহাদেৱ নোহিনা স্বপত
মুখ তে 'ক'। বাল ধৰিকম্ব বৃক্ষক নচাট আদি বৰ্ণনাই জমু
হাস্যৰ সৃষ্টি কৰে। যোগেশ্বৰৰ হাস্যদীপক অকুবণ বৰ্ণনা 'অনু
মথনৰ সন্দ্বৰ সময়ৰ সভাৰ্তা লক্ষ্য কৰা। পাৰিজাত হৰণ
নটত টটকী। নাৰদৰ চৰিত্ৰই নিম্ন হাস্যবস যোগান ধৰে।
এই নটৰ উদ্দেশ্য আৰু লক্ষ্যৰ বাক বিতৰ্ণতা বহুতে হাস্যবস
আশ্বাসন কৰে। কল্পিতৰ তখন মানন কণ নিৰাধি স্বয়ং ব্ৰহ্মা
কাম্যমাহিত ভোগ আৰু কুশস্তিকা কালক সীতাদেৱীৰ কণত
বৃদ্ধ বিজ্ঞানত পিচ ভোগ বৰ্ণনায় ঠাৱিৰ যোগান ধৰে।

(গ) ককৰ বস—এই বসবোৰৰ মাত ককৰ বস সৰ্ববসৰ
আকৰ স্বৰূপ। এক ককৰ বসই হেতুৰ নিমিত্তৰ কাৰণ নিম্ন
ভিন হৈ ননা কণত পৰিণত হয়। (১৬) মৃত বা চিৰকালৰ
কাৰণ নিম্ন প্ৰিয়জনক অবস্পন্ন কৰি লোক ভাৱটি আলহনাদিৰ

(১৭) শৃংগ বানকৃতিৰ্ভাৱত হাস্য কীৰ্ত্তিঃ। (১৮) গ্ৰীক সমীক্ষক
ক্ৰিষ্টোফ'ৰ অকুবণ কৰা নিঃ—Some defect or ugliness which
does not imply pain (১৯) ওলটোৱাৰ বাবে হাস্য উৎপত্তি
আহে—laughter always arises from a gaiety of disposition
absolutely incompatible with contempt and indignation
(২০) হাস্যবস ককৰ এক নিমিত্ত হেতু। কিন্তু পৃথক পৃথক হেতুতে
বিভিন্ন। উক্তৰ বাথ চৰিত।

দ্বাৰা উদ্দীপিত হৈ বোদনাদি অমুভাৱৰ দ্বাৰা ভাবনা পালেই সি ককণবসত পৰিণত হয়। গুৰুজনাৰ অৰ্দ্ধিত উত্তৰাকাণ্ড বামায়ণৰ বিভিন্ন স্থানৰ উপৰি হৰিষ্চন্দ্ৰ উপাখ্যানৰ সৰ্বাধিক স্থানত, 'কালিদমন ৰ নাগপত্নী সঞ্চলৰ কন্যা ক্ৰোদনত আৰু গোপীনিবহৰ বৰ্ণনাসমূহত (বৰগীতৰ ৩২ নং আৰু ৩৩ নং ছুটিও চাবলগীয়া) ককণ বসৰ গভীৰতা সহজ উপলব্ধি কৰিব পাৰি।

(ঘ) 'বোদ্রবস—বৈৰী আদিক আলম্বন কৰি ক্ৰোধভাৱ বৈবিকৃত অপকাৰ আদিৰ দ্বাৰা উদ্দীপিত, তৰ্জন গৰ্জন কম্পন আদিৰ দ্বাৰা অমুভাৱিত, আৰু গৰ্জা অমৰ্ষ আদিৰ দ্বাৰা সঞ্চাৰিত হৈ সামান্য জৰৰ দ্বাৰা আচ্ছাদিত হয়, তাৰ নাম বোদ্রবস।' (১৭) বীৰ আৰু বোদ্রবস অংগাংগী ভাব থাকে—বহু সময়ত ইটাৰপৰা সিটালৈ কণাস্থৰিত হয় মাথো। 'কৌল'ৰ জৰাসন্ধ যুদ্ধ তাক শূন্য হৰণ অপায় ছুটিৰ উপৰি ক'কণীহৰণ' কাল্যত নিজ পক্ষৰ নৃপতিমণ্ডলীৰ চত্ৰভগৰ পাচত ককণীৰ কথা তৰ্জন গৰ্জনত বোদ্র বসৰ বিকাশ মন কৰিবলগীয়া।

(ঙ) বীৰ বস—উৎসাহ নামৰ স্থায়ী ভাৱটি উপযুক্ত হিচাপে অমুভাৱ আদিৰ দ্বাৰা উদ্দীপিত হৈ আচ্ছাদনৰ যোগ্য হ'লেই সি বীৰ বস আখ্যা পায়। ককণীহৰণ, অমৃতমথন, বহিচলন আদিৰ যুদ্ধাদিৰ বৰ্ণনাত বীৰ বসৰ ক্ষুৰণ ঘটিছে।

(চ) ভয়ানক বস—ভয়লগা বস্তুৰ অবলম্বনত ভয় ভাৱৰ উদ্দীপন কৰি ভাৱাদিৰ দ্বাৰা তাক সঞ্চাৰিত কৰিব পাৰিলেই ভয়ানক বসলৈ কণাস্থৰিত হয়। 'প্ৰহ্লাদ চৰিত্ৰ'ৰ নৰসিংহৰ দ্বাৰা হিৰণ্যাক্ষ বধৰ চিত্ৰটি ভয়ানক বসৰ সুন্দৰ নমুনা—

তপ্ত স্তম্ভৰ বৰ্ণ জ্বল চকু দুই।

পৰ্বত সমান কায়া আছে অগ্ৰ চুই ॥

শৰীৰৰ লোম চন্দ্রসম শুক্লবৰ্ণ।

তুলি আছে উৰ্ধ্বক শুক্ল দুই কৰ্ণ ॥ ৭০০

x

x

x

বহুজ হস্ত দীৰ্ঘ গ্ৰীৱা কণ কটি।

জিহ্বা মেৰি আছে দুই দশন শ্ৰেকটি। ৮০৫

হেম দেখি দৈভোজ্ঞ মনত গুণে ভৰি।

অজ্ঞাক বধিবে হৰি আইল ময়া কৰি ॥

(ছ) অদৃত বস—অস্বাভাবিক বস্তুৰ অবলম্বনত বিষয় ভাঙি
শিহৰণ, স্তম্ভন আদিয়ে অনুভৱিত কৰি চিন্তাদিৰ সঞ্চাৰিত কৰিব
পাৰিলেই অদৃত বসত পৰিণত হয়। শংকৰী সাহিত্যত এইবিধ
বসৰ অভাৱ নাই—এটি মাথোন উদাহৰণ দিয়া হ'ল

গৃহত পাইলেক যত জৰী। এহিমাত যুৰিয়া সুল্লসী ॥
উডুখলে এৰ বাঁহে চাপি। নাটে হুই আংগুল তথাপি ॥ ৭০১
হেন দেখি হাটৈ গোপীগণে। যশাদা বিষয় হৈলা মনে ॥
—কীৰ্তন।

(জ) বীভৎস বস—ঘিণ লগা বস্তুৰ অবলম্বনত জুগুপসা ভাৱটি
উদ্দীপিত কৰি অনুভৱ আৰু সঞ্চাৰী ভাৱেৰে পৰিস্ফুট কৰি
আত্মদমনৰ উপযোগী কৰিব পাৰিলেই সি বীভৎস বস ৰূপে স্বীকৃতি
পায়। 'অজ্ঞামিলাপাখ্যান'ৰ নৰকৰ বীভৎস বৰ্ণনাত এইবিধ বস
আত্মপ্ৰকাশ কৰিছে।

(ঝ) শাস্ত বস—নিৰ্বদ বা শম ভাৱটি উপযুক্ত অনুভৱ আৰু
সঞ্চাৰী ভাৱৰ দ্বাৰা ভাৱনা পাল সি শাস্ত বস ৰূপে জ্ঞাত হয়।
পণ্ডিত মানবজ্ঞান শাস্ত্ৰীদেৱ শাস্তবসৰ 'আত্মদিত ভাৱ'টিৰ পাঁচোট।
অৱস্থাত বিভাজিত কৰি যি দৃষ্টান্ত দাঙি ধৰিছে সেই আটাই
কেইটাই শংকৰী সাহিত্যৰ (১৮) যেন—

(ক ১) ভাৱদায়—আগৰু নবাতে ভৰি বিবৰ্ণ বদন।
ৰামত জনাইলা দুৰ্বাসাৰ আগমন ॥
চিহ্নায় মৰিল ৰাম লক্ষ্মণক দেখি।
আৰু বেধে পঠাইলন্ত কালক উপধি ॥ (১৯)

(ক ২) ভাৱস্থিতি—বচিব স যোগ যেন উথলয় হৃত।
হুসহ মদন লাব জৰ্জৰিত চিত।
একা নোদখন্ত কানাতুৰ ভৈলা হৰ।
কন্যাক ধৰিবে মনে দিলন্ত লবৰ। (২০)

(ক ৩) ভাৱ শাস্তি—কৰিব মুক্তিক দেখি বাঘৰ শক্তিত।
কৰিলা প্ৰণাম প্ৰকৃ পৰিহা কৃত্তিত।
কুতাজলি দোহন্ত সুমৰি ধৰ্ষ ধৰ্ষ।
আজ্ঞা কৰিলোক হোক সাধে! কোনকৰ্ষ ॥ (২১)

(১৮) সাহিত্য বৰ্ণন—পিঠি ২১৪—২১৬, (১৯) উত্তৰাকাণ্ড ৰামায়ণ,
পদ—৫৪০ (২০) হৰাম্বদন, পদ—৫৫১ (২১) উত্তৰাকাণ্ড, পদ ৫৪১

(৪, ৪) ভাৱসন্ধি—নিশী এবুখৰী নাৰি অনাথিনী,
কক ককণা মুৰাৰী ।

তুঁত বিনে জীৱন বহই নপাৰি,

দাহ হৃদয় হমাৰি ॥ (১২)

(৪, ৫) ভাব শব্দজতা—গুতক শিশুক ৰাজা চাহন্তু নিৰীক্ষি ।

গাত সাব আঁহে নুপতিব যত চিহ্ন ॥

নহা স্মৰণ আৰু অংগ লুহি হীন ।

অনুমান জানো এক ৰাজ্যৰ ছাৱাল ।

কিবা দোহা ইয়াৰ এ ত ভেদ কাল । (১৩)

ত পৃষ্ঠা শংকৰদেৱৰ বিশাল সাহিত্যৰাজি নৱ বসৰ ৰঞ্জিত
হলেও তাৰোপৰি বসন্ত দান কাৰি যিটা বসন্ত হ'ল
আসন পাছ, সেয়া হ'ল ভক্তিৰস ড সত্যজ্ঞ নাথ শৰ্মাৰ
জাগত কবিতা হ'ল, মঠপুৰুষ ব্ৰহ্ম বা বসন্ত কাব্যত মানৱৰ
বাৱতাৰ আৱৰণ কৰিলেও ঈশ্বৰ সজি সোৱৰাই থাকিলেও এ ফুৰা
পাহৰা নাই । গা. ক স্মৰণ কালোৰে কপায়িত নহি বস
অকাৰ্য্য হৈছে অত্যন্তিক ভাব প্ৰকাশ হোৱা নাই এটোৱেও
প্ৰকৃতি হোৱা শৃংগাৰ বা বীৰবস ভক্তিৰসৰ বিভিন্ন অভিযাক
বুনিয়ত গঢ়ণ কৰিব লাগিব । (২৫) নতুন স্বৰূপ কেলিগোপাল,
৪ ॥ হৰণ আদি কবিতা নাটক কটিক শৃংগাৰ বস সাৱণ
কাৰ্য্য-নাথ শৃংগাৰ বস এক ভিন্ন ই শৃংগাৰায়ক ভক্তিৰস ।
সেই প্ৰাচী শংকৰদেৱ সত্যজ্ঞ ক'ব পাৰিছিল শৃংগাৰ বস
য়াৰ আঁহ ৰতি। আত জুতি হোক নিৰ্মল মতি ॥ (১৭)

শংকৰী সাহিত্যৰ চক্ৰক আশ্ৰয় কৰি নৱ বসৰ প্ৰকাশ
পালনও সেই বসৰ পৰা হৈ আজি পঁচশ বছৰ অসমৰ লিখিত
অশিক্ষিত আবান বুদ্ধ বংশতাক বিমল আনন্দ প্ৰদান কৰি গৈ
সিহ্ন হৈছে ।

(২০) কলিগোপাল পদ—১০ (২) ইন্দিৰা উৰু ১৮—৩৭৩

(১৫) সত্যজ্ঞ নাথ শৰ্মা—অসমীয়া নাট্য সাহিত্য, (১৯৬২) পৃষ্ঠা—৩৩

(৭) ৰামকৃষ্ণ, পদ—৯৭৫

শংকৰী সাহিত্যৰ ভাষা।

এইটো সবজনজ্ঞাত কথা যে মহাপুৰুষৰ সমষ্টি হিচ-
কৰ্মত ব্যৱহৃত ভাষা দুটা প্ৰথমটো পৰাি অসমীয়া—শংকৰদেৱ
কীৰ্তন, দশম প্ৰাথো প্ৰাৰ্থনাদি চান্দাবদ্ধ ৰচনাত এইবিধ ভাষাৰ
প্ৰায়াগ ঘ ৬। আৰু দ্বিতীয়টো কবিতাৰ ৰচনাত যা
শালীৰ বিকিৰণ পৰি ইয়াত আমাৰ লক্ষ্য কাৰ্য। দ্বিতীয়বিধ
ভাষা হল--১৬। শাৰী বহুবলি অংকাই নাটক বৰগৌতন
প্ৰায়াগ হোৱা। এইবিধ ভাষাৰ উপৰি আৰু দিকাশ সম্পৰ্ক পণ্ডিত
সৰস্বতীৰ মাজ-বাদান্তাদিৰ অন্ত নাই। ড. সুকুমাৰ সেনৰ সাক্ষ মতে
মহাপুৰুষ মা বাদান্ত জয়ন্তযাত দেউৰে লেখাত ব্ৰজবলী শব্দৰ
প্ৰায়াগ কাৰ। (১) বংগদেশত ইয়াৰ প্ৰথম প্ৰায়াগ শ্ৰীঈশ্বৰ
চন্দ্ৰ হুগুৰ () ৰচনাত।

ব্ৰজবলীৰ উপৰি সম্পৰ্ক 'লিংগুইষ্টিক্ চাৰ্ভ অব ইণ্ডিয়া'ত
এ জি এয়াচনে টোল্ড কৰিছিল যে বঙলা কা-কাল 'বজা-
পতিকা'ৰ অন্তৰ্ভুক্ত অক্ষৰাংশ জগতীয় ব্ৰজবলীৰ। ড. সুকুমাৰ
সেন বহুবলি সাহিত্য ইতিহাস (১৩৫) ৰচনাত বেলিকা তেওঁ
গ্ৰীষ্মকালৰ কথা ক'ব লাগি লয়। (৩) অসমৰ কালিগাম মেধি
(২) বিবিধি কুমাৰ বৰুৱা (৫) প্ৰমাণ্য ভাষাশাস্ত্ৰিক পণ্ডিত
সকলেও উপযুক্ত সিদ্ধান্তক আদৰণি জনাইছে। পাচল এতদধিক
কাৰণত ড. সেন তেওঁৰ প্ৰাক্কথিত মত সলনি কৰি ব্ৰজবলীক
'অৱহট্ট' ভাষাৰ পৰা দিকাশৰ ৰূপৰূপা আঁকি কয়, 'বহুবলি
কোনো প্ৰদেশ বিশেষৰ সম্পত্তি নয় তা আৰ্যসভাৰ সাধাৰণ

- (১) সুকুমাৰ সেন—বৈষ্ণৱীৰ নিবন্ধ ১৭০ পিঠি ২ (২) সুকুমাৰ সেন
এ পিঠি ২ (১) হিষ্ট্ৰি অব বহুবলি নিটোৰেচাৰ, ১৯৩৫ পিঠি
—২ (৪) কালিগাম মেধি-অংকাৱলী, প্ৰথমভাগ, ১৯৪২, জুমিকা,
পিঠি ১৬ (৫) বিবিধি কুমাৰ বৰুৱা-অংকাই নাট, ২য় সং,
জুমিকা, পিঠি ১৮—১২

সম্পত্তি এৰ এক হিচাবে কনিষ্ঠতম সৰ্বভাৰণীয় সাধু আৰ্হভাষা।
(৬) তেওঁৰ দৃঢ় অভিমত এই যে বিদ্যাপতি প্ৰমুখ্যে মৈথিল কবি
গোষ্ঠীৰ পদাৱলীৰ অনুকৰণত ব্ৰজাৱলীৰ বিকাশৰ বুৰঞ্জী ৰখনৰ
প্ৰচেষ্টা সম্পূৰ্ণ ভ্ৰমাত্মক।

মৈথিলী ৰাজস্থানী, গুজৰাটী, বঙলা প্ৰভৃতি ভাষাসমূহ
নবীণতাৰ ফাল আগবাটি আহোঁতেও দৰবাৰী সাহিত্য। বিশেষকৈ
পদাৱলী সাহিত্যত অৰহট ঠা ভাষাৰ জনপ্ৰিয়তা সহজ চকুত পৰে।
মিথিলাত ব্ৰজাৱলী ভাষাৰ প্ৰথম নিদৰ্শন পাওঁ চতুৰ্দশ শতিকাৰ
প্ৰাৰম্ভৰ কবি উমাপতি এয়াৰ লেখাত। পঞ্চদশ শতকৰ কবি
বিদ্যাপতিৰ লেখাত ইয়াৰ পূৰ্ণবিকশিত ৰূপ সংৰক্ষিত হৈছে।
উৰিয়াৰ নূপতি প্ৰতাপচন্দ্ৰৰ সচিব প্ৰধান ৰামানন্দ ৰায়ে নাটকৰ
লগতে যে ব্ৰজাৱলীত গীতো ৰচিছিল—তাৰ প্ৰমাণ কৃষ্ণ দাস
কবিৰাজৰ 'চৈতন্য চৰিতামৃত ও উদ্ধৃত গীত বিংশয়। (৭) বংগদশৰ
সৰ্ব-প্ৰাচীন ব্ৰজাৱলী গীতটি ৰচি ছাচনচাহব কমৰোৰী
যশোৰাজ খানে।

অধিকাংশ পণ্ডিতৰ ধাবণামতে ব্ৰজাৱলী এটা কৃত্ৰিম ভাষা।
(৮) ইয়াত অন্তত দুটা ভাষাৰ মিশ্ৰণ অৱশ্যস্তাবী। কালিৰাম
মেধিৰ ভাবে যে ব্ৰজাৱলী এটা কৃত্ৰিম ভাষা হ'লেও ইয়াক
এটা কথিত ভাষাৰ ওপৰত ভেঁটি কৰিহে সৃষ্টি কৰা হৈছিল।
(৯) কিয়নো বুনিয়াদ বিহীন ভাবে কোনো ভাষাৰ বিকাশ সাধিত
নহয়। মেধিৰ মতে মথুৰা অঞ্চলৰ উপভাষাই ব্ৰজাৱলীৰ মূল
ভেটি। (১০) ড কৃষ্ণ নাৰায়ণ প্ৰসাদ 'মাগধে আনগাত ক'ল
বিচাৰে যে যি সময়ত ভাৰতৰ পূৰ্বাঞ্চলত মাগধীৰ পৰা উৎপত্তি
হোৱা মগধী, মৈথিলী অসমীয়া বঙলা আৰু উৰিয়া ভাষাই
সুকীয়া ৰূপত বিকাশৰ পথদি অগ্ৰসৰ হৈছিল, ঠিক সেই সময়তে
তাৰ সমান্তৰাল ভাবে সৰ্গভাৰতীয় শৌৰসেনীৰ মাগধী প্ৰভাবাৱিত

(৬) সুকুমাৰ সেন—বিশ্বভাৰতী পত্ৰিকা, কাৰ্তিক পৌৰ, ১৩৬২ ব'ল,
পিঠি ১৫ (৭) সুকুমাৰ সেন—বৈষ্ণৱীয় নিবন্ধ, পিঠি ১৬ (৮)
সুকুমাৰ সেন—ভাষাৰ ইতিবৃত্ত, ৭ম সং পিঠি ২৬০ বিৰিঞ্চি কুমাৰ
বৰুৱা—ক্যাডিজ ইন আলী আচ মিড মিটাৰেচাৰ ১৯৫৩, পিঠি
৯৮, বাপ চক্স মহন্ত—মহাপুৰুষ শংকৰদেৱ, ১৯৬৪ পিঠি ২৬২

(৯) কালিৰাম মেধি—ব্ৰজাৱলী, ভূমিকা--২৭ (১০) মেধি এ, পিঠি-২৮

কপত ব্ৰজবলীয়ে আত্মবিকাশ কৰিছিল। (১০ক) সেই কাৰণেই একেজনা কবিয়ে কোনো কোনো লেখা সৰ্বভাৰতীয় কাব্যভাষাৰ অগ্ৰ ব্ৰজবলীত আৰু কোনো কোনো বচনা প্ৰাদেশিক ভাষাত প্ৰকাশ কৰিছিল।

অসমীয়া ব্ৰজবলীক সম্পূৰ্ণ কৃত্ৰিম ভাষা বুলিব নোৱাৰি। 'ইয়াৰ ভিত্তি হৈছে চ্যাপদৰ ভাষাই প্ৰতিনিধিত্ব কৰা পূৰ্ব প্ৰচলিত সাহিত্যিক ভাষাটোৱে। তাৰ পৰম্পৰা পূৰ্বৱৰ্তী লেখকসকলৰ বচনাৰ মাজেৰে চলি আহিছিল'। (১১) সেইকাৰণেই ইংগিত 'গ্ৰামীন লে কে'ও বৃজাত বিশেষ অনুবিধা নাপাইছিল। (১১) আমবাৰী শৈললখ (১১৫৪ শক) আৰু গজুতল তন্তুলিপিব (১২৮৪ শক) পাঠে প্ৰাক-শংকৰ কালীন ব্ৰজবলী ভাষাৰ বৈশিষ্ট্য প্ৰদৰ্শন কৰে। (১৩) অসমীয়া ব্ৰজবলী ভাষাৰ বৈশিষ্ট্য উল্লেখনৰ প্ৰচেষ্টা বৰ্তমান প্ৰবন্ধত নকৰি (১৪) শংকৰদেৱ ব্যৱহৃত পুৰণি অসমীয়া ভাষাৰ হৈ দুই-এটি বৈশিষ্ট্য তলত উল্লেখ কৰিলোঁ। কালিৰাম মেধিৰ 'অসমীয়া ব্যাকৰণ আৰু ভাষাতত্ত্ব' (১৯৩৬) আৰু ড বাণীকান্ত কাকতিৰ "আচামিজ ইটচ ফৰ্মচন এণ্ড ডেভেলপমেন্ট" গ্ৰন্থ দুয়ৰ আলোচনাৰ আধাৰত বৰ্তমানৰ নিবন্ধটি প্ৰস্তুত কৰা হৈছে।

(১০ ক) শংকৰী সঙ্কতিৰ অধ্যয়নৰ অন্তৰ্ভুক্ত ব্ৰজবলী অ কীয়া নাট আৰু বৰগীতৰ ভাষা পিঠি ৭২ (১১) উপহাস নাথ গোৱামী ভাষা আৰু সাহিত্য ৩য় স পিঠি ৩১ (১২) ব্ৰজবলী ভাষাক বুজিবৈ গ্ৰামী লোক' বহল বিবৰণৰ বাবে ৰাজমোহন নাথৰ কালিয়-দমন নাটৰ ভূমিকা দ্ৰষ্টব্য।

(১৩) আমবাৰী শৈল লিপিব পাঠ--'আদিভা সম ঔসম্ময় পাল বাজো প্ৰমল সবাসিক সত্ত্ব সত্ত্ব কয়া। সন্যাসীণ বোলে দান পুইঞ সজা যোণীহাতী। সক ইস বান চক্ৰ। যুচ ভণতি। গজুতল শিলা-লিপিব পাঠ--শিমা এৰিয়া যবন ভবকাক গয়ত। ১২৮(৪) বেদান্ত ৰাশি গণন। ইতি ঔ বিষ্ণু বাসৱ শৈলকাৰ। সত্ত্বত য়েহ ইৰ্ধান উবাস'। বেহুহ সতা জিহ বইবী বটাল বহু কাৰ্য্য(ভ) ইহাত ফণ্ড। বহাথ জল। হোসভ সাক্তাত বাসা। দি জল ঐ। পঞ কাৰ্য্য বাদ্য বোল। জনসেবাই বৈবীক ভাখি অহু কুল এগাতি।

(১৪) লেখকৰ প্ৰকাশ গাম্ৰী 'ব্ৰজবলী' ভাষা আৰু সাহিত্যৰ উপবেশনত ইয়াৰ বহল আলোচনা পাব।

শংকৰদত্তৰ দ্বাৰা ব্যংগিত প্ৰাচীন অসমীয়া ভাষাত অধিকাংশ সংস্কৃত স্বৰধ্বনিৰ প্ৰয়োগ হ'লেও হৃদয় ই উ আৰু দ'ৰ্ব'জ, উৰ প'ৰ্থক্য হীনতা বক্তৃকেন্দ্ৰত ধৰা পৰে। স্বৰ উচ্চাৰণ বি'ৰবে অক' অট'ৰ উচ্চাৰণ ঐ ব'দৰে (চৈত্ৰ>চৈত) হোৱা দেখা যায়। ইয়াৰ উপৰি সংস্কৃত স্বৰধ্বনি সমূহৰ ভালেখিনি, পৰিবৰ্তন, পৰিবৰ্তন আৰু বিপ্লবকৰ্মনো গুৰুজনৰ ভাষাত স'ৰঞ্জিত হৈছে। কৃষ্টান্ত স্বৰূপ [ক] সংস্কৃত অ ধ্বনিৰ আ' লৈ সম্প্ৰসাৰণ হৰিদ্ৰা>হালধি (দ ১১৪) অনুস্>আনুথ (দ ১-৬) [খ] সংস্কৃত আ ধ্বনিৰ অ' লৈ সংকোচন বাতাস>বতাস (দ' ৭৮) পতাকা>পতঙ্গ (দ ১৪৪), [গ] অ ধ্বনি এ' লৈ পৰিবৰ্তন—ধনুস্>ধেমু [ঘ] উ' উ' লৈ পৰিবৰ্তন মূৰ্তি>মূৰতি [ঙ] বিপ্লবকৰ্ম ভক্তি>ভকতি (দ ১৩০), যুক্তি>যুক্ততি (দ ২০৫) [চ] স্বৰাগম আৰক>আৰকত (ক হ' কা' ১১) [ছ] আদি স্বৰলোপ অভ্যন্তৰ>ভিতৰ (দ ১৯) ইত্যাদি।

ব্যঞ্জন বৰ্ণৰ ভিতৰত দন্ত্য আৰু মূৰ্ধণ্য বৰ্ণৰ শিথিল কৰণ চ' আৰু ছ'ৰ ধ্বনিসাম্য শ, স আৰু স্বৰ ভিতৰে সৰ প্ৰয়োগাদিকাৰ উপৰি ধ্বনিংগো চ' আৰু হ' ধ্বনিলৈ পৰিবৰ্তিত হোৱা সহজে লক্ষণীয়। ক ধ্বনি কেতিয়াবা কেতিয়াবা খ' লৈ ৰূপান্তৰিত হৈছে। যেনে অন্ধি>আখি (দ ১৭৭)। ইয়াৰ উপৰি [ক] ম'ভিন্ন আন স্পৰ্শবৰ্ণৰ পূৰ্বৱৰ্তী শ' স' আৰু স্বৰ বিলোপ হয়। যেনে স্থান>থান (দ ৭৮১) স্থিৰ>থিৰ (দ ৭৯০), [খ] দ্বিছ' বাঞ্জনৰ এটিৰ লোপ আৰু পূৰ্বৱৰ্তী স্বৰৰ প্ৰায়ে দীৰ্ঘত্ব লাভ। যেনে অম্ব>আম (কী ৮৫৫) বিধ>বেল (ঐ) [গ] মহাপ্ৰাণ নাসিক্যৰ মহাপ্ৰাণতাৰ বিলোপ বা কীৰ্ণতা, যেনে আন্ধি>আনি (দ ১০৭) আদি সততে পোৱা যায়। [ঘ] অনুনাসিকী কৰণ—পিপীলিকা>পিপ্পৰা (ক হ' ১৪), [ঙ] অন্ত্ৰপ্ৰাণীকৰণ—শিকা>শিপা (দ ৬২), [চ] মহাপ্ৰাণীকৰণ—ঠোটি>ঠোট (অনাদি পা ২১১), শুক>শুখান (দ' ১৮৩) [ছ] যোৰীভবন—মধ্যভাবতীৰ আৰ্ধ প্ৰত্যোলা>পল্লি (দ ১৭৩) [জ] ধ্বনি-বিপৰ্যয়—বাবঃ>বাহু (দ ১৮৩) প্ৰভৃতিৰো অভাৱ নাই।

পুৰণিঅসমীয়া ভাষাৰ ৰূপভাসিক বৈশিষ্ট্য যোৰতে এই-কেইটা—(১১) লিংগ ভেদৰ কাৰণে স্ত্ৰীবাচক ঙ্গ'ৰ প্ৰয়োগ সৰ্বত্র

দেখা যায়। ই জাতিবাচক। যথা—ব্রাহ্মণী (কৌ ১৫৮১)
গোপী (দ ৬০৮)।

(১১) নিদিষ্ট বাচক প্রত্যয়ৰ ভিতৰত থানি = উপজিল স্তম্ভিণী
ভোমৰ পুত্ৰখানি (দ ১৫৫) থান = বথখান সাজি মোৰ অতি
শা ৭ আন (ক হ ১৭৫) গো = মায় গোটি (১৫), -জুটি =
সা পাচ ১৭৬ ক আখানি এক (ক হ ৩৬), ল মন্যাস
১৭৬ পাচৰ প্রায় - ১৭৬ = চই হুৰ আগত উল্লম্ব শিখৰ।
(১২) কাক অতি ঠিক পাতক এক = 'দানক এগাটী
দৈতা কুগৰ বাবে মায়। (১৩) ভাৰ বাহুৰ পৰ্যাপ্ত।

(১৪) সাধাৰণ ১৫৮১ আখানি নিম্নাক্ষৰ স্তম্ভিণী
পৰ্যায় সৰ্ব্বত্র বক্রণ—ক গা—গতিম হ কক্ষক চিত্তান্ত গোপীণ
(দ ১৩০৬) থ চব—শান্ত দত্তচয় সদা চ চয় (বক্ষক বক্ষ
বৰি (কৌ ১১) ৭ সৰ—হৰি আম স ব পাতক দায় (কৌ ১৮৭),
য বিস্তৰ—দাসী দাস ধেয় বিস্তৰ (কৌ ২০২০), ও. মান—
সান চতুৰ্ভু পৰ্ব মান (কৌ ২১) চ সমস্ত—পালাহৰি হৰি
সমস্তজান (কৌ ১০০) চ সবল—পাক পায় ভকত সকল
(কৌ ২৩) দ বাজ—ভ্রমৰাজ গায় হৰি গীত (কৌ ১১১)
ক বলা—কাটিল জিজিবি শ্রুত বলা (কৌ ১৭১) এ—বা (১০)
নিম্নিৰো হোমাক পোৰ কানজা ট জাক—ব্রহ্মাক প্রণামি
বলিলম দেৱতাক (কৌ ১০৮)।

(১৪) শংকৰী সাহিত্য কবক নিম্নিকিৰ কপ সম্ভ এন
ধবল—ক প্রথম—এ = হেন স্তান মাধৱ মাভৱ হাৰি হাসি
(ক হ ১৫০) আক—ই = যশোদা সুন্দৰী দেখত পাচ (কৌ ১৭১)
থ ছিটীয়াৰ বিত্তক্তি বিহীন = কেনে মাটি থাইলি আব গোপাল
(কৌ ৬৭০) আক—ক = বকাস্বৰ কক্ষক চোটে ধৰি (কৌ ৭১৪) ;

(১৫) এ এক ডি (ত কাকতিৰ আচমিজ—২৪৮, কৰ্মে ৪৮৮ এক ডেউলপমেই,
২৭ সা) ছেদ ৭৭৩ (১৬) মেহি—অদমীয়া কাকৰণ কাক ভাবাজ,
১২০৬ পিঠি ১৪১

(১৭) এ এক ডি. ফুটমোট, পিঠি ২০৪, ককুৰাৰ খেন—ভাবাৰ ইতিবৃত্ত
বিষ্ট ১১৭

গ তৃতীয়া বিভক্তিব—এ=কল্পিত পত্ন কৃষ্ণক হাতে দিল (ক হ ১১) আক—ই=প্ৰলয় অপাৰ তৰিলা লীলাই(১৮), ঘ চতুৰ্থী বিভক্তিব—ক=পাতক নিষ্কাৰি বিষ্ণু ভূৱনক যাইব (কৌ ২২২৬), আক—ক লাগি—পৃথিবীক লাগি কৰা গমন (কৌ ২২৭), ঙ পঞ্চমী বিভক্তিব—ব পৰা=বৰুণৰ পৰা তাক আনিলা উদ্ধাৰি । আক—হাস্ত=আপোনাত হস্তে নোপোজৈ কৃষ্ণত মতি (কৌ ৩৫৩), চ ষষ্ঠীৰ—এৰ=কৈৰ হাস্ত আসি আছা কোথৰ ব্ৰাহ্মণ (ক হ ১৫৮), আক ছ, সপ্তমী বিভক্তিব—ত=তোমাসাত মাগো এতেক ২ৰ (কৌ ২৪৫) আক—এ=সেহি দিন চায় যেন সূৰ্যৰ ভৱতি । (১৯)

(১৫) শংকৰী সাহিত্যৰ সৰ্বনামৰ ৰূপাবাব এৰুণধৰণৰ—
[ক] পুৰুষ বাচক—প্ৰথম পুৰুষৰ মই (দ ৯১৫), আমি (দ ৯৩৭) আদি, দ্বিতীয় পুৰুষৰ তুমি (অ ম ১৯৩) তোমাব (ক হ ১৩০) আদি । তৃতীয় পুৰুষৰ তাহা ক তাক, তান আদি । (১০)

[খ] নিৰ্দেশক বাচক সৰ্বনাম—ক, নিকট-নিৰ্দেশক আই = মৰিল তনয় মোৰ আইবোৰস দোষে । -এহোহস্ত=যোগীগণে বাল এহোহস্তে ব্ৰহ্মতত্ত্ব । খ' দূৰ-নিৰ্দেশক—তাহক চাই নিব'ন্দালা পদ (২১) গ সম্বন্ধ নিৰ্দেশক—যিটো জ্ঞান শিখাইয়া তে তাক । (কৌ ১৮৩৯) ঘ প্ৰশ্নাত্মক—কোন অপৰাধ ক্ৰোধ কৰিলা আমাক (অ উ ১০৭), ঘ আনশ্চিত—কেহো জ্ঞান নজানি বিধক কৰ পান অ উ ২০১), ঙ আত্ম সূচক—আপুনি পৰম গুৰু ৰাম নাৰায়ণ (দ ১৯৫০), চ সৰ্বনাম জ্ঞাত বিশেষণ—যেন লা গ কৰা দেৱ প্ৰভু দিলো জ্ঞান (দ ১৯৬৫), হেনয় সূচক দেৱ কৈত পাৰ্ব্বা আৰ (অ উ ১৩৩) ছ কালাত্মক ক্ৰিয়া বিশেষণ—কৈ সানি দেখিবা আৰ (হ উ ১৬৬) য়েবেহস্তে নতৈল কালি (উ বা ১১০), ৰামবে তনয় ভেবে বুলিবাক পাৰি (উ বা ১১০), জ স্থান বাচক ক্ৰিয়া বিশেষণ—যৈতে তৈতে জন্ম কৰ্ম যিটো আমাব (দ ১৯৭৮) হাটে বাটে কৈত পৰৈ কায়া (দ ১৯৭৮)

(১৬) শংকৰী সাহিত্যৰ ভাষাত ব্যৱহৃত ক্ৰিয়াৰ ৰূপ, ক ল আৰু ভাৱৰ পৰিধি অভিধায় প্ৰশস্ত । উল্লিখিত ভাবে ছুটমানৰ ইংৰিজতাই

(১৮) যেবি—পিঠি ১৫৪ (১৯) যেবি—পিঠি ১৫৬ (২০) এ এক ভি—
জে ৬৭৯ (২১) যেবি—পিঠি ২২২

উল্লিখিত স্থল—(ক) ক্ৰিয়া বিভক্তিব ৰূপ—নিত্য বৰ্তমান কাল—
প্রথম পুৰুষ—অহো=তুনা সৰ্বজন কহো সাক্ষাত (কী ১০৩) —ওহো
=নামাংগাহা স্বৰ ভোগ নলাগৈ মুকুতি (কী ৫২৩),

দ্বিতীয় পুৰুষ—আ=কীৰ্তন মতিমা তুনা উৎসাহে (কী ১০৭)

তৃতীয় পুৰুষ—অম্ব=গোলন্দ পুৰুষ তুনা পৰিষ্কৃত (কী
১৮৮৬)—ঐ=হৰি কীৰ্তনক কৰিব বিজ্ঞাৰ
(কী ১০৪)

অনুষ্ঠা - দ্বিতীয় পুৰুষ—আ=বালাবাম বাম (হ উ ৫২৩),

—আগা=তুমি গোকুলক যাহা (কী ১০৪৩),

তৃতীয় পুৰুষ = ওক=আচোক, মিলোক, বহুঘটন
আসন্তোক আদি ।

স্বৰূপভূত, প্রথম পুৰুষ = ইলা আক-ইলোহো =সংসাৰ ত্রিমিলো
ইটো কলক নজানি (ভ প্র ৪),
জানিলোহো দৈবে মোক দেখাই বকিল
(ক হ ৩০২)

দ্বিতীয় পুৰুষ = ইলা-ইলাগা, ইলি=মৎস্য ৰূপ
অবতাব ভৈলা প্রথমভ (কী ২),
ভৈলাগা পৰশুৰাম নাম অবতাব (কী
৭), তই ভৈলি ঘট (ক হ ৩৪৬)

তৃতীয় পুৰুষ = -ইলা=কহিলা বাজাত মহা সুনীল
মহন্তে । (প্রথম স্বৰূপ, ৪)

-ইল=আত্মক আসিল খেদি শিক্তলাল
নূপ (ক হ ৩৪৩)

লক্ষিণ্যৎ, প্রথম পুৰুষ = -ইবো, ইবোহো=থাপিবো দৌল
তাংক আমি আমি (কী ২০৭৫),
তথাপি ককক চিহ্নি এবিবোহো গোপ
(ক হ ৮৮)

দ্বিতীয় পুৰুষ = -ইবা, -ইবি, -ইবাহা=চিহ্না নকবিবা
মনে (ক হ, ৩১৮), জানিবাহা বিজ্ঞ
হবাই লুট কাছে । (ক. হ. ৩২)
কাহাক মানিবি আউব (ক. হ. ৫১৭)

তৃতীয় পুৰুষ = উব, —ইনে, —ইবক—শুকুমানি
শুশ্ৰূষা কৰিব (কৌ ৩৭৬), ইটো ছুখ
ভট্টাব উপশাস্তি (কৌ ৩১৮), কৰিবক
কৃষ্ণৰ ক'ওন (কৌ ৩৭৭)।

মন কৰিব লগীয়া কথা এহ য়ে শংকৰী সাহিত্যত—অনু
প্ৰত্যয় তিনিও কালৰ ক্ৰিয়া পদৰ পাচাতই যোগ হয়।

(১৭) শ কৰদেৱৰ ছন্দবদ্ধ বচনাত থকা ক্ৰিয়া বাচক বিশেষ
বৰণৰ কপ হ'ল—অনু যেন—কাদে দিলন্ত বিহ্বলক সমিধান।
(কৌ ১২৭৬) সবস্তুে বজৰী গৈল ক্ষয় (২২) অতীত ক্ৰিয়া বাচক
বিশেষণৰ কপ ইলা যেনে—আপনি নিলা শত্ৰু তাক পা
তয়া তান (২০) আৰু বৈষ্ণৱ যুগীয় অতীত কাল বাঙাল
ক'ও য় হ'ব আৰু শ কৰদেৱৰ তেখাতো কক্ষীয়। যেনে
অনু ম'ক দেগি জ্ঞান তেন হবাইবাৰ নিধি পাই (দ ১০১৬)
এৰাহক দো দোৰি পাৰ পক্ষজনা (দ-২৬১)

(১৮) ক্ৰিয়া বাচক ক্ৰিয়াৰ প্ৰায়াগে শ কৰদেৱৰ নবৰ
ক'ও য় হ'ব আৰু পাছতকৈ পৰা/ৰাম ৰাম বুলি হ'ব। (১৭) আন
এবিধত ক'ও য় হ'ব না পৰিবা বনি (কৌ ৮০) তুমি হ'ব
সবাবাৰ উবে ন। ইক ক'ও পোব যায়। (১০)—ক'ও
জগি প'ও য় হ'ব (কৌ ১৭২০), পৃথিবীক এজিব অক্ষৰ
আচ্চাতি। (কৌ ১৮০০)

(১৯) নাম পাঠ যুক্ত ক্ৰিয়াৰ প্ৰায়াগে শংকৰী সাহি
ত্বেওনদ' হাবে প্ৰটাম নহন—প্ৰায়াগি (কৌ ২০০০) প্ৰণামিলা
(ক হ ১২৭), প্ৰহাৰিলা (ক হ ৫০৬), নিয়মিলা (ক হ ৩৫৬),
নিবদিলি (কৌ ১৭১৭) ইত্যাদি সযুক্ত ক্ৰিয়াৰ পায়তৰো
উপসংগীৰ্য নহয়।

এনেদৰে দেখা যায় যে পঞ্চদশ শতাব্দীৰ জনগণৰ ভাষাই
শংকৰদেৱৰ অনুশ্ৰৱ লখনিৰ কুশল সংস্কৃত-সাহিত্যিক ৰূপ পৰিগ্ৰহ
কৰি গম্ভীৰ লাভ কৰিবলৈ সমৰ্থ হৈছে। শংকৰী সাহিত্যত ব্যৱহৃত
হ'ব বিধ ভাষা বহু প্ৰণালীৰে অধ্যয়নৰ বহন ক্ষেত্ৰই এতিয়াও
যোগজনক হ'ব বাউল দি আচ্চ (২৫)

(২০) ক'ও য় হ'ব (কৌ ৮০) (২১) প্ৰাণকৃত গ্ৰন্থ ছেদ ৮১০ (২২) প্ৰাণকৃত
গ্ৰন্থ ছেদ ৮১ (২৩) এই পদবন্ধ শক্তিৰ পুথিৰ নামৰ সোঁহাতে
ব্যৱহৃত অংকমালাই বিভিন্ন পুথিৰ পদৰ সংখ্যা সূচাইছে।

শংকৰী সাহিত্যত অসমীয়া সমাজ আৰু সংস্কৃতিৰ চিত্ৰ

ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ অগ্ৰতম আহিলাক প্ৰণয়ন কৰা মণিপুৰৰ শংকৰদেৱৰ কান্ধ নাট আদিৰ সবহভাগেই অনুবাদমূলক। এহাতে ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ অদম্য উৎসাহ আৰু আনহাতে মূল পুথিৰ প্ৰতি সন্মান লক্ষ্য— এই দুই কাৰণেই কবিতা তেখেত তৎকালীন অসমীয়া সমাজ তথা সংস্কৃতিৰ কণাৰখা অংকনৰ সূচনাগ নোপোৱা বাবে এচান আশাচক্ৰ দিয়া মন্তব্যক অপ্ৰিস্থাদা সত্যৰূপে গণ্য কৰিব নোৱাৰিব। সংস্কৃতৰ পৰা আবাদ কৰা হ'লও কবিয়ে অসমীয়া প্ৰকৃতিৰ পৰা বৰো চৰাই-চিৰিকতি নিয়া স্বাভাৱিক উৎসাহ-অপ্ৰাণ, বাচাৰ চিহ্নৰ অংকন যাতাই চুৰিখা পাত, তাতাই উল্লেখ্য বৰাৰ প্ৰয়াস পৰিওঁ। অধ্যয়নৰ সময়ত সমাজ আৰু সমাজৰ প্ৰাণৰ পৰা পাক দিয়া বৈচিত্ৰ্যময় মূৰ্ত্তি নোপ খাই পতৰ বাৰ নোশাৰ বসন্তৰ নিবন্ধত মহাপ্ৰকৃতিৰ নিশ্চয় বসন্ত তেওঁৰ সময়ৰ লোকচৰ্চাৰ চিত্ৰ কিমানগিন প্ৰতিফলিত হৈছে, তাৰ চম্ভে লেখ এটি দিয়াৰ যত্ন কৰা হ'ল।

(ক) নাট্যমূলক অৱস্থা = মনোমুগ্ধ অসম। সমাজ পৰ্যায়ত পিতৃ-পুত্ৰক ব্যৱস্থাৰ দ্বাৰা চালিত আছিল। শংকৰদেৱে দিনত মনুষ্যৰ পৰা পিতৃ-পুত্ৰক অসংখ্য জাতি-উপজাতিৰ ভিতৰত "চৌৱিংশ জাতি"ৰ প্ৰতিষ্ঠাৰ চেষ্টা পাওঁ। দ্বিতীয়তঃ ভাগৱতৰ অনুবাদ কৰোঁতে কবিতাৰ মূৰৰ অচিন্তিত পৰাৰ ঠাইত তৎকালীন অসমীয়া সমাজত থকা অতি কেইটামানৰ লেখ দিছ এনেদৰে—

কিণাও ককাৰি খাচি গাবো মিৰি ঘৰন কংক গোৱাল ॥

অসম মলুক ধৰা বেতুকক কুৰাচ স্নেহ চম্ভাল ॥ (১)

ইয়াৰে 'কিণাও' আৰু 'ককাৰি' সম্ভাৰ্থক বুলি বাৰানন্দই জনাইছে।

(১) খাচি গাবো, মিৰি (মিৰি) পৰ্য্যটন জনজাতি। 'মলুক'

আৰু 'যবন' শব্দই হয়তো মুছলমানসকলক বুজাইছে। 'ক' 'ক' আৰু 'মুলুক' জাতিয় বৰ্তমানৰ বিৰূপ লৈছে, তাক ধৰা টান। গোৱাল আৰু ধুৱা বুদ্ধিমান জাতিৰ অন্তৰ্গত। 'অসম' শব্দই আহোম সকলক আৰু 'কুৰাচ ব্লেচ চণ্ডাল' যথাক্রমে কোচ/মচ আৰু 'চ'ল জাতিক সামৰিছে। ব্ৰাহ্মণ আৰু শ্ৰমবিপ্ৰৰ উপৰি (৩) সেই সময়ৰ হিন্দু সম্প্ৰদায়ৰ এটি উল্লেখযোগ্য জাতি হল—ক'য়ম্। (৪) ক'পি নিজাই কায়স্থ কুলোন্তৰ। স্মৃত (৫) কৈবৰ্ত (৬), যোগী (৭) নট আদিৰ উপৰি তেলী মালা শিলাকুটি বনিয়া সূতাৰ চমাৰ কমাৰ কুণাৰ কাঁহাৰ কুম্ভৰ বৈজ্ঞানিক বুদ্ধিমান জাতিৰো উল্লেখ পাওঁ—কীৰ্তনৰ 'বৈৰা-বৰ্ণনত

তেলী মালা শিলাকুটি বনিয়া সূতাৰ।

চৰ্মকাৰ চডাল কমাৰ কুম্ভকাৰ ॥

চিত্ৰকাৰ কতাৰ কস্তাৰ বৈজ্ঞানিক যত

অনেক কায়স্থ যায় বজাৰ লগত ॥ (৮)

ৰাজ-ভটিমা'ত প্ৰাপ্ত 'পাঠান আৰু 'মৰা' সকলক অসমৰ পুৰাণে বৰ শাসীত পেনাব নোৱৰি। আজিৰ পৰা পাঁচশ বছৰৰ পূৰ্বে জাতিভেদ পথাৰ কটকটীয়া পকাটো স্বভাৱিক। লাক্ষাৰ স্থান আছিল সৰ্বদা সমাজৰ শ্ৰেষ্ঠমানৰ। অসম জাতিৰ হাৰ উচ্চাশ্ৰণীৰ লোকে পানীও পান নকৰিছিল। শুভত জনম যাৰ সৈতে উচ্চাশ্ৰণ শৰ না'হ যেন ৭৫% অধিকাৰ (৯) শৰীয়া শিক্ষা আভৰণৰ ক্ষেত্ৰত থকা প্ৰেৰণ বয়সৰ ইংগিত দিয়া। অসমৰ মহাপুৰুষৰ দ্বাৰা প্ৰচাৰিত নৱ—বৈষ্ণৱ ধৰ্মই স্ত্ৰী, শত্ৰু আৰু অন্তৰ্জাতীৰ মাজত ধৰ্মশাস্ত আৰু অশাস্ত ব্যৱহাৰিক জনৰ পুথি-অধ্যয়নৰ পথ প্ৰদৰ্শন কৰাৰে আনন্দৰ কথা। তথাকথিত এশাশ্ৰণী লোকে জনসাধাৰণক চল'হীকথাৰ ভুল পাথৰি পাবলিত কৰাৰো প্ৰমাণ আছে। (১০) আত্মলিকথাই কষ্ট তাৰ মুখৰ বাণী মলিন কৰা গুণ তাক পায় পৰহাৰ কৰিছিল (১১)

- (৩) দৈবজ্ঞ ব্ৰাহ্মণ গণ অনাইলা আনক পদ—১৭১ (৪) প্ৰাণমিয়া হৰি পাৱে কায়স্থ ল'কে গাৱে হৰিবংশ কৰাৰ পথাৰ—ক'হ'কা পদ—১৭২ (৫) যদি স্মৃত জাতি আমি অকুলীন একোৰে চুহিকো কাজী (৬) বৃহৎ সৰু অনেক কৈবৰ্ত আদি কৰি বয়স, পদ ১১১ (৭) বয়স, পদ—১৮৭ (৮) পদ ১০৩০—৩৪, (৯) বয়স, পদ—১৭৩২ (১০) কুতৰী পণ্ডিত যদি কৰে আত বাহ— প্ৰথম বক্ত, পদ ২৭০ (১১) প্ৰথম বক্ত, পদ—২০'

শংকৰদেৱৰ দিনত নৃত্য-গীত বিচিত্ৰ ধাৰাৰ আগবাঢ়ে ধৰ্মপটাবৰ কাৰণে শংকৰদেৱে নিজেই বিভিন্ন ৰাগ-বাগিনী সংযুক্ত বৰগীতৰ জন্মদায়ক। এইখিনিতে শ্ৰৱা যোগা অকৌণা নাট্যতা গাতৰ প্ৰাচুৰ্য নুই কৰিব নোৱাৰি। তেওঁমা সমূহ গৈয়া সাহিত্যৰে অমৃতভূক্ত। প্ৰাক্ষণ কৰ যুগৰ কবিসকল নট-নটীক হৈয়ে প্ৰতিপন্ন কৰাৰ ভাব শংকৰদেৱে দেখাত প বৈলোক নাট। কিৰাত (কছাৰি) পুৰুষ মহিলাৰ নৃত্য গীত নৈপুণ্যৰ কথা কাব্যৰ একাধিক স্থানত উল্লেখ কৰিছে। (১২)

মধ্যযুগীয় অসমৰ নৃত্য গীতত ব্যৱহৃত যি কেইবিধ শাস্ত্ৰযন্ত্ৰৰ নাম শংকৰী সাহিত্যত উল্লেখ হৈছে, তাৰ কিতাবৰ টাকি টোল, মাদল তবল ভেৰী তাম্বাল (১৩) ডাঙৰ দগড় (১৪) শিঙা (১৫) বাঁশী (১৬) দাগ গামুখ শখ, ঘণ্টী বাগা বেণু চিপাংক কাহল কৰতাল (১৭) আদৰ দপৰি নুপুৰ কংকনী বাগা (১৮) আৰু মন্দিৰাৰ (১৯) নাম উল্লেখযোগ্য।

ভাত অসমীয়াৰ মুখ্য খাদ্য। চাউল চেনি, আৰু গাখীৰ মিহলাই পৰাণ ৰন্ধা উপৰি লাক আখৈ চিৰা সন্ধেহ আৰু পিঠা পনা ইয়াৰ কৰি মাৰুত মূখৰ ভূতি বঢ়াইছিল। (১০) দধি বন্ধ ঘৃত মধু আৰু গুৰাৰ দেশ আছিল উল্লেখ্য। খিটি দৈৰ লগত বোলৰ সাৱাদা জনসাধাৰণৰ অজ্ঞাত নাছিল। (২১) মুগু দাইল (১১) আৰু পোলাৰ (১৩) ভূতি লবলৈ জন্ম সাধণৰ লগত কবিতা আগবাঢ়ি আহিছে। আম জাম বেল পলিয়ন বাঙ কল, নাৰিকল, জৰা ভাল প্ৰভৃতি ম'হুৰৰ ভক্ষ্য ফল। ঘৰে ঘৰে কুঁহিয়াৰৰ খেতি কৰি তাক শালত চেপি গুৰ তৈয়াৰ কৰাত অসমীয়া সিদ্ধহস্ত। (১৪) অসমীয়া সংস্কৃতিত বোলাৰ স্থান সুকীয়া। শংকৰদেৱৰ দিনত দেৱকাৰ্যত কৰ্পূৰ-শামোল আগবঢ়োৱাৰ

(১২) কিৰাতৰ ভাৱী গণে শুনি যিটো গীত। উদাহৰণ প্ৰথমত নকটৈ আউৰ চিত। (১৩) টাক টোল মাদল তবল বাজে ভেৰী। —অমৃত
 যখন পদ—১৩০ [১৪] প্ৰথম বন্ধ পদ—১৮৫ [১৫] দপৰ, পদ—১৭৫,
 [১৬] কীৰ্তন পদ—১৫০ [১৭] বতিভুলন পদ—৬১৮ [১৮] বিতীৰ
 বন্ধ, পদ ৬৩৩ [২০] বসিভুলন, পদ—৮৫৫ [২১] দপৰ, পদ ২১০ [২২]
 কপৰ, পদ—১০১১ [২৩] পচলাক লাগি বেহ জাতিবত কল। —অমৃত
 যখন পদ—১০২ (২৪) কলত জাতিয়া বেদ পেৰে কুঁহিয়াৰ। —অমৃত
 উপাখ্যান, পদ—৩১

উপৰি মুহুৰ্ত্তি ৰূপেও সি ব্যৱহৃত হৈছিল। আমিষ আৰু নিৰামিষ
হৃদয়বিধ খাত্ততে অসমীয়া লোক অন্যস্ত। হাঁহ, ছাগলী আদি
দেৱতাৰ আগত বলি দি তাৰ মাংস লোকে খাইছিল। ককুৰ
মা সৰ্ভোজী য়েচৰ নাম কবিয়ে একাধিক হানত উল্লেখ কৰিছে।
খাল, বিল আৰু নদীত বৰশী (১৫) আৰু অগ্ৰাণ উপাখ্যেৰ ছি
ধৰাটোও অসমীয়াৰ সাধাৰণ কথা। বড়ৰত মী - কিদিনা
সেইদিনত আছিল আৰু মদ-দেৱতাৰ সৈকৰা সত্য নছিল।

খাদ্য দ্ৰব্যৰে উভনদী অসমাদেশত বি ভন প্ৰাকৃতিক ভাষাগত
খণ্ড ১০ গাৰ্হি নষ্ট হোৱাত জনসাধাৰণ মাজে সময়ে জিহ্বাৰ ভোলাতাও
লব লগাত পৰিছিল (১৬) চোৰ-ডব ইত্যৰ উপদ্রুপ বিত
-৩কা নহয়। (১৭) ঘৰৰ ধন-সোণৰ উপৰি চোৰা ছাগলী আৰু
গৰু অদিতো চোৰৰ হাত পৰিছিল আৰু চেনকাৰাত দুই
এজন ধৰা পৰি উগ্ৰ শাস্তি লোগ কৰিব লগা হৈছিল। (১৮)

কৃষি প্ৰধানদেশ অসমত ধান মাহ সৰিয়হ তিল কুঁঠি ব
প্ৰভৃতিৰ খেতি প্ৰচুৰ পৰিমাণে হোৱা বুলিব পাৰি। ১৫ বচন
হালৰ উপৰি (২৯) কোৰাৰও গাটি চহাই খতি বৰা হৈছে।।
ঘাড গৰু সদায়ে উদভীয়া (৩০) যদিও পোখীয়া গৰু ৭। বাক
এৰাল দিয়াৰ ব্যৱস্থা থকা যেন লাগে। (৩১)

শাকৰাদিৰ দিনত পুৰণ-মতিয়া নিৰ্বিশেষে মুক্ত আৰু পাটৰ
কাপোৰ পিন্ধিছিল। পুৰণ মতি (৩২) ১৮৮৫ (৩৩) পামৰা
(৩৪) পামৰি আৰু উজৰী বড় পৰিধানৰ সন্ধ্যা পাঠ তিলাতাই
ক্লেমী বস্ত্ৰ (৩৫) মেখনা (৩৬) শাড়ী (৩৭) ত ক কুৰু কাঁচলি
(৩৮) বাকিছিল। জ্যেষ্ঠ জনক দেখিল অসমীয়া তিবতাই বুৰত
ওৰণি সবই। তেওঁ লোক খোপা বাকি তাত মালী পুঠামনি,
নীলকমল আৰু ম'ৰাপাখি গুজি লৈছিল। ডিঙিত ফুলসীৰ মালা
আৰু লোৱাৰ দৃষ্টান্তও নথকা নহয়। গাৱে ভৈলকুৰ, আখিত
অজুন আৰু কুচত কুংকুম সানি বিবাহিত তিবোতাই শিবত সিন্দূৰ
আৰু আগৰব ফোঁট লোৱাটো সাধাৰণ নিয়ম।

(২৫) নাজানি বৰশীয়েন মিলি যবে যাহে। —একাৰণ বড় (২৬) ছাদল
বড় পদ—১২০ (২৭) বলিহলন পদ—১২৫ (২৮) বয়স, পদ ১৭২০-২১
(২৯) বয়স, পদ—১০৩০ (৩০) ক হ পদ—২৩০ (৩১) ক হ পদ—৪৩৫
(৩২) বুতিবজ পিছি দেৱগণ দাবী দাবী (৩৩) বলিহলন-পদ—২১, (৩৪) নীল
ভুতু তৰি পীত পিচোখি—কাজিহলন, পদ—৩ (৩৫) বয়স, পদ—২৭২ (৩৬)
কু, হা, পদ—২৫৪ (৩৭) কীৰ্তন, পদ—৫৪৩ (৩৮) কীৰ্তন, পদ—৪১১

কবিৰ কালত তিব্বতাই 'কৰ্ণে খজ্জিছিল', চাকিল্লা, মকৰ কুণ্ডল, ডিঙিত বক্ৰময় গলপতা, স্বৰ্ণধৰিত সাতসৰী হাব, পেচগাব, বক্ৰ গুলিয়া আৰু বক্ৰমালা, বাহুত সোণৰ ডাব, কবচ ক কণ, কপালত সোণৰ জেঠি, হৃদয়ত গজমুক্ৰাৰ হাব, দহো-আঙুলিত বাপাসাণাৰ আঙুঠি, ককালত কিংকিনী, ভৰিত বক্ৰ নূৰ হাতত বালা, বাজু, শাখ বগৰ উজ্জী অক বিয়াৰ সময়ত মৃত মণিময় মুকুট কীৰিটি পৰিধান কৰিছিল। (১২)।

'মুণ ফুট বলিয়া পেহসান্ত কত বোজা কথাবাৰ' চক্ৰা সেইদিনৰ মানুহ মৃত বোজা কঢ়িওৱা অনুমান কৰিব পাৰি। 'ওকীক ভয়ে কোন মুণ্ডি আছে কেশ' (হ উ.) বাক্যাংশই মৃত বীহালাৱা ওকীৰ সবাদ দিয়ে। মতা মানুহে সাধাৰণতে ঘোৰকৰ্ম কৰিছিল যদিও ডাঢ়ি-গোঁফ ভোবোকাৰ লোকে নথকা নহয়। (৭০) মালীয়ে হাতত 'কুকী' আৰু বুকুই লাখুটি লোহাৰ ছবি কবিয়ে মনোবমকৈ আঁকিছে। (৪১) বেপাৰ-বাণিজ্যত অসম সেইদিনত কিমানখিনি অগবঢ়া আছিল তাক খাটাতকৈ কব নোৱাৰিলেও এচাম লোকে যে বেপাৰ কৰি পেট পূৰ্তাইছিল—সেইটো খাট। বজাৰত এলা ভাইফল ডাব নাৰিকল ভাঙি বিক কৰা জুনা' আৰু 'ঢেনি কবপুৰ বিকয় প্ৰচুৰ' (৪২)। উৰু ক ক্ৰেপমু ভৰ্ত কবচ কটাক ছটা লৌসাগতি দেখাই ফুৰে পাক (১৩) কথাবাৰ তৎকালীন সমাজত প্ৰচলিত ভৰ্তা খেলত পোহৰ পেলায়। জুৰ আৰু পাখা খোলা নথকা বুলিব নোৱাৰি।

চতুৰ্দশ পঞ্চদশ শতাব্দীৰ অসমত শাকু আৰু শিৱ ধৰ্মৰ প্ৰাধান্য থকা যেন লাগে। 'দশম'ত শিৱ চতুৰ্দশী তিথিত উৎসাহিত শিৱ পূজাৰ চিত্ৰ আঁকিছে এ নদাব—

চতুৰ্দশী তিথিত পাতিয়ে ধৰ্মধাণ।

কবা শিৱপূজা কাটা অসংখ্যত ধাপ। (৪৪)

আত্মাৰ মাহত ব্ৰত পালন কৰি স্থান বিশেষৰ তিব্বতাই মহামায়া কাজ্যৱনী দেৱীক অৰ্চনা কৰাৰা সবাদ একেধৰন পুথিতে আছে।

(৩১) ক হ, পদ—২৫১-৫৮ (৪০) ভাৰি পোক ভোবোকাৰ দেখি আঁসে বাতি। (৪১) হৰিকল্প উপাখ্যান ভৰ্তা। (৪২) ক হ, পদ—২০০ (৪৩) কীৰ্তন, পদ—৫৫২ (৪৪) দশম, পদ—১৫৫৪

জাজ্ঞণ মাসত ব্ৰত কুমাৰিকা যত । কাতায়নী দেৱীৰ ধৰিলা সৰে
 ব্ৰত ৮ (৪৫) শংকৰদেৱৰ দিনত তান্ত্ৰিক বৌদ্ধধৰ্মৰ প্ৰাধান্যৰ কথা
 একাধিক চৰিত পুথিত বিবৃত হৈছে (৪৬) । জনসাধাৰণৰ বিপথগামী
 তান্ত্ৰিক বৌদ্ধ সকলক শংকৰদেৱেও ভাল চকুৰে চাব পৰা নাই ।
 (৪৭) ‘জ্ঞান দেৱী দেৱ নকৰিবা সেৱ নাধাইগা প্ৰসাদ তাৰ । মূৰ্ত্তিক
 নচাইবা গৃহে নপৰিবা ভক্তি হৈব ব্যাভিচাৰ’ (৪৮) কথাষাৰ
 তৎকালীন অসমীয়া সমাজত প্ৰচলিত বিভিন্ন দেৱ দেৱীৰ অৰ্চনাৰ
 কথা সূচায় । তন্ত্ৰ মন্ত্ৰৰ কাৰণে অসম ভাৰত প্ৰখ্যাত । বিভিন্ন
 দেৱ দেৱীৰ লগত অপদেৱতাৰ পূজাৰ অস্তিত্বও মধ্যযুগীয় অসমীয়া
 সমাজত একাৰ অনুমান কৰিব পাৰি—

১২ত প্ৰেত পূজি যিটো কাটে হুস ছাগ ।

বেমত নবকে পৰে দাত নোৰ লগ । (৪৯)

চুতনী মন্ত্ৰ মাতি লোকে মানুহৰ কলিজা খোৱাৰ কি বদন্তি
 তেঁওঁয়াৰ দিনতো প্ৰচলিত আছিল—‘ভৈৰৱক পূজ যিটো মনুষ্যক
 মাৰি/ভাটনী হৈয় মানুহক খাই যিটো মাৰি ॥ (৫০) অসমীয়া
 সমাজক অন্ধবিশ্বাসৰ অন্ত নাই । শংকৰদেৱৰ দিনৰো হাঁত নিজৰ
 গৰ নথৰা, আকাশত চুটা চন্দ্ৰ দেখা সাপানত মৃতকক আলিঙ্গন কৰা
 ঐশুল পিন্ধি উলগ হাৱা, যাত্ৰাকালত বাওঁ হাতত সান আৰু
 সোঁহাতত শিয়ল যোৱা আকাশত শঙ্কণ জাক জাকে ঘূৰিফুৰা
 মুখলৈ চাই চোৰাকাউৰীয়া মতা, হাঁচি আৰু জেঠিৰ টিক্ টিক্‌ন,
 বগুহাত আৰু উক হঠাত নাচি উঠা আদিক অমংগলৰ চিহ্নৰূপ
 পৰিগণিত হৈছিল । (৫১)

জৰা জোৱালী জন্ম হ’লে ব্ৰাহ্মণক মাতি আনি দান দক্ষিণা
 দিয়া আৰু দৈৱজ্ঞ ব্ৰাহ্মণৰ শুভৱাই জাতকৰ্ম কৰাটো এটা সাধাৰণ
 নিয়মৰ কথা । শিশু ওপজাৰ খবৰ পোৱাৰ লগ লগ গাঁৱৰ
 ত্ৰিৰাতাসকল খবৰ কৰিবলৈ আহিবই । পাচ অকল খবৰ
 ল’বলৈ আহিলই হ’ব নে ? “দেই আশীৰ্বাদ শিশু হোক চিৰজীৱ
 আদেৱকৰ বিশ্ব সম্বন্ধ কথ’ ইতিপূৰ্বে উল্লেখিত হৈছে । অপদেৱতাৰ
 চকু সৰু ল’ৰা জোৱালীৰ ওপৰত বেচি গুণে মধ্যযুগীয় অসমীয়াই

(৫১) দশা পদ-৮৮৮ (৫৬) কথা এক চৰিত—শিঠি-৪৫ (৪৭) কীৰ্তন,

পদ-৮৬৭ (৪৮) ভিত্তীয়ক পদ-৮৪৫

(৪৯) ২ উ পদ-৪২ (৫০) , পদ-৪৩ (৫১) ক হ, পদ-৪৭০ ৭১

শিল্পে চকুখালে মূৰত ধুৱাইছিল (৫২) হাতত বন্ধা কবচ বান্ধি গকৰ নেত্বেৰে গা মেৰাই গোমুত্ৰ আৰু গোৱৰেৰ গা ধুৱোৱাৰ উপৰি “বাহু নামে বাহু অংগে” বন্ধা কবচ বান্ধি দিছিল (৫৩)

“স্বভাৱতে স্ত্ৰী জাতি নোহে স্বক্ৰমণী” কথা বাবে সেইদিনত স্ত্ৰী স্বাধীনতাৰ সীমাবদ্ধতা নুচায়। মোমাৰ আজাৰ আদি নিষাধ কৰিবলৈ বৈজ্ঞ বা কবিৰাজ থকাৰ সঁবাদো কবিয়ে আমাক দিছে জলন্ধৰ, ক্ষয় প্ৰভৃতি বোগৰ উপযুক্ত বনৌষধি তেতিয়াৰ দিনত আৱিষ্কাৰ হৈছিল নে নাই তাক জানিব নোৱাৰি। পিতৃ-মাতৃ ভাই-ভনী, মোমাই ভাগিন জী-জোৱাই জেঠা, খুড়া আদি সম্বন্ধেৰা অসমীয়া ঘৰোৱাহী সমাজ চলাব চিত্ৰ কৰিব অধ্যক্ষ শ্ৰোজল। শঙ্কৰদেৱৰ সময়ৰ বিয়া বাকৰ বিষয় জানিবলৈ কল্পনাত্মক কাব্যৰ ওচৰ চান্টিমট যথেষ্ট হয়। সেই কালতো বিয়া উপলক্ষে আজিৰ দৰে মিঠিৰ-কুটম আৰু চা-চিনাকি নোকসকলক নিমন্ত্ৰণ কৰা হৈছিল। বিয়াত অধিহাস, হস্তোদক অৰ্পণ মুখচন্দ্ৰিকা আৰু কুশণ্ডিকা কৰাব পাচত কণ্ঠ্যক সালংকৃতাক বিয়া মণ্ডপলৈ আনি দৰাৰ হাতত কণ্ঠ্য সম্প্ৰদানৰ যৌতুক আগবঢ়াই দৰা-কণ্ঠ্যৰ চুলি একে ঠাই কৰি পানীঢালি, পূৰ্ণাভিষেক শেষ হোৱাৰ লগে লগে লগুণ গাঁঠি মেলি দিছিল। (৫৪) ১২৫৩ সনৰ সকলে বিয়া নাম গোৱা আৰু উপস্থিত অতিথি কলে দৰা কণ্ঠ্যক দান উৎসৰ্গ কৰাটোও তৎকালীন সমাজৰ এটা চকুত লগা কথা। (৫৫) বিয়াৰ পাচত কণ্ঠ্যৰ মক-বাৰপক আৰু অভাগী বঙোৱাৰ দৰাৰ অধিক আপোন হয়—জিৰ পিড়-মাতৃ অদিৰ অবস্থা কৰাব দৃষ্টান্ত কোনো কালতই নথকা নহয়। সেইহে দৈৱকীয়ে শৰ্মী পুত্ৰক প্ৰবোধ দিছিল—“কি কাৰণে বিহানী কৰিয়া মান হুণ/শোক্ষ বাস জী জামাই তোন্ধাবেসে ঘৰ ॥ তোমৰা আপান হইবা আমি হইবো পৰ ॥” (৫৬)

অন্তান্ত ধৰ্মীয় অনুষ্ঠানৰ ভিতৰত সূৰ্য গ্ৰহণৰ পাচত ৭৭ পাখুই ব্ৰাহ্মণক দান-দক্ষিণা কৰা। হাম-বাগ-বজ্জ-প্ৰাণকৰ্ম আদি

(৫২) বাখিলো বাখিলো বুলি ধু ধুৱাইছে মাখে। —দশম পদ ১৬৪

(৫৩) দশম পদ—১৮৫-৮৬ (৫৪, ৫৫) কহ পদ—১০৩-১১০, (৫৬) ঐ,

পদ—৬৮৭

কবাব উপৰি পিতৃতপৰ্ণৰ লেখীয়া কৰ্ম শাস্ত্ৰ সম্বন্ধ ভাবেই সম্পাদিত হৈছিল। আমোদ জনক কথা আজিকালিৰ বন ভোজৰ লেখীয়াতকৈ শংকৰদেৱৰ কলতো ৭৮খীয়া লবাইতে গৈ বনভোজৰ আনন্দ উপভোগ কৰিছিল। (৫৭)

কবিৰ লেখাবপৰা তৎকালীন অসমৰ ঘৰ-দুৱাৰ সম্পৰ্কেও কিছু অনুমান কৰিব পাৰি। বাই-বেত আৰু কাঠেৰে নিৰ্মিত ঘৰত কামী কাঠি, কৱা মাৰলি খুঁটা আদি থাকিবই। দুৱাৰ-খিৰিকীৰ উপৰি স্বাস্থ্য সম্বন্ধত কবিয়েলৈ ঘৰত কুস্ত্ৰাক্ষ জাতিৰো ব্যবস্থা আছিল। সৌন্দৰ্য বৰ্ধনৰ কাৰণ আগচালি বোৰত অধিক চকু দিয়া হৈছিল। (৫৮) থকা ঘৰত আছিল আহল বহল পিৰালি আৰু 'খাত খৰি'। খুড়া লগোৱা খাটত হ'স তুলি পাৰি' তাৰ প্ৰেৰণত সম্ভ্ৰান্ত লোকে শুইছিল। 'ছাত চাকি বখা (৫৯) ঠগীত তামোল থোৱা (৬০) আৰু পেৰাত সোণ-ৰূপ বখাৰ দস্তৰ তেতিয়াৰ দিনতো আছিল। জলকুস্ত তুলিয়া বাটনী ঢেকি পটা এই সূনা পঞ্চ গোটা" (৬১) আছিল প্ৰতিখন ঘৰৰে ব্যক্তিগত সম্পত্তি।

পৰন্ত-পাহাৰে ভৰা অসমাদেশ প্ৰাকৃতিক সম্পদত চিৰ চহকী। মহাপুৰুষৰ হৰমোহন আৰু বাস্ক্ৰীড়। অশ্বায় ছাতি দিয়া গজ-লাংকাৰ নামৰ পৰা খনি স্তম্ভৰ তালিকা শুস্তত কবিৰ পাৰি এনেদৰে : অগৰু আম কল, কদম খাজুৰী খৰিয়া, জৰা, তাল, তামাল তেতেলী, দেবদাক জাম জামীৰ, নাৰিকল, বট, লেবু, শাল সৰল, আৰু বেল। এনেদৰে পুণ্ডলতিকাৰ তালিকা খনে। চমু নহয় অশাক কৰবীৰ কাঞ্চন কনৌৰ, কনাবী কুন্দ কুকৰু কোতকী কদম গুলাল ৭টিমালী, ম্পক জাই, টগৰ, তমল তিলফুল নাগৰুৰ নেৱালী পশাল পদ্ম পাৰলী পাৰিজাত ববুল নন্দুলী বাবৰী বাগী ভেটী মন্দাব, মণিৰাজ, মালতী, মধই মকৰা যুতী বহুতী, লব'গ শিৰীষ শেৱালি, সেউতি আদি।

য'তেই লাগনি গছৰ প্ৰয়োজৰ ভ'তই চৰাই-চিৰিকতিৰো সুৰীয়া খনি উলুৰাকাণ্ড বৰায়ণ অজুৰাদ কৰোঁতে কবিয়ে

(৫৭) দশম পদ—৩৩২—১৭০ (৫৮) আগচালিচয় দেখন্ত মহাসুখ,—
অনুসন্ধান (৫৯) মূৰণৰ গছত প্ৰদীপ হুই পাতি।—দশম (৬০) শাকী
শাৰ স্বৰ্ণৰ ঠগীত ডাঙল (৬১) ভাগৱত

চকুৰ আগত দেখা চৰাই চিৰিকতি বোৰাৰ হৃদয়ৰ ৰূপ দিছে
মাত্ৰ—“কাউৰ কৈৰা মৈৰা পাব পিৰিকাবৰল/কোৰক চকোৰ
ফিকা পেক ছেকাৱল ॥ সবালি খালিকা মাক হুস জাইমৰা/
বালিকটা বটা টনি টিপসি টোকৰা ॥ (৬১) চৰাই-চিৰিকতিৰ
পৰিচয় দিয়াৰ লগে লগে অসমত প্ৰাপ্ত ঘৰচীয়া বা বস্ত্ৰ জন্তুৰ
লগতো কবিয়ে আমাক চিনাকি কৰি দিবলৈ পাহৰা নাই : ছাপ
গৰু গাল গৰল শূগাল/কুকুৰ বিৰালি বৰা হৰিণৰ পাল ॥ শ্বেটক
কটনা উট মেঠন মহিৰা/যুথ যুথ হস্তীসেৱে চলৈ সশৰীৰে ॥ (৬২)

মহ দাঁহ, মাখি জোক, শোক পকুৱা আৰু কেঁচুৰে (৬৩)
জ্বৰা অসমৰ হাবিত পোৱা বৰ মোৰ বাই (৬৪) আৰু ঘৰৰ
চুকত থকা ভেকুলী/য়ও (৬৫) কবিৰ লেখাত স্থানপোৱাটো কম
কথা নহয় । নৈ নিজৰা আদিৰ লগতো পুখুৰীৰ লগতো জনসাধাৰণৰ
পৰিচয় আছিল আৰু জনপথ স্থলপথ উভয়েৰেই সৰ্বসাধাৰণে
এঠাইৰ পৰা আনঠাইলৈ অহাযাৱা কৰিছিল । ৰাজআলি সমূহ
আহল-বহল বুলি অনুমান হয় । (৬৬) ঋতুচক্ৰৰ আৱৰ্তনে প্ৰকৃতিৰ
বুকুলৈ যি পৰিবৰ্তন নমাই আন তাৰ প্ৰভাৱ কোনো কবিৱে
এৰ ব নোৱাৰে । অসমৰ বৰ্ষা আৰু শৰৎ ঋতুৰ স্বাক্ষৰ ৰূপ
(৬৭) কবিৰ লেখাত অমৰ হৈছে ।

এনেদৰেই মহাপুৰুষ ল কৰদেবে গ্ৰন্থাৱলী অধ্যয়ন কৰিলে
কবিৰ সমবৰ অসমীয়া সমাজ অকসংস্কৃতিৰ বিচিত্ৰ ধাৰাৰ লগত
বম বেচি পৰিমাণ পৰিচয় হোৱাৰ সুবিধা পাওঁ ।

(৬২) উ কা ৭১ পদ—১০০ (৬৩) এ, পদ—১০১ (৬৪) অজাৰি
উপাখ্যান, পদ—৩২ (৬৫) ওলাহছে পেট বেন বৰ বৌৰ বাহ । (৬৬)
ক হ পদ—৮২ (৬৭) কদম পদ—৩৭৭ (৬৮) কদম, পদ—১৭৫—৮৩২
অষ্টম ।

শংকৰদেৱৰ ৰচনাত প্ৰকৃতি

প্ৰকৃতিৰ বুকুত লালিত-পালিত হোৱা কবিকুলে ইয়াৰ প্ৰভাৱৰ পৰা কোনোকালেই মুক্ত হ'ব পৰা নাই। অৱশ্যে স্থান কাল আৰু পাত্ৰভেদে দৃষ্টিভঙ্গীৰ ভিন্নতাই প্ৰকৃতিৰ ৰূপাকংনত বৈচিত্ৰ্য অনাটো স্বাভাৱিক কথা। সেইবাবেই প্ৰকৃতিক কোনোজনে কাব্যৰ পটভূমিকপে আৰু আনকোনোৱে অশৰীৰী ভগবানৰ সাক্ষাৰ ৰূপত চিত্ৰিত কৰা দেখা যায়। (১) প্ৰকৃতিক সুখ দুখৰ লগৰী ৰূপত অংকন কৰা কবিৰা অলপ নাই। কাৰো কাৰো মতে পুস্তকৰূপী প্ৰকৃতিৰ গ্ৰন্থকাৰ হ'ল স্বয়ং ভগবান। (২) মানৱ সমাজৰ ঈৰ্ষা অনুয়াত পৰাজিত সৈনিকৰ ভূমিকা লোৱা এচাম কবিয়ে আকৌ প্ৰকৃতিক কবি চৌধাৰীৰ কবিতাৰ সুৰতে সুৰ লগাই কয়—“মহা প্ৰস্থানতো তুয়ো জ্বায়াবোহ স'গী কাকো কেও নেৰো জীৱনত” (৩) মহাপুৰুষ শংকৰদেৱ মূলত ভক্তকবি।

(১) ইংৰাজ কবি উৰ'দচৰ্থে প্ৰকৃতি বুকুত ভগবানৰ চিন্ময়ৰূপ দৰ্শন কৰিছিল

I felt the sentiment of Being spread
O'er all that moves and all that seemeth still
+ + +
Where living things and things inanimate
Do speak at Heaven's command to eye and ear
And speak to social reason's inner sense
With inarticulate languages —Prelude ii

(২) Nature is the volume of which God is author—Harvey

(৩) নইৰ বুকুত সাদৰী, পিঠি—৮১ টেনিচনৰ চাইল্ড হেৰল্ড কথিতাতো এনে ভাবৰ প্ৰতিধ্বনি আছে—I love not man the less but nature more

নামধৰ্মৰ ঐচ্ছিক প্ৰতিপাদনেই তেওঁৰ কাব্য-নাট্যৰ মূল কথা। তদুপৰি কবি জনাৰ অধিকাংশ লেখাই সংস্কৃত সাহিত্যৰ ইজ্ঞাভায়াত বিকশিত হোৱাত মূলৰ শৃংখলে অসমীয়া কবিজ্ঞানক প্ৰকৃতি-চিত্ৰণৰ ক্ষেত্ৰতো স্থান বিচাৰ হেঙাৰ নিদিয়া নহয়। মহাকবি কালিদাসৰ কাব্যত প্ৰকৃতি আৰু মানুহৰ যি নিগূঢ় সম্পৰ্কৰ অবিদ্যমান বৰ্ণনা ছবি দেখিবলৈ পাওঁ, তেনে বৰ্মণীয় চিত্ৰ অংকনৰ সুবিধা তৎকালীন সমাজৰ শংকৰদেৱক নিদিলে। তথাপি প্ৰকৃতিৰ অৱলম্বন আৰু উদ্দীপন বিভাৱ কাপ নাইবা উপমা আৰু ৰূপকৰ আহিলা কাপ অংকন কৰা চিত্ৰ অসমীয়া কবিজ্ঞানৰ কাব্য-ৰাট্যত দেখিবলৈ পোৱা যায়। পূৰ্বকবি অশ্বমেধী মাধৱ কাম্বোজী আদিৰ দৰে মহাপুৰুষ ভগৱান শ্ৰীকৃষ্ণ নাইবা বিভিন্ন নায়িকাৰ নথনিৰ বৰ্ণনাত প্ৰকৃতিৰ সহায় লোৱাটো লক্ষণীয় কথা। দৃষ্টান্ত স্বৰূপে মুখ (মুখ কমলক আতি দেখি কচিকৰ - অমৃত মথন, পদ, ৩৩৮), অধৰ বাতুল যেন বদুলিৰ ফুল - কমলী হৰণ, পদ-২১), নাক (নিকপম নাকক নোজোৰ তিলফুল - ক হ, পদ-২০), চকু (চকু কমলক পাসি - ক হ, পদ ৫১১), দাঁত (দশন দাৰিষ বীজ পান্থি - অমৃত মথন পদ-২২৭), বাহ (বাহ যুগ কোমল মোলান - অ মথন, পদ-২২৮), হাত (নৱ কিশলয় হাত - অ মথন পদ-১২৮), স্তন (হৃদয়ত বাত স্তন বদৰী কমাণ ক হ পদ-২০, তাল ফল সম উন্নত স্তন ভাৰ - অ মথন পদ - ৩৪), উক (বহল জঘন স্থল উক যেন ৰামকল - অজামিল উশাখান, পদ-২২২) আঙুলি (চম্পা পাকৰি নয় প্ৰকাশ আঙুলি চয় - অ মথন পদ-৩২২) ৰথ (ৰথ চয় চাক চান্দ উজোৰ পাৰিজত হ) ভৰি (নৱ পল্লৱ কচি পদযুগ মোহে ক হ নাট), মাত (অমৃত সুবস বাণী কোমলৰ স্বৰ - ক হ, পদ-১১) গা (নীল উৎপলৰ কাশ্টি প্ৰকাশ গাৰ - অ মথন পদ-৩৭) আদিৰ বৰ্ণনালৈ আঙুলিয়াব পাৰি।

প্ৰকৃতিক পটভূমি ৰূপত অংকন কৰাৰ বিকল্পদী বীতি সংস্কৃত সাহিত্যত বিজ্ঞান সেইবীতিৰ চলতি শংকৰী সাহিত্যতো বহু তৰ বিৰাজমান। কীৰ্তন আৰু দশমৰ বাসকীড়া অধ্যায় দুটিত প্ৰকৃতিক উদ্দীপন বিভাৱ ৰূপে চিত্ৰিত কৰা হৈছে। বাসলীলা কবিতালৈ লোৱা ভগৱান শ্ৰীকৃষ্ণই প্ৰকৃতিৰ সৌন্দৰ্যময় বেলাত্মনৈ ৰাখি

হ'লেও তাত প্ৰকৃতিৰ নিজস্ব সত্ত্বাৰ বিকাশ দেখিবলৈ নাপাওঁ । দৃষ্টান্তৰূপে, “পৰত কালৰ বাজি অতি বিতোপন । বাসক্ৰীড়া কৰিতে কৃষ্ণৰ ভৈল মন, (পদ—৮০৮) আদিতৈ দৃঢ়া পদৰ বৰ্ণনা নাইবা গোপীসকলৰ লগত শ্ৰীকৃষ্ণকৈ ৰূপালী যমুনা বালিত কৰা বাসক্ৰীড়া সম্পৰ্ভত দিয়া “পুষ্পিত মন্দাৰ কুন্দ গন্ধে ছয়া ভোল । মধুমন্ত অনেক ভ্রমবে কৰৈ বোল” (পদ ৯১২) আদিতৈ আঙুলিয়াব পাৰি । এই অধ্যায়ৰে ‘ক্ৰীড়া দেখি চন্দ্ৰো ভৈলা বিমোহিত আতি । জন্তাইলা বিমান সুপুহাই সিটো বাতি ॥ গ্ৰহগণো বহিল নচলে কাৰো বথ । দীৰ্ঘ নিশা পাই গোপী পূৰৈ মনোবথ ॥’ প্ৰভৃতি বৰ্ণনাই মানুহৰ সৈতে প্ৰকৃতিৰ হৃদয়তা স্থাপনতকৈ ভগবান শ্ৰীকৃষ্ণৰ অৱতাৰী লীলাবহে দিশ এতি পোহৰ পেলায় । শ্ৰীকৃষ্ণৰ জন্মলগত যমুনা নদীয়ে বসুদেৱক বাট এৰি দিয়া সাপে ফণা মেৰি ছত্ৰধৰি ববৰ্ণৰ পৰা বক্ষা কৰা, শিয়ালে বাটৰ সন্ধান দিয়া আদিও একেধৰণৰ কথা ।

প্ৰকৃতিৰ স্বাভাৱিক বৰ্ণনা সমৃদ্ধ লেখা শংকৰদেৱৰ ভাশেখিনি । কীৰ সাগৰৰ মাজৰ ত্ৰিকূট বৰ্ণনাটি এই ক্ষেত্ৰত সৰ্বাগ্ৰে উল্লেখনীয় । ইয়াৰ প্ৰতিটো চিত্ৰই নিপুণ চিত্ৰকৰৰ বলিষ্ঠ বেথাচিত্ৰ সদৃশ—

‘কীৰ সাগৰৰ চট চৌভিত্তি উথলে । পথালে পৰ্বত সুশীতল দুখ জলে ॥ থানে থানে আছে ভূমি অনেক উত্থান ॥ ফুলে তকমক গন্ধে নাইকৈ সমান ॥” (পদ—৪৭৭) আৰু অগৰু চন্দন পদ্ম সবল সোণাক আনো যত তকবন সবে কল্পতৰু ॥ ছয় ঋতু এককালে বসন্ত উদয় । ভ্রমবে বৃষ্ণবে কুলি পঞ্চম পূৰয় ॥ (পদ—৪৮১) পৰ্বতৰ মাজৰ সৰোবৰটিও চকুত লগা, য’ত ‘ৰাজহংস আদি যতক পক্ষী পৰি পৰি থাকৈ নযায় উপেক্ষি ॥ (পদ—৪৮৪) অৱশ্যে নৈসৰ্গিক বৰ্ণনাৰ ফাটৰ পৰা কীৰ্তন” (পদ ৫০৫ ৰ পৰা ৫৭০ লৈ) আৰু ‘অমৃত মধন”ৰ (পদ ৬৬২ ৰ পৰা ৬৬৯লৈ) অন্তৰ্গত ‘উপবন বৰ্ণনাটি অমূল্য । ভাগৱতৰ ‘ততো দদাৰ্শাপবনে বৰজ্জিহ্ম বিচিত্ৰ পুষ্পাকণ পল্লৱক্ৰমে’ (ছা ৮ ১১ ১৮) শ্লোকাংশৰ আগমতে কবিয়ে বিচিত্ৰ পুষ্প অকণ” পল্লৱ-ক্ৰম সুশোভিত যি খনি চিত্ৰ আঁকিছে সেয়া সৃজনী প্ৰতিভাসম্পন্ন কবিৰ প্ৰকৃতি নিৰূপণৰ আলোকোজ্জ্বল চানেকি । এই বৰ্ণনাৰ

কিছু কাষে কাষে যোৱা আনটি প্ৰকৃতিৰ সৌন্দৰ্য সন্মুখ বৰ্ণনা হ'ল অম্ৰাবতী বৰ্ণনা । (৪)

উপমা প্ৰয়োগত মহাপুৰুষে প্ৰকৃতিক আলম্বনৰ কাৰে প্ৰহৰণ কৰাটো এটা সবাতো কথাত দাৰ্শনিক তথ্য প্ৰকাশৰ ক্ষেত্ৰত কবিতাৰ প্ৰকৃতিক কেন্দ্ৰত ব্যৱহাৰ কৰিছে তাৰ অত্যাশ্ৰয় চাৰনিকি— নিম্নোক্ত পদটি

প্ৰকৃতি আশ্ৰয় আছে আমি বৃক্ষ সুখ দুখ দুই ফল ।

তিনি গুণা মূল অৰ্থ চাৰি বস শিপায় ইন্দ্ৰিয় বল ॥

ছয় উৰ্মি আশা সাত ধাতু চাল শাখায়ে অষ্ট প্ৰকৃতি ।

দশ বায়ু পাত ঈশজীৱ দুই পক্ষী থাকৈ আত নিতি ॥ (৫)

স্বত্ব চক্ৰৰ অৱতান প্ৰকৃতি বৃক্ষত যি পৰিবৰ্ত্তন প্ৰচণ্ড জোৱাৰ তোলে—সিহেই সৃষ্টিকৰ্মী কবিৰ কাব্যত অমৰৰ লাভ কৰে । মূলভাগ হ'লও শব্দবোৰৰ বৰ্ণনা আৰু শব্দ বৰ্ণনা দুটি চিত্ৰ চমৎকৃত সৌন্দৰ্য-মণ্ডিত

বৰ্ষা বৰ্ণনৰ নিম্নোক্ত স্তবক মাল্লাই বৰ্ষাকালীন বিভিন্ন ৰূপছটা পোজ্জল কৰি তোলে বহুখৰ বায়ু বৃষ্টিৰ যাত যোগ । গগনৰ চাকি মহা মেঘৰ আন্দোলন ॥ ৭৭৬

০ ০ ০

নাদ শুনি মেঘৰ বেগৰ বোল চাড় । শুক পাঠ দিলে যেন শিগ্ৰু পাচে পচে ॥ ৭৮৩

০ ০ ০

কবিল গুৱালী পল্লব গা থান থান অসংখ্যাত বেগচড়া দেখি বিভ্ৰম । বৃষ্টি জল পায় শস্ত কৰে হলফল । দেখি কৃষকৰ মান মহা কতুহল ॥ ৭৮৪

০ ০ ০

মেঘৰ সন্মুখে মিলে আনন্দ প্ৰচুৰ চালি ধৰি নাটক আসি অনেক মন্থৰ ॥ ৭৯০

শ্ৰীকৃষ্ণৰ গোৱৰ্ণন ধাৰণ অধ্যায়ত বৰ্ষাৰ ৰূপটি অধিক জীৱন্ত— ইয়াৰ আদৰ্শে আতি মহা মেঘগণ । পৰম প্ৰাৰম্ভে কৰৈ গগনে গৰ্জন ॥

হব হব শৱাদ পুৱিল দিশ পাশ । বজ্জৰ নিপাতে যেন
হৈল গন্ত ঐশ ॥ ১০০৩

০

০

০

শিলা বৃষ্টি পৰৈ ছাওঁ হাড়মূৰ ঘাৰ । পেটৰ তলত দাম্ববিক
কৰৈ আৰ ॥ ১০০৮

শবং শব্দৰ বৰ্ণনা প্ৰসংগত বিভিন্ন উপমা প্ৰয়োগেৰে কবিয়ে
শবাত কেনেকৈ আকাশৰ মেঘ আঁতৰাই জীৱ জন্তুক মুক্তমনে বিচৰণৰ
সুযোগ দি বাটৰ বোকা পানী আঁতৰাই মলিয়ন জলবাশি স্বেচ্ছ
নিমল কৰি তোলে তাৰ বৰ্ণাঢ্য বৰ্ণনা দিছে।

নিজীৱ পদাৰ্থক সজীৱতা আৰোপ কৰাটোক personification
বা সমাসাক্তি কোৱা হয়। 'বাসলীশ ত শ্ৰীকৃষ্ণ অন্তৰ্ধান হোৱাৰ
পাচত কৃষ্ণ বিবাহ আকুলা গোপীসকল শ্ৰীকৃষ্ণৰ অন্বেষণত প্ৰকৃতিৰ
গছ-লতাক সম্বোধন কৰি কৰাটো সমাসাক্তিৰ অত্যাশ্ৰয় চানেকি।
দৃষ্টান্তৰূপে—

শুনিয়ে অৰুখ কপিখ থৈকৰ কাঞ্চন চম্পা পাকৰি ॥ ১০১৪

হে ককৰক অশোক নাগৰ কোনে উপকাৰ বুজৈ।

তোমাসাৰে পুষ্প আনি সৰে প্ৰাণী সমস্ত দেৱক পূজৈ ॥ ১০১৫

হে ৰাজ চম্পা কৰা অন্তকম্পা তুমি পতিদান দিয়া।

শিৰীষ সেবতী তই আৰে গতি গোবিন্দক দেখাট নিষা ॥ ১০১৬

হে জাঠী বৃতী ঐ সখী মালতী দেখিলি গোপাল প্ৰাণ।

কৃষ্ণৰ বিবাহ নবাহ জীৱন ভাঙি দেহ সমিধান ॥ ১০১৮ ইত্যাদি

বৈষ্ণৱ প্ৰাণ শংকৰদেৱৰ তহু মন কৃষ্ণপ্ৰেমত এনে ভাৱে
আচ্ছন্ন আছিল যে তেওঁ সৰ্বত্ৰ ভগবান শ্ৰীকৃষ্ণৰে মোহন মুৰ্তি
দেখিবলৈ পাইছিল। দৃষ্টান্ত ৰূপে, যি বৈষ্ণৱ ভেদ-উতপলে পূৰ্ণ
সাধাবধত ৰাজহুসই মৃণাল উভজি কেলি কৰে, পাৰত মলয়াই
পাবিজাতেৰে সৈতে লুকাভাকু খেলে আৰু চত্ৰাক ললিত লয়ৰ
লহৰী ত্ৰোকে—তাতেই 'ভ্ৰমৰ গণে গাঠৈ হৰি গীত। বৈষ্ণৱগণ
শুনি আনন্দিত ॥' (ধ্যানবৰ্ণন, পদ ১০০) ঐকমৰে ত্ৰিকূট পৰ্বতৰ
নয়নাভি ৰাম সৌন্দৰ্যৰ মাজতো ভক্ত কবিয়ে গুনে—'হৰি গুণ
গীত গাঠৈ গজৰ্ব কিয়বে।' গজৰ্ব শংকৰদেৱৰ ৰচনাৰ যি প্ৰকৃতি
বৰ্ণনা আছে—তাৰ নাই বোৱনৰ উজ্জ্বল ভৰণ, বাসন্তী বিহগীৰ মগ্ন
স্বৰৰ ৰক্ততান, আছে মাথো পৌৰুষৰ সংৰম—কীৰ্ত্তনটো ভট্টীৰ
অৱগুণন।

॥ শংকৰদেৱৰ ৰচনাত পূৰ্ব কবিৰ প্ৰভাৱ ॥

বিভিন্ন দেৱ-দেৱীৰ বিনীতিকাপূৰ্ণ পূজা সেৱাৰ ঠাইত ভক্তি প্ৰধান ভাগৱতী ধৰ্মৰ প্ৰতিষ্ঠাৰে জনসাধাৰণৰ মন কৃষ্ণমুখী কৰাৰ এক মহান আদৰ্শ আগত ৰাখি মহাপুৰুষ শংকৰদেৱ গীত-নাট ভটিমা, কবিতা আদি প্ৰণয়নৰ উপৰি উত্তৰাকাণ্ড ৰামায়ণ আৰু ভাগৱত পুৰাণৰ সাতোটা স্কন্ধৰা অসমীয়া অনুবাদ কৰে শংকৰদেৱৰ লেখাৰ সবহভাগেই অনুবাদমূলক হ'লেও সিহঁতৰ মূলৰ সৌন্দৰ্য নষ্ট নোহোৱাকৈ দেৱভাষাৰ পৰা প্ৰাদেশিক ভাষা এটিত পদবন্ধ কৰা যে কিমান কষ্টসাধ। কাম সি সঙ্কেই অক্লময় প্ৰাদেশিক ভাষাৰ বিভিন্ন অৰ্থ প্ৰকাশক শব্দসম্ভাৰ ভাৱক দোলা দিব পৰা ভঙ্গ আৰু লোকবক্তনৰ কাৰণ বাহ্যত অলঙ্কাৰাদিৰ ওপৰত অনুবাদক সিদ্ধহস্ত নহ'লে অনুবাদে জনপ্ৰিয়তা কিংবা সফলতাৰ সোপান ৰচিব নোৱাৰে। আজিৰ পৰা পাঁচশ বছৰৰ আগতে সংস্কৃত শ্ৰেষ্ঠ-স্থলী অসমীয়াতৈ কপাটৰ কৰাৰ প্ৰধান অনুবিধা আছিল সঙ্কেতঃ উপবৃত্ত শব্দ সম্ভাৰৰ। ৰামায়ণ-মহাভাৰত নাইগ ভাগৱত পুৰাণৰ লেখীয়া আধ্যাত্মিক ভাৱৰে পূৰ্ব পৰিত্ৰ শ্ৰেষ্ঠক দৈনন্দিক জীৱনত ব্যৱহৃত ভাষাৰ অনুবাদ কৰিব'ল গ'লে "উদাত্তক অৰ্থাটোৱলৈ বৰাই পূৰাংস্তুৰক অৰ্থ" কৰা নামান্তৰ হ'ব, জানহাতে ওংসৰ শব্দেৰে ভাৱাক্ৰান্ত হ'লেও সি জনগণৰ অৰোধগম্য হৈ পৰিব। গতিকে দুইকুল বন্ধা কবি কবিৰ কৰ্ম ক্ষেত্ৰত আগবাঢ়িব লগা হৈছিল। অৱশ্যে এই ক্ষেত্ৰত কবি শংকৰদেৱ কিছু আগবঢ়ান। তেওঁৰ পূৰ্ব কবি মাধৱকন্দলীয়ে চতুৰ্দশ শতাব্দীতে বৰাহী বলা মহামানিকৰ অনুবোধত আদিকবি বাম্বিকী বিৰচিত ৰামায়ণ বহাকাব্যখনি এটি বিশেষ ভাৱাটোৱাত অসমীয়াতৈ অনুবাদ কৰি ভাবীপুৰুষলৈ এটি অনুগম চানেকি থৈ যায়। অতীত শ্ৰীকৃষ্ণৰ কৃষ্ণ কবিতাকলেও

মহাভাৰতৰ ভিন্ন পৰ্বৰ অনুবাদকৰ্ম সম্পাদন কৰা। গতিকে শব্দ
দেৱ তেওঁৰ কাব্য প্ৰায়নৰ ক্ষেত্ৰত পূৰ্ব কবিসকল ব্যৱহাৰ কৰা
শব্দ সম্ভাৰ, বাক্য-ৰীতি জটুৱাটো, প্ৰবাদ-প্ৰবচন আৰু ছন্দসজ্জাক
আহিৰূপ ল'ব পাৰিছিল। ডা. মহেশ্বৰ নেওগ ক'বৰ দৰে—

“Sankara received a literary form of language,
wise poise and beauty and a few verse forms
as a legacy from his predecessors, he enlarged
the scope of this literary language, coined the
novel idiom of Brajabuli for his drama and certain
types of his songs and added variety and richness
to the verse forms” (১)

বৰিষ নিম্জট ভাৱত পুৰাণৰ অনুবাদ কৰা হৈ স্বীকাৰ কৰিছে

মহাভাগৱত তাৰ কোনে তত্ত্ব

বুজিবক সমুদায়।

লৈল যেন মতি বচিনে সন্প্ৰতি

পদ আদৰ্শক চাই ॥ (২)

‘পদ আদৰ্শক চাই’ গোলাত শব্দৰদেৱ কেনে ধৰণৰ প্ৰভাৱ
স্বীকৃতি দিছে তাক খাটা টেক কোৱা টান। তথাপি হৰিবৰবিপ্ৰ
কবিত্বত সৰ্বস্বতী, মাধৱ কন্দলী আদিৰ প্ৰভাৱ আমাৰ আলোচিত
কবিত্বনাৰ কাণত চগা চোৰকাটেক পৰা যেন লাগে। তলত এই
বিষয়ে চমুকৈ আলোচনা কৰা হ'ল।

শব্দৰদেৱৰ বচনাত অসমীয়া কবিৰ প্ৰভাৱৰ কথা কোৱাৰ
আগেয়ে অনা অসমীয়া বৈষ্ণৱ কবি দুই একজনৰ প্ৰভাৱে কথা
আলোচনা কৰা হোৱাও নিশ্চয় অগ্ৰাংগিক নহ'ব। ‘গীত গোবিন্দ’ৰ
কবি জয়দেৱৰ প্ৰলয় পয়োৰি জল'ব সৈতে দশাৱতাৰৰ বৰ্ণনা থকা
‘কেলিগাপ ল নাট’ৰ মুক্তি মগল ভটিমাৰ সদৃশ্য ডা. নেওগে লক্ষ্য
কৰিছে। ইয়াৰ উপৰি একজন নাটৰে “বাধা বিধায় হৃদয়ে তন্ত্ৰাক
ব্ৰজ সুন্দৰী” (৩/১) ৰ পৰা চয়ন কৰা। অকল ইয়ানে নহয়,

(১) Neog M. — Sankardeva and His Times PP 156

(২) অষ্টম স্কন্ধ—পদ ৩১১

(৩) Neog M — Ibid, PP 199,

‘গীত গোবিন্দ’ৰ ছন্দ আৰু ভাষাৰ প্ৰভাৱে শংকৰদেৱে গ্ৰহণ
নকৰাকৈ থকা নাই। দৃষ্টান্ত স্বৰূপে,
দীৰ্ঘে সমীৰে / যমুনাতীৰ / বসতি বনে বন / মালী ।
গোপী পান / পয়োধৰ / মদন চঞ্চল কৰ যুগ / মালী ॥

—গীত-গোবিন্দ

অব বক / কুলয় ধেমুক / কেণ কংসনাথী / বন / মালী ।
গোপী পান / পয়োধৰ / ধৰিষণ চঞ্চল কৰ যুগ / মালী ॥ ১

—শংকৰদেৱ ।

মৈথিল- কাকিণ বিজ্ঞাপতিৰ পদাৱলীৰ সৌন্দৰ্য্যৰ্থে শংকৰদেৱে
লেখাৰ বচৰাই আছে। উদাহৰণ স্বৰূপ নিম্নোক্ত শাৰী কেইটালৈ
আঙুলিয়াব পাৰি—

(ক) এ সখি কহু কয়লো হাম হুখ কক্‌চোব ।
দহ দহে কাম আংপি আলিঙ্গন কোব ॥

—শংকৰদেৱ ।

এ সখি হামাৰি হুখব নাহি ওব ।
চিৰদিন মাধৱ মন্দিৰে যোব—বিজ্ঞাপতি ।

(খ) উদ্ধৱ চলহ গোকুল লাই ।
হাৰুবিনে গোপীব তিলেক যুগ যায় ॥

—শংকৰদেৱ ।

সজল নয়ন কৰি নিয়া পথ হেৰি হেৰি ।
ভিগ এক এয়ে যুগ চাৰি ॥—বিজ্ঞাপতি ।

মহাপুৰুষ শংকৰদেৱে কাৰ্ত্তন, কল্পিত হৰণ কাব্য, হৰিশ্চন্দ্ৰ
উপাখ্যান আৰু ভাগৱতৰ। বিভিন্ন স্বৰূপ অগ্ৰবাদ প্ৰাক্ শংকৰ যুগৰ
কবিসকলে ব্যৱহাৰ কৰা ‘সাহিত্যিক ভাষা প্ৰয়োগ কৰিছিল
যদিও অংকীয়ানাট আৰু বৰগীতত ব্যৱহাৰ কৰা ভাষা হ’ল ব্ৰজাৱলী ।
ব্ৰজাৱলী অসমৰ কথিত কিংবা সাহিত্যিক ভাষা নহ’ল,—ই মধ্য-
যুগীয় উত্তৰ ভাৰতৰ ভক্তকবিসকলে ব্যৱহাৰ কৰা এটি কৃত্ৰিম
সাহিত্যিক ভাষা ক’লে ভাষাতাত্ত্বিক সকলে স্বীকৃতি দিছে। বিজ্ঞা-
পতি, শ্ৰবদাস আদিয়ে তেওঁলোকৰ পদাৱলীত বচনা কৰা সাহিত্যিক
ভাষাতোও স্থানীয় ভাষাৰ দুই এটি বৈয়াকৰণিক বৈশিষ্ট্য আৰু

শব্দ-সম্ভাৰৰ সন্নিবেশেৰে মহাপুৰুষ অসমীয়া ত্ৰজাৱলী ভাষাৰ সৃষ্টি কৰে। “স্থানীয় ভাষাৰ বৈয়াকৰণিক বৈশিষ্ট্য” বোলোতে পণ্ডিত-সকলে চৰ্যাপদৰ আঙুলিয়াইছিল নে নাই ক’ব নোৱাৰে^১, কিন্তু অসমীয়া ত্ৰজাৱলীত ইংলে চৰ্যাপদত ব্যৱহৃত শব্দ সম্ভাৰৰ উপৰি নান বৈয়াকৰণিক বৈশিষ্ট্যও বিদ্যমান। (৪)

চৰ্যাপদ সমূহ গেয় সাহিত্যৰ অচ’ভুক্ত ইবোৰত বিভিন্ন বাগৰ উল্লেখ থকাবদৰে মহাপুৰুষৰ বৰগীত আৰু অকবৰগীত সমূহতো বিভিন্নবাগৰ প্ৰয়োগ আছে। গতিক দ্বিতীয়বিধ মার্গগীত প্ৰথম-বিধৰ আদৰ্শত ৰচিত হোৱা বুলিলে নিশ্চয় কোনোৱে আচৰিত নহ’ব। ছন্দৰ ক্ষেত্ৰতো শংকৰদেৱ আনকি তেওঁৰ পূৰ্বৱৰ্তী কবিসকলো কিছু পৰিমাণে চৰ্যাপদৰ খেচৰত থকা। অকবাবন্ত আৰু মাত্ৰাৱন্ত—এই দুয়োবিধ ছন্দৰেই প্ৰতুলপ চৰ্যাপদত সংক্ষিপ্ত হোৱা দেখা যায়।

শংকৰদেৱৰ লেখাত আন আন প্ৰাকশংকৰী কবি মাধৱকন্দলিৰ প্ৰভাৱেই সবহ। ইংলণ্ডৰ নাট্যকাৰ ছেক্সপীয়েৰে নাট প্ৰণয়নৰ প্ৰাক-মুহূৰ্তত তেওঁৰ পূৰ্বৱৰ্তী নাট্যকাৰ মাল্‌চাৰ প্ৰশস্তিগোৱাৰ দৰে আমাৰ কবিয়েও উত্তৰাকাণ্ড ৰামায়ণ অসমীয়ালৈ ভাঙোতে আন্ধাৰে পূৰ্বকবিক স্মৰণ কৰিছে —

পূৰ্বকবি অশ্রমাদী মাধৱকন্দলি আদি
তেছে নিৰাচিলা ৰাম কথা।

হস্তীৰ দেখিয়া লাদ পশা যেন কাৰে মার্গ
মোৰ ভৈল তেহুয় অৱস্থা ॥ (৫)

মাধৱকন্দলিৰ ৰামায়ণৰ অমুগতহে “পুস্তক বিচাৰি বেবে তৈত কথা নপাবাহা তেবে সবে নিখিৰা আমাক।” বুলি পাঠকক মিনতি জনোৱাৰ শ্বৰভেই ভক্ত কবি শংকৰদেৱও কৈছে :

“কব যোবে যোলো জুতি বাক
পূৰ্ব পাৰ শাস্ত্ৰ চাই বেবে দেখা কথা নাট
ভেবে সবে নিখিৰা আমাক ॥”

(৪) উপেন্দ্ৰ নাথ বোখাৰী—জ্ঞান আৰু সাহিত্য (১৯২৬) পৃষ্ঠা-৮-১১

(৫) উত্তৰাকাণ্ড ৰামায়ণ, পদ ৩৭২

কল্পনাত কাব্যত প্ৰয়োগ কৰা পদ বা পদ্যৰ, দ্বিপদীৰ ভিতৰত ছবি আৰু চুল্লী আৰু কুমুদী ছন্দৰ বহুল ব্যৱহাৰ শংকৰদেৱে কৰিছে। অৱশ্যে সৃজনী প্ৰতিভা সম্পন্ন পৰৱৰ্তী কবি গৰাকীয়ে লেছাবী যুক্ত'ৱলী কুমুমমালা আদিত নতুন ছন্দ সাজাৰ সৃষ্টিৰ অসমীয়া কবিতাৰ ত্ৰীসাধনা নকৰা নহয়। তৎসম, অৰ্ধ-তৎসম আৰু তন্ত্ৰ শব্দৰ প্ৰয়োগৰ উপৰি জড়মাঠ আৰু প্ৰবচনৰ স্যোজনাৰ কন্দলী'য় কাব্যক জনপ্ৰিয়তাৰ ভূবীৰ ভৰ'ল নিয়াৰ আদৰ্শ কৰি শংকৰদেৱেও কল্পনীগ্ৰহণ, দণ্ড প্ৰভৃতিত পূৰ্ণদণ্ড গ্ৰহণ কৰিছে। অনুবাদ কৰিলেও বামায়ণৰ ৰূপি গৰাকীয়ে প্ৰকৃতি চৰাই-চিৰিকৃতি আৰু যাক্ৰুৰ আগৰ-বিচাৰ কিম্বা লোক-বিশ্বাসৰ ক্ষেত্ৰত অসমৰ প্ৰকৃতি, চৰাই-চিৰিকৃতি আৰু অসমীয়া জীৱনৰ বিভিন্ন চিত্ৰ ৰূপায়িত কৰাৰ দৃষ্টান্ত^(১) বৈকট কবি শংকৰদেৱৰ অনুবাদ আৰু নাটকত সংৰক্ষিত হৈছে।

নৰ নাৰীৰ ৰূপৰ বৰ্ণনাৰ ক্ষেত্ৰতো শংকৰদেৱৰ ওপৰত কন্দলিৰ প্ৰভাৱ নপৰাকৈ থকা নাই। বামচন্দ্ৰ, সীতাদেৱী বা উমিলাৰ নখশিখ বৰ্ণনাৰ ক্ষেত্ৰত কন্দলিয়ে যিবোৰ উপমা গ্ৰহণ কৰিছে, সেই একেবোৰ উপমাৰ সহায়তে শংকৰদেৱেও বামচন্দ্ৰ, ত্ৰীকৃষ্ণ, কল্পিনী, সীতাদেৱী বা মোহিনীৰ ৰূপৰ বৰ্ণনা দিছে। তাতকৈ লক্ষণীয় কথা, কন্দলিয়ে কাব্যত ব্যৱহাৰ কৰা বহুতো শাবীৰে সৈতে শংকৰদেৱৰ ৰচনাৰ অনেক শাবীত অন্তৰ্ভুক্ত ভাবে মিলি যোৱাতো। ডঃ সত্যেন্দ্ৰ নাথ শৰ্মাই তেওঁৰ 'সাহিত্যৰ আভাৰ' গ্ৰন্থত এনে মিলৰ বহুল দৃষ্টান্ত দিছে। (৭) দৃষ্টান্ত স্বৰূপে—

কন্দলি

- (ক) অগনি দহে পিঙ্গলিৰ দিয়াপথ।
- (খ) অহুচিহ্ন পিঙ্গলিৰ নিচিন্তই মাৰ।
- (গ) ওৱাৰি শ্মশান শাল চিত্তা আৱগতি।
কৈকেয়ীৰ ৰচনে ৰোচনি তৈল্য দাতি।
- (ঘ) তপস সয্যাত ৰেণাইলত বায়ে গাই।
- (ঙ) দেখিলা সবদা সৈল জানকীৰ ভিত।
অখাৰ কৰা আই নতুন নীল।

(১) বিৱিধ ভূবাৰ কল্পনা—কন্দলিৰ বামায়ণৰ ভাৱাত অসমীয়া কীৰ্ত্তন (সাহিত্য দত্তা পত্ৰিকা, শঙ্কৰদেৱ, দ্বিতীয় সংখ্যা, পৃষ্ঠা—১-২)
(৭) সত্যেন্দ্ৰ নাথ শৰ্মা—সাহিত্যৰ আভাৰ (১৯৬০) পৃষ্ঠা (১২২-২৩)

- (৫) পদূলি পদূলি শূনি উৰুলিৰ ধ্বনি ।
 (৬) বিকট পিঙ্গট জটা ভোবাকাৰ দাৰি ।
 (৭) বোকাৰ উপৰে যেন শাক পটন্তৰ ।
 (৮) লুপ্তি ঘৃণ্তি আছিলাহা যোহন ভ্রমৰ ।
 (৯) সকলো দিশক কুটৰি ফুৰস যে উদয়াৰ ঘাণ্ড ।
 (১০) সভাখান ভৈলযেন নিৰ্মল গগন

বজাসৰ ভৈলা যেন নক্ষত্ৰ শোভা ॥

- (১১) সাজি মাজি পদূলি পদূলি কইলা কল ।
 (১২) হাবিয়া জিনয় কাতা জিনিয়া হাবয় ।
 কহিতে গুনিলা সৰ্বকালে হোৱে জয় ॥
 শংকৰদেৱ ।

(ক) একে জুইনাৰা আক পিম্পাৰি গগন (উত্তৰাবাগ পদ, ১৭৬)

(খ) অনুচিতে পিম্পাৰাৰো নিশ্চয়মাৰ । (ক হ কা পদ ১৪)

(গ) আমি ঋষি ছুৰ্গাসা খোচনি ভৈল দাণ্ডি ।

কালৰ বচন তাৰ ভৈল আমগাণ্ডি ॥ (উত্তৰাকণ্ড, পদ ৫৮০)

(ঘ) সূৰ্যৰ খাটত ঘোলাইলা পাছ গাৱ । (ক হ কা, পদ ১২৪)

(ঙ) হৰস ফৰস কৰি কথা কাহ তাই ।

অথন্তৰে কথা আৱ নতু গুন আই ॥ (ক হ কা, পদ ৮০)

(চ) পদূলি পদূলি শূনি উৰুলি আৰাৱ । (ক হ কা, পদ ১৮)

(ছ) ভে বাকাৰ দাৰি শন সাজি কল পাৰি ।

(জ) বোকাৰ উপৰে হেন দিলা শাক আটি ।—অষ্টমস্কন্ধ ।

(ঝ) লুপ্তি ঘৃণ্তি ছনাই নিয়া শয্যাতে শুৱাইলা ।—ভাগৱত ।

(ঞ) উদয়াৰ ঘাত যেন ঘৰে মাটি খাই ॥ (ক হ কা পদ ৬৫০)

(ট) নিৰ্মল গগন যেন ভৈল সভাখান ।

লক্ষক নৃপতি তাতে ভৈলা ভাৰাগণ ॥ (ক হ কা পদ ১৩০)

(ঠ) সাজি মাজি পদূলি পদূলি কইলা কল । (ক হ কা, পদ ৬৫০)

(ড) হাবিয়া জিনয় কোহো জিনিয়া হাবয় ।

সৰ্বকালে সংসাৰত কাৰো নাই জয় ॥ (ক হ কা, পদ ৬৪৯)

হৰধনু জগ কৰি বাম-লক্ষণ সীতাৰ সৈতে প্ৰৱেশ কৰাত
 অযোধ্যা নগৰীৰ আনন্দ-উলাহ কিংবা শিশু সত্য পালি বাম লক্ষণে
 চৈধ্য বছৰ বনবাস খাটি স্বাক্ষৰলৈ প্ৰত্যাহৰণ কৰোঁতে নব-নাৰী

সকলৰ যি আনন্দ মুখৰ পৰিবেশৰ চিত্ৰ অংকন কৰিছে, তাৰ লগত কৃষ্ণৰ আগমনত কুণ্ডিল নগৰীৰ উলাহ-আনন্দৰ হৰিক সহজতে চিত্ৰাৱ পাৰি।

মাধৱকন্দলিৰ উপৰি আনকেইজন৷ প্ৰাক-~~কবি~~ কবিৰ প্ৰভাৱে কিছু পৰিমাণে শংকৰদেৱৰ কাব্যত নপৰা' ~~কবি~~ নাই। হেমসৰস্বতীয়ে “প্ৰহ্লাদ চৰিত্ৰ”ৰ আৰম্ভণিতে নাৰায়ণক নমস্কাৰ জনাই দৈত্যৰ শাস্ত্ৰক বামানয় বুলিছে। বৈষ্ণৱ কবি ~~কবি~~ প্ৰহ্লাদ চৰিত্ৰত দৈত্যৰ শাস্ত্ৰৰ লগত বোধৰ শাস্ত্ৰকো ~~কবি~~ আখ্যা দিছে। জয়োজনা কবিয়ে ব্যৱহাৰ কৰা ‘বামানয়’ শব্দ মূলত পাবলৈকে নাই। প্ৰাক-শংকৰী যুগৰ বুলি কথিত আন এগৰাকী কবি কবিস্বৰ সৰস্বতীৰ জয়ত্ৰথ বধৰ ‘কৈলাশবৰ্ণনা’ৰ সৈতেও শংকৰদেৱৰ দ্বিতীয় উপবনৰ বৰ্ণনাত একে একে মূলৰ শোভা পৰীৰ কৃষ্ণন আৰু ছন্দৰ স্বৰূপে পাঠকক সাদৃশ্যৰ পৰিচি চমু চপাই আনে। উদ্ধৃতি নিম্প্ৰায়াজন। হৰিবৰ বিপ্ৰ প্ৰাক-বৈষ্ণৱ যুগৰ আন এগৰাকী শক্তিশালী কবি। ‘লৱকৃষ্ণৰ মুক্ত’ত সীতা-লক্ষ্মণ গংগাৰ পাৰত উপস্থিত হওঁতে তাৰ প্ৰকৃতিৰ বৰ্ণনাৰ ক্ষেত্ৰত মূলত থকা মাত্ৰ বাৰবিশ গছৰ গহীনা লৈয়ে অসমীয়া কবিয়ে তিনিবুৰিৰো অধিক অসমত প্ৰাপ্ত গছ গছ’নৰে পূৰ্ণ এখনি ডাঠ-হাৰিৰ চিত্ৰ অংকন কৰাৰ আশ্চৰ্য্যতে হয়তো শংকৰদেৱৰ হৰ মাহন’ বচনা কৰোঁত মূলভাগতৰ মাত্ৰ এটি শ্লোকৰ আলমত বিভিন্ন গছ-তটিকা আৰু মূলৰ গছৰে পৰিপূৰ্ণ দ্বিতীয় উপবনখনিৰ ছবি আঁকিব পাৰে।

এনেকৈয়ে মহাপুৰুষ শংকৰদেৱে পূৰ্ব-ভট্টী কবি সকলৰ পৰা ভাব-ভাষা আৰু ছন্দসজ্জাৰ আদৰ্শ গ্ৰহণ কৰি নিজৰ সৃজনী প্ৰতিভাৰ সোণপানী চটিয়াই বিধে বিধে সাহিত্যৰ সৃষ্টি কৰি অসমীয়া সাহিত্য কানন জাতিকাৰ কৰি গৈছে।

শংকৰদেৱ সাহিত্যত শংকৰী সাহিত্যৰ ভূমিকা

Sankardeva was like the glorious sun under whose warmth of mind Assam blossomed like a lotus of thousand petals (সহস্রদল কমল) It is difficult to imagine how deep and widespread was the influence of Sankardeva on the cultural renaissance that burst forth in medieval Assam (অধ্যাপক বাসুদেৱ শৰণ আগ্ৰৱাল) শংকৰ সূকষৰ নৱোন্মেষ শালিনী প্ৰতিভাৰ দেদীপ্যমান দীপ্তিয়ে অসমীয়া সাহিত্য সংস্কৃতিৰ শতদল বিকশিত কৰাটো এটা ঐতিহাসিক সত্য। বাৰে বৰগীয়া অসমীয়া সাংস্কৃতিৰ বৰঘৰলৈ নগৈ মাথোন সাহিত্যৰ মৰাল ঘৰত সোমালেই দেখিম যে শংকৰ দেৱে নিজ অসমীয়া সাহিত্যক এটি বিশিষ্ট ৰূপ দিয়াত কান্ত নাথাকি ভাবী পুৰুষলৈকও অনুকৃতিৰ আনক সমল ৰাখি থৈ যায়। শ্ৰদ্ধা প্ৰতিভাৰ সাৰ্থকতা ইয়াতেই।

অসামান্য প্ৰতিভা সম্পন্ন মাধৱদেৱ গুৰু-অনুগৰণ স্পষ্টা সৰ্গদা লক্ষণীয়। এই জনা কবিৰ হেজাৰী ঘোৰাৰ এক বুজন সংখ্যক স্তৱক শংকৰ স্মৃতিৰ মাধুৰ্য্যৰ মণ্ডিত। (১) গুৰু-ভটিয়া ভো প্ৰবাহিত হৈছে—গুৰুৰ প্ৰতি থকা অকুণ্ঠিত আঁচলিত ভক্তিৰ মন্দাকিনীধাৰা—গদ্, গদ্, সুৰত। আদি কাণ্ড বামাৱৰৰ অনুবাদ কৰ্ম সম্পাদিত হৈছিল—গুৰুজনাৰ আদেশত (২), শংকৰ দেৱৰ জীৱন কালতে 'গাধৰা-অৰ্জুন তন্ত্ৰ'ৰ অ'ৰ্থানি ৰচনাৰ বাবে সংবাদে গুৰু চৰিতত আছে। (৩) গুৰুজনাৰ বাৰকুৰি বৰগীতৰ ভাব-

(১) বাণীকান্ত কাকতি—পুৰণি অসমীয়া সাহিত্যৰ নামঘোষা প্ৰথম ভাগ

(২) উপেন্দ্ৰ নাথ লেখক (সম্পাদিত)—কথা গুৰু চৰিত (১৯৫২) পৃষ্ঠা—১১৩

(৩) বাৰচৰণ ঠাকুৰৰ গুৰু চৰিত নাইবা বহুৰে মেণ্ডন সম্পাদিত 'বৰদোহা গুৰু চৰিত' (১৯৭৭) চাওক

ভাষাৰ আদৰ্শত মাধৱদেৱৰ উপৰি ভবানী পূৰীয়া গোপাল আতা, বামচৰা ঠাকুৰ দৈত্যাৰি ঠাকুৰ, শংকৰোত্তম চতুৰ্ভুজ জীৱাৰ আতা, বামানন্দ, যতুমণিদেৱ আৰু অনিৰুদ্ধদেৱ প্ৰমুখ্যে আনও সম্ভৱ মহত্বই ভক্তি গীত-পদৰ সৃষ্টিত আহোম যুগৰ অন্তিম তৰংগলৈকে অব্যাহত ৰখাটো আনন্দৰ কথা। (৪)

শংকৰদেৱৰ সৰ্বাধিক জনপ্ৰিয় ‘কীৰ্তন ঘোষা’ৰ সাৰ্থক্য অসাৰ্থক বিভিন্ন অনুকৰণৰ ভিতৰত অন্য ঠাকুৰৰ বামাংগ গীতিকা ‘বাম কীৰ্তন’ আৰু বটাকৰ মিশ্ৰৰ “গীতা কীৰ্তন”, উল্লেখযোগ্য। কল্পিত হৰণ কাব্যই চম্ভ ভাবগীৰ কুমৰ হৰণ প্ৰমুখ্যে পৰৱৰ্তী কেবাখনো কবিক আদি বসন্তক কাব্য প্ৰণয়নত নিঃসন্দেহ উৎসাহ যোগাইছিল। শংকৰদেৱৰ ভাব ভাষা, আদৰ্শ আৰু নামকৰণ অনন্তকন্দলিৰ লেখাত জীণ ঘোৱা সহজাত দেখা যায়। দৃষ্টান্ত স্বৰূপ, মূল ভাগৱত নাইবা হৰিৎশৰ অনামী ব্ৰাহ্মণ জনৈ শংকৰ দেৱৰ হাতত বেদনিধি ৰূপ লাগাব দাৰ চম্ভভাবগী বৰ্ণিত কল্পিত হৰণ সম্বন্ধতো আমি বেদনিধিক লগ পাওঁ। দামোদৰ বিপ্ৰ নামটিও শংকৰৰ নিজা উদ্ভাৱন, কিয়নো মূলত আছে—‘কশ্চিদ ব্ৰাহ্মণো ব্ৰহ্মবিস্তম্’। কন্দলিৰ লেখাতো দামোদৰ বিপ্ৰই ভূমুকি মাৰিছে। তদুপৰি কন্দলিৰ পাবিজাত হৰণ ঐক্য আৰু উদ্ধৱৰ কুঁজৰ গৃহলৈ গমন শ্ৰমন্তক হৰণ, জবাসন্ধৰ যুদ্ধ কালবধেন বধ ঐক্য আৰু কল্পিত কাথাপাকাথন প্ৰভৃতি অধ্যায়ত মহাপুৰুষ শংকৰদেৱৰ পাবিজাত হৰণ নাট, কীৰ্তনৰ কীৰ্ত্তীৰ বাহা পূৰণ, অৰুণৰ বাহা পূৰণ, শ্ৰমন্ত হৰণ, জবাসন্ধৰ যুদ্ধ, কালবধেন বধ আৰু কল্পিত গ্ৰেম ৰলহ অধ্যায়ৰ প্ৰত্যেক প্ৰস্তাৱ স্পষ্ট। (৫)

অনন্ত কন্দলিৰ লেখাৰ বহুবোৰ শাৰী শংকৰদেৱৰ লগত অসুউভাৱে মিলিযোৱাটোও মন কৰিবলগীয়া কথা। তেওঁ নবীন

(৪) এই গীতৰ চানেকি সত্যেন্দ্ৰ নাথ শৰ্মা সম্পাদিত ‘ভক্তি গীত সংকলন’ আৰু মহেশ্বৰ বেগুণ সম্পাদিত ‘ভক্তি-গীত সংকলন’ (অপ্ৰকাশিত) ত সন্নিবিষ্ট হৈছে।

(৫) নবীন চম্ভ শৰ্মা—অসমীয়া সাহিত্যৰ আলোকৰেখা (১৯৬৮) পৃষ্ঠা ১২৪-২৫

শৰ্মাদেৱে তেওঁৰ সম্পাদিত 'কুমৰ হৰণ কাব্য'ত এনে মিলৰ আঠোটা শাৰীৰ উদ্ধৃতি দিছে এনেদৰে—(৬)

- কন্দলি—(১) শিশুকণ ধৰি বৰি আছো মাধৱক স্বামী ।
 (২) ইংগিত জানিল আসিলন্ত প্ৰাণহৰি ।
 (৩) হেনদেখি শিশুপাল/বজ্জাৰ মুণ্ডত যেন/আকাশী
 সবগ ভাগি গৈল ॥
 (৪) কৃষ্ণক কলংক দিলা বজা সত্ৰাজিত ।
 (৫) ভীক্ৰ শৃংগ আগে মাখি হোৱয় দোহাব ।
 (৬) জগতৰ আত্মা ইটো পৰম দৈৱত ।
 (৭) তোমাৰ ৰাজ্যত এথা নাহি ধনুন্ধৰ ।
 (৮) কৰিলা বিশ্বাস সুপু সৰুৰ বাক্যত ।

- শংকৰদেৱ—(১) শিশু ধৰি বৰি আছো মাধৱক স্বামী ।
 (২) ইংগিত আসিলন্ত প্ৰাণহৰি ।
 (৩) দেখি শিশুপাল/বজ্জাৰ মুণ্ডত যেন/আকাশী সবগ
 ভাগি গৈল ॥
 (৪) কৃষ্ণক কলংক দিলা ডৰি সত্ৰাজিত ।
 (৫) শৃংগ আগ পৰি হোৱৈ মাখিবা দোহাব ।
 (৬) জগতৰে আত্মা মোৰ পৰম দৈৱত ।
 (৭) তোমাৰ ৰাজ্যত তেওঁ নাহি ধনুন্ধৰ ।
 (৮) কৰিলা সজ্জাত সুপু সৰুৰ বচনে ॥

শংকৰদেৱে কোষগ্ৰন্থ 'ভক্তি-বজ্জাকৰ'ৰ আহিত বৈকুণ্ঠনাথ ভট্টদেৱে সংস্কৃতত "ভক্তি-বিবক" সংকলন কৰে -বামচৰণ ঠাকুৰে ভক্তি-বজ্জাকৰৰ ছন্দানুবাদ আৰু গোপাল চৰণ দ্বিজ কথাত ভাঙনি আগবঢ়ায় । মহাপুৰুষ ভাগৱত পুৰাণৰ অনুবাদ কৰ্মই অনন্ত কন্দলি, অনিৰুদ্ধদেৱ, গোপালচৰণ দ্বিজ আৰু কেশৱদাস আদিক প্ৰভাৱান্বিত কৰা দেখা পাওঁ । (৭) গোপাল চৰণ দ্বিজৰ 'হৰি-বংশৰ পদ অনুবাদ'ৰ বিভিন্ন অংশত পাবিজাত চৰণ নাটৰ স্পষ্ট ধ্বনি প্ৰতিধ্বনিত হোৱাৰ উপৰি (৮) বামচৰণ, দৈত্যবি আদি

- (৬) নবীন চন্দ্ৰ শৰ্মা (সম্পাদ) কুমৰ হৰণ কাব্য (১৯৬৮) পৃষ্ঠা—২২
 (৭) S N Sarmah—Epics and Puranas in Early Assamese Literature (1972) Pp—156—186
 (৮) সত্ৰাজ্ঞ নাথ শৰ্মা (সম্পাদ) পাণ্ডিত্যৰ কথা নাট (১৯৭২) পৃষ্ঠা ৭

চৰিতাকৰ সকলৰ চৰিত পুৰি সমূহত অসমীয়া ভাগৱতৰ বচনা-
বীতিৰ প্ৰভাৱো সুবক্ষিত হৈছে। (৯)

দামোদৰ দেৱৰ শিষ্য ভট্টদেৱে দামোদৰ গুৰুৰ আজ্ঞাত
‘কীৰ্তন ভটিমা ছবি কলিডি মুছল’ৰ আৰ্হিত কথাৰ সীতা
ভাগৱত আৰু বক্তাবলী প্ৰণয়ন কৰি অসমীয়া কথা সাহিত্যত যুগান্তৰ
আনিবলৈ সমৰ্থ হৈছে। বহুনাথ মহন্তৰ “কথা বামাৱণ”ৰ আদি
কাণ্ডত নিপতিত মহাপুৰুষ শংকৰদেৱৰ বাম-বিজয় নাটৰ প্ৰভাৱ
প্ৰভাৱ ড॰ সত্যেন্দ্ৰ নাথ শৰ্মাদেৱে লক্ষ্য কৰিছে—ভেটৰ সম্পাদিত
“কথা বামাৱণ”ৰ পাণ্ডিত্য পূৰ্ণ পাঠনিৰ্ভ। (১০) নিদৰ্শনা ৰূপ
ভলত ছটিমান ছেদৰ উদ্ধৃতি দিয়া হ’ল—

(ক) বাম বিজয় নাট—হে মুনৰাজ তোহাৰি পদ পৰশে হামাৰ
আযাধ্যাপুৰ পৱিত্ৰ ৱতন। তব দৰশনে হামাৰ জন্ম সাফল
হৈল। (১১)

(খ) শ্ৰীৰামচন্দ্ৰ অৰুণৱ ধনুক বামহাতে ধৰিকহ যৈচ কুশুম মালাক
উপৰক খেপি পূৰ্ণ বাৰ লাফি ধবল, (১২)

(গ) হে মহা মুণিৰাজ, সেয়া হৰণক ধনু বজাৰিক কঠিন। হামা
বালক, তাহেক গুণ দিতে হামাৰ বোণাতা কৈচন হয়।
তথাপি তোহাৰ আজ্ঞা পাসিত লাগবয়। (১৩)

(ঘ) হে মাতা বসুমতি তুহু খিৰ হয় বহব। হে পিতা অনন্ত
তুহু ভল্ল কয়ে পৃথিবীক ধবব। হে ঈশ্বৰ কৰ্মৰাজ তুহু
অনন্তক পৃথীক সল্ল ক ধবব। তোহা সবৰ প্ৰসাদে স্বামী
যদি গুণ দিতে পাবয় ততাহ অগতিৰ পতি হোৱহ ॥ (১৪)

কথা বামাৱণ—

(ক) হে শ্ৰীৰাজ তোহাৰ পাদ পংকজে আযাধ্যা পুত হৈল,
তোহাৰ দৰশনে হামাৰ জন্ম সাৰ্থক হৈল। (১৫)

(৯) মহেশ্বৰ নেওগ—শ্ৰীশংকৰদেৱ (১৯৬০) পিঠি ১৮৫

(১০) সত্যেন্দ্ৰ নাথ শৰ্মা (সম্পাদ) কথা বামাৱণ (১৯৫৮) পিঠি ১৪/ ১৪

(১১) শংকৰ বাক্যৱত পিঠি—৫

(১২) ঐ পিঠি—১২

(১৩) ঐ পিঠি—৭

(১৪) ঐ পিঠি—১২

(১৫) কথা বামাৱণ, পিঠি—১৪

- খ) জীৱামল্ল মহেশ ধনুৰ লীলায়ে বামহস্তে ধৰি যৈচে কুমুম-
মালা উৰ্ধ্বক খেপি পুনুৰ্বাস কৰে লুফি ধৰল (১৬)
- (গ) হে ঋষিৰাজ সে মহেশ ধনু বজ্জাধিক কঠিন • তোহো কহিচি ।
জে ধনুত গুণ দিত্ত মহা মহা ৰাজ্যসং বিমুখ হৈয়াচে
তাহাত গুণ দিতে হামাৰ কি সামৰ্থ্য থিক । তথাপি পিতৃ তোমাৰ
হাতে হামাক দিয়াচে । এতেকে তোমাৰ যে আজ্ঞা হামাৰ
যে উচিত । (১৭)
- (ঘ) হে মাতা বনুমতি তুমি থিৰ হোৱা হে পিতা অনন্ত তুমিও
ভালে পুথিৱিক ধৰিবা হে ঈশ্বৰ কুৰ্মৰাজ তুমি অনন্তক
ভালে ধৰিবা । তেঁৱ তোমাসৰৰ প্ৰসাদে আমি গুণ দিতে
সামৰ্থ্য হৈব । ওহি বুলি সিহা বামচন্দ্ৰৰ চান্দমুখ দৃষ্টি ভৰি
নিৰাধী ৰহল । (১৮)

মহাপুৰুষ শংকৰদত্তৰ দ্বাৰা ৰচিত অংকীয়া নাটৰ ধাৰাটি
এৰাধৰা ৰীতিৰে সন্ত-নামঘৰৰ পৃষ্ঠপোষকতাত আহোম ৰাজত্বৰ
শেহলৈকে অব্যাহত থাকে । অৱশ্যে ‘শংকৰোত্তৰ নাট্যকাবসকলে
সূত্ৰধাৰৰ নিৰ্দেশ, কথা আৰু চৰিত্ৰৰ গতোক্তি সমূহ বাদ দি গীত
পয়াৰ আৰু ছান্দ্যুক্তি সমূহ কীৰ্তন দশমৰ ভাষাত প্ৰায়ে ৰচনা
কৰা দেখা যায় । (১৯) দৃষ্টান্ত স্বৰূপ, ভৱানী পুণীয়া গোপাল
আতাৰ ‘জন্মযাত্ৰা’ আৰু ‘নন্দোৎসৱ’ত মহাপুৰুষৰ দশমৰ পদাৱলীৰ
প্ৰত্যেক প্ৰভাৱ লক্ষণীয় । (২০) নন্দোৎসৱৰ গৰ্গ আৰু নন্দৰ মুখৰ
উক্তি-প্ৰত্যুক্তি দশমৰ সৈতে অভিন্ন । উদ্ধৱান অংকৰ অন্তৰ্ভুক্ত
একুৰি পাঁচটা গীতৰ অধিকাংশই মহাপুৰুষৰ পৰা চয়ণ কৰা ।
কেলিপোপাল নাটৰ গীতৰসাজ্যস্বী ধৰ্মীতাই উদ্ধৱানকো স্পৰ্শ
কৰিছে । (২১) দৈত্যবি ঠাকুৰৰ স্তম্ভ হৰণৰ নান্দীছটা পাৰিজাত
হৰণৰ পৰা উদ্ধৃত । বৃসিংহ যাত্ৰা আৰু স্তম্ভহৰণ দুয়োখনি

(১৬) কথা ৰায়গণ, পিঠি—২৪

(১৭) ঐ পিঠি—১৭

(১৮) ঐ পিঠি—২৪

(১৯) সত্যেন্দ্ৰ নাথ শৰ্মা—অসমীয়া নাট্য সাহিত্য (১৯৬৫) পিঠি—৭৪

(২০) অতুলচন্দ্ৰ বৰুৱা—সৰালোচনা সাহিত্যৰ “জন্মযাত্ৰা” দীৰ্ঘক
প্ৰবন্ধ ব্ৰষ্টব্য ।

(২১) সত্যেন্দ্ৰ নাথ শৰ্মা—প্ৰাক্তক প্ৰব্ধ, পিঠি—৭৮

অকতে মহাপুৰুষ শংকৰদেৱৰ কীৰ্তনস্থ প্ৰহ্লাদচৰিত্ৰ আৰু শ্ৰমন্ত
হৰণৰ অনুৰণন কোনা পধ্যেই অস্বীকাৰ কৰিব নোৱাৰি।
অকৌষ নাটৰ আৰ্দ্ৰত সংস্কৃত ভাষাতো একাধিক নাটৰ সৃষ্টি
উল্লেখ যোগ্য। (২১)

শংকৰদেৱৰ হৃদয় কলা আৰু ভাষাৰ জুতুৱা ঠাঁচ পৰৱৰ্তী কবি
সকলৰ লেখাত অগণন। অসমীয়া সাহিত্যৰ পুৰণি যুগৰ কথা
বাদেই—আধুনিক যুগৰ একাধিক কবিকো গুৰুজনাৰ ভাৱ ভাষা
আৰু হৃদয় সৰ্ব্বাই প্ৰভাৱান্বিত কৰিব পৰাটো আনন্দ আৰু গোৰুৰ
কথা।

। শংকৰদেৱৰ অনুবাদবোৰি ।

বৃহত্তৰ অসমভূমিত নৱ বৈষ্ণৱ ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ অন্যতম আহিলাৰূপে মহাপুৰুষ শংকৰদেৱে সৃষ্টি কৰিছিল বাবে বৰীয়া সাহিত্য সম্ভাৱ। সঙ্কৃত সাহিত্যত সুপ্ৰসিদ্ধ ‘কায়স্থ শংকৰ’ৰ অধিকাংশ ৰচনাই সংস্কৃত পুৰাণাদিৰ ভাবানুবাদ বা ভাষ্যানুবাদ ৰূপে দুই একজন পঞ্চালি চকুৰা সমালোচকে মহাপুৰুষৰ অসামান্য সাহিত্য প্ৰতিভাক দ্বিতীয় শ্ৰেণীৰ সাহিত্যিক প্ৰতিভাৰে গ্ৰহীত কৰাৰ অশাৰ্টো দৃষ্টিপাচৰ হয়। পাচে মহাপুৰুষে যি সময়ত লেখনি হাতত লৈছিল, সেই সময়ত দেওভাষা ভিন্ন “বহু ভী নদী”কণা ভাষা সমূহত সাহিত্য সৃষ্টি কৰাটোৱে আছিল এক দুৰ্বনীয় কৰ্ম শংকৰে একেই কৰ্মত শ্ৰৱস্ত হেৰাত দেশীয় ব্ৰাহ্মণ-পণ্ডিত সকলে তেওঁৰ বিৰুদ্ধে কোচনুপতি নৰ-মাৰাধৰ ওচৰত গোচৰ তৰাৰ স’বান ‘শংকৰ চৰিত’ সংগ্ৰহ পৰিবেশন কৰিছে। উচ্চশিক্ষাৰ উপাধি ৰোহিত সৰ্ব সাধাৰণ পাঠকৰ উপযোগীকৈ সীমিত অসমীয়া শব্দ সম্ভাৰেৰে ভাষ্যৰূপে পুৰাণাদিৰ প্ৰামাণ্য আনুবাদ কৰাটো কেনে কষ্ট সাধ্য কাম—তাক দোহাৰিবৰ প্ৰয়োজন নাই। অথচ তেনে প্ৰতিকূল অৱস্থাৰ মাজতে অসামান্য প্ৰতিভাৰ অধিকাৰী মহাপুৰুষ শংকৰদেৱে গ্ৰহণ বৰ্জন বিচিত্ৰ বীতিৰ সমন্বয়ত তেওঁৰ অনুকৰণীয় অনুবাদ-কৰ্ম সমাপ্তকৰি অসমীয়া সাহিত্যত এক নৱ-জাগৰণৰ পত্তন কৰিব পৰাটো সঁচাকৈয়ে এটি বিস্ময়।

শংকৰদেৱৰ প্ৰথম ৰচনা ‘হৰিশ্চন্দ্ৰ উপাখ্যান’ত আৰম্ভ কৰি আঠটি বয়সৰ ৰচনা ‘কুৰুক্ষেত্ৰ’ৰ অন্তৰ্গত কৰ্মলৈ লক্ষ্য কৰিলে দেখা যায় যে কবিয়ে অনুবাদ পুথিৰ আকৰ্ষণত মূল পুথিৰ উল্লিখনেৰে পাঠকৰ সন্দেহ তৰ্জন কৰিছিল। (১) একোখন অনুবাদ গ্ৰন্থত

(১) হৰিশ্চন্দ্ৰ উপাখ্যান, পৃষ্ঠা ২ ভক্তি প্ৰদীপ, পৃষ্ঠা ৩, নাম অণবাধ পৃষ্ঠা ৩৪ ইত্যাদি।

একাধিক সংস্কৃত শ্ৰেণীকৃত কাহিনীৰ সংযোজন মন কৰিবলগীয়া।
কল্পিত হৰণ কাব্য (২) বলিহনন (৩) প্ৰভৃতিৰ নাম এই প্ৰসংগত
উল্লেখযোগ্য।

মূল অনুসৰণ কৰা কবিতা অসমীয়া পাঠকৰ উপযোগীকৈ অনু-
বাদ কৰিবলগীয়া হোৱাত কেতিয়াবা কেতিয়াবা পৰিবৰ্ত্তন পৰিৱৰ্ত্তন
বীতিৰ সাহায্য ল'ব লগাত পৰিছিল। তেনে পৰিস্থিতিৰ সন্মুখীন
হ'লেই কবিয়ে পাঠক সমাজক কৰাৰোৰে কাকুতি জনাব লগা
হৈছিল এনেদৰে—

[ক] বুদ্ধি অভিপ্ৰায় দিলো ঠায়ে ঠায়ে কিছু কাব্যৰস যিবা।
অবিচাৰি তাক হঠাৎ আমাক নিন্দাবাণী নুবুলিবা ॥ (৪)

[খ] নচাই শাস্ত্ৰ পৰিচ্ছেদ হঠাতে নৰুবা খেদ
কৰাৰোৰে বোলা তুতিবাক।
পূৰ্বাপৰে শাস্ত্ৰ চাই যেনে দেখা ইটো কথা নাই
তোৰ নিন্দা বুলিবা আমাক ॥ (৫)

[গ] যেনে টীকা ভাষ্য চাই দেখা ইটো কথা নাই
নিন্দা তেবে কৰিবা আমাক।

যিবা কিছো বচা দেখা ইটো অপবাদ এৰা
বাসো দেখু কথাত বজ্জন।

আনো মহা কবিচয় কাব্যৰস নিবন্ধয়
তাক নিন্দা কোন সাধু জন ॥ (৬)

বাস-বাগ্নিকীৰ দোহাই দি বচা-টুটা-দোৰ ক্ষেপিবলৈ অনুবোধ
জনোৱা কবিয়ে বহুক্ষেত্ৰত সংস্কৃত শাস্ত্ৰৰ পৰা কাহিনীৰ জুখুটিটো
লৈ বক্তৃ-চৰ্ম-মাংসত আপোন মনৰ সাধুৰী মিজ্ঞপ কৰা দেখা পাওঁ।
দৃষ্টান্ত স্বৰূপে কীৰ্ত্তন-দোৰত মূল শ্ৰেণীৰ পাটোটাে বোৰটো
হাতী-মাৰি ফুকাত জোৱা 'গুণমালাত ৩৯ পুৰিৰ ছবিবোৰ
হৈ পৰিছে ধূসৰ আৰু অস্পষ্ট। অন্ত্যন্ত বৈকল্প কবিতাদৰে

(২) একে হৰিকণ কৰা অমৃত সাকাত। আৰো ভাপৱত কথা মিজ
বিলো ভাত। ক হ পদ ৫

(৩) ভাপৱত কথা ইটো অমৃত সাকাত। বামন পুৰাণ কিছু মিজ
বিলো ভাত। ব. ভ. পদ ১৪২

(৪) অ. ৪০ পদ ৩১১ (৫) একাদশ কণ্ঠ, পদ ৫৪৮ (৬) আত্ম দশ
পদ ১৪১৬—১৭

শংকৰাদেৱও নীৰস, তত্ত্বগত আৰু দাৰ্শনিক মতবাদসমূহ সবল আৰু সংক্ষিপ্ত কৰাৰ যত্ন কৰিছে। (৭) 'কৃষ্ণকল্প'ৰ দাৰ্শনিক মতবাদ বাৰৰ সবলীকৃত সঙ্ক্ষিপ্ত ৰূপেই ইয়াৰ জলন্ত প্ৰমাণ। সংস্কৃত ভাগৱত পুৰাণৰ প্ৰথম স্কন্ধৰ আৰম্ভণি শ্লোকত্ৰয় জটিল দাৰ্শনিক তত্ত্বৰ ভাৰাক্ৰান্ত গুণ অসমীয়া কবিয়ে তাক সম্পূৰ্ণৰূপে পৰিহাৰ কৰি স্বকীয় তিনিটা পদৰ মংগলাচৰণেৰে অনুবাদৰ পাতনি তৰিছে। দশম স্কন্ধৰ গোপী-উদ্ধৱ সংবাদৰ জটিল দাৰ্শনিক তত্ত্বয়ো শংকৰ হাতত সবলীকৃত ৰূপ পৰিগ্ৰহ কৰাটো লক্ষণীয়। একেখন পুথিতে চতুৰ্থাংশ উল্লিখন থাকিলেও তাত্ত্বিকতাৰ ব্যাখ্যা পাবলৈ নাই। তাৰ পৰিবৰ্ত্তি ভক্তিৰ প্ৰাধিক্ৰান্ত হৈছে দেখিবলৈ পোৱা যায়।

কোনো কোনো অনুবাদত মূলৰ কাহিনী চমু হৈছে যদিও বিক্ষিপ্ত হোৱা নাই। ভাগৱতৰ প্ৰথম আৰু দ্বিতীয় স্কন্ধৰ ক্ষেত্ৰত এই কথা প্ৰযোজ্য। প্ৰথম স্কন্ধ ভাগৱতৰ অনুবাদ সম্পৰ্কে ড॰ নেওগে মন্তব্য দিছে— In his merciless attempt at abridgement, he makes us lose much of the poetical and philosophical content of the original Sanskrit text (৮) সাতাটা অধ্যায়ত বিভাজিত ৮১৩টা শ্লোকৰ বিস্তৃত প্ৰথমস্কন্ধ ভাগৱত খনি শংকৰদেৱ হাতত মাত্ৰ ৪২৩টা পদত সমাপ্তি হৈছে। একেদৰে ৩২২ টা শ্লোকত সমাপ্ত হোৱা দ্বিতীয় স্কন্ধ ভাগৱতৰ অনুবাদ মহাপুৰুষে মুঠ ২৬১টা পদত সমাপ্ত কৰিছে যদিও মূল কাহিনী প্ৰবাহ ইয়াত ব্যাহত হোৱা নাই। উক্তবাক্যত বামাণেৰ ক্ষেত্ৰতো ই প্ৰযোজ্য।

ভক্তিভাৱ নাইবা আৰাধ্য দেৱতা শ্ৰীকৃষ্ণৰ গুণ পৰিমা বৰ্ণনাৰ ক্ষেত্ৰত ভক্ত কবিয়ে বহুসময়ত মূলৰ অনুশাসন দলিয়াই পেলোৱা লক্ষ্য কৰা যায়। দৃষ্টান্ত স্বৰূপে প্ৰথমস্কন্ধ ভাগৱতৰ দ্বাদশ অধ্যায়ত থকা শ্ৰীকৃষ্ণ ৰূপবৰ্ণনাই মহাপুৰুষৰ হাতত অধিক বিকৃতি লাভ কৰিছে। দশমস্কন্ধৰ (১০।৩০।২) 'ভাসামাশ্ৰিভুজ্জোবিঃ সন্নমান

(৭) সত্যেন্দ্ৰ নাথ শৰ্মা—অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিহাস, পৃষ্ঠা ৬৩

(৮) M Neog—Sankaradeva and His time Pp 190

মুখামুখ । পীতাম্বৰধৰঃ শ্ৰৱী স'ক্ষাং মন্থৰ মন্থৰ ॥” শ্লোকটোৰ
অনুবাদ কৰিবলৈ গৈ শংকৰদেৱে লিখিলে —

আনন্দ বচায়া গোপী গণৰ মাজত ।

পৰম মোহন মূৰ্তি ঠৈলম বেকত ॥

হামা হাসো কৰে আতি বদন মণ্ডল ।

অকণ প কজজ্যোতি নয়নমণ্ডল ॥ পদ ১৪১১

পাচে ভগবান কৃষ্ণৰ ইমানখিনি বৰ্ণনা দিয়া কবি সন্তুষ্ট নহ'ল।
তেওঁ আপোন মনেৰে কৃষ্ণ মূৰ্ত্তিত ৰূপৰ তুলিকা বোলাই প'ল
সুদীৰ্ঘ এবাৰটি পদত (পদ ১৪১১ ১৪১১)

অসমীয়া কবিত্বনাই যা'তই স্থানীয় বহন মানিব খুজিছে
তা'তই মূলৰ সম্প্ৰসাৰণ ঘটিছে আৰু সম্ভৱ কবিয়ে সেইখিনিক
“কথাৰ বজ্জন” নাইবা কাব্যৰ নবন্ধন’ আখ্যা দিছে । দ্বিতীয়
স্কন্ধ ভাগৱতৰ ‘কিৰাত হুণাক্ত পুলিন্দ পুৰুষা আভাৰতুংগা যন্তনাঃ
বংশাদয়ঃ/যেহন্তে চ পাপা যতুজয়া জয়া শুধান্তি তেষা প্ৰভৱিকৰে
নমঃ শ্লোকটিৰ ভাঙনিয়া ইয়াৰ শুল্কৰ নিদৰ্শন । শংকৰদেৱে
স্থানীয় বহন মানিবলৈ গৈ ইয়াৰ ভাঙনি কৰিছে এনেদৰে—

কিৰাত কহাবি খাচি গাৰো মিষি যন্তন কংক গোহাল ।

অসম মলুক ধূবা যে তুৰক কুৰাচ য়েছ চতাল ॥

আনো পাপীনৰ কৃষ্ণ সেৱকৰ সংগত পবিত্ৰ হয় ।

ভকতি লভিয়া সংসাৰ তৰিয়া বৈকুণ্ঠে সুখে চলায় ॥ পদ ৪৭৪-৫
একে ধৰণৰ বৰ্ণনা ‘কীৰ্ত্তন ঘোষাৰ অন্তৰ্গত ‘উষো বৰ্ণন’
অধ্যায়তো পাওঁ । ব্ৰহ্মপুৰাণত বজা ইন্দ্ৰহাৰ্ষৰ সমদল যাত্ৰাত
যোগদিয়া সুদীৰ্ঘ বৃত্তিগাল জাতিৰ নামবোৰ পৰিহাৰ কৰি তাৰ
ঠাইত অসমত প্ৰাপ্ত কেইটামান বৃত্তিগাল জাতিৰ নামোদ্ধেৰ কৰিছে
ৰাখো । (পদ ২০০০-০৪)

আজ ধৰ্ম্মৰ বাস-সকাধ্যায়ৰ ভাঙনিত স্থানীয় বহনসনা
দৃষ্ট একাধিক আছে কৃষ্ণ-বিবাহ-আতুৰা গোপীসকলে কুন্দাঃনত
থকা বিভিন্ন গহ-মণ্ডিকাক ঐকৃষ্ণৰ বডুবা সোৰা এসংগত অসমীয়া
কবিয়ে হুলত নথকা থৈকৰ, পাকৰি, শিৰীৰ, সেৱতি ঐকৃষ্ণ গহৰ
নামোদ্ধেৰ কবাটো মন কবিত্ব লগীয়া । মূল ভাগৱতৰ ‘হৰমোহন’ৰ

বিচিত্ৰ পুষ্পকণ পল্লৱাশাভিত উপবনৰ বৰ্ণনাত আছে—

ততো দদাশা পৱান বহুত্ৰিয়ং বিচিত্ৰ পুষ্পাকণ পল্লৱক্ৰম ।

ৱিক্ৰীডতী কন্দুকলীলয়া লসদ্ কুল গৰ্ঘস্তনিত্ত্ব মেঘলাম্ ॥

(৮।১২।১৮)

এই এখানিমান চিত্ৰৰ আলমাত অসমীয়া কবিয়ে ‘শিবীষ সেউতি
তমাল মালতী লবংগ বাগী গুলজ’ৰ পৰা আৰম্ভ কৰি বহুয় মলয়া
বাৱলৈ (পদ ৫৩০—৭০) অসমৰ প্ৰকৃতিৰ যি গ্ৰাফিকচিত্ৰ অঁকিছে
তেনে বৰ্ণনা অসমীয়া বৈষ্ণৱ সাহিত্যতে বিৰল । তত্পৰি সেই
দিব্য উপবনত বিচুমান হোৱা মোহিনীৰ ভূবন মোহন ৰূপৰ যিখনি
চিত্ত প্ৰমাথী ছবি অঁকিছে—তাকো মূলত পাবলৈকে নাই ।

যুগ্ম-বিগ্ৰহ উৎসৱ, নায়ক নায়িকাৰ ৰূপ বৰ্ণন আৰু নগবাতিৰ
বৰ্ণনাও কবিয়ে সদায় মূলবপৰা আঙৰি অহা দেখা পাওঁ । তত্পৰি
ভক্তিবাদৰ শ্ৰেষ্ঠ প্ৰতিপাদিত ভগিতা সমূহৰো মূল নিৰ্দেশ কৰা
টান । সিবোৰত কবিৰ সৃজনী প্ৰতিভাই লুকাভাকু খেলিছে ।
এনে এৰা ধৰা নীতিৰে অনুবাদ কৰা মহাপুৰুষৰ বচনাৰাজিয়ায়
আজিও অসমীয়া পাঠকৰ এলাগী হ’ব লগা হোৱা নাই । কাৰণ
কবি শ্ৰীশংকৰদেৱৰ অনুবাদো এক মৌলিক সৃষ্টিৰে নামান্তৰ । (৯)

(৯) বঙালীকান্ত দেৱগণ্য—শংকৰদেৱৰ অনুবাদ বীতি ভাগৱতসংগ্ৰহাণুৰাণ
শংকৰী সঙ্কতিৰ অৱধান পিঠি ২২০

শংকৰী সাহিত্যৰ চিত্ৰ-কথা

মহাপুৰুষ শংকৰদেৱ নিজেই আছিল এজন শ্ৰদ্ধক চিত্ৰশিল্পী। চিহ্নযাত্ৰা ভাওনাৰ কাৰণ তুলাপাতত তেওঁ সপ্তবৈকুণ্ঠৰ পট অঁকাৰ জীৱন্ত বৰ্ণনা একাধিক চৰিতকাৰ দিছে (১)। শংকৰদেৱ হেঙুল হাইতালগৰে তুলাপাতত হাতীৰ ছবি অঁকি কাঠৰ বাঁহত ভৰাই মহাবাজ নব-নাৰায়ণক উপহাৰ দিয়াৰ স.বা.দা চৰিত পুথি সমূহত পাওঁ। পাচ, মহাপুৰুষজনাৰ হস্তাংকিত কোনোধৰণৰ চিত্ৰই অত্যাধিক উদ্ধাৰ নহ'লেও তেওঁ প্ৰতিষ্ঠা কৰি যোৱা সন্তসমূহ শংকৰদেৱ বিৰচিত বিভিন্ন গ্ৰন্থৰ চিত্ৰকণ দি অসমীয়া চিত্ৰকলাৰ বৰ্ণাঢ্যক্ৰমেত এক বেনাইছেলৰ সৃষ্টি কৰিবপৰাটো পোষণ কৰা সন্তৰ লগে লগে বাজ পৃষ্ঠাপায়কতাত বিকশিত হোৱা পডগাঁৱৰ ৰাজকীয় কলায়্যা শংকৰীসাহিত্যৰ চিত্ৰকল্পদানত উৎসাহ দেখুৱায়। সত্ৰীয়া আৰু লোককলাৰ শ্ৰেষ্ঠ মিশ্ৰণৰ মুকলি "দবঙী চিত্ৰ শৈলী"য়েও মহাপুৰুষৰ পদ-ভাগৱতৰ ভিতৰেদিৰে ৰেখচিত্ৰকল্পত সৃষ্টিমান হোৱাৰ সুযোগ পায়।

মহাপুৰুষ শংকৰদেৱৰ প্ৰায়খিনি গ্ৰন্থৰেই আধাৰ হ'ল পুৰাণ সূৰ্য "ভাগৱত-পুৰাণ" পূব মূলীৰ দেশ অসমৰ কথাই নকওঁ, সমগ্ৰ ভাৰত ভূমিতেই সম্পূৰ্ণ ছাদৰ ক্ষুদ্ৰ ভাগৱত নাইবা ক্ৰীকৰ লীলা বৰ্ণিত মণ্ডপৰ ক্ষুদ্ৰ আৰু তাৰ বিভিন্ন ভাৰত হোৱা অনুবাদৰ চিত্ৰিত অঙ্কনিৰ বৰ্তমানলৈকে বিমানখিনি উদ্ধাৰ হৈছে— তাৰ তুলনা নাই। (২) শংকৰী ভাগৱতৰ ভিন্ন শৈলীৰ চিত্ৰকলা

-
- (১) কথা কক চৰিত, পিঠি ৩৬ (২) Goetz H—দ আৰ্ট এণ্ড আৰ্কিটেকচাৰ অব বিকানীৰ টেট অককোৰ্ড, ১৯৫০ : ২৫২ত, এন চি আৰু বোভীচক—দ্য পোন্ডেন মুট (মলিত কলা একাডেমী ১৯৬২) আৰু আৰ্চাৰ, ডবলিউ, ডি—দ্য লাত অব কক (১৯৫২) গ্ৰন্থত সন্নিবেশ পাব।

সমূহ উল্লিখিত সৰ্বভাৰতীয় ভাগৱত পুৰাণৰ প্ৰৱাহমান শ্ৰোতৃধাৰাৰে একো একোটি আলোক উজ্জ্বল সৰু বৰ লহৰ মাত্ৰ। বৰ্তমানলৈক পদ ভাগৱতৰ মাত্ৰ দশমস্কন্ধৰ চিত্ৰমালাহে সাহিত্যবদ্ধ হিৰানাৰায়ণ দত্তবৰুৱাৰ সৌজন্যত পোহৰলৈ আহিছে। পুথিখনিৰ চিত্ৰিতকাল ১৪৬১ শক বা ১৫৩৯ চন।

চিত্ৰ ভাগৱতৰ একোটি ফলকক ধেমুড়িৰীয়াতকৈ কেবাটাও ভাগকৰি এটিটো ভাগৱত কৰা বিষয় বস্তুৰ চিত্ৰ য'ন আমাক জৈন “কল্পসূত্ৰ”ৰ চিত্ৰলৈ মনত পেলায় চিত্ৰভাগৱতৰ পটভূমি উজ্জ্বল বঙা হেঙুলীয়া অথবা নীলা। ত্ৰিমাত্ৰিক জ্ঞানৰ পৰিচয় চিত্ৰ-ভাগৱতৰ শিল্পীয়ে প্ৰদৰ্শাব পৰা নাই। মুখাবয়বৰ প্ৰায়খিনিহে এফ-ঘৰীয়াতকৈ অধিক। আৱৰ্ণবিকৃত মন্ত্ৰাৱৰ্তিৰ চকু মুখ আৰু দেহৰ অকনকত কোণিক বীতিৰ প্ৰয়োগ, তিলফুলীয়া জোঙা নাক বহল আৰু এচলীয়া কপাল ক্লীণ ককাল আদিৰ চিত্ৰাবীতিয়ে আমাক গুজৰাটী বা বাৰ্দ্ধপুত্ৰী চিত্ৰলৈ মনত পেলায়। স্ত্ৰী পুৰুষৰ সাজ-সজ্জাত চিত্ৰকৰৰ মনযোগ সহজাত ধৰিব পাৰি। ঘৰ-বাৰীৰ চিত্ৰগত মধ্যযুগীয় অসমীয়া মংগলয়ত স্থাপত্য শৈলীয়ে ভূমুকি মৰা যেন লাগে। নৃত্যৰ দৃশ্যৰাজিত ছন্দ আৰু গতিশীলতাক উপেক্ষা কৰা টান। ড॰ মোতী চন্দ্ৰৰ ভাষাত “গীতিময় ব্যঞ্জনা, সজ্জ-সবল গঠন বীতি নাটকীয় বৰ্ণনা আৰু সুন্দৰ বঙৰ ব্যৱহাৰে ভাগৱতক এনে এটি সৌন্দৰ্যদান কৰিছে—যাৰ লগত একে বিষয়বস্তুৰ ওপৰত চিত্ৰিত উদয়পুৰ বা আনঠাইৰ চিত্ৰসমূহৰ কোনো তুলনা নহয়।” (৩)

সত্ৰীয়া শৈলীত চিত্ৰিত দশমস্কন্ধ ভাগৱতৰ দ্বিতীয়খনি সাঁচিপতীয়া পুৰি পোলাঘাটৰ দেৱৰাম শৰ্মাৰ ঘৰৰ পৰা সংগ্ৰহ কৰি আনি পণ্ডিত হেমচন্দ্ৰ পোন্ধৰীয়ে কামৰূপ অম্বুসন্ধান সমিতিত জমা দিয়ে। কচিবাপুৰ দ্বাৰা চিত্ৰিত পুথিখনিৰ ৰচনাকাল ১৬৮৭ শক বা ১৭৬৫ চন। আন্ত দৰ্শনৰ চিত্ৰ সম্বলিত আনখনি

হাতে লিখা পুথি সংৰক্ষিত হৈছে—দক্ষিণপাট সজ্জৰ গ্ৰন্থাগাৰত । (৪)

বৰ্ষ স্বৰূপ ভাগৱতৰ অজ্ঞামিলোপাখ্যানে মধ্যযুগীয় সঙ্গীয়া আৰু গড়গঞা উভয় শৈলীৰ ভিতৰেদি আত্মপ্ৰকাশ কৰাটো আনন্দৰ কথা । সঙ্গীয়া শৈলীৰ প্ৰথমখন সাঁচি পতীয়া সচিত্ৰপুথি দক্ষিণপাট সজ্জত সংৰক্ষিত বুলি কোৱা হৈছে । এই পুথিখনৰ বৈশিষ্ট্য হ'ল—কথা আৰু ছবিৰ চতুৰ্দ্দিশে ভিন্ন বস্তৰ পুৰাণ-লতিকৰ মণ্ডন কৰ্মৰ সংযোজন । উক্ত শৈলীৰ দ্বিতীয়খন পুথি কামৰূপজিলাৰ পুৰণিবুৰ্কা সজ্জত প্ৰাপ্ত । পুথিখনি বৰ্তমান তেজপুৰৰ অসম চিত্ৰকলা সংগ্ৰাহালয়ত সংৰক্ষিত । ১৬৫৯ খৃষ্টাব্দত ৰাজ পৃষ্ঠাপায়কতাত চিত্ৰিত গড়গঞা শৈলীৰ বৰ্ষ স্বৰূপ পদ-ভাগৱতৰ অন্তিম ফলকটি মাথো ত্ৰক্ষদেৱৰপৰা সংগ্ৰহ কৰি আনি বুৰঞ্জী আৰু পুৰাতত্ত্ব বিভাগত ৰখা হৈছে । গড়গঞা শৈলীৰ বস্তৰ চকচিক্য ফলকটিৰ অন্ততম বৈশিষ্ট্য । স্বৰ্গদেৱ শিৱসিংহ আৰু ৰাণী অম্বিকাৰ প্ৰতিকৃতি 'হস্তীবিচ্ছাৰ্ণ'ৰ চিত্ৰেৰে অভিন্ন । (৫)

অষ্টমস্বৰূপ ভাগৱতৰ চিত্ৰকণ সঙ্গীয়া আৰু দৰঙী-উভয় শৈলীতে সম্পন্ন হৈছিল । প্ৰথমটো শৈলীত চিত্ৰিত পুথিখনি শিৱসাগৰত থকাৰ কথা সদৰি কৰে শিল্পী যুগল দাসে । (৬) দৰঙী শৈলীত আশোচিত স্বৰূপৰ দুটি অমূল্য উদাহৰণ হৈছে—প্ৰথমটি মংগলদৈ ঠাকুৰপাৰা গাঁৱৰ বিমলানন্দ ভট্টাচাৰ্যৰ দ্বৰত ১৭০৫ শতকত দৰঙী-বজা কুমাৰ সমুদ্ৰ নাৰায়ণৰ আদেশত ই চিত্ৰিত হয় । দ্বিতীয়টি ১৭২৯ ৰ অৰ্দ্ধশতকত দৰঙী বজা কুমাৰনাৰায়ণৰ পৃষ্ঠপোষকতাত চিত্ৰিত । পাতৰ অমূল্যপ্ৰতিটো এতিয়া বুৰঞ্জী আৰু পুৰাতত্ত্ব বিভাগে সুৰক্ষা দিছে । বস্তৃতকৈ বেখাৰ প্ৰাধান্য আৰু লোককলাৰ প্ৰেৰণা প্ৰভাৱ—দৰঙীচিত্ৰ শৈলীৰ দুটি মন কবিত লগীয়া কথা । এই দুয়োটি গুৰু সন্মিলনে "বলিহলন আৰু অকৃত মনন" পুথিখনিক স্বতীকৃত্য দান কৰিছে ।

ভাগৱত পুৰাণৰ তৃতীয় স্বৰূপ ভিতৰত 'অনাদি পতন' অংশটি অধিক জনপ্ৰিয় । মহাপুৰুষ শংকৰদেৱৰ বিৰচিত এই গ্ৰন্থখনৰ

- (৪) নাৰায়ণ দাস—অসমত ভাগৱত পুৰাণৰ চিত্ৰ কথা, বিহুসংখ্যা "অসমবাসী" ১৯০১ বৰ্ষ পৃষ্ঠা ১৪১ (৫) নাৰায়ণ দাস—পুৰণি অসমৰ চিত্ৰকলা (১৯৭৯) পৃষ্ঠা-১২ (৬) অসমীয়া সংস্কৃতি (অসম সাহিত্য সভা) পৃষ্ঠা-৫৪২

এটি সচিত্ৰ অমূল্যপি সংৰক্ষিত হৈছে কামৰূপ অমূল্যসন্ধান সমিটিৰ গ্ৰন্থাগাৰত। ১৭৮২ চনত চিত্ৰিত তৃতীয় স্বৰ্দ্ধ ভাগৱতৰ আন এটি অমূল্যপি উপযুক্ত স্থানতে সংৰক্ষিত হোৱা। সাবদীল বেথা বৰ্তনাই ছয়োৰ্ণনি সচিত্ৰ পুথিকে দৰঙীশলীৰ ওচৰ চপাই আনে। ১৬৪৭ চনত চিত্ৰিত অষ্টমস্বৰ্দ্ধ ভাগৱতৰ প্ৰতিলিপিটো এতিয়াও ব্ৰহ্মদেৱৰ পৰা ঘূৰাই আনিব পৰা নগ'ল। ড॰ সূৰ্য্য কুমাৰ ভূঞাই উল্লেখ কৰা বৃটিছ মিউজিয়ামৰ সচিত্ৰ সম্পূৰ্ণ পদ ভাগৱতৰো সংবাদ আজি বিশ্বস্তিৰ গৰ্ভত।

মহাপুৰুষ শংকৰদেৱে দ্বাদশস্বৰ্দ্ধ ভাগৱত পুৰাণৰ সাৰ সংগ্ৰহ কৰি, তাত বিভিন্ন বৈষ্ণৱ ঐশ্বৰ প্ৰভাৱ পেলাই প্ৰস্তুতকৰা 'কীৰ্তন' পুথিখনিৰা চিত্ৰকৰ দানত সজ্জৰ খনিকৰ সকলে উৎসাহ দেখুটাইছিল। বৰ্তমানলৈকে কলিয়াবৰ অঞ্চলৰ পূব ধৰীয়াৰ মাধৱী আতা সত্ৰৰ 'বাঙলীকীৰ্তন', শুবালকুচিৰ শ্ৰীশ্ৰী ঈশ্বৰহাটী সত্ৰত সংৰক্ষিত অসমাপ্ত কীৰ্তন ৰঙিয়াৰ ওচৰৰ পূৰণি বুৰ্কা সত্ৰৰপৰা নি নবুৰ্কা সত্ৰত সংৰক্ষণ কৰা তুলাপতীয়া চিত্ৰ কীৰ্তন' আৰু যোৰহাট মৰঙীৰ কৈথাবাপু সত্ৰৰ 'চিত্ৰ কীৰ্তন'ৰ সংবাদ পোতা গৈছে।

পদ পুথিৰ দৰা শংকৰদেৱ ৰচিত অংকমাগাৰো চিত্ৰকৰ দিয়াৰ গ্ৰন্থ সত্ৰ সমূহত নচলা নহয়। বৰ্তমানলৈকে আমি মাত্ৰ এখনি সচিত্ৰ অংকীয়া নাটৰ সন্ধান পাইছোঁ—সেইখন হ'ল নগাঁৱৰ আইভেটি সত্ৰত ১৭৫৮ শকত চিত্ৰিত কৰা 'সচিত্ৰ পাবিজাত হৰণ নাট'।

এনেদৰে দেখা যায় যে শংকৰী সাহিত্যৰ চিত্ৰৰূপেও আনকি অসমীয়া সংস্কৃতিৰ সাক্ষ্য ক্ষেত্ৰত মানিকীমাধুৰীৰ বীজ ৰোপণ কৰি এক যুগান্তকাৰী অভিলেখৰ সৃষ্টি কৰিছে।

। শংকৰী সাহিত্যত বৰ্ণন ।

মহাপুৰুষ শংকৰদেৱে মূলতঃ ধৰ্মপ্ৰচাৰক আৰু কবিত্বপৰীক্ষাৰ্থত—দাৰ্শনিক হিচাবে নহয়। ধৰ্মপ্ৰচাৰৰ যন্ত্ৰণা উদ্দেশ্যে আগত বাধি বচনা কৰা বিভিন্ন গ্রন্থৰ মাজেদি পাঠ্যে 'ভাবতীৰ' বেদান্ত দৰ্শনৰ বিভিন্ন তত্ত্বই ভূমুকি নমৰাকৈও থকা নাই। 'কৃষ্ণ' মহেশ্বৰ নেওগে ক'বৰ দৰে "শংকৰদেৱৰ ধৰ্ম প্ৰচাৰিত হৈছিল জনসাধাৰণৰ আধ্যাত্মিক সান্ত্বনা আৰু সামগ্ৰিক উন্নতিৰ বাবে। সাধাৰণলোকে বুজিবৰ বাবে বচনা কৰা গ্ৰন্থসমূহত ক'তো গুৰুজনৰ একান্তভাবে দাৰ্শনিক আলোচনাত প্ৰবৃত্ত হোৱা নাই। 'সমস্ত বেদান্ত' যোগোঁতে বাদবায়ণ সূত্ৰৰ প্ৰতি লক্ষ্য নকৰি মাধৱদেৱেও উপন্যাসসমূহৰ প্ৰতিহে ইংগিত কৰিছে আৰু সেই আখ্যায়ি যেন জাভাৰিকতে 'সকল-উপনিষদ পাঠ'ৰ হৃদয়ৰূপ গীতাকো সামৰিছে।" (১) অসমীয়া বেকৰ কবিত্বজনাই সাধাৰণতে বেদ সূত্ৰ নাইবা ব্ৰহ্মসূত্ৰৰ ওচৰলৈ নগৈ ভাণ্ডাত পুৰাণৰ পৰাই লৈব, জীৱ, জগত আদিৰ ব্যাখ্যা দান কৰিছে। শংকৰদেৱৰ দাৰ্শনিক সিদ্ধান্তত অদ্বৈতবাদী শংকৰাচাৰ্যৰ (৭৮৮-১০০০) দাৰ্শনিক মতবাদ আৰু ত্ৰিধৰ্মমাত্ৰীৰ "ত্ৰিভাগৱত ভাৱাৰ্য দীপিকা"ৰ 'অদ্বৈত-বাদ মিশ্ৰিত তত্ত্ববাদ' জীৱ যোৱা দেখা পাওঁ।

[ক] লৈব—অদ্বৈত বেদান্তৰ দৃষ্টিত একমাত্ৰ ব্ৰহ্মই সৰ্ব—বাকী জনত-প্ৰপঞ্চ অসৎ। এই ব্ৰহ্ম ইতি আৰু নেতি—উভয়বিধ অৱস্থাপৰ্যবেই একান্ত আধাৰ স্বৰূপ। নৈৰৱ্যক্তিক ব্ৰহ্মই সৰ্বব্যাপী বস্তুসমূহ হৈ বৈৱৰ্ত্তিক ৰূপত লৈবৰূপে প্ৰকাশ হৈছে। সেই ব্ৰহ্ম ব্ৰহ্মত্বপৰাক্ৰম আৰু লৈবত্ব অগৰাক্ৰম বোলা হয়। বিবাক্য ব্ৰহ্মৰেই সৰ্ব সত্যৰ ব্ৰহ্ম হ'ল। লৈবত্ব আধাৰ। উপাস্ত নেতি।

(১) মহেশ্বৰ নেওগ—ত্ৰিধৰ্মমাত্ৰী, পৃষ্টি ১৯৮৮।

এহাতে যেনেকৈ সপ্তম, আনহাতেদি তেনেকৈ তেওঁ নিশ্চয় হ'ব পাৰে। শংকৰদেৱেও কয়—ঈশ্বৰৰ পৰাই জীৱ আৰু জগতৰ সৃষ্টি আৰু বিকাশ সম্ভৱ হৈছে। যুগ্ম পাদ মাটিৰ পৰাই উদ্ভৱ আৰু ভাঙি গ'ল সি মাটিৰ লগতে মিহলি হয়। একেদৰে সমস্ত জীৱ জগতেই ব্ৰহ্মৰ পৰা সৃষ্ট হৈ এটা সময়ত সি ব্ৰহ্ম লগতে মিলি যাব— তুমি পৰমাত্মা জগতৰ ঈশ এক।

একো বস্তু নাহিকে তোমাৰ ব্যতিৰেক ॥

তুমি কাৰ্য কাৰণ সমস্ত চৰাচৰ।

সুৱৰ্ণ কুণ্ডলে যেন মুহুৰ্ত্তৈ অনন্ত ॥ (১)

ব্ৰহ্মৰূপী ঈশ্বৰ বিশ্বজগতৰ নাম ৰূপধাৰী কোনো সত্তাতে আবদ্ধ নহয়। তেওঁ সৰ্বসাক্ষী, জগতৰ অধিষ্ঠাতা আৰু অন্তৰ্ধ্যামী—ঈশ স্বৰূপে হৰি সব ঘটে বৈঠহ যৈচেন গগন বিয়পি। (বৰগীত, নং ৪) 'যতেক জীৱক মানে পুৰুষ অৱয়। সৰাৰো ঈশ্বৰ তুমি পুৰুষ উদ্ভৱ ॥' 'তোমাৰেমে কি কৰ যতেক জীৱ আমি। জগতকে প্ৰবৰ্ত্তক তুমি অন্তৰ্ধ্যামী' (একাদশ স্কন্ধ, পদ ৭৮)

ঈশ্বৰ ত্ৰি সত্য আৰু ত্ৰিকালজ্ঞ। সৃষ্টিৰ পূৰ্বত, মধ্যত আৰু অন্ত্যত একমাত্ৰ ব্ৰহ্মৰূপে স্থিতি আৰু অৱশ্যৰ থাকে—বিশ্বজগতৰ নাথাক—'তুমি সত্য ব্ৰত মোক্ষৰ সাধন সৰ্বকালে থাক। স্বামী। মহা পঞ্চভূত তোমাত উপজৈ তুমি সৰ্ব অন্তৰ্ধ্যামী ॥'

[খ] জীৱ.—ব্ৰহ্মৰ অংশীকণ আত্মাই জীৱ। শংকৰাচাৰ্যই জীৱক ব্ৰহ্মতকৈ ভিন্ন বুলি নাভাবে সৃষ্টিৰ আদিতো সমস্তজীৱ কেওঁকই আধাৰ কৰি আছিল। পাচত মায়া বা অবিজ্ঞাই জীৱ আৰু ঈশ্বৰৰ মাজত হেঙাব বান্ধিলে। 'অবিজ্ঞাৰ বাবেই একত্বত বৈচিত্ৰ্য দেখা যায়। ব্ৰহ্ম ঈশ্বৰ স্বৰূপে অন্তৰ্ধ্যামী, দৃষ্টোহৈ উদাসীন ভাবে সকলোতে বৰ্ত্তমান। জীৱ আৰু জগত একালে আৰু আনকালে ব্ৰহ্ম বা ভগৱন্তৰ মাজত কিবিভক্তি আৰু ভূইব দৰে অংশাংশী ভাব, বাহিৰৰ প্ৰত্যক্ষৰ মূল অবিজ্ঞা বা মায়াৰ বন্ধন' শংকৰদেৱেৰ স্পষ্টভাৱত, 'তোমাৰেমে অংশ আমি বস্ত জীৱ জাক। তোমাৰ মায়াৰে প্ৰভু বান্ধিলে আত্মক ॥' (কৈৱৰ্ত্তি, পদ ১৬৫৬) 'বস্ত জীৱ জগম কটী পজগম অগ বম জৰ হেৰি কায়া' (বৰগীত, নং ৪)

বহুপাৰ্শ্ব জীৱ আৰু ইন্দ্ৰিয় প্ৰভেদ নাই যদিও ব্যৱহাৰিকৰ্থত দুয়াটা ভিন্ন। প্ৰথমটো দ্বিতীয়টোৰ অধীনত কিছু দ্বিতীয়টো কাৰ্য্য ভলত নহয়। এইখিনিতে শংকৰকৰ ভাৱেতবান্ধে অনিৰূপ কাৰ্য্য হ'লেও হৈতবাদৰ কাল ঢাল লৈ ভক্তিৰ শূন্যতা এটি বিচাৰি লৈছে—
‘বহুপি তোমাত কৰি জীৱ নোহে ভিন্ন। তথাপিহো তৈল প্ৰভু তোমাৰ অধীন ॥’ (দশম)

[গ] — জগতঃ—ব্ৰহ্ম সৃষ্ট জগত খনি ব্যৱহাৰিক দৃষ্টিৰ পৰা সত্য যেন দেখিলও পৰমাৰ্থিক দৃষ্টিতই অসত্য, অসত্ত্ব। সং ব্ৰহ্মৰ কাৰ্য্যকাপ ই মাথোঁ সত্য আলোকোৰ অনুবৰ্ত্তিত—‘তুমি সত্য ব্ৰহ্ম তোমাত প্ৰকাশে জগত ইটো অসত্ত্ব।’ (বেদন্ততি পদ ৬৬২), অসত্ত্ব জগতখন তোমাত উদ্ভৱ হৈলা সত্ত্বমেৱ একাধৈ সত্য।’ (বেদন্ততি, পদ ১৬৬২) বামানুজাচাৰ্যই জীৱজগত উদ্ভৱকে ব্ৰহ্মৰ অংশ কাপ সং আখ্যা দিগেও শংকৰাচাৰ্যৰ অনুগামী শংকৰদেৱে স্পষ্ট ভাবে জগতৰ অসত্ত্বতা আৰু অনিত্যতা স্বীকাৰ কৰিছে।
‘ব্ৰহ্ম ব্যতিৰেক মিছা যত দেখা ছান জৰীত উপজি আছে যেন সৰ্বজ্ঞান ॥ জাগন সপোন বুদ্ধিৰাস কাস্ত চয় নানাধি দেখা যিটো সবে মায়াময় ॥ ক্ষণকতে ওপাজ ক্ষণেক নাশ হয় সমস্ত অৱস্থা যেন টাটকৰ নয়। যেন আকাশত মিল সংহত মেঘৰ। ক্ষণেক থাকিয়া হোৱা ক্ষণেক অস্তব ॥ ব্ৰহ্মতা জগত বাক্য সেই নয় উপজিয়া ব্ৰহ্মত ব্ৰহ্মত বায় লয় ॥ (বাদশঙ্ক ডাঙৰত, পদ ১৭১—৭২)

অসত্য জগত খনক সত্যৰূপে প্ৰতীতি কৰাৰ মূলত মায়াদ্বাৰা শক্তিৰ কথা শংকৰাচাৰ্যই স্বীকাৰ কৰিছে। মায়ী হ'ল অবিদ্যা—ব্ৰহ্মৰ বাহ্যকৰী শক্তি বিশেষ। আৱৰণ আৰু দীক্ষণ—এই দুই কাৰ্য্যৰ দ্বাৰা মায়ী সত্যক ঢাকি অসত্যকে সত্যৰূপে লোক চকুৰ আগত তুলি ধৰে—‘অবস্তক দেখাৱয় বস্তক আৱৰি। এতিসে মে হোৱা মায়ী জানা দিষ্ট কৰি। নাথাকিতো দেখি যেন চক্ৰমা উৱয়। থাকিতো বাহক যেন কেহো নেদেখয় ॥ এহি সত্তে মায়ী আৰু কৰি ইন্দ্ৰিয়ক। আশাৰ বিষয় তাক দেখায়ে জীৱক ॥ (দ্বিতীয় অঙ্ক, পদ ২২৮—২৯)

বাহুৰূপে বাহুকাৰি পৰমেশ্বৰে সদ্ব্যক্তক ভেদীদানে—সঁচাক

মিহা আৰু মিহাক সঁচা কবি দেখুৱায়। পাচে বাহুকাঠিয়ে বাহু-
কৰক হ'লে স্পৰ্শ কৰিব নোৱাৰে। একেদৰে মায়াই অসত্যজীৱ
আৰু অগতক সত্যৰূপে লোক চকুত প্ৰতীতি জন্মালেও সেই শক্তিয়ে
ত্ৰনক স্পৰ্শ কৰিবলৈ অক্ষম। ত্ৰাই মায়াদ্ৰাৱত গুণত্ৰয়ৰ স্থাপনাৰে
সেই ত্ৰিগুণৰ সংযোগত সৃষ্টি, স্থিতি আৰু প্ৰায় এই ত্ৰিকাৰ্যৰ
সম্পাদন কৰে—‘মায়াদ্ৰাৱে প্ৰজাহা যাতক গুণচয়। সেই গুণ লৈয়া
কৰা সৃষ্টি স্থিতি লয় ॥’

শংকৰাচাৰ্যই বিদ্বজ্জ্ঞানৰ সহায়ত মায়াদ্ৰাৱ জাল ফালি জীৱা-
ত্ৰাই পৰমায়াৰ সৈতে মিলিত হোৱাৰ সাপেক্ষে যুক্তি প্ৰদৰ্শাইছে।
জ্ঞান সূকৰ উদয়ৰ লগে লগে মায়াদ্ৰাৱ বিজ্ঞানৰী আতৰি
যাবলৈ বাধ্য। প্ৰকৃত জ্ঞানৰ উদয় অবিগনে জীৱৰ মনৰ পৰা
অহা জীৱৰ বিলোপ নহয়—যাৰ ফলশ্ৰুতিকাপ জীৱ জন্ম-মৃত্যুৰ
উপলৈ ধাৰমান হ'বলৈ অক্ষম। মহাপুৰুষ শংকৰদেৱে নামধৰ্ম
প্ৰচাৰ কৰিছিল যদিও তেওঁ জ্ঞানক একেবাৰে অবিহেলা কৰা
নাছিল। নিদৰ্শনা ৰূপে, ‘যি কালত জ্ঞান ভঞ্জে হেদে অহংকাৰ।
দ্বিগুণে কৰ্মবদ্ধ ভেৰে জীৱ আপোনাৰ ॥’ (দাদশশ্লোক, পদ ১৭৮)
জ্ঞান আৰু ভক্তি পদসম্পৰ বিৰোধী যেন লাগিলেও শংকৰদেৱে
ভক্তিৰ জৰিয়তে জ্ঞান সূৰ্য উদয়ৰ পথটো দেখিছে—‘ভক্তি কৰন্তে
জ্ঞান আপুনি উপজে জ্ঞান ॥’ জীৱৰ স্বামীয়ে ভক্তিৰ যোগেদি জ্ঞান
আৰু মোক্ষৰ সন্ধান পোৱাৰ দৰে আমাৰ ভক্তকবিয়েও ভক্তিৰ
ভিতৰেদিয় দেখিছে জীৱনৰ জেয়স। অৰণ, কীৰ্তন, অৰ্চন, বন্দন,
সৰণ, পদসৱন, দাস্ত, সখি আৰু দেহ নিবেদন এই নৱবিধা
ভক্তৰ ভিতৰত শংকৰদেৱে অৰণ কীৰ্তনক ‘মহা জ্যেষ্ঠতৰ’ আখ্যা
দিয়াটো তাল্পৰ্য পূৰ্ণ। (৩)

(৩) বিভিন্ন চেতিয়া—শংকৰদেৱৰ কৰ্মত জীৱনৰ আৰু ভক্তিৰ :
শংকৰী শংকতিৰ আদায়ন, পৃষ্টি—১৭—২৩

॥ শংকৰদেৱৰ চুকাবদ্ধ ৰচনাৰ পৰিচয় ॥

‘ছোৱালৰ বাণী’ হাবিচ্ছন্দ উপাখ্যান

মহাপুৰুষ শংকৰদেৱৰ কবি জীৱনৰ প্ৰথম পৰ্য্যবেক্ষণ স্বাক্ষৰ—‘হাবিচ্ছন্দ-উপাখ্যান’। কথাত শুকচৰিত্ৰৰ সাক্ষ্য ‘মতে, ছাউৰ কামত এই গ্ৰন্থখনিৰ প্ৰণয়নেৰে শংকৰে নাম দেও, শুক আৰু শুকড—শুকতিৰ এই চাৰিখুটি মাৰে। (১) সাহিত্যবৰী বেজবৰুৱা (২), ডিব্ৰুগড়ৰ নেওগ (৩), ড॰ মহেশ্বৰ নেওগ, (৪) ড॰ সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মা (৫) প্ৰমুখ্যে প্ৰাৰম্ভিক শংকৰী সাহিত্যৰ কৃতবিদ্যাকৈই ইয়াক শুকজনাৰ আগবঢ়াব কাব্যকৰ্ম ৰূপে স্বীকৃতি দিবলৈ কাৰ্ণণ্য কৰা নাই। কবিৰ নিজৰ লেখাতো এই সৃষ্টিৰ এটি দূৰণিৰ বিং অসুৰণিত হোৱা তেনো উক্ত পৰিচয়ত— “ছোৱালৰ বাণী হেন অল্পমানি, মনে হইবা পৰিতোৰ।” (পৰ ৬১০) অৱশ্যে ড॰ কৃষ্ণ নাৰায়ণ প্ৰসাদ ‘মাগধে’ ‘ছোৱালৰ বাণী’ৰ ভিন্ন অৰ্থলৈ ইয়াক কৰ্মকাণ্ডী ভ্ৰমণ সকলৰ প্ৰচাৰিত ধৰ্মৰ অভি- প্ৰকাশ প্ৰত্যাৱহান হিচাবে ধুঞাহাটত পত্নী-প্ৰসাদ পাৰত মৰ্মৰ প্ৰকৃতি প্ৰক্ৰম পৰিপূৰক ৰূপে সুপৰিকল্পিত আঁচনি অনুযায়ী বচনা কৰা প্ৰত্যেকাত্মক প্ৰেছ ৰূপেই স্বীকৃতি দিব কিচাবে। (৬)

বিষ্ণু আৰু বৈষ্ণৱ সমতুল কথাব খুল ‘হাবিচ্ছন্দ উপাখ্যান’ৰ মূল সংস্কৃত বৰ্ণিত্বৰ পুৰাণ। পুৰাণ বিশেষকৈ সকলো এই প্ৰবন্ধ

-
- (১) কথাত শুক চৰিত্ৰ, পিটি—২৭ (২) লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা (৩ৰ ভাৱন ১৯০৬) পিটি—১৪২ (৪) ডিব্ৰুগড়ৰ নেওগ—মহাপুৰুষৰ অসমীয়া সাহিত্যৰ কুৰী, (৫ৰ ভাৱন ১৯০৪) পিটি ১৪৪ (৬) ডি. বি. শংকৰদেৱ, পিটি—১৪৮ (৭) অসমীয়া কাহিনী কাব্যৰ প্ৰবাহ (১৯২২) পৰ্য্য পিটি—১৬ (৮) মূল সংখ্যা ‘মাগধি’ৰ বীৰাচলত (১৯৭০) প্ৰকাশিত ড॰ মাগধি প্ৰবন্ধ আৰু শংকৰদেৱ সাহিত্যৰ উৎস বিচাৰক (প্ৰতীকী বিশ্ববিদ্যালয় ১৯৭০) প্ৰবন্ধ ৪০-৪৪ পিটি চাওক।

বচনাকৰ্ম খৃষ্টীয় তৃতীয় শতিকাৰ পৰা নৱম শতিকালৈ পৰিব্যাপ্ত
বুলিছে। মূল মাৰ্কণ্ডেয় পুৰাণখনি এখন বিপুলায়তন গ্ৰন্থ। ই
১৬৭ টা সৰ্গৰ সমষ্টি। অসমীয়া কবিয়ে সংস্কৃত পুৰাণখনিৰ ৭-৯
অধ্যায়ত বিবৃত বৈষ্ণৱ নৃপতি হৰিশ্চন্দ্ৰৰ জীৱনৰ মৰ্মস্তুদ কাহিনী
অংশ মাথেন অসমীয়ালৈ ৰাষ্ট্ৰৰ কবিৰূপে মূলৰ সপ্তম সৰ্গত
ধৰ্মপক্ষী চতুৰ্থয়ে জৈমি নীৰ শ্ৰেয়ান্তৰ ৰূপে হৰিশ্চন্দ্ৰৰ জীৱনৰ কাহিনী
বৰ্ণায়। ঋষি বিশ্বামিত্ৰই পঞ্চদেহতাক দিয়া অভিসম্পাতৰ ফলশ্ৰুতি
ৰূপে যৌগদৌৰ গৰ্ভত ডেউলোকে স্থিতি লোৱা কাহিনী কখনৰ
লগে লগে সপ্তম সৰ্গৰ পৰিসমাপ্তি। অষ্টম সৰ্গত হৰিশ্চন্দ্ৰৰ
কাহিনী পুনঃকথিত হয়। নবমসৰ্গৰ ৩৬টি শ্লোকত বিবৃত হৈছে দশিষ্ট
আৰু বিশ্বামিত্ৰই বন্ধ-শ্বালিকৰূপে প্ৰবৃত্ত হোৱা যুদ্ধৰ আয়োদজ্ঞনক
বতৰা। কাব্যৰসস প্ৰয়োজনত মূলক ইফাল সিফাল কৰাৰ সাহসকল
কবিয়ে উল্লিখিত কাব্যখনৰ বচনাকালতে আহৰণ কৰি হয়। (৭)

বজা হৰিশ্চন্দ্ৰই যজ্ঞকালত চিৰাচৰিত নিয়মমতে বিগ্নিশাশক
গনেশক আদিত্যে পূজাভাগ নিদি বিষ্ণুৰ অৰ্চনাৰ কাহিনীক্ৰমত
যি সঘাতৰ সৃষ্টি কৰিছে—তাক মূল সমৰ্থন কৰাৰ। মহাপুৰুষ
একশৰণীয়া ধৰ্মৰ জ্যেষ্ঠ প্ৰতিপাদন কৰিবলৈ বজা হৰিশ্চন্দ্ৰৰ
মুখনি কোৱাইছে ‘জগতৰ নাথ সসাবৰ আদিমূল। বিষ্ণু’ক
সে পূজি প্ৰথমত দিবা ফল ॥ বিষ্ণুত অৰ্পিণে যত পূজা যজ্ঞ
দান। বিষ্ণু বিস্তৰিবে দেৱ নজানহো জান ॥ (পদ ২৬) মূল
পুৰাণৰ কাহিনীৰ পাতনি ওৰা হৈছে যুগয়াৰ কথাৰে। আনহাতে
অসমীয়া কাব্য আবলু হৈছে যজ্ঞৰ ভাৱস্তু বৰ্ণনাৰে। বজাই
ৰাজ্য ত্যাগ কৰাৰ পূৰ্বেই কবিয়ে ডেউক দক্ষিণা খোজাত নিৰ
নৃপতিয়ে এমাহ কালৰ ভিতৰতে তাক আদায় দিচাৰ কাহিনী
মূলত থাকিলেও মহাপুৰুষে তাক পাচলৈ ধেলি হৰিশ্চন্দ্ৰৰ মুখেৰে
কোৱাইছে—“বিশ্বৰ নোবোলো মাসেকক দিৱো খাটি ১” (৮)

(৭) কঠোৰক ভৱ কথাৰ আশয় বিলো কিহো কাব্যৰস। অবিচাৰি
তাক হঠাতে জাম্বাক নিদিবাহা অপৰণ। পদ ৬১৩

(৮) সংস্কৃত পুৰাণৰ দৈতে ‘হৰিশ্চন্দ্ৰ উপাখ্যান’ৰ বিল-অমিলৰ সন্নিবেশৰ
কাৰণে ৩৪ বৰ্, প্ৰথম সংখ্যা ‘অসম সাহিত্য সভা পত্ৰিকা’ত
প্ৰকাশিত কেলকানক দেৱ-দেৱাৰীৰ ‘মাৰ্কণ্ডেয় পুৰাণৰ কথাৰে
প্ৰধান’ বীৰ্য্যক প্ৰবন্ধ পৃষ্ঠা ৬

বিক্ৰম ষোড়শ শতাব্দীৰ প্ৰতিপাদনেই কাব্যখনিৰ মূল কথা। ওপৰে উল্লিখিত সত্যেন্দ্ৰ নাথ শৰ্মাই ইয়াক 'নিৰ্ভীৰী সাহসী কাব্য'ৰ অন্তৰ্ভুক্ত কৰিছে। গনেশ্বৰ এৰি বিষ্ণুৰ প্ৰথমতে পূজাভাগ আগবঢ়োৱাত গনেশ্বৰ কুপিত হৈ আৰি বিশ্বামিত্ৰৰ কোণাৱিত্ত বজাক পেলাই দি কাহিনী মঞ্চবন্দৰ আভৰি যায়। আৰিয়ে বজাবন্দৰ দানকৰণে সগৰবা ধৰনী লৈ পাচত দক্ষিণা খোজাত বজাই দিব নোৱাৰি, নিজে চণ্ডালত বিক্ৰী যোৱাৰ উপৰি নিজৰ পত্নী আৰু পুত্ৰকেই বিক্ৰী কৰিব লগাত পৰে। বাৰুৰুমাৰ আৰু বোহিডাৰ সৰ্পাঘাতত মৃত্যু হয়। মহাদৈ শৈব্যাই মৃত পুত্ৰৰ শেষকৃত্য সম্পাদন কৰিবলৈ প্ৰাণানলৈ আনাতে বজাৰ সৈতে দেখাদেখি হয়। পুত্ৰক চিহ্নিত কৰিবলৈ ধৰোঁতেই ইন্দ্ৰাদি দেৱগণে তেওঁলোকক বক্ষা কৰে। দেৱগণে বজা হৰিচন্দ্ৰৰ পৰিৱালক সৰগলৈ নিবলৈ খোজাত তেওঁ অকাল স্বৰ্গস্থ কৰ্ম্মজীৱলৈ অসম্মতি প্ৰকাশ কৰি নিজ পুণ্যৰ বলৰে অযোধ্যাৰ সমূহ প্ৰজাকে সৰগলৈ লৈ যায়। ইয়াৰ পৰৱৰ্তী কাহিনী অংশ হ'ল বশিষ্ঠ আৰু বিশ্বামিত্ৰৰ মৃত্যুৰ অন্তিম পৰ্য্যন্ত। দুই আৰিয়ে পোনতে দত্ত, কমণ্ডলু, চৰবা প্ৰভৃতিৰে মৃত্যু শেষত বক (বিশ্বামিত্ৰ) আৰু শৰালি (বশিষ্ঠ) কৰে কৰা ভাষ্যময় মৃত্যুৰ কাহিনী বিবৃত হৈছে।

কাব্যখনিৰ মূল বস কৰণ। বজা হৰিচন্দ্ৰৰ জীৱনৰ বিপৰ্য্যয়, পুত্ৰ ভাৰ্যা আৰু আৰু বিষ্ণুৰ, পুত্ৰৰ সৰ্পাঘাতত মৃত্যু প্ৰভৃতি চিত্ৰতৰী কাহিনীক আৰু অধিক সৰ্বমুখ কৰি তুলিছে— বিশ্বামিত্ৰৰ ক্ষমতাহীন ব্যৱহাৰে। অবশ্যে বজা হৰিচন্দ্ৰৰ জীৱনৰ ষোড়শ শতাব্দীৰ কাৰণে তেওঁৰ চাৰিত্ৰিক দুৰ্বলতাই দায়ী। কিন্তু আৰি বিশ্বামিত্ৰই বজাৰ পৰা সাত দক্ষিণাহে বিজাৰিছিল—দানৰ কথা উল্লেখ কৰা নাছিল। অৰু বজাই পোৱাজে দান দিবলৈ আগবাঢ়ি আহি নিজে নিজৰ ষোড়শ শতাব্দীৰ আৰু হ'ল।

কৰণ বসৰ মাজে মাজে চান্দবসৰ দ্বিষ্টাণীয়ে কাব্যখনিৰ সোণত স্তৰণা চলাইছে। বজাৰ 'দক্ষিণাদান'ৰ ক্ষেত্ৰত কম'কাৰী ব্ৰাহ্মণসকলৰ অতি ভোজন, অতিমোহ প্ৰভৃতিৰ জীৱন বৰ্ণনাই তাৰ প্ৰমাণ। ব্ৰাহ্মণ সকলে যি, লাক, পকাৰ আৰি বাই বাই তেওঁলোকৰ পেট চলি যেন কৰা সৰুও তেওঁলোকৰ

আক্ৰোহ নপলায়। “খাহান্ধে খাহান্ধে কাৰো পাটল টিটমান।
কন্ত আনি যাচহে নেদন্ত সমিধান ॥” (পদ ৩৭) দক্ষিণা নিবন্ধ
বেলিকাও ভেঙিলোকৰ একেই হাস্যম্পদ কথা : বহু ভাগ্যবৰ্
সীমাহীন ধন-সোণ দেখি ভ্ৰাতৃগণসকল সিবোৰৰ ওপৰত হামখুৰি
খাই পৰি মোৰ মোৰ বুলিব ধৰিলে। মনি-মুক্তাবে বোজা পূৰ
হ’ল। বোজাৰ ওপৰত কুঁজা হৈ খোজ ল’ব লগাত পৰিল।
ছুই একনে মূৰ ফুটাৰ ভয়ত মূৰৰ বোজা পেলাইলৈ বাধ্য হ’ল।
কোনো কোনোৱে বখত ধন-বড় বোজাই দি ‘কেকো-জোহো’ কৈ
জবাব বাহিব কৰিলে। কোনোৱে আকৌ গোটে গোটে বড়ৰ
পেৰাবোৰকে হস্তাগত কৰিবলৈ নৈ অইনৰ সৈতে হতাচাতি অ বস্ত
কৰাত লাগিল। এনে লুপ্তত নাহাঁহি নোহাঁহি। শৈব্যা আক
বজাপুত্ৰক ক্ৰন্দন কৰা বুদ্ধ ভ্ৰাতৃগণৰ ছবিখনো হাস্যমুখৰ। কাব্যৰ
শেষত বশিষ্ঠ আৰু বিশ্বামিত্ৰই পৰম্পৰে কৰা যুদ্ধখণ্ডিও হাস্যবসেৰে
কল্পবৰ্জিত।

চৰিত্ৰৰ ভিতৰত বজা হৰিচন্দ্রৰ চৰিত্ৰৰ মহত্বই আমাক
মুগ্ধ কৰে। তেওঁৰ “ভ্যাগ, সত্যনিষ্ঠা আৰু প্ৰজ্ঞাবৎসলতাত্ত
অতি মানৱীয় গুণ প্ৰকাশ পাইছে কিন্তু স্বামী বা পিতৃস্বপ্নে
সাধাৰণ মানৱৰ দুৰ্বলতা বা দ্বাৰা মমতাৰ উদ্ভূত নহয়।” (১)
বাকী শৈব্যাৰ চৰিত্ৰত ভাবভীৰু নাবীৰ সৌভৃম্যৰ গুণ বৰ্তমান।

প্ৰথম বচনান্তৰে ‘হৰিচন্দ্র উপাখ্যান’ত বৰ্ণনাৰ কিপ্ৰতা
আৰু ভৰ্তৃহা ঠাটৰ পৰোভব বহুদৈও শূন্যৰ প্ৰতিবেশী বুলিব
নোহাঁহি। ‘ঐকনিক ভয়ে কোনে মৃত্তি আছে বেশ’ (পদ ২০),
হুতিবাক লাগি কোনে বাহিনীক চান্দৈ (পদ ৭০), অলন্ত বহ্নিক
বাচক বস্ত্ৰৰ অকলমে (পদ ৭৪) আদি প্ৰবাদ বাক্যৰ উৰি বিভিন্ন
মুখীয়া পক্ষৰ সুন্দৰ প্ৰয়োগে কাব্যধনিক জনপ্ৰিয়তাৰ কালে
আঙুৱাই বিব পৰাটো আনন্দৰ কথা।

(খ) কল্পিত হবণ কাব্য

পূৰ্ণ অসমীয়া কাব্য সমূহৰ ভিতৰত মহাপুৰুষ শংকৰদেৱৰ 'কল্পিত হবণ কাব্য'ৰ স্থান যে জনপ্ৰিয়তাৰ ভূগুণ শীৰ্ষত, তাক দোহাবিবৰ প্ৰয়োজন নাই। অবশ্যে জনপ্ৰিয়তাই কাব্যৰ শ্ৰেষ্ঠত্ব প্ৰতিপাদনৰ একমাত্ৰ মানকাঠি নহ'লেও বিগত পঞ্চাশতাব্দী জোৰা বহুজনৰ পৰীক্ষা নিৰীক্ষাই এই কাব্যখনক যে ক্ৰপদী স্বীকৃতি এটি প্ৰদান কৰিছে, তাকো অস্বীকাৰ কৰিব নোৱাৰি। সাহিত্যৰখী বেজবৰুৱা (১) ড॰ বাণীকান্ত কাকতি (২), ড॰ বিৰিঞ্চি কুমাৰ বৰুৱা (৩) ড॰ সত্যেন্দ্ৰ নাথ শৰ্মা (৪) প্ৰমুখো প্ৰায়শ্চিন্দি অসমীয়া আলোচকেই উল্লিখিত কাব্যখনিৰ তাত্ত্বিক আৰু কাব্যিক সৌন্দৰ্য জ্ঞাপক আলোচনাবে ইয়াৰ শ্ৰেষ্ঠতা প্ৰতিপন্ন কৰিছে। কথাত গুৰুত্বপূৰ্ণ সাক্ষ্য যতে গুৰুত্বনা প্ৰথমৰূপে তীৰ্থভ্ৰমণৰ পৰা উদ্ভূতি আহিছে এইকাব্যখনিৰ বচনা কৰ্ত্তা প্ৰবৃত্ত হয়। (৫) তত্ত্বিতকৈ বৃদ্ধ-বিগ্ৰহাদিৰ দীঘলীয়া বৰ্ণনা আৰু অসমীয়া প্ৰবাদ-প্ৰবচন আৰু জড়তা ঠাচৰ সঘন প্ৰয়োগে ইয়াক গুৰুত্বনাৰ আশংক্যৰ সৰ্বকিঞ্চিৎ পৰিণত কৰি প্ৰতিভাৰ স্বাক্ষৰ ৰূপেহে সাক্ষ্য দিব কৰে। (৬)

'কল্পিত হবণ' কাব্যৰ কাহিনী তাল পঢ়ি উঠিছে সকলো জনগণত পুৰাণ (৭ম অধ্যায়, ৫২-৫৪ অধ্যায়) আৰু হৰিবংশৰ (বিষ্ণু

-
- (১) শংকৰদেৱৰ প্ৰথম প্ৰবন্ধ (২) হৰিবংশৰ প্ৰথম অধ্যায় (৩) Aspects of Early Assamese Literature ৰ অন্তৰ্ভুক্ত Literary works of Santakrishna Deva (৪) অসমীয়া কাহিনী কল্যাণ প্ৰকাশ, গুৱাহাটী (৫) কথাত গুৰুত্বপূৰ্ণ, পৃষ্ঠা-৫৫ (৬) কল্পিত হবণ—ইতিহাসিক প্ৰবন্ধ, পৃষ্ঠা-৫৫

পৰ্ব: ৪৭ ৫১ আৰু ৫২-৬১ অধ্যায়) কথা বস্তৱ সমিঞ্জগত। (৭) ডেকা কবিয়ে কাব্য কাহিনীৰ ঘটনা ক্ৰমত সাধাৰণতে ভাগৱত পুৰাণৰ ঘটনা ক্ৰমতে অনুসৰণ কৰিছে। ভগবান শ্ৰীকৃষ্ণই ৰাজহুপদত অভিসিক্তহোৱা ঘটনাৰে অবশ্যে হৰিদংশৰ ভেজা। হৰিদংশৰ ক্ৰম আৰু বৈশিষ্ট্যক মহাপুৰুষৰ লেখাত বিৰুদ্ধে আৰু বিৰুদ্ধেই কোণফীলৈ বপান্তৰিত হোৱাটো মন কৰিবলগীয়া। কল্পিতৰ দ্বাৰকাত হোৱা বিয়াৰ বৰ্ণনাত বৰ্ণনা দুয়োখন পুৰাণেই সমৰ্থন নকৰে। এই ছোৱাত অসমীয়া কবিৰ সৃজনী প্ৰতিভাই লুকাভাকু খেলিছে।

“কাব্যখনৰ নায়ক কৃষ্ণ ভগৱত ঈশ্বৰ আৰু নায়িকা কল্পিতা লক্ষ্মী যদিও কবিয়ে লৌকিক নায়ক-নায়িকাৰ আদৰ্শত পূৰ্বৰূপ, মিলনৰ অন্তৰায়, মিলনৰ যত্ন, মিলনৰ প্ৰাপ্তাশা, মিলন, মিলন ভগৱৰ আশংকা, অন্তৰায় অপসাৰণ আৰু সদৌ শেষত দ্বায়ীমিলন — এই বিভিন্ন অৱস্থাসমূহৰ চিত্ৰ অংকন কৰিছে।” (৮) দেশান্তৰীৰ মূখ্য কৃষ্ণ কল্পিতা উভয়ে উভয়ে কল গুণ অৰণ কৰি ইজনে সিজনক পাবলৈ ইচ্ছাকৰা বৰ্ণনা প্ৰসংগত পূৰ্বৰূপে তুল্যকি দাৰিছে। কল্পিতা শ্ৰীকৃষ্ণলৈ কল্পিতক আগ নবঢ়াই শিশুপাললৈ বুলি আগবঢ়োৱা অংশই মিলনৰ অন্তৰায়। কল্পিতায়ে সমাগত বিপদত ভাঙি নপৰি বেদনিমিত্ত দ্বাৰকালৈ প্ৰেৰণ কৰা চিত্ৰই “মিলনৰ প্ৰকাশ।” শ্ৰীকৃষ্ণৰ কুণ্ডিললৈ আগবঢ়াই মিলনৰ প্ৰাপ্তাশা প্ৰোজনা কৰিছিল যদিও বিপক্ষী ৰূপত সকলৰ সমবসজাই কষ্টকৰ বাবে ইলৈও মিলন ভগৱৰ আশংকা বৰীভূত কৰে। কাহিনীৰ ক্ৰাইমেণ্টো এই বিনিমিত। ইয়াৰ পাচত শ্ৰীকৃষ্ণই বাতৰলেখে বিপক্ষী বজা সকলক পৰাস্ত কৰি কল্পিতাক অযোধ্যা অভিমুখে লৈ যোৱা কাৰ্যই কাহিনীকো পৰিণতিৰ কালে আগবঢ়াই দিছে।

কল্পিতাহৰণ কাব্যৰ জনশ্ৰিত্য। তেওঁ ইয়াৰ কাহিনী ভাঙি নহয় - চৰিত্ৰ সমূহেই। কবিৰ সৃজনীপ্ৰতিভাৰ বাতৰকাঠৰ পুৰণক ইয়াৰ তথিচি চৰিত্ৰই অসমীয়া কবিৰ চৰিত্ৰলৈ বপান্তৰ কৰিছে।

(৭) M. Neog—Sankaradeva and His times, Pp 177-78

(৮) অসমীয়া কাহিনী কাব্যৰ প্ৰবাহ শিটি ১৩৬

হোৱাটো ভাংপৰ্শপূৰ্ণ। ভীষক-শলী প্ৰভাক পাঠক প্ৰোভাই কুণ্ডিলৰ
বজা-বানীৰূপ মনত নাৰাখে—বাখে কস্তাধাৰপ্ৰেৰণ পিতৃ-মাতৃৰূপেহে।
বজা ভীষক বৃদ্ধ পিতৃৰ প্ৰতিভা। শলীপ্ৰভা কাৰ্য্যকৰী মাতৃৰ জীৱন্ত
প্ৰতিমা। কবিতাৰ বিদ্ৰাৱ কাৰণে তেৱেঁট গোনতে চিন্তা কৰে।
ডেওঁৰ মাতৃহৃদয় দয়া, যবঁতা আদিৰে ভৰা। 'বৰপো' কস্তাবীৰব
মৃত্যু সংবাদত ডেওঁ, ক্ৰন্দনত গছৰ পাত সবাইছে—বৃদ্ধকেন্দ্ৰত
লজ্জাকনক ভাবে পুৰি থকা পত্ৰক মৰমেৰে হাত বুলাই "হাবিৰী
জিনয় কেহো জিনিয়া হাবৰী"। জিৰিকালে, সুসাবিত কাৰো নহি জয়।
(পদ ৬৪২) বুলি প্ৰবোধ বাণী শুনাইছে। দাবকাঁত দৈৱকীৰ আগত
শলীপ্ৰভাই কোৱা কথাখিনি সকলো কালৰ সকলো বিদ্ৱা দিব
খোজা কস্তাৰ মাতৃৰ হৃদয়ৰ কথা।

কস্তাৰ চৰিত্ৰত বেয়া গুণ যিহে নাথাকক ডেওঁ যে বংশ
মৰ্যাদাত আগভাগ লোৱা কবিতাৰ সন্তান, তাক কোনোৱে অস্বীকাৰ
কৰিব নোৱাৰে।

কাব্যৰ 'নাৱিকা কবিতা বৃদ্ধিমতী, কৈশীলা আৰু প্ৰত্যা-
পন্নগতি সম্পূৰ্ণ। প্ৰেমৰ কেন্দ্ৰত স্বাধীন ভক্ত্যৰ কুসুমিতা লোৱা
কবিতায়ে আশাভংগৰ সংবাদ পোৱাৰ লগে লগে জেষ্ঠ্যতাত্ব কস্তাক
পালি পাবয়ে কান্ত নাথাকি নাইবা কান্দি কাটি ব্যাকুল নহৈ
বেদনিধি বাপক পত্ৰবাহক ৰূপে দাবকালৈ প্ৰেৰণ কৰা কাৰ্য্যই
নাথিকাৰ স্বৰ্ণবৃত্তি আৰু হৃদয়শিতাৰ পৰিচয় দিয়ে। বেদনিধিয়ে
'কুক আগমণৰ সংবাদ দিয়াৰ লগে লগে কবিতা সাধাৰণ নাৱিকাক
দৰে আনন্দত আত্মহাৰা হোৱাত বাস্তৱতাৰ ভূমি প্ৰাণ দিলা
বাপে উপজিলা মাত্ৰ' বুলি আত্মজ'লও আগবঢ়াবলৈ পাহৰা নাই।
কবিতাৰ প্ৰাণত তাত্ত্ব প্ৰেৰণ কস্তাৰা চিৰ প্ৰবাহমান। বহ'লৈ না
'জাই নোহি ইটো পাণী পৰম চাঙাল,' বোলাতে কান্ত নাথাকি
'ধূমকেতু' সাত শত্ৰুতো আগল' আদিতক পঢ়ি দিয়া কবিতায়ে
ভেঁট তাত্ত্ব কস্তাক বেজিলা কুকই চুপিত ধৰি কাৰ্ত্তবীৰ্য্য উত্তত
হ'ল তেজিয়া কুকৰ ভক্তি পাবি কখনে—'ভীষক তয়াই এবে
কন্তে লওঁ খেব। x x জ্ঞাপিতো কৰা বেবে নাহিকে জোৰাৰ।
জাই: বহিৰীৰ কুৰীতক একেবাৰ।' (পদ ৬৭৮) সাহিত্যিক
আচাৰ বিচাৰতো কবিতা আহিল পানত লকা। সেইজ—ডেওঁ
কন্যাপনত জেষ্ঠ্যতাত্ব বোকাবহ অহা চাই ক্ৰন্দনৰ বোল চুপিত

পাচমুহূৰ্ত্তত 'লৈলসু ওবলি পাছে দেখিয়া জেঠক ।' (পদ ৬০০) কুশচিঙি বিয়া দিয়াৰ লগে লগে দৰাৰ ঘৰখনহে কঁঠাৰ হৈ পৰে আপোন। কল্পিনীয়ে এই সামাজিক বাস্তবিক মানিলোৱাৰ প্ৰমাণ পাঠ—মাক শশীপ্ৰভা দ্বাৰফালে যাওঁতে মাকক আদৰি নিবলৈ আহি মাকৰ কাষতে দৈৱকীক বৈ থকা দেখি তেওঁ পোনতে শাহ-আইক সেৱা জনাই পাচতহে মাকক সেৱা জনোৱা কাৰ্যত।

বলোবাম, দৈৱকী আদিৰ চৰিত্ৰও আপোন মহিমাৰে ভাস্কৰ। বেদনিধিবাণুয়ে কাব্যখনিত এটি গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা গ্ৰহণ কৰিছে। তেওঁ অকল বাৰ্তাবাহক ব্ৰাহ্মণই নহয় কল্পিনীক কোলাই বোকাই লৈ ডাঙৰ-দীঘল কৰা কুল পুৰোহিত। তেওঁৰ দ্বাৰা হুৰল হ'ব পাৰে—কিন্তু বুদ্ধিত বৃহস্পতি আৰু কৰ্তব্য সম্পাদনত আগবণুৱা। মহ'লান। সুদূৰ দ্বাৰকাৰ পৰা ঈককক তেওঁ কুণ্ডিললৈ লৈ আহিব পাৰেনে? সুমালিনী খাই কল্পিনীৰ মাতৃশৰণ। তেওঁৰ চাবিত্ৰিক কোমলতাই আমাৰ চিত্ত পৰামি যায়।

কল্পিনী হৰণ কাব্যৰ জনপ্ৰিয়তাৰ আনটি কাৰণ হ'ল ইয়াত সংযোজিত হোৱা মধ্যযুগীয় অসমীয়া সমাজ আৰু সংস্কৃতিৰ ভিন্ন চিত্ৰবোৰ। (১) কল্পিনীৰ বিবাহ সম্পাদনৰ দৃষ্টমালা মূল সমৰ্থন নকৰে। এই অংশত কবিয়ে অসমীয়া বিয়াৰ ছবিখনি নিখুঁটকৈ অংকন কৰাৰ পুৰোণ লৈছে। কল্পিনীৰ সাজ-সজ্জা আৰু অ-অলংকাৰতো স্থানীয় প্ৰভাৱ বিস্তাৰ।

বিভিন্ন বসৰ পৰিপুষ্টিয়ে কল্পিনী হৰণ কাব্যখনি অধিক জনপ্ৰিয় কৰি তুলিছে। কাব্যখনিৰ মূলবস খুংগাৰ। কুক-কল্পিনীৰ পূৰ্বাগ, মিলনৰ আশংকা, আৰু পূৰ্ণমিলনৰ চিত্ৰই কাব্য-খনিৰ মূল খাত। এই আটাইখিনি বিষয়বস্তুৰ মাজেদি খুংগাৰ বসৰ প্ৰকাশ ঘনোৱাৰ। খুংগাৰ বসৰ কাৰে কাৰে বীৰ আৰু বোহ্ৰ বসৰ পৰিস্থিতিয়ে কাব্যখনিক অধিক হৃদয় গ্ৰাহী কৰি তুলিব পৰাটো আনন্দৰ কথা। কল্লীৰ ক্ৰোধ, কল বাত্ৰা, বিপত্নী বৃণতি সকলৰ কাৰণ সেনাবে বুদ্ধ আসিব বৰ্ণনাত বীৰ আৰু বোহ্ৰ বসৰ প্ৰকাশ ঘটিছে। কল্লীৰ বৃহৎসবাদ শুনি ভীষ্মক আৰু শশীপ্ৰভাই কৰা বিলাপত কল আৰু বধত উঠি আহোতে মুৰী বোৱা বেনৰিবিৰ

(১) শংকৰী সাহিত্যত অসমীয়া সমাজ আৰু সংস্কৃতিৰ চিত্ৰ বীৰক প্ৰবন্ধ চাওক।

অবস্থা, বর্ণনা আৰু কল্পিত দৃশ্যৰ উৎসৰ্গাকৃত উৎসৰ্গ, দেব নোয়াবি বিবাহ মণ্ডপৰ পুৰা অস্তিত্ব হোৱা মতাদেৱ বৰ্ণনা হস্ত বসে ভূমি মাৰিছে। আৰি আৰু বীৰ বসন্তক কাব্যই জনচিহ্নক অধিক আকৰ্ষণ কৰে।

কাব্যখনিৰ জনপ্ৰিয়তাৰ সৰ্বশেষ কাৰণ হ'ল অসমীয়া প্ৰবাদ, প্ৰবচন আৰু জুয়াঠাট প্ৰভৃতিৰ ইয়াৰ অন্তৰ্ভুক্ত কৰাটো। নিদৰ্শনা ৰূপে—মাধৱৰ নামে সিটো জুইঃ নেদ খেৰ (পদ ৬১), সিংহৰ ভাৰ্য্যক ধেন শূগালে আহবে (পদ ৬২) শূকৰ হাতীকৈ চুকৰ কোণাবোংগ (পদ ৬৩), সিংহ এৰি শূকৰক খোজ হোৱা প্ৰণী, ছদ্ম এৰি কোনজনৈ পিয়ে মাছে। পানী (পদ ৭২), কাঁক চাহন্তে যেনো মানিক হাৰায় (পদ ৭৩) তানব ছবঃ কৈনে আনে পিয় পানী (পদ ৮৫), অগ্নিক বাধিচাৰ চাৰ জ্বৰ আকলে (পদ ৮৬) সিংহক ভোন্ধাৰে যেন ক্ষুদ্ৰ যুগ কই (পদ ৮৭) যতক কুৰাৰ ক মোৰ মাৰয় সৰ্বও আৰু নাম (পদ ৮৮), দ্বতন্তনী পানীক কি কৰে আশুৰি (পদ ৮৯) আদিলৈ আঙুলি লাগি বৈছে হ'ব। ওপৰত উল্লেখ কৰা বৈশিষ্ট্যসমূহে কল্পিত দৃশ্য কাব্যক এহাতে কৰি তুলি জনপ্ৰিয় আৰু আনহাতে প্ৰদান কৰিছে শ্ৰেষ্ঠ কাব্যৰ ক্ৰপদী স্বকৃতি।

(গ) ভক্তি প্ৰদীপ

ভক্তিপ্ৰদীপ মহাপুৰুষ শংকৰদেৱে ডেকা কাকত বচনা কৰা স্বল্পায়তন বিশিষ্ট এখনি ভক্তি-তত্ত্বমূলক গ্ৰন্থ। সাহিত্যবৰ্ণী বেণুকাই এই গ্ৰন্থখনি মহাপুৰুষ পাটবাগীসীত বচনাকথা বুলি বৰ দ্বিহা (১) যদিও বচনাবীতিৰ বৈশিষ্ট্যলৈ চাই তেওঁকেই বচন ইয়াৰ বচনাকাল মহাপুৰুষ প্ৰথমবাৰ ভীৰৱৰ্ম্মৰ পৰা পৰা কাল কিয়কাল পাচৰ বুলি সাব্যস্ত কৰিছে (২) মহাপুৰুষ ভক্তিপ্ৰদীপ খাকৌতে কবনগবৰ ভৱানীৰ স উদ ভৱকৈ ন হাৰণ সাক্ষৰ ভৱ

(১) বেণুকাই প্ৰৱৰ্ত্তনী প্ৰথমখণ্ড, পৃষ্ঠা—২৫৭ (২) বসু
ঐতিহাসিকবেত্তাৰ পিঠি—৫৮ ঐতিহাসিকবেত্তাৰ ভক্তিপ্ৰদীপ (১৯০৭) প্ৰকাশিত
মুদ্ৰিকা—৪৮

আত্মীয় বন্ধনক একশৰণীয়া ধৰ্মত শৰণদিবলৈ গুৰুজনৰ পৰা এই
 প্ৰত্যাশা থুজি নিয়াৰ কথা বামচৰণে উল্লেখ কৰিছে। (৩)।

তিনিশ আঠোটা পদত সম্পূৰ্ণহোৱা ভক্তি প্ৰদীপৰ মূল গকড়-
 পুৰাণ—“গকড় পুৰাণ কৃষ্ণ অজু ন সংবাদ” আৰু ইয়াৰ বক্তা ‘মহা-
 মুনি ব্যাস স্মৃত ৮ক।’ মুখিঠিৰে বাঙালী বক্তা, সম্পাদন কৰা কালত
 আদি প্ৰবৰ অংগিৰা নাৰদৰ মুখত জ্ঞান আৰু কৰ্মযোগৰ ক্ষয়ক্ষতিৰ
 কথাগুনি মধ্যম পাণ্ডৱ অজুনে মনৰ সন্দেহ ভঞ্জন কৰিবলৈ ঐকৃষ্ণৰ
 ওচৰত শৰণাপন্ন হয়। ভগবান ঐকৃষ্ণই তেতিয়া জ্ঞান আৰু
 কৰ্মযোগৰ অসামতাৰ কথা বৰ্ণাই অব্যাহিচাৰিণী ভক্তিৰ স্ৰেষ্ঠত্ব
 প্ৰতিপন্ন কৰে। তেওঁ কয়, ভক্তিবহীন জ্ঞানেৰে মোক পাবলৈ
 যোগাটো বৰষুণৰ পানীত মাছ বিচাৰ দৰে নিবৰ্ধক। ভক্তিৰ
 ভিতৰতো কলিকালত বিধু নায় অৱশ্যে আৰু কীৰ্তনেই দেশত—
 ‘মোৰ কথা অৱশ্যে-কীৰ্তন বিনে আন। নাহিকে ভক্তি সধি দূত
 কৰা জ্ঞান।’ এক কৃষ্ণ বিনে আন দেৱ দেৱীক পূজা অৰ্চনা
 বৰুৱাটোৱে ইল অব্যাহিচাৰিণী ভক্তি। এনে ভক্তিৰ সহায়তহে
 জীৱে সঙ্গৰ নিকাৰ ভুজাৰ পৰা অব্যাহি পাব পাৰে। এই
 ভাৱে জাতি অজাতিৰ বাচ বিচাৰ নকৰে। মহামেধ চাওালো
 ইয়াৰ বলত মোকলাভ কৰিবলৈ হয় সূৰ্য :

শ্লোক নব বজ্জপি পৰম দুৰ চাৰ ॥

মোকে মাত্ৰ ভজোক দুপুজি দেৱী আন ॥

তথাপি পৰম সাধু সেই মোৰ প্ৰাণ ॥ পদ ৩০

কাৰণ ‘অনাচাৰ কৰি অপৰাধী মোৰ দুহি। আনদেৱ পূজৈ সিটো
 মোৰ মোহী।’ (পদ-৩৪) এই ভক্তিৰ সাপেক্ষে ঐকৃষ্ণই মধ্যম
 পাণ্ডৱৰ আগত কৰ্মকাৰী শূন্য ব্ৰাহ্মণ আৰু ভক্তিপ্ৰাণ চাণ্ডা-
 লিনীৰ কাহিনী-ব্যাখ্যা কৰি কয় : ‘পাইবা, মহামোক্ষ সুখে মোহোৰ
 মোহাত। তুমি মহাপ্ৰিয় জানি কহিলো তোমাত’ (পদ ১০২)
 আৰু পাচত ঐকৃষ্ণই ভক্তৰ লক্ষণ বৰ্ণনা দি ভাগৱত ধৰ্ম বৰণ
 ব্যাখ্যা কৰে। তদুপৰি আৰু সৰ্ব্ব মনেৰে সৰ্বভূত তথা সৰ্বধৰ্মক
 সমজান কৰি অক্লিষ্ট হৃদিয়ে ভিত্তি প্ৰদানকৈ কথাটোৱে হ’ল ‘ভাগৱত
 ধৰ্ম’। অন্তৰ্ভাষী নাৰায়ণ সৰ্বভূতৰে সমন্বিত হিঁত—এনে জ্ঞান কৰি

(২) তিনি নাৰায়ণে আকৰি তেখানে অমোৰ প্ৰসাদ লৈল ॥
 সেৱ নিবাসী গকড় পুৰাণি ভক্তি প্ৰদীপ দিলা ॥ পদ—২৫৩

বিষয়ে সর্বদা কৃষ্ণৰ উল্লেখ কৰে, তেওঁ মুক্তি পায়। কোনো কোনো ভীৰুমান দৰ্শন বা যোগ-যজ্ঞতকৈ নামৰ মাহাত্ম্য অনেক বেচি। ইয়াৰ পাচত অজ্ঞানৰ অজ্ঞবোধত ত্ৰিকৃতই তেওঁৰ মুখ্য কথা নাম-বোধৰ লেখনি বৈকুণ্ঠৰ বৰ্ণনাৰে “ভক্তি-প্রদীপ”ৰ নামবৰি মাৰিছে।

“হৃদয়ৰ উচ্চায় গতি আৰু পৰিণত আধ্যাত্মিক ভাবৰ সু-সৰত সকল প্ৰকাৰেৰে এইখনি ত্ৰিভুজকৰমেৰে এখনি স্নেহ বজ্জা” হলেও (৭) কল্পিত, হৰণ, নাইবা কীৰ্তনৰ দৰে লাগিত্য আৰু ঘটনাৰ মাধ্যম ইয়াত পায়ল নাই। আনকি ‘ভক্তি-বদ্যাকাৰ তথকা বিষয়বস্তু উপস্থাপনৰ সুমিতিও ইয়াত লক্ষ্য কৰা নাযায়। পুণ্ডিক্তি-দোষৰ পৰাও এই গ্ৰন্থখনি বৃত্ত নোহোৱাৰ্থে আকি কিম্বদন্তিৰ আৱৰ্ণেপৰা এদল পণ্ডিতে ‘ভক্তি-প্রদীপ’ৰ প্ৰামাণিকতাত সন্দেহাত্মক হৈ পৰিছে। (৫) ইয়াৰ কাব্যসমূহ হল—(ক) কবিয়ে গ্ৰন্থখনিৰ বিষয়বস্তু “গকড়-পুৰাণ”ৰ পৰা চয়ন কৰা বুলি গ্ৰন্থৰ আৰম্ভণি (পদ-৩) আৰু পৰিসমাপ্তিও (৬) উল্লেখ কৰিলেও বৰ্তমান হ’ল ‘গকড় পুৰাণ’ৰ বিষয় বস্তুৰ লগত ‘ভক্তি-প্রদীপ’ৰ বিষয়বস্তুৰ ওচৰ সম্পৰ্ক সংশ্লিষ্ট হোৱা নাই। (খ) ‘গকড় পুৰাণ’ৰ কাহিনী হ’লে সি ‘মহাভাৰত’ বাসন্ত্যত শুক’ৰ মথ-নিমিত্ত বাণী হ’ব আৱশ্যে। (গ) “গকড় পুৰাণ”ৰ পৰা পদ কৰা কবিয়ে একাধিক স্থানত লিখিছে—“ভক্তি-প্রদীপ নাম ভাগৱত পদ। তথা একান্ত মনে মনে সজ্ঞাসুহ।” (পদ - ৭) বাৰ্জসুৰ বজ্জকালৰ কৃষ্ণজন্মৰ সংবাদ পায় ভাগৱতে সমৰ্থন নকৰে। (ঘ) ভক্তি-প্রদীপৰ আৰম্ভণিতে অজ্ঞান ত্ৰিকৃতৰ ওচৰত পৰমপুৰুষ হ’ল আৰু ভগবান কৃষ্ণকো তেওঁৰ আনন্দ অধ্যভিভাবিনী ভক্তিব্য ব্যাখ্যা কৰিছে। বাৰ্জসুৰ বজ্জকালৰ কৃষ্ণ-লীলা প্ৰাচীৰথ্যবীক কৃষ্ণকৈৱৰ বৰ্ণনাত কিয় বিৱৰ্তনৰ দ্বাৰে পৰম পুৰুষ হ’ল—ভাবৰে মুক্তি দিহাৰি পোৱা টান তদুপৰি এই গ্ৰন্থখনিৰ ত্ৰিকৃতই অজ্ঞান অজ্ঞবোধৰ বৰ্ণনাৰ দ্বাৰা

(৫) যথেষ্ট, স্নেহক কৰ্মস্বৰূপ, ভক্তি-প্রদীপ, কৃষ্ণক ১১৩ (১০) বাণী হ’ল।

১১৩ ভক্তি-প্রদীপৰ প্ৰথম অধ্যায় (১০০০) পৃষ্ঠা ১০০-১০১ পৃষ্ঠা (১)

(৫) গকড় পুৰাণ কৃষ্ণ জন্মৰ সংবাদ। পদ-৩ কে. পি. কালৰ ভক্তি-প্রদীপ পুৰাণ কৃষ্ণ নাম হ’ল। পদ-৩০৮.

তিনিবলৈ কোটাট'ও হান্দ্ৰপ্পদ কথা । (৭) কিয়নো গীতাৰ প্ৰথম
 আকাশ কুৰুক্ষেত্ৰৰ বৰণৰ সময়তহে । (৮) ভাগৱত ধৰ্মৰ স্বৰূপ নিৰূপণ
 ক'ব সৈ গৈ 'স্বৰধৰ্মক নিহিংসিবা কদাচিত ॥ ভূতক কবিবা
 দ্যা সৰুৰণ চিত্ত । তইবা শাস্তিচিন্ত সৰ্ব ধৰ্মত ২২সল ॥' পদ—
 ১৪১) আদ্যিক উপদেশ দিয়া কবিয়ে যেতিয়া 'অনাচাৰ কবি
 অপৰাধী মোৰ মুক্তি আনন্দেৰ পুৰৈ যিটো সেহি মোৰ জোহী ॥'
 (১ ৩৪) বুলি নাইবা কৰ্মকাণ্ডী ব্ৰাহ্মণৰ লগত কথা পাতি
 চৰ্ম্মগিনিয়ো অষ্টোত্তৰ শতবাৰ গগাত স্নান কৰি কোটি মহত্ৰ
 বাব কিছু নাম স্বৰ্গৰ অমৃত অমৃতান হোৱা উপকাহিনী শুনায়ে—
 তেতিয়া প্ৰথম মতৰ সৈতে দ্বিতীয় মতৰ বিৰোধে দেখা দিয়ে ।
 (৯) এই প্ৰশ্নৰ ভণিতা কবিৰ অন্তান্ত প্ৰশ্নবদৰে অধ্যায়ৰ শেষত
 নাই—আবশ্যকিতহে আছে আৰু তাৰো সংখ্যা মুঠে এটা । গতিকে ই
 একিণ্ড হোৱাই সম্ভৱ । (১০) 'ভক্তি প্ৰদীপ' শংকৰদেৱৰ বচনাকাপ
 দৈজ্যাবি ঠাকুৰ ভূষণ ৰিহ আৰু বামানন্দই স্বীকৃতি দিয়া নাই ।
 গতিকে এইখনি এখন জালপ্ৰশ্ন । অৰ্থাচীন কোনোবা অনামী কবিয়ে
 এই প্ৰশ্নখনি প্ৰশ্নন কৰি শংকৰদেৱৰ নামত চলাই দি'হ মাত্ৰ

আনহাতে 'ভক্তি-প্ৰদীপ'ক প্ৰামাণিক প্ৰশ্নৰূপ স্বীকৃতি দিয়া
 সকলৰ বুদ্ধিবোধ এনে ধৰণৰ—(৮) ভক্তি-প্ৰদীপ শংকৰদেৱৰ বচনা
 বুলি বাস্তব আৰু 'কথা শুক চৰিত্তে' স্পষ্ট উল্লেখ কৰিছে ।
 দৈজ্যাবি বা বামানন্দই শংকৰদেৱৰ একাধিক প্ৰশ্নৰ নামোলেখ
 স্বীকাৰ কৰে 'ভক্তি-প্ৰদীপ'ৰ নামো উল্লেখ কৰা নাই । [৭] শংকৰ-
 দেৱৰ প্ৰশ্ন হিচাবে এই প্ৰশ্নখনি আৰু কেবা শতকলুৰি অসমৰ
 বিভিন্ন সঙ্গৰ চৈধ্য প্ৰসঙ্গত পঠিত হৈ আহিছে । [৮] আৰু হুণা
 "সকল পূৰ্বাৰ্থ বিহীনস্বৰ মৈতে ভক্তি-প্ৰদীপৰ বিহীনস্বৰ আছিল
 তেইই পাচৰ বনিক ভাল বোজাটো বুদ্ধিবৃত্ত কথা নহয় । বসিহলন,
 আৰু অনাৰি পাচৰৰ পৰ কৰোঁতে শংকৰদেৱে ভাগৱতৰ লগত সকল-
 পূৰ্বাৰ্থ বিহীন বিনা বুলিহে স্বীকৃত হুণা সকল পূৰ্বাৰ্থ লগত উপস্থিত

(৯) জেড মোক খাইবা সৰল ভক্তিৰ প্ৰাণভাৱত বীজা পদ—১২৩

(১০) এই প্ৰশ্নৰ দ্বাৰা মহাবীৰ কেৱলৰ পৰা প্ৰসংগিত 'ভক্তি-প্ৰদীপ'ৰ
 মূল আৰু কেৱলৰ দেখকৰ Sankaradeva and His Times
 প্ৰথম ১০১—১০২ পৃষ্ঠা দৃষ্ট্য ।

গ্ৰন্থস্বয়ং বিস্ময়বস্তুর বিশেষ মিল বিচাৰি পোতা নাযায় । গতিকে অল্পমান কৰিব পাৰি যে শংকৰদেৱৰ সময়ত সমস্তদেশত প্ৰচলিত গকড় পুৰাণ খনি অধুনা লুপ্ত হৈ গ'ল । বৰ্ত্তমানকৈ গকড় পুৰাণখনি এখনি অৰ্ধাচীন গ্ৰন্থহে । [৬] এটো অৰ্ধাচীন পুৰাণখনিৰ একাধিক অধ্যায়ৰ বিষয়বস্তুৰ সৈতে ভক্তি-প্ৰদীপৰ বিষয় বস্তুৰ মিল লক্ষ্য কৰি ড॰ নেওগে কয়—‘আকাৰত নহ’লেও ইংৰিঙত গকড় পুৰাণৰ প্ৰতিপাত্তাই ভক্তি-প্ৰদীপৰো উপলক্ষ্য ।’ [৮]

এনেদৰে ভক্তি-প্ৰদীপৰ প্ৰামাণিকতাৰ সামগ্ৰিক-বিপৰীত ভিন্ন যুক্তি থকাবাস্তৱও সাধাৰণভাবে ই মহাপুৰুষ শংকৰদেৱৰে যেনেকৈ ধৰ্মপ্ৰাণ জন সাধাৰণৰ দ্বাৰা অজ্ঞাপি স্বীকৃত হৈ আহিছে।

ঘ অনাদি পাভন

শংকৰদেৱৰ ভৱমূলক গ্ৰন্থসমূহৰ ভিতৰত ‘অনাদিপাভন’ অস্ততম । কথাগুৰু চৰিতত আছে, বুঢ়া দৈৱজ্ঞ আঠৈয়ে কোনো-পৰ্য্যোই জ্যোতিষ নেযাত তৎকালে তৃতীয়কৈ জাগৰতৰ লগত জ্যোতিষৰো কিছু মিলিছিল ‘অনাদি পাভন’ বচনা কৰাত আঠৈয়ে জ্যোতিষ চৰ্চা এৰি এইখন পুথিকে শ্ৰদ্ধাৰে আত্মধাৰলৈ বহিলে । তৎকালৰ দ্বিতীয়ৰূপ তীৰ্থযাত্ৰালৈ যোৱাৰ পূৰ্বে সৰু পাটবাটীত জাগৰত পুৰাণ-লগত ব্যস্ত পুৰাণৰ সন্নিবেশে এইখন পুথি তুলি কৰা কৰি ড॰ নেওগে দিয়া মন্তব্য যুক্তিপূৰ্ণ । (১) ইয়াৰ বঁটা তৎকালৰ আৰু কোনো বুলিও পৰীক্ষিত ।

পৃথিবীৰ ইতিহাসৰে পুৰণিখনি পাভনি কৰা হৈছে । পৃথিবীৰ ভৰত কৰ্মৰ সন্ততন । অবিচাৰত কৰ্ম-কৰ্মত ভৰত হৈছে কৰ্ম-কৰ্মত ভৰত । ভৰত কৰ্ম-কৰ্মত ভৰত অবিচাৰত ।

[৬] কৰ্মৰ ভৰত—ভক্তি-প্ৰদীপৰ পৃষ্ঠা-৬০

(১) M. Neag—Sankaradeva and His Times, Pp 155

তাৰ ওপৰত অষ্ট দিন্ গজ । সিহঁতেই পৃথিবী ধৰি আছে । সিহঁতে
গাটো লবালই হয় ভূ-কম্পন । কাছে হামিয়ালেও ভূমিকম্প
হোৱাৰ লোক বিশ্বাস আছে । দ্বিতীয়তে প্ৰাণ্যৰ বৰ্ণনা । তৃতীয়
ছন্দত বিবৃত হৈছে তৎসত্ত্বৰ ইচ্ছাত সৃষ্টি পাতনিৰ কথা । সৃষ্টিৰ
আদিতে চৈতন্যময় নিৰঞ্জন ব্ৰহ্ম পুৰুষ আনন্দৰসত মগ্ন হৈ অকলশৰে
আছিল যদিও পাচলৈ সৃষ্টি বচনাৰ উদ্দেশ্যে তেওঁ প্ৰকৃতিলৈ কটাক্ষ-
পাত কৰাৰ লগ লগে মহামায়াৰ উদ্ভৱ হ'ল । মায়া জগত
সৃষ্টিৰ কাৰণে তেতিয়া ব্ৰহ্মপুৰুষৰ প্ৰকৃতিক আদেশ কৰাত পুৰুষৰ
কটাক্ষৰ ফলস্ৰুতি কাণে প্ৰকৃতি গৰ্ভৱতী হ'ল আৰু জন্ম পাল
মহতত্ত্ব । মহত্বৰ ত্ৰিপুত্ৰ—সত্ত্ব, ৰজা আৰু তম । তামস অহংকাৰৰ
পৰা অন্তঃকাম লক্ষ লক্ষৰ পৰা আকাশ আকাশৰ পৰা স্পৰ্শ
স্পৰ্শৰ পৰা বায়ু, বায়ুৰ পৰা কপ, কপৰ পৰা অগ্নি, অগ্নিৰ পৰা
বস বসৰ পৰা জল জলৰ পৰা গন্ধ আৰু গন্ধৰ পৰা জন্ম পাল
বসুমতী । (পদ ৫৬) একেদৰে ৰাজসৰ পৰা চকু, কাণ, নাক
মুখ, চৰ্ম, জিভা হাত, পদ, ব্ৰহ্ম আৰু স্নিগ্ধ—এই দাশদ্ৰিয়ৰ
উদ্ভৱ হ'ল । (পদ ৫৭) একেদৰে সাত্বিক অহংকাৰৰ পৰা ক্ৰম
লভ কৰিলে দশেন্দ্ৰিয়ৰ অনিষ্টাতা আদিত্য দিশ, অশ্বিনীকুমাৰ
বহি, বায়ু বৰুণ ইন্দ্ৰ বিষ্ণু মিত্ৰ আৰু শ্ৰদ্ধাপতিয়ে । (পদ ৫৯)

ইয়াৰ পাচত মনৰ কথা । মন, বুদ্ধি, অহংকাৰ আৰু
চিত্ত ইয়াৰ সমষ্টিয়ে মন । ইয়াৰ অধিষ্ঠাতা হ'ল—চক্ৰ (মন),
ব্ৰহ্মা (বুদ্ধি), কৰ্ম (অহংকাৰ) আৰু বাসুদেৱ (চিত্ত, পদ ৭০) ইয়াৰ
পাচত প্ৰকৃতিৰ চৈধ্যভূবৰ্ণৰ সূচী বৰ্ণনা । গন্ধ, স্পৰ্শ, শব্দ,
ৰূপ, কাল, বস—এই উদ্ভাৱ আৰু এয়াৰ ইন্দ্ৰিয় মিলি হ'ল 'বিকায়
য়োড়ণ' (পদ ৭৩) ইয়াৰ লগত 'ককৃত', 'ককৃতি', 'মহত', 'অহংকাৰ'
ধৰি হ'ল চৌবিশ ভৱ ।

তৎসত্ত্বলীলা কবিলৈ ব্ৰহ্ম কৰ্ম্মত সন্নিহিত হ'ল সত্ত্বগুণ
• বস ভূলোক, গন্ধৰ্বলোক, কুৰু, দিক্‌পালৰ স্বলোক, ঐৰৱৰিষ মহা-
• ১০০, ব্ৰহ্মাণ্ডনিৰ জনলোক, সিংহ, ভূপলোক, ব্ৰহ্মৰ, সত্যলোক,
বিষ্ণু, শিৱলোক আৰু সমুদ্রো নীৰ্বত বিবুললোক । একেদৰে
তল, অংল, বিতল, স্তম্ভল, তলাতল, মহাতল আৰু বসাতল—এই
সত্ত্ব পাণ্ডাল আৰু কুৰু, মক, মানুলী, কুশ ক্ৰৌঞ্চ আৰু তাক

পদ্ম— ই সপ্তদ্বীপবো জন্ম সন্তুষ্ট হন। “এহিমাত্ৰ দ্বিজগণ্ড কবিলি নির্মাণ। নকৰে প্রকাশে কিছু যেন শূণ্য স্থান।” তেতিয়া ভগবন্তই মায়াব দ্বাৰা সৃষ্ট ত্রিগুণব সহায়ত জগন্তৰ ভীষণ সৃষ্টি পালন আৰু সংহাৰৰ হেতু ব্ৰহ্মা বিষ্ণু আৰু মহেশ্বৰৰ সৃষ্টি কবিলে। সন্তজাত ত্ৰিমূৰ্ত্তিয়ে ভগবন্ত পুৰুষক প্ৰাৰ্থনা জনোৱাত ভগবন্তই তেওঁলোকক দিলে কৰ্তব্যৰ লেখ। পবনপুৰুষৰ আদেশক্ৰমে সৃষ্টিকৰ্তা ব্ৰহ্মাই চতুৰ্দ্ধিক নাৰদ প্ৰজাপতি দক্ষ, প্ৰজাপতি পুত্ৰ কশ্যপ আৰু যক্ষৰাজৰ সন্তদণ কণ্ঠাৰ মিলনৰ প্ৰতিভা ৰূপে জাত দেৱদানৱ আৰু অষ্টম্ভৰ উপৰি চতুৰ্দ্ধিক চৈলশাস্ত্ৰ অষ্টাদশ পুৰাণ, অষ্টাদশ ভাৰত চাৰিবিধ আৰু চতুৰ্দ্ধিকৰ সৃষ্টি কবিলে। (পদ ২২-২৬)

ইয়াৰ পাচত মানৱদেৱৰ সৰ্বশেষ বৰ্ণনা। “ব্ৰহ্মাণ্ডৰ গুণ মানে আচ্ছ শব্দবাত” (পদ ২২) এই গুণবাবৰ ভিতৰত যৌবিত্ত তত্ত্ব নৱদ্বাৰ সমৰি ভাজাৰ নাভী আৰু সিবোৰৰ মাজত ‘সুৰমা’ পি পলা ইড়া নাভীৰ কথা দৰবামু দেহৰ বড়চক্ৰ, কুণ্ডলিনী-চক্ৰৰ বৰ্ণনা চমকপ্ৰদ।

পবনভী ছেদত বিবৃত জ্যোতিচক্ৰৰ কথাত আছে দশদিশ পাপৰ পৰিচয় দ্বাদশ বাশি চক্ৰত ভ্ৰাম্যমান সূৰ্যৰ কথা আৰু আন আন অষ্টগ্ৰহৰ অৱস্থানৰ বৰ্ণনা। (পদ ১১২) ইয়াৰ পাচত পাঠ সাতাইশটা নক্ষত্ৰ সাতাইশটা যোগ দশদেৱতাৰ স্থান আৰু পদ্মকল্পৰ বহুল বৰ্ণনা। কাব্যখনিৰ একেবাৰে শেষত কবিত্ত তৈয়ে চৌবাৰী নবকৰ বৰ্ণনা।

ওপৰত উল্লিখিত আটাইখিনি কথাই গঠন আৰু ভব পূৰ্ণ যদিও শংকৰদেৱৰ আনন্দ নিসান্দী লেখনি স্পৰ্শত ই লোকচিত্ত আকৰ্ষণৰ উপযোগী ৰূপ পৰিগ্ৰহ কৰিবলৈ সমৰ্থ হৈছে। ইয়াত সন্নিবিষ্ট দেহভৰ্ম্মৰ অধ্যায়ে পবনভী কালৰ দেহ বিচাৰৰ নীতি আৰু শুণ্ড সম্প্ৰদায় সম্বন্ধত প্ৰকৃত প্ৰভাৱ পেলোৱাটো আন এটি নবৰ বোণা কথা। (২)

৩ অজামিল উপাখ্যান

ভাগৱত পুৰাণৰ ষড় বিংশতি অধ্যায়ৰ উপৰি ষষ্ঠস্কন্ধৰ প্ৰথম, দ্বিতীয় আৰু তৃতীয় অধ্যায়ৰ কথা বহুৰ আধাৰত মহাপুৰুষ শংকৰদেৱে অজামিল উপাখ্যানৰ চমু আৰু বৃহৎ এই— দুটি ৰূপদান কৰে। চমু-ৰূপটি 'কীৰ্ত্তন'ৰ অন্তৰ্ভুক্ত আৰু বহল ৰূপটি ৪২৬টা পদত বিস্তৃত। অজামিল উপাখ্যানৰ পাতনি তৰা হৈছে চৌশষ্টি নৰকৰ বিভী বিকাপূৰ্ণ বৰ্ণনাৰে। বিভিন্ন পাপ আৰু সি বোৰৰ প্ৰায়চিত্তৰ উপায় কথিত হৈছে পৰবৰ্ত্তী ছেদত। ইয়াৰ পাচতে অজামিলৰ কাহিনী। অজামিল আছিল কান্যকুব্জৰ শূনীল, সদাচাৰী, যুদ্ধ-অভাৱত ক্ষমাশীল ব্ৰাহ্মণ। এদিনাখন তেওঁ দাপেকৰ অস্ত্ৰাতে ফল মূল আৰু সমিধ আনিবলৈ চাবিলৈ যায় আৰু উভতি আহোঁতে বাটত মতলীয়া লোক এজনে বেণ্ডা এজনীৰ সৈতে জীড়াসক্ত হৈ থকা দেখে। সেই দৃশ্টই ব্ৰাহ্মণক মতিচুন্ন কৰিলে। তেওঁ ধৰ্ম্মভ্ৰষ্ট হৈ হৈ পৰিল বেণ্ডাসক্ত। পৈতৃক সম্পত্তি বিনাশৰ বিনিময়ত তেওঁ বেণ্ডাজননীৰে সৈতে গৃহবাস কৰি আপোন ভাৰ্য্যাক কৰিলে চিৰদিনলৈ পৰিত্যাগ। কিছুদিন বোৱাত অজামিলৰ ঠকত বেণ্ডাৰ গৰ্ভত এটি পুত্ৰ সন্তানৰ জন্ম হয়। ল'ৰাটিৰ নাম নাৰায়ণ। অজামিলৰ অস্তিম কাল সমাগত প্ৰায়। বয়স্কক দেখি ভয়ত বিচুৰ্ত্তি খাই তেওঁ তেওঁৰ মৰমৰ পুত্ৰ নাৰায়ণক আঁঠুবাৰে মাতিব ধৰিলে। (মহা পীড়া পায় বিগ্ৰহ ভৈলো, অচেতন, বিলা আঁঠুবাৰে কি আস নাৰায়ণ ॥ পদ ১-৬) "নাৰায়ণ" নামটি শব্দৰ কথাৰ লগে লগে স্তম্ভ চাবিজন বিকৃতৰ আবিৰ্ভাব হল।

অজামিলৰ পাশাপাশক লৈ বয়স্ক আৰু বিকৃতৰ সাক্ষত ইন-সাক্ষত। অজামিল। বয়স্কৰ অজামিলক মিনতৰ বিলাক বিকৃত হৈ "সিহ"তক কৰিবলৈ বিকৃত হৈ "সিহ"তক কৰিবলৈ

স্বকণ বর্ণালে। ইয়াৰ পাচত বিকলুত চাবিজন নিৰ্ভৰ ভাগৱত ধৰ্মৰ তত্ত্ব বিবৰি নামৰ শ্ৰেষ্ঠ প্ৰতিপাদনেৰে অজামিলৰ আত্মক স্বৰ্গলৈ লৈ গ'ল।

নামৰ মহিমা প্ৰতিপাদনেই অজামিল উপাখ্যানৰ মূলকথা। মহাপাপী অজামিলে পুত্ৰ নাম 'নাৰায়ণ' উচ্চাৰণ কৰিয়ে যুক্তি পোহাটো নামৰ মহিমাৰে দৃষ্টান্ত। নামৰ শ্ৰেষ্ঠত্ব বিহায়ে ক'বলৈ গৈ কবিয়ে যুক্তি দিছে—'যেন ক্ষেত্ৰ স্নেহত বসন্ত মেৰে ফলত'। ন'মধম' হেনাস ভবিক কৰে বণ্য। নামৰ মহিমা ইটো বেদৰ বহুত'। (পদ ১৭১) জানি বা নজানি কৰে নামৰ কীৰ্ত্তন। তথাপি পাপক দহি নমে কৰে চয়।' (পদ ১৯৭)

অজামিল উপাখ্যানত কবিৰ সৃজনী প্ৰতিচ্ছবি আৰুৰ কম যদিও জনমানসত ইয়াৰ আদৰ কম বুলিব নোহাবি। বিভিন্ন সত্ৰৰ বেৰত অজামিল উপাখ্যানৰ চিত্ৰ খোদিত কৰাৰ উপৰি সত্ৰীয়া চিত্ৰ শৈলীত অংকিত ইয়াৰ বিতোপন চিত্ৰৰূপ ইয়াৰ জনপ্ৰিয়তাৰক প্ৰমাণ কৰে।

৮ অমৃত মহন

স্বকবদেৰ অষ্টমবছৰ ভাগৱতৰ তিনিটা বক্ৰ সম্পূৰ্ণ কাহিনী অসমীয়ালৈ বৰ্ণাভবিত কৰে—(ক) মজেন্দ্ৰ যোক (৮।২-৪ অধ্যায়) (খ) অমৃত মহন (৮।৫-১২) আৰু (গ) বলিহলন (৮।১৫-২০)

দেৱ-বানৰ বিলি কৰি সানৰ মহন কৰাৰ চিত্ৰশালী ইয়াৰ অন্তৰ্ভাৱ কৰ্ত্ত বহাণুকৰে লোকবৰ্গৰ কাৰুণ্য প্ৰকাশিত। মানৱ কাব্যকৰ বিৰূপ দিয়া বুলি নিজেই লিখিব কৰিছে—'যি অতি প্ৰাণ বিলো' এই ঠাই কিছু কাৰুণ্য বিধ। লীলাৰি যাক ইটোতে আৱৰণ দিবাৰাণী' (পদ—৪১১) নামৰ বিল-বোৰে সন্তোষকৰ কটোৱা কৰা। সৰু ইয়া : (ক) যি অতি সন্তোষকৰ

নামোল্লেক্ষ হৈছে মাত্ৰ। অসমীয়া কবিয়ে ইয়াক স্বয়ং সম্পূৰ্ণ কবিতা এটিৰ ৰূপ দিছে। (পদ ৫৬-৭৩) (খ) নিবন্ধ দেৱতা সঞ্চল দৈতা বাজৰ ওচৰলৈ যোৱা সন্দৰ্ভত মূলত আছে—‘তাৰ পাচত দেৱতা সকলে অনুৰ সেনাপতি সকলৰ দ্বাৰা পৰিবৃত্ত হৈ পৰম সমুদ্ৰিশালী ত্ৰিলোক বিজয়ী বলিৰাজৰ ওচৰ’ল গল। পোনাত মহামতি উদ্ভট কোমল বাজোৰে সান্ত্বনা দি বলিৰাজক ভগবান পূজাঘৰুমে যিঘাৰ বিষয়ত উদ্দেশ্য দিছিল সেই বিষয় বিবৰি কল। দেৱবাজ ইত্ৰৰ কথা শুনি দৈতাবাজ বলি আৰু তাৰ উপস্থিত থকা শম্বৰ অবিষ্টানমি, ত্ৰিপুরবাসী এই সঞ্চলো দৈতাই সম্মত হ’ল। (পদ ৮৩০) শংকৰ-দেৱ ইয়াক সুদীৰ্ঘ উবকুৰি পদত বৰ্ণনা কৰিছে। (পদ ৯৫-১১৫) (গ) লক্ষ্মীৰ সমুদ্ৰৰ কাহিনী মূলত বৰ চম। অসমীয়া কবিয়ে তাত বহন সানিবলৈ গৈ পিতৃ সাগৰক সমুদ্ৰৰ মঞ্চলৈ আনি দেৱানুৰৰ প্ৰত্যেক জনাৰ লগত লক্ষ্মীক পৰিচয় কৰাই দিছে। (পদ ২০০-২১১)

দেৱানুৰে সমুদ্ৰ ম’থলও ভগবান শ্ৰীবিষ্ণুৰ মহিমা কীৰ্ত্তনত কাব্যধৰ্মৰ মূলকথা। দৈত্যকুলৰদ্বাৰা বাৰে বাৰ আক্ৰান্ত হোৱা দেৱগণক অমৃত লাভাৰ্থে সমুদ্ৰ মথিবলৈ উদ্দেশ্য দিয়া দেৱানুৰে গিৰি মন্দৰ কটিঘাবলৈ অসমৰ্থ হোৱাত নিজ আৰ্হিভাৱ হৈ বাওঁ হাতোৰ মন্দৰক গৰুড়ৰ নিঠিত তুলি কৰি সাগৰৰ ভীৰত সন্ধান কৰা, সাগৰত মন্দৰ ডুব যোৱাত নিজে কল্প ৰূপলৈ তৰু লাগি থকা, অমৃত মথনত দেৱানুৰ ভাগৰি পৰাত নিজ উভয় দলৰ বল-বীৰ্য বৰ্ধন কৰা, মোহিনী ৰূপ ধাৰণ কৰি কোষালৰ দেৱগণক অমৃত ভূজোৱা আদিৰ উপৰি দেৱানুৰৰ বহুত দৈত্যকুলৰ মায়াযুক্তক বাৰণ কৰা কৰ্মত বিষ্ণুৰ মহিমা পৰিস্ফুট হৈছে।

বিষ্ণুৰ ছত্ৰ চায়াত থাকি বিজয়ৰ বৈজয়ন্তী মালা ভিড়িত আৰিলোৱা দেৱবাজ ইত্ৰৰ চৰিত্ৰক তীব্ৰ দেখাই দৈতা বলি বাজৰ চাৰিত্ৰিক মহানভা প্ৰদৰ্শন কৰাটো ‘অমৃত মথনৰ এটি আলোকোজ্জল দিশ। দেৱবাজক দৈতাবাজে আকৰ্ষণ কৰিবলৈ ব্যতিৰিক্ত ‘কপুটে বোহুত ইকো কুহু দিহাওঁ’ (পদ ১০৫) আনহাতে সেনাপতি সকলে নিজে দেৱগণক লক্ষীকৰ্মৰ কথা কোৱাত বনিয়ে গতি দিছিল—‘দৈত্যকুলৰ দেৱ, দেৱবাজ, দেৱানু, বৰি বহাৰক আৰি বোহুত কুহু দিহাওঁ’ (পদ ১০৬-১০৭) আৰি কুহু কুহু

ভকতি ।' [পদ ১০০] বলিবাঞ্জে দেহভাসকলক সখ্যনিত আসনত
বহুতাই সোধাপাচ কবি তেওঁলোকৰ লুপ্তিত ধন বহুতো ওভোটাই
দিল। অমৃত মন্ডনৰ কথা ওলোৱাত ইন্দ্ৰক আন্তৰিকতাৰে কোৱা
কথাখিনিৰ তুলনা নাই—

‘সম্বন্ধত গৰিষ্ঠ আমাৰ তুমি জেঠা । কৰপত চলিলে তোমাৰ
আমি বেটা । পুত্ৰ নিদাকণ যদি হোৱে কদাচিত । কুহিব দুকণ
পিড় হেনাস উচিত ॥ [পদ ১১৫] যুদ্ধাক্ষত দেহবাঞ্জে উৰ্দ্ধন-পৰ্জন
কৰা কালাত। বলিবাঞ্ছৰ উত্থৰ যেন তদুদ্যমীৰ ভাষণ : ‘ওনিয়ো
কপটী মিচা চটি মাটি কবাতা অজ্ঞান শুই । দৈহিক অধীন জৰ পৰা-
কয় কাহৰা শংকত মুই । [পদ ৫৪২]

মহাদেৱক লৈ হাস্ত বসব সৃষ্টি কৰাটো পুথিখনিৰ আন এটি
মানাৰম্ভ দিশ । যকণা উপমাৰ প্ৰচুৰ প্ৰায়োগৰে শংকৰদেৱে তেওঁৰ
বচনাক জনমুখী কৰাব যি সৰু প্ৰোচষ্টা—সি ‘অমৃত মন্ডন’তো
বৰ্ত্তমান । দষ্টাশৃংগপ-বানৰক যেন নচুৱাতে ঘৰে ঘৰে । (পদ
৯৮) খাসিক মাৰম্ব যেন বাবক মুচৰি । (পদ ১০০), অমৃতৰ
কথাত ভিক্ষুৰ পৰে পানী (পদ ১২৫), সৰ্পে দুৰ্দ্ধ পিলে যেন বিৰ
বাচ মাত্ৰ (পদ ৫৩৬) বহিৰ সংবোধে যেন উঠিলি বৃত্ত (পদ ৩৪৭)
ইত্যাদিলৈ অ গুলিয়াব পাৰি । যঠকথা, কাহিনী বৰ্ণন, পৰিাকৃতি
চিত্ৰণ আৰু যকণা কথাৰ সংযোজনৰ ফলৰ পৰা ‘অমৃত মন্ডন’
সঁচ কৈবৰ্ণ্য গ্ৰন্থনি অকৰ্ব্বনীয় কাব্য । (১)

৫ বলিহলন

মহাপুৰুষ জনপ্ৰিয় কাব্য কেইখনৰ ভিতৰত বলিহলনো এখন। খণ্ড-কাব্যৰ লক্ষণ যুক্ত (১) বলিহলন যে শংকৰদেৱৰ আগবয়সৰ বচনা, তাৰ প্ৰমাণ—কবি পৰিচয়ৰ ক্ষেত্ৰত ব্যৱহৃত ‘কায়স্থ শংকৰ’ (২) বাক্যাংশৰ একাধিক প্ৰয়োগ। ড বিৰিঞ্চি কুমাৰ বৰুৱা (৩) আৰু ড মাহুৰ নেওগে (৪) ইয়াৰ বচনা কৰ্ম পাটবাউসীত সম্পন্ন হোৱা বুলিছে যদিও বৰদোৱাৰ গুণাক্ষকীৰ্তন কবালৈ চাই ড সত্যেন্দ্ৰ নাথ শৰ্মাই (৫) ইয়াক বৰদোৱাত বচনা কৰিব পাৰে বোলা কথাষাৰৰ সম্ভাৱনাকো হুই কবিব নোৱাৰি।

পুৰাণ-প্ৰসিক বলিহলনৰ কাহিনী ভাগ বচনা কৰোঁতে কবিয়ে ‘ভাগৱত-পুৰাণ’ৰ লগত ‘বামন পুৰাণ’ৰ কাহিনীৰ মিশ্ৰণ দিয়া বুলিছে। (৬) অথবা প্ৰাপ্ত ‘বামন-পুৰাণ’ৰ ২৮-৩১ আৰু ৮৩-৯২ অধ্যায়ৰ ভিতৰত বলিহলনৰ বি কাহিনী পোৱা যায় সি কুলসভাত নহয় গুণে হুই একেৰে সন্মেল কৰে যে যিখন বামন পুৰাণৰ সাহায্যত শংকৰদেৱে বলিহলনৰ কাহিনী আৰু অলুপ্তিত কৰিছিল—সেই বামন-পুৰাণ খনি আতি বিলুপ্ত। (৭)

বলিহলনত ঘটনাৰ বহুলতা নাই। কুলসভাত গুৰুচাৰ্যৰ নিৰ্দেশাৱলীৰ প্ৰক্ৰিয়াৰ আতি বলিয়ে বিৰচিত বহু সম্পাদন কৰি অংশবোৰেৰে বাকি সৰুৰেই ইয়াৰ অৱগাৰতী অধিকাৰ কৰিলে।

-
- (১) ‘শংকৰ বাক্যস্থ’ৰ অন্তৰ্গত ত’ নেওগৰ *Literary works of Sankaradeva P P H.* (২) পৃ ১৪০, ১৪১ (৩) B K. Baruah *Sankaradeva Valenava Saint of Assam* (1960) p p 40 (৪) M. Neog—*Sankaradeva and His Times*, p p 181. (৫) সত্যেন্দ্ৰ নাথ শৰ্মা—*কায়স্থ শংকৰ* (১৯৬২) পৃ ১০০ (৬) ‘ভাগৱত-কবি’ ইটো ‘অলুপ্ত পুৰাণ’। ‘বামন পুৰাণ’ কিয় বিলা দিলো ভাত। কুৱা কথা বিৰচিতো কবি এক ঠাই। ফেৰ যু দিলে হুই বাৰ বাটী বাৰ। পৃ ১৪২ (৭) এক পাবলীকা হাতত।

পৰাজিত দেৱভাসকল ছন্দাৰণেৰে মৰ্ত্তভূমিত বিচৰণ কৰিব লগাত পৰিল। পুত্ৰ সকলৰ চুৰাচন্দা দেখি দেৱ-মাতা অদিত্য কাল্য-পৰ নিৰ্দেশক্ৰমে পয়োব্ৰত পালন কৰি বিষ্ণুক সঙ্কট কৰাত ডেওঁ নিজ দেৱভাসকলৰ মানাত্ম নিবাবণাৰ্থে অদিত্য গৰ্ভত জন্ম গ্ৰহণ কৰ। উপনয়নৰ পাচত বামানে ব্ৰহ্মচাৰী বৈশেৰে বলিৰ যজ্ঞভূমিত উপস্থিত হ'ল। ব্ৰহ্মচাৰীক দেখি দৈত্যবাজে ডেওঁক যি বিচাৰে তাকে নিবলৈ অগ্নীকাৰ কৰাত বামানে বিচাৰিলে মাত্ৰ তিনিপদ ভূমি। প্ৰথম পদেৰে পৃথিৱী, দ্বিতীয় পদেৰে জগৎ আৰু পাতাল আক্ৰমি তৃতীয় পদ বলিৰাজৰ মূৰত থৈ দৈত্যবাজৰ জ্জাতিবৰ্গ সাম' মৃতল পুৰীলৈ প্ৰেৰণ কৰিলে। কাব্যৰ বিষয় বস্তু ইমানই।

বলিচলনৰ কাহিনী অংশ অসমীয়ালৈ অনূদিত কৰোঁতে কবিতা সাধাৰণত 'ভাগৱত-পুৰাণৰ (৮।১৫-২৫) কাহিনী আৰু বচনাক্ৰমক অনুসৰণ কৰা দেখা যায়। অনুবাদত কবিয়ে কেনে দক্ষতাৰ পৰিচয় দিছে, তাৰ নিদৰ্শনা ৰূপে মাত্ৰ দুটি শ্লোকৰ ভাঙনি উদ্ধৃত কৰা হ'ল

(ক) ধৰ্মায় যশসমুৎথাৰ কাম্যায় স্বজনায় চ।

পঞ্চধাবিতজন বিস্তম্বিহামৃত ৫ মোদন্তে ॥ ৮।১৯।৩৭

শুনিয়েক বলি যেন শাস্ত্ৰৰ বিহিত।

পঞ্চতাপ কৰি বিভাগিৰে নিজ বিস্ত।

ধৰ্ম অৰ্থ কাম যশ পুত্ৰৰ নিদানে।

তেবেসে থাকিবে পাই সুখ সৰ্বকালে ॥ পদ ১০২২

(খ) ক্ৰীষ্ণৰ্মবিবাহে ৫ বৃত্তাৰ্থে প্ৰাণসংকটে।

গো-ব্ৰাহ্মণাৰ্থে হিংসয়াং নানুতং স্যাজ্জুগ পিসতম্ ৮।১৯।৪৩

সুৰতি বিবাহ প্ৰাণ সংকটৰ ত্ৰাসে।

গো-ব্ৰাহ্মণৰ অৰ্থে সৰ্ব্ব বিদানে ॥

এতেকতে মিহা মাতিলেও নাহিপাপ।

হেন জানি অগ্নীকাৰ এৰা বলি বাপ ॥ পদ ১০২৩

মূলৰ লগত সংগতি ৰখা কবিয়ে স্থান বিশেষে হুই এটি ঘটনাৰ সম্প্ৰসাৰণ সংযোজনো নকৰা নহয়। দৃষ্টান্ত স্বৰূপে (ক) দানৱৰ ভয়ত স্বৰ্গচ্যুত দেৱগণে পৃথিৱীৰ অৰণ্যৰ মাজত প্ৰৱেশ কৰা, ‘অচম্বিতে যদিবা দেখয় মূঢ়া গাছ, দৈত্য বুলি পলাস্ত নাচস্ত আগপাছ।’ বা নগৰলৈ আহি ব্ৰহ্মচাৰী অথবা সন্ন্যাসী বেলেখে ভিক্ষা মাগিবলৈ আহোঁতে ‘কোন তুমি বালন্তে লৱৰ দেই ভিৰে। চোৰ চোৰ বুলি নগৰীয়া পাব গৰি। পলাস্ত ত্ৰাসত বুলি বোকণিক এৰি। (পদ ৮১৫) আৰু ‘মাসক’তা কাৰো অন্নযেবে নাহি হেদ। শুখাই গৈলা শৰীৰ আশুত লাগ পেট (পদ ৮২৬) প্ৰভৃতিকৈ সাতোটা পদত দেৱগণৰ যি লটি ঘটৰ জীৱন্ত ছবি আঁঠিছে তাৰ মূল পাবলৈ নাই। কবিয়ে তৎকালীন অসমীয়া কোনোৱা পীড়িত জাতিৰ নিষ্কৰণ ছবি খনি দেৱগণৰ মাৰ্গেদি প্ৰকাশ কৰিছ।

(খ) বলিৰায়ৰ যজ্ঞক্ষেত্ৰলৈ যোৱা ক্ষেত্ৰত বামনৰ মাংগলিক কৰ্মৰ যি লেখ শংকৰদেৱে দিছে, তাৰো মূল নিৰ্দেশ কৰিব নোৱাৰি।

(গ) বটবামনে যজ্ঞশালালৈ গৈ মাত্ৰ তিনি পদ ভূমি দান স্বৰূপে খোজাত ভাগৱতৰ বলিৰায় অলপ হাঁহি মাথো কৈছে ‘যি ইচ্ছা তাক লোৱা।’ (৮) অসমীয়া কবিয়ে ইয়াৰে ভেজাত ‘কিনো অন্ন বৃদ্ধি তুমি ব্ৰাহ্মণনন্দন’ৰ পৰা ‘প্ৰাধিৱ্যাক মোত মই দেওঁ সপুত্ৰীপ (পদ ১০০১-৬) লৈ যিখিনি কথা কৈছে সেই আটাইখিনি অসমীয়া কবিৰ উদ্ভাৱন।

(ঘ) বলি ভাৰ্যা বিজ্ঞানৱতীৰ বামনৰ ওচৰত সৰুৰূপৰ প্ৰতি আৰু মূল পুৰীৰ সুদীৰ্ঘবৰ্ণন মহাপুৰুষৰ সৃজনী প্ৰতিভাৰ পৰিচায়ক।

কবি-জীৱনৰ আগভাগত ৰচনা কৰা গুণে নাইবা সঘণ মূলৰ প্ৰতি লক্ষ্য ৰাখিব লগীয়া হোৱা স্বত্বেও ‘বলি-ছলন’ৰ বৰ্ণনা সমূহ উচ্চ আৰু কাব্য গুণ বিবৰ্জিত হোৱা নাই। দৃষ্টান্ত স্বৰূপে বৈশিৰ যুদ্ধবাহা অন্নবাহতীৰ বৰ্ণনা, বামনৰ জন্ম আৰু যজ্ঞশালালৈ গমন বলিৰ ৱিপদ ভূমিদান প্ৰভৃতি বৰ্ণনা সমূহ কাব্যিক বসন্ত আৰু সংবেদনশীল। (৯)

(৮) ইত্যুক্ত স চমৱাহ বাহ্যতঃ প্ৰতিবৃদ্ধতাম্।

বামনায় মহী-নাভুং অগ্ৰাহ জলভাজনম্। (ভা ৮।১৩১২৮)

(৯) অসম কলেজ শিক্ষক সন্থা পত্ৰিকাত (১৯১১-১২) প্ৰকাশিত ড হৰিনাথ শৰ্মা কলৈৰ ‘বলিছলন’ প্ৰবন্ধ দ্ৰষ্টব্য।

‘বলিভলন’ত চৰিত্ৰ সৃষ্টিৰ কথা কলেই পোনতে নাম ল’ব লাগিব দৈত্যৰাজ বলিব। এই চৰিত্ৰটি অংকনত কবিয়ে যথেষ্ট সহানুভূতিৰ পৰিচয় দিছে। বলিৰাজৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰাধোগ কৰা ‘কুলৰ প্ৰদীপ (পদ ১৭৫), ধৰ্মত নিপুণ (পদ ১২২), দাতা (পদ ১০০০), মহন্ত পুৰুষ বাব গম্ভীৰ সাগৰ (পদ ১১৭০) ধৈৰ্যশীল (পদ ১১৬১) আৰু সত্যৱন্ত (পদ ১২০১) প্ৰভৃতি বিশেষণে উপৰি উক্ত ব্যক্তিৰ শান দিয়া। ত্ৰিলাক বিজয়ী বলিৰাজৰ উন্নত শিৰ বিনয়ৰ প্ৰচণ্ড বাত ভূতললৈ অবনমিত হোৱাটো চমকপ্ৰসন্ন। নবীন বয়সৰ বট বাগনক বলিয়া যন্ত্ৰখালাত দেখাৰ লাগ লাগে ‘কৰ-যোৰ’ প্ৰদক্ষিণ কৰি সাতগাৰ। দণ্ডৱত পৰিয়া কৰিলা নমস্কাৰ ॥’ (পদ ১৬৪) অকল ইমানেই নহয় তেওঁ নিজ চুৰ্ছিমেলি বামনৰ ভৰিৰ বুলি মটি দিছ বিষ্কাৱতীৰ হতুয়াই তু গাৰবে ভৰি ধুয়াই দি পাৰদাদক শিৰতলৈ বামন আগমণৰ বতৰা বিনীত স্তাবে সুধিছে। মূলত এই বিনয় ভাব থাকিলেও (চ। ১৮। ১৭ ৩০) শ. কৰদাসৰ হাতত এই বিনয়টাই বিজ্ঞাৰ কণ পৰিগ্ৰহ কৰাটো লক্ষণীয়।

বলিৰাজ আছিল সত্যবাদী আৰু জীয়া প্ৰতিজ্ঞ। কুল-পুৰোহিত শুক্ৰাচাৰ্যই যেতিয়া ধৰ্মশাস্ত্ৰৰ দোহাই দি বামনক দান নিদিবলৈ অন্তৰাধ কৰিছিল তেতিয়া তেওঁ স্পষ্টভাবে উত্তৰ দিছিল— ‘সবাৰকা সতিৰ পাবো অসত্যবাদীত হাবো তাৰ ভাৰ যাওঁ অধোগতি। (পদ ১০৩০) বামন ভলনাকৰি দুইপদ ভূমিৰে বৰ্গ, মৰ্ত আৰু পাতাল ব্যাপি যেতিয়া তৃতীয় পদ খবলৈ ঠাই বিচাৰি তেওঁক কটকথা শুনাইছিল, তেতিয়াও তেওঁ খীৰোদাস্ত ন বকৰ দৰে বিনীত ভাবে কৈছিল,—‘বুলিলা অসত্যবাদী ইব দুখেদহে।’ (পদ ১১৭১)

অৱশ্যে বলিৰ অক্ষৰৰ পৰা জাগতিক চিন্তা আতৰি গল— তেওঁৰ তম-মন আধ্যাত্মিক জ্যোতি ধাবাই আচ্ছন্ন কৰি পেলালে। সেইহে বলিৰাজে বামনক ক বলৈ সমৰ্থ হ’ল—‘যাতক বোলাহা মোৰ নলবে মতিক। ভোয়াৰ জোখক দেখো ববভো অধিক ॥’ (পদ ১১৭৭) অবশেষত বামনে যেতিয়া ‘সাধনি মনুত ওই ইহু হৈবি পাছে।’ (পদ ১১৪২) বুলি বৰদান কৰিব খুজিলে, তেতিয়াও নিলিপ্তভাৱে বলিৰাজে উত্তৰ দিলে—‘হুবুজিলো এতু দেৱ ইটো কোন কুন্দা। বাত শুহাই খেন যোক দিবে চাহ কুন্দা ॥’ (পদ ১২৫১) গতিকে ‘ভোয়াৰ চপে মোৰ নখজোক আন। সেই দিগা

তুলাই নকৰিয়া সৰ্বনাশ ॥ (পদ ১২৫২) এই স্তবত বলিৰাজক আমি এজন বৈষ্ণৱৰ বেশত দেখিবলৈ পাওঁ। এইৰূপ কবিৰ সৃজনী প্ৰতিভাৰ স্বাক্ষৰ। গ্ৰীক কবিৰ হাতত দেৱতা মানুহৰ শাবীলৈ আৰু মানুহ দেৱতাৰ শাবীলৈ উদ্ভৱণ কৰাৰ দৰে শংকৰদেৱৰ হাততাতো দৈত্যৰাজ দেৱতাৰ শাবীলৈ উন্নীত হোৱাটো উল্লেখনীয় কথা।

বলিক ছলনা কৰি দেৱগণক উদ্ধাৰ কৰিবৰ বাবেই বামনৰ ধৰাতলত আৱিভাৱ যদিও মহাপুৰুষ এই চৰিত্ৰটিৰ কপায়ণত দেৱতৃপ্তিৰ অধিক সংযোজন কৰা চকুত নপৰে। বৰঞ্চ একাধিক স্থানত তেওঁক ‘কপট’ বিশেষণেৰেহে (পদ ২৪৩, ২৬০, ২৭২) ভূষিত কৰিছে। ভাগৱতত বামনক কপট বিশেষণেৰে ভূষিত কৰা হোৱা নাই। শংকৰদেৱৰ বামনজন অভিযয় খড়্গাল, আৰু দয়া মায়া হীন। সৰ্বশ্ৰাস্ত হোৱা বলিৰাজে বামনৰ তৃতীয় পদ খবলৈ নিজৰ মুৰটি বিনীত ভাবে আগবঢ়াই দিয়াৰ পাচতো ‘বলিক কটাক্ষে চাস্ত অধৰ কাযুৰি। মূৰ্তিক দেখাস্ত যেন ধাতু যায় উৰি ॥’ দৃশ্য অপ্ৰাশস্তনীয়। বাণী বিদ্যাহৰতীৰ কাতৰ প্ৰাৰ্থনাই বামনৰ চিত্ত ল’বাব নোৱাৰিল।

কুল পুৰোহিত গুৰুচাৰ্যৰ চৰিত্ৰ চিত্ৰণতো কবিয়ে বিশেষ মনযোগ দিয়া নাই। অৱশ্যে অদিতি আৰু বিদ্যাহৰতী—এই ত্ৰী চৰিত্ৰ দুটিৰ অংকনত শংকৰদেৱে দক্ষতাৰ পৰিচয় দিছে। স্বৰ্গচ্যুত দেৱগণৰ সীমাহীন দুখ কষ্টত মাতৃ অদিতিৰ কামলহৃদয় ভাঙি পৰা স্বাভাৱিক। সেইহে তেওঁ কণ্ঠ্যপৰ নিৰ্দেশমতে পায়াত্ৰত পালন কৰি ভগবানক সন্তুষ্ট কৰিছে। তেওঁৰ মাতৃ-হৃদয় পুত্ৰৰ কাৰণে কোন দৰে কান্দি উঠিছিল তাৰ আন এটি প্ৰমাণ পাওঁ বামনদেৱ বলিৰাজৰ যজ্ঞভূমিলৈ কৰা যাত্ৰাৰ ক্ষেত্ৰত। পুত্ৰ শোকত কাতৰা অদিতিৰ অন্তৰত পাচে সতিনী বিচ্ছৰৰ ভাবো নথকা নহয়। সেই ক্ষণেই তেওঁৰ মুখৰ পৰা নিৰ্গত হৈছিল—‘আবে দিতি সতিনীৰ মনবংগ ভৈল ॥’ অথচ ভাগৱতত ইয়াৰ পৰিৱৰ্তে পাওঁ—‘হন্ত-জিয়ো হন্তস্থ নান্ সপত্ৰৈঃ ॥ (৩।১৬.১৫)

নিৰ্ভেজাল পতিপ্ৰেম নিৰ্খুঁত চিত্ৰ একাংশ পাইছে বলি পতী বিদ্যাহৰতীৰ চৰিত্ৰত। ড সত্যেন্দ্ৰ নাথ শৰ্মা দেৱে বিদ্যাহৰতীৰ চৰিত্ৰক হৰিষ্কন্দৰ সৈব্যাৰ সৈতে একে শাবীত স্থান দিছে।

ভক্তি ধর্মৰ শ্ৰেষ্ঠত্ব প্ৰতিপাদনেই বলিহুলনৰ মূলকথা। এই
ভক্ত প্ৰচাৰ কৰিবলৈ যোৱা কবিয়ে জনসাধাৰণৰ পৰিচিত উপমা,
যোজনা আৰু প্ৰবাদবাক্যৰ সংযোজনাবে কাব্যধৰ্ম জনপ্ৰিয়তাৰ
তুবীয় নিখৰলৈ উত্তৰণ কৰাৰ প্ৰয়ত্ব লগাগিলগীয়া। দৃষ্টান্ত স্বৰূপে
'কৰ্দম মিশ্ৰিত যনি হোৱে গংগাজল, তাতো নিমজিলে আহে মহা
মোক ফল (পদ ৭৪৪) কালিৰ ছৱাল হুই মোহোক বোলস হুই, হতজী
হো মোৰ শাপে (পদ ১০৩৩) খেদি গৈয়া ধৰিলা মৃগক যেন
বাঘে (পদ ১১১২) গাটে গোটো কাটিবো ছাগক যেন ধৰি (পদ
১১৩১), তুমি কাল নদীত জগত ভাসিলা। যেন জল বেগে নেই
জাজিক উটায় (পদ ৮২৩) দৈতাব শবক উকুৱাইলা অগ্ৰাসে নিমলু
তুলাক যেন প্ৰচণ্ড বজাৰস ॥ (পদ ১০২৬), প্ৰমত্ত সিংহক যেন
শূগালে কামবায় (পদ ৮৩৪) মই অগনিক কি কৰিষ দৈত্য
তুণে, সিংহক জোকাইতে পাৰে কুহু যে হৰিণে (পদ ২৬৮) যেন
জল পৰি অগ্নি নিৰ্বানক পায় (পদ ১০১১) যেন কুহু মৃগ হুই
বাঘত ঘেলাইব খোজা পাৱ (পদ ১০৮৩), যেন মহোৰষি পাই
সেই সেই মাত খাইলে সমন্তে ব্যাধিক যেন হবে (পদ ১০২০),
যাহাৰ মুখত আতি অমৃত মুকুচে আবে ফল মূল কেনমতে মুখা
গুছে (পদ ৮০৩) হৰিণ বৃথক যেন মন্ত সিংহে পাই কোড়কে
মন্দাৰ কৰে কিছু ভয় নাই (পদ ১১৭০) আদিলৈ আঙুলিয়াব
পাৰি। 'বলি-হুলন ত বিভিন্ন যুৱীয়া শব্দৰ প্ৰয়োগো উপেক্ষীয়
নহয়। এইখিনিতে উলস-মালস (পদ ১২২৬), উচ পিচ (পদ ১৩৩৮),
গুগা চিল বাংকী (পদ ১৩৪৬), কাণি-কহা (পদ ৮০৮), কাও-বাও
(পদ ১১৭৪), কাণ্ডে-কাণ্ডে (পদ ১১৪৫), কাণা-তানি (পদ ১২৩৭)
খল-খলি (পদ ১৩২০) গড়া-গড়ি (পদ ১৩৪১), গদ-গদ (পদ ১৩৩১)
চেঞ্চি-ভেঞ্চি (পদ ১১৩৭) জটা-জটি (পদ ৯৮০), মতা-মতি (পদ
১২৯৭) আদিৰ উদ্ধৃতি দিব পাৰি।

শব্দৰ কাজীৰ অসমীয়া সমাজৰ বিভিন্ন দিশেও 'বলিহুলন'ৰ
মাৰ্জিত একোটি ডুম্বুক মাৰিবলৈ এৰা নাই। (১০) জন-চিত্তক
স্পৰ্শ কৰিব পৰা এইবোৰ গুণ 'বলিহুলন'ৰ দীৰ্ঘ-বাণিয়ে থকাত
আলাচিত কাব্য ধৰ্মিয়ে আজিও জনপ্ৰিয়তা হেৰুৱাব লগা হোৱা
নাই।

(১০) কেননাকৈও বেদে দোষাবী সম্পাদিত 'বলিহুলন'ৰ পাঠনি সন্ধ্যা।

জ আদ্য দশম

সংস্কৃত শ্রীমদ্ভাগবত পুৰাণৰ দশম স্কন্ধটি ৩২৪৩টা শ্লোকত
বিভক্ত ৯০টি অধ্যায়ৰ সমষ্টি। পূৰ্বাৰ্ধ আৰু উত্তৰাৰ্ধ—এই দুই
খণ্ডত বিভাজিত দশমস্কন্ধত ভগবান শ্ৰীকৃষ্ণৰ লীলামাধুৰী কপাযিত
হৈছে। কোনো কোনোৱে শ্ৰীকৃষ্ণৰ লীলামালাক গোকুললীলা,
মথুৰালীলা আৰু দ্বাৰকালীলাৰ অন্তৰ্ভুক্ত কৰা দেখা যায়। দশমস্কন্ধ
ভাগবতৰ চহাৰিংশ অধ্যায়লৈকে (১৮৭৮টা শ্লোক) অনুবাদ কৰা
মহাপুৰুষৰ আত্ম-দশমত ভগবান শ্ৰীকৃষ্ণৰ গোকুল লীলাৰ প্ৰাধান্য
মন কৰিবলগীয়া। অসমীয়া বৈষ্ণৱ সম্প্ৰদায়ৰ ‘চাৰিপুথিৰ অন্তৰ্গত
শংকৰদেৱৰ ‘দশম’ খনিৰ জনপ্ৰিয়তা দোহাৰিবৰ প্ৰয়োজন নাই।
পাঁচালী কবি পীতাম্বৰ, বৈষ্ণৱ কবি শংকৰদেৱ আৰু অনন্ত কন্দলিয়ে
দশমস্কন্ধ ভাগবতৰ ভিন্ন অংশৰ একোটিকে অনুবাদ আগবঢ়ালও
মহাপুৰুষৰ দশমে কৃতকাৰ্য্যতাৰ চৰম সীমা চুইছে’গ।

মহাপুৰুষে আত্ম দশমৰ অনুবাদ কৰ্ম শেষ কৰাৰ বহি প্ৰমাণ
অত্যাধি আমাৰ হাতত পৰাহি নাই। পুথি খনিৰ বচনা বীতি
আৰু আন আন প্ৰমাণৰ ওপৰত ভেটি কৰি প্ৰায়বোৰ আলো-
চকেই ইয়াক গুৰুজনৰ শেষ বয়সৰ বচনা ৰূপে স্বীকৃতি দিছে।
(১) ‘গুৰুচৰিত’ত পাঠ কৰ্ত্তৃৰূপে বাৰাণসীৰ ব্ৰহ্মানন্দ সন্ন্যাসীৰ
ওচৰত বেদান্তৰ শিক্ষা ল’বলৈ যাওঁতে ব্ৰহ্মানন্দই এদিন দশমৰ
ব্ৰহ্মামোহন খণ্ডৰ পদ এছোৱা ভালদৰে বুজাব নোৱাৰাত কৰ্ত্তৃৰূপে
শংকৰকৃত দশমৰ পদেৰে তাক বুজাই দিয়ে। ইয়াতে ব্ৰহ্মানন্দ
আচাৰ্য আত্ম হৈ তেওঁৰ গুৰু বিষ্ণু পুৰীৰ ভক্তি বদ্যাইলা’ খন

-
- (১) দেৱেন্দ্ৰ নাথ বেজবৰুৱা—অসমীয়া ভাষা আৰু সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী,
২য় ভাগৰে, পৃষ্টি—১১৩, ভিৰেংকৰ নেওগ—অসমীয়া সাহিত্যৰ
বুৰঞ্জী (১৯৪৭) পৃষ্টি—৩৫১; যদেৱেন্দ্ৰ বেজবৰুৱা
পৃষ্টি—১১৮—১৯

শংকৰদেৱলৈ উপহাৰ কৰে প্ৰেৰণ কৰে। (২) উপবৃত্ত কাহিনীটোৱে এটা কথা নিশ্চিত কৰে যে কণ্ঠভূষণ বাৰাণসীল যোৱাৰ আগতেই শংকৰদেৱৰ দশম সমাপ্ত হয়। সেই কাৰণ পৰা বসবাই বৈষ্ণৱকটাই শংকৰদেৱ দ্বিতীয়বাৰ তীৰ্থযাত্ৰাকৰাৰ আগে আগে দশমৰ অনুবাদ কৰ্ম শেষ হোৱা বুলি কৰা অনুমান অমূলক নহয়। (৩)

মহাপুৰুষ শংকৰদেৱে দশমৰ অনুবাদ কৰোঁতে শ্ৰীমদ্ভাগৱত পুৰাণৰ উত্তৰ-ভাৰতীয় পাঠ-শাখাৰ লগতে ভক্তিবাদৰ সমৰ্থক শ্ৰীধৰ স্বামীৰ “ভাগৱত ভাৱাৰ্থ দীপিকা”ৰো সহায় লোৱা দেখা পাওঁ। আনহাতে মূল ভাগৱত নাইবা ভাগৱত ভাৱাৰ্থ দীপিকা’ৰ যিবোৰ ঠাইত শক্তি বা তান্ত্ৰিকতাৰ বৰ্ণনা আছে, সেইবোৰ ঠাইত বৈষ্ণৱ কবি জনাই হৰিণাম অৱলম্বন-কীৰ্তনৰ মাহাত্ম্য প্ৰকাশ কৰাটো মন কৰিবলগীয়া। দষ্টান্তসমূহৰ শ্ৰীধৰে গ্ৰন্থৰ মংগলচৰণতে মাধৱ আৰু উমাধৰ শিৱৰ যি বন্দনা দিছে, শংকৰদেৱে তাক পৰিহাৰ কৰি ভক্তিৰ গৰিমা গাইছে।

‘দশম স্কন্ধ’ অনুবাদ কৰোঁতে শংকৰদেৱৰ বিশেষ মৌলিকতা প্ৰকাশ পাইছে ভণিতা বোৰত। এই বোৰ একো একোটিত সৰু সৰু খণ্ড কবিতাৰ দৰ। সেইবোৰ স্বভাৱ: সম্পূৰ্ণ, বিহীন কৃত্ত-বিহীন সৰ্বশক্তি সত্তা, ঈশ্বৰ শক্তিৰ মাহাত্ম্য, ঐকান্তিক ধৰ্মৰ পবিত্ৰতা, নাম ধৰ্মৰ শ্ৰেষ্ঠতা মানৱ জীৱনৰ ব্যৰ্থতা ইত্যাদি এই উপদেশ বোৰৰ ভাৱ।” (৪) ভক্তিৰ শ্ৰেষ্ঠত্ব প্ৰতিপাদিত ভণিতা সমূহৰ বিভিন্ন স্থানত বিষ্ণু-পুৰাণ, ব্ৰহ্ম বৈৱৰ্ত পুৰাণ, পদ্মপুৰাণ, হৰিবংশ বিং একাটো তুলিবলৈ পাওঁ। (৫)

মহাপুৰুষে আত্ম দশম আবৃত্ত কৰিতে শ্ৰীধৰ স্বামীৰ ‘মুক্ত কৰোতি বাচাণং পংক্তং লভয়তে গিৰিং। যং কৃণুৱা তদ্বৎ বন্দে পৰমানন্দ মাধৱম্ ॥ ‘এই প্ৰখ্যাত শ্লোকটিৰে। অনুগ্ৰাহী ভগৱানে হাদৱ কুলৰ কংস জয় নিবাৰণ কৰিবলৈ সোণসান্ন্যাস গন্ধ দেৱী,

(২) কথা-ভক্ত চৰিত, পিঠি—১৭২-৭৪, বৰবোৱা ভক্ত চৰিত (১৯৭৭) পিঠি—১৪৪

(৩) ব্ৰহ্মবক্সা গ্ৰন্থাৱলী (গ্ৰন্থৰ খণ্ড)

(৪) হৰেন্দ্ৰ দেৱ সোৱামী—দশমৰ মৌলিক, কাব্যিক আৰু লৌকিক সৌকৰ্য, অসমবাসী ২৩ ডিচেম্বৰ ৬০, পিঠি ১৮

(৫) বাৰাণস দাস—দশমৰ অনুবাদ বা ভি আৰু শংকৰদেৱৰ স্বামী প্ৰতিভা পোষিত প্ৰভা (১৯৭৪) পিঠি—১৮

বহুতঃ ভাৱে আদিত্যক তিনিটা শ্লোকত (১০।২।৭-৯) আদেশ দিছে
শ্ৰীধৰী টীকাও বেচ বহুল। শংকৰদেৱে মূলত সৌন্দৰ্য অব্যাহত
ৰাখি অনুবাদ কৰিছে :

হেন দেখি নাৰায়ণে আদেশ কৰিলা পাছে

মহামায়া গোকুলক যাহা।

দৈৱকীৰ গৰ্ভ হৰি ৰোহিণীত থৈয়ো নিয়া

যশোদাত তুমি উপজাহা ॥ পদ ৫৪

আমিয়ো সাক্ষাতে গৈয়া দৈৱকীত উপজিবো

বন্দুদেৱে আনিব সজাই।

ইয়াৰ পাচতে দশমত পাঠ 'দুৰ্গা ভদ্ৰা কালী আদি চুড়ৈবেক
ভোমাৰ নাম থাকিবা লোকৰ পূজা খাই ॥ (পদ ৫৫) ইয়াৰ শ্ৰীধৰী
টীকা 'কুৰ্বন্তীতি বৰ্তমান সামীপ্যো বৰামীশ্বৰী, শ্ৰেষ্ঠা, নিয়ন্ত্ৰীম্ ॥
আক মূল হ'ল, 'নামধেয়ানি কুৰ্বন্তি স্থানানি চ নৰা ভূবি দুৰ্গেতি
ভদ্ৰকালীতি বিজয়া বৈষ্ণৱীতি চ ॥ (১০।২।১১) এই ক্ষেত্ৰত শংকৰী
অনুবাদ মূলানুগ। আনহাতে ব্ৰহ্মাদি দেৱগণৰ শ্ৰীকৃষ্ণ স্বৰ মূলত
আবদ্ধ হৈছে এনেদৰে—

'একায়নোহসৌ দ্বিকল্পস্ত্ৰিমূলশ্চতুৰসং পঞ্চাবিধং ষডাঙ্গা।

সপ্তত্বগষ্ট বিটপো নৱাক্ষোদশচ্ছদী দ্বিংশপো হাদি বৃক্ষা ॥ (১০।১।২৭)

শ্ৰীধৰ ইয়াৰ টীকাত লিখিছে—'একায়নং একা প্রকৃতিব-
য়ন বাজায়ো যন্ত সঃ। যে সূখ দুখে কলে যন্ত সঃ। জায়া
পুৰ্ণা যুগানি যন্ত সঃ। চতুৰসং ধৰ্মাৰ্থ কামমোক্ষা শ্চত্বাবে যসা
যন্ত সঃ। পঞ্চেন্দ্ৰিয়ানিবিধা জ্ঞান প্রকাৰা যন্ত সঃ। ষড়্ৰ্ময়
কোমা বা আত্মনং ষডাঙ্গা যন্ত সঃ। সপ্তগুণত্ব স্তগো যন্ত।
পঞ্চভূতানি মনোবুদ্ধাহকাৰা শ্চেষ্ট্যষ্টো বিটপা শাখা বিস্তাৰা যসা
সঃ ॥' শংকৰী অনুবাদত শ্ৰীধৰী টীকাৰ প্ৰভাৱ মচিব নোৱৰা—

প্ৰকৃতি আত্ময় আছে আদি বৃক্ষ সূখ দুখ দুই কল।

ভিনি গুণেতুল অৰ্ঘ্যচাৰি বস শিপায়ে ইন্দ্ৰিয় বল।

ছয় উৰ্মি আত্মা সাত বাতু ছাল শাখায়ে অষ্ট প্ৰকৃতি।

দশবাহু পাত ঈশজীৱ দুই পক্ষী থাকে আতনিত্তি। পদ-৬২

নন্দোৎসৱ বৰ্ণনা অসমীয়া কবিয়ে মূলৰ অনুসৰণতে দিলেও
'কবিলা সপটে স্নান পৰম আনন্দে' (পদ ১৪০) মূল বা টীকাত

পাবলৈ নই। মূলত মাত্ৰ পাঠ শাও 'চিৰলংকৃত' (১০।৪।১) শিত্ত কুম্ভট গোপ বালক সকলৰ সৈতে বনভাজ খাবলৈ যাওঁ ত 'লৈলা শিকিৰাত বান্ধি কান্ধ দগি ভাত (পদ ৩৬৩)ৰ বৰ্ণনাটি উজ্জল আৰু সি অসমীয়া কবিৰ কল্পনা মাত্ৰ।

'কালীয়া দমন' খণ্ডত কালীহৃদৰ বৰ্ণনাত আছে—'এই হৃদৰ ভীৰত অবস্থিত বৃক্ষাদি আৰু পশু পক্ষী প্ৰভৃতি স্বাভাৱ-ভংগৰ সমস্ত প্ৰাণী বিৰাক্ত পানীৰ তৰংগস্পৰ্শী আৰু বিবৰ্জলকণাবাহী বায়ুৰ সংস্পৰ্শত মৰি গৈছে।' (১০।১৬।৫), কিন্তু সেই হৃদৰে দীতিত জীয়াই থকা বৃক্ষজুপিব কোনো বৰ্ণনা নাই। অৱশ্যে শ্ৰীধৰে টীকাত বৰ্ণাইছে, 'কদম্বমিতি। ভাবিনা শ্ৰীকৃষ্ণ চৰণ স্পৰ্শ ভ্ৰামোন স একান্তভাৱে ন শুক' অমৃতমাহবতা গড়্ঘাতাত্মকাদিতি চ পুৰাণাস্তবম্ ॥' শংকৰদেৱে এই টীকাৰ ওপৰতে নিৰ্ভৰ কৰি লিখিছে

জীৱৈ একে গাছ মাত্ৰ ভীৰত কদম্ব ॥ ৫৭৬

পূৰ্বত গৰুড় হৰি আনন্দ অমৃত।

সেহি কদম্বত পৰি আছিল কিকিত।

অমৃতৰ পবন পাইলক ইটো গাছ।

সিওতুস কদম্ব জীৱনে বহি আছে ॥ পদ ৫৭৭

কালিন্দী হৃদৰ পাবলৈ গোপবালক সকলৰ সৈতে শ্ৰীকৃষ্ণই গমন কৰা প্ৰসংগত মূলত আছে 'ভগৱান শ্ৰীকৃষ্ণ এইদৰে বৃন্দাবন বিচৰণত লাগিল। তাৰ পাচত এদিন তেওঁ বলৰাম ব্যতীত আন বয়স্ক সকলৰে সৈতে (সখিভিৰুত) কালিন্দী নদীৰ পাৰত গমন কৰিলে। পাচত গোপবালক আৰু গৰুখোৱাৰ ঐশ্বৰ্য্য ভাঙি ফাটল আৰু ভ্ৰূকাত হৈ (নিদাঘাত পৰীভিঙা) সেই কালিন্দী নদীৰ বিবৰ্জিত প্ৰাণনাশক জল পান কৰিবলৈ ধৰিলে।' (১০।১৪।৪৮) শংকৰদেৱে এই কথাখিনিৰ অনুবাদত স্থানীয় বহণ দিছে এনেদৰে—

দিনেক গোবিন্দদেৱে বালক লগত নলৈ

আগুনি মেলিলা সৰে গাই।

গোপ শিত্তসৰ সময় বহুনাৰ ভীৰে ভীৰে

বেহুপন কুবন্ত চবাই।

জ্যেষ্ঠ মাসৰ ঘোৰ বোজা পীড়িলেক আতি
 একে। আৰ তৃষাত নজানি ।
 কালীৰ হৃদত নামি নিবন্তৰে গৰু গোপ
 পাঠে মানে লিলে বিষ পানী ॥

বৰ্ষা আৰু শব্দৰ বৰ্ণনাত্মক কবিয়ে মূলক অনুসৰণ কৰিলেও
 তাত ঐশ্বৰী টীকাৰো প্ৰভাৱ আছে। নিদৰ্শনা ৰূপ, শব্দ-বৰ্ণনাৰ
 মূলত আছে, 'ঐক্যক বিষয়ক ভক্তিয়ে যেনেকৈ চতুৰিধ আশ্ৰমালম্বী
 জনগণৰ অন্তৰ দূৰ কৰে, তেনেকৈ শব্দ স্বত্বৰে আকাশৰ মেঘ,
 প্ৰাণীসকলৰ একত্ৰ বাসৰূপ সাংকৰ্ষ, পৃথিবীৰ বোকা আৰু পানীৰ
 মলিনতা দূৰ কৰিলে। (১০।২০।-৪) ঐশ্বৰে ইয়াৰ বহুল টীকা দিছে
 আৰু আমাৰ কবি জনাই সেই টীকাৰ আলোকতই বাৰটা শাৰীৰ
 (পদ ৫২৪-২৫) জীৱন্ত বৰ্ণনা দিছে। বৰ্ষা বৰ্ণনৰ "কৰিণে গুৱালী
 পলুৰণা থান থান। অসংখ্যাত বেগচতা দেখি বিচ্যমান'
 (পদ ৭৮০) কথাখিনি ঐশ্বৰী ভাৱাৰ্থ দীপিকাৰ আলোকত বৰ্ণিত
 হলেও স্থানীয় বহুগৰ চিত্ৰণ মুঠ কৰা টান।

বাসলীলা অধ্যায়ত শংকৰদেৱৰ মৌলিকতা অধিক পৰিস্ফুট।
 ঐক্যকৰ মোহন মূল্য ধৰি গ্ৰহণ কৰি গোপীসকল আপোনপাহৰা
 হোৱাৰ বৰ্ণনা মূলত মাত্ৰ তিনিটা শ্লোকত বিবৃত হৈছে। (১০।২৯।৫-৭)
 মহাপুৰুষে তাকে ২৮টা শাৰীত বৰ্ণনা কৰিছে। (পদ ১১ ১৪ ১০)
 তদুপৰি "পিক্ত পাৱত নিয়া বৰ্ষা ক'কনৰ পৰা "মাৰ্গত মুকুট
 আঠে কংকালত হাব" (পদ ১২১৮-১২১৯) লৈকে এইছোৱা
 বৰ্ণনা মূল কিংবা টীকাৰ দ্বাৰা সমৰ্থিত নহয়। কিয়নো মূলৰ
 "বাড্যন্ত বস্ত্ৰা ভবণা" অংশৰ টীকা ঐশ্বৰে দিছে এনেদৰে—"বিপৰ্যয়
 প্ৰাপ্তানি বস্ত্ৰ ভবণানি।" দ্বিতীয়তে আমি গোপীসকলক লৈ ঐক্যকই
 ৰূপালী যমুনাৰ দাঁতিত কৰা বাসক্ৰীড়ালৈ আহোঁ। মূল বা টীকাত
 বহু গোপিনীৰ কথা ক'লেও পাচ কোনো গোপীৰ নামোলেখন
 নাই। এনেকালত শংকৰদেৱে 'অনক সহস্ৰ গোপী ৰূপ অনুশায়।
 শুনা তাসম্বৰ মুখ্য মুখ্য কিছো নাম।' (পদ ১১৭০) বুলি ৮৫
 জনী গোপীৰ নামে লেখ কৰাটো মনকষিৰলম্বীয়া। মূল ভাগৰত
 শুক মুখ নিহত বাসলীলাৰ বৰ্ণনা মাত্ৰ ছটি শ্লোকত বিন্যস্ত।
 (১০।২৯ ৩৭-৪০) অসমীয়া কবিয়ে এই লীলাবৰ্ণনা বিতংকৈ দিয়াৰ
 উপৰি ভক্তিৰ গৰিমাও প্ৰচাৰ কৰিছে। (পদ ১২৯০-২২) ঐক্যক
 অৰ্থান হোৱাৰ পাচত বিবহ বিধবা গোপীসকলে বাজহুণী, চাৰু

ককনাক, কৃপণতী, কুলি আদিক সাপ্তাধন কবি শ্রিত্ব বহুবা মোক্ষ বর্ণনাক। মূল আক টাকাই সমর্থন নকরে।

শংখচূড় বধব কাহিনী মূলত মাত্র নটি প্রোক্ত (১০।০৪।২৬-৩২) বর্ণিত হৈছে। অসমীয়া দশমত ই বিস্তৃতি লাভ কৰি পোৱা যায়। (পদ ১৫৮১-১২) শংখচূড়ে কৃষ্ণ আগত পলোৱাব প্ৰসংগত থকা 'বাহব আগত যেন লৱড়য় ছাগ। তেখেনে যক্ষক খেদি পাইল লাগ' নাইবা অন্তৰ বধব প্ৰসংগত থকা 'মৰি কৈল যেন অগ্নিত পতঙ্গ' প্ৰভৃতি উপমা অসমীয়া কবিতাৰ অলঙ্কাৰ। অল্পব নিধনৰ পাচত গোপীসকলে আনন্দতে কৃষ্ণৰ বাক্যত অক্ষত বহী, 'আকাল বিকল্প কতো মলচিয়া ঘাম, 'কংকালত জাহ্নবে কতো মৰ্মৰ চৰণ আদিবা মূল বিচাৰি পোৱা নাযায়।

বাম-কৃষ্ণক লৈ অক্লব মথুৰ 'ল বায়া কৰা অধাৱুটি মহাপুৰুষ মূলৰ অনুবৰণত বচনা কবিলেও মূলৰ অনেক জটিল কথা চমুৱাই পেলাইছে। আসন্ন বিচ্ছেদ বেদনাত ত্ৰিস্থান হৈ গোপীসকলে অক্লবৰ কথা মনলৈ অহাত কৈছে।

মৈত্ৰ বিধস্যাকৰণস্য নাম কুদক্লব ইত্যন্তমতীৰ দাক্ষণ।

মোহসাৱনাখ্যাস্য শূদ্ধাখিতঃ জনঃ শ্ৰিত্বাঃ শ্ৰিত্বাঃ নেদ্যতি পাৰমৰ্শন। ১০।৩২।২৬

'ভাগৱত-ভাৱাৰ্থ দীপিকা'ত আছে—এবা বিধা বিধানঃ কৰ্মবস্যা অতএব নিকুণস্য অক্লব ইতি শোভনঃ নাম মাত্ত্বং এবা ত্ৰিকুণ হৰণকৰণা বিধা বিধানঃ কৰ্মবস্যা অতএব। ককণস্য অক্লব ইতি শোভনঃ নাম মাত্ত্বং 'শংকৰদেৱ ইয়াৰ চমু অৰ্থত অৰ্থব্যঞ্জক অল্পবাদ কৰিছে এনেদৰে—

কৈব ধূমকতু আস পবিল ব্ৰজত।

আমাৰ প্ৰাণত কাটি নেই নিগাচন।

ইহাৰ অক্লব নাৰ খেলা কিবা জ্ঞান। পদ ১৭৭২

গোপী উদ্ধৰ সৰ্ববাদটি দখলৰ এটি মানাবৰ অধ্যায়। কবিতা এই অধ্যায়টি বচনা কৰোঁতে মূলতকৈ জীৱনী টীকাৰ ওপৰত অধিক শ্ৰীভৰণীৰ হৈ পৰিছে। কৃষ্ণৰ বিবাহত গোপীসকলে কাৰি কাৰি কলহুণ কৰাৰ বি বৰ্ণনা প্ৰকল্পিত হৈছে—জাক মূল অথবা

টীকাত বিচাৰি পোৱা টান। শ্ৰীকৃষ্ণৰ বচন সন্দেহ লৈ উদ্ধৱে গোকুললৈ যাত্ৰা কৰাৰ সন্দৰ্ভত মূলত আছে—‘শুকে ক’লে হে মহাবাহু পৰীক্ষিত, উদ্ধৱে সাদৰোৰ ভগৱান শ্ৰীকৃষ্ণৰ বচন-সন্দেহ লৈ বথত উঠি নন্দৰ ব্ৰজলৈ গমন কৰিলে। (১০।৪৬।৭) শ্ৰীধৰে টীকাত লিখিছে ‘সন্দেহাং ভৱতীনাং বিয়াগো যে নহি সৰ্বাশ্বনা কচিদিভ্যাং দিক্‌।’ শংকৰৰ উদ্ধৱে কিন্তু শ্ৰীকৃষ্ণক তুতি কৰি, সাতবাৰ প্ৰদক্ষিণেৰে হৃদয় পৱত শ্ৰীকৃষ্ণৰ ছবিখনি ধাৰণ কৰিছে ব্ৰজলৈ যাত্ৰা কৰিছে। নন্দ যশোদাক উদ্ধৱ দিয়া প্ৰাৰ্থনা-বাণীৰ ইংগিতো মূল বস্তুৰূপত।

ভ্ৰমৰগীত কেইটি শংকৰদেৱে শ্ৰীধৰৰ অনুকৰণত ৰচিলেও আলোচক সকলে তাৰ মানতেই কবিৰ স্বপ্ননী প্ৰতিভাৰ স্বাক্ষৰ দেখিবলৈ পাটাইছে। (৬) দৃষ্টান্ত স্বৰূপে ‘হেনবা বুলিবা কিয় বোলা হেন বাণী। কৰিলন্ত কৃষ্ণে তোমাসাৰ কিবা হানি॥ কৃষ্ণৰ হুচঠা বজু মধুকৰ গুণ। কৃষ্ণৰ সমান নাই পুৰুষ নিৰ্গুণ (পদ ২১৪৮) নাইবা ‘এতিম ত আতৈ প্ৰেমভাৱে জ্বা মন্ত। চেতন নাহিকৈ একো গোপীৰ গাৱত।’ অথবা ‘তোমাসাক য়ৰি মাধৱৰ স্বপ্ন নাই। তেওঁসে আমাক ঐত দিলন্ত পঠাই’ প্ৰভৃতি শংকৰদেৱৰ আপোনা সৃষ্টি। গোপীসকলৰ চিত্ত-দ্ৰবিত ককণ ক্ৰন্দনধ্বনিও মূল আৰু টীকাই সমৰ্থন নিদিয়ৈ। (পদ ২২২৫—৩২) এনেকৈয়ে গ্ৰহণ-বৰ্জন বৌদ্ধি লৈ মহাপুৰুষ আত্ম দশমৰ ৪৭ অধ্যায়লৈ অনুবাদ কৰি অসমীয়া সাহিত্যত এখনি বিৰল স্থান লাভ কৰিছে।

দশম মহাপুৰুষ শংকৰদেৱৰ এখনি সৰ্বাধিক জনপ্ৰিয় পুথি। ভক্তি ভক্তৰ অসাৰিত প্ৰকাশ আৰু ভগবান শ্ৰীকৃষ্ণৰ কৈশোৰ, তথা যৌৱনৰ প্ৰাণময় লীলামাগাৰ কলাত্মক ৰূপায়নই ইয়াৰ জনপ্ৰিয়তাৰ একমাত্ৰ হেতু নহয় চিত্ৰধৰ্মী সৰ্বনা ভাষাৰ জুতুগাঠাট আৰু অসমীয়া প্ৰবাদ-প্ৰবচন প্ৰভৃতিৰ সংযোজ নহয় দশমক জনপ্ৰিয়তাৰ তুৰীয় মাৰ্গলৈ উত্তৰণ কৰিছে। দশমৰ ভাষা পুৰণি অসমীয়া। কীৰ্ত্তনৰ লগত দশমৰ ভাষাৰ মূলগত ঐক্য বিৰাজমান। অৱশ্যে পেয় সাহিত্যৰ অন্তৰ্ভুক্ত কীৰ্ত্তনৰ ভাষাত প্ৰাপ্ত কিপ্ৰভা আৰু দৃঢ়তা ‘পাঠৰ উপযোগী ভাষাত নাপালেও ইয়াত পাঠ অসমীয়া জুতুগাঠাটৰ পৰ্যাপ্ত প্ৰয়োগ ভাব আৰু বৰ্ণনাৰ ক্ষমতা ভাঙিবলৈ

কবিয়ে সাধারণ বর্ণনার ক্ষেত্রে পদ আক চুলনী, ক্রন্দন, আক নাৰোৰ বিলাপৰ স্থানত ছবি আক যুদ্ধ-বিগ্ৰহাশিৰ বৰ্ণনাত কিঞ্চে সুস্বৰী হুন্দৰ প্ৰয়োগ ঘটাইছে।

অশাস্ত্ৰ, প্ৰলম্বাস্ত্ৰ, অবিষ্টাস্ত্ৰ, কলী, যোমাস্ত্ৰ, পুতনা আদিৰ দেহৰ বৰ্ণনা আক সমৰ-সজ্জাত কবিয়ে বক্ষতাৰ পৰিচয় দিব পাৰিছে। বীৰ-বসৰ সৰ্ণনাত সিদ্ধহস্ত কবিয়ে কৃষ্ণ বিষহস্ত আকুল হোৱা গোপীসকলৰ অবস্থা বৰ্ণাই পাঠকৰ চকু আজ-কবিৰ পৰাটো পৌষৰ কখা। ভগবান শ্ৰীকৃষ্ণ ভুবন মোহন ৰূপৰ অতিষ্ঠ আকটো ভক্তৰ প্ৰাণত তোলে পুলকৰ জোহাৰ।

বৈয়াকৰণিক ভাষাতাত্ত্বিক সকলও 'দশম'ৰ বৃকৃত ব্যাকৰণ আক ভাষাতত্ত্বৰ ভাণ্ডাৰখনি সমল বিচাৰি পায়। দৃষ্টান্ত স্বৰূপে আবঙিলা (প° ২২৮), আলংগিলা (প° ২৮৮), উংসগিল (প° ১৯৭৪), জোড়িলা (প° ৪৮২), নিৰাৰিলা (প° ৩৮৮), প্ৰাৰ্ণিলা (প° ১৯৯১), ঐৰোঙিলা (প° ২১১২), বজাইবে (প° ৯০) আদিকে নাম ধাতু, (ক) কিল-কিল (প° ৭৩০), ঘন ঘনে (প° ৬৯১), গিৰ গিৰ (প° ৬৯৪), ছিগি ছিগি (প° ৬৯৪) হৰ-হৰ (প° ১০৫৩), দিনেদিনে (প° ১১৮৩) (ঘ) অস্ত-অস্ত (প° ১৭৩৩) আথে বেথে (প° ৮৯৭), আলে জালে (প° ২২০) যান্ত বেস্ত (প° ২৫৭), কট মট (প° ১৪২৮), কুজি মুজি (প° ১৪৬১), হল-গলি (প° ১৮৮৬), জুমা জুমি (প° ৬৯৮), জক-মক (প° ১১) এব বৰি (প° ৮৯৩) কিলি-মিলি (প° ১০৭৮), টলবল (প° ১৭৭১), দড়দড়ি (প° ৪৫০) মকমকি (প° ৬১৯), লোটালাটি (প° ২২৬), লুগিচুগি (প° ১২৩), সবসৰি (প° ৬৩১), সিকাটাকা (প° ২০৫), হুগকস (প° ৭৮৭), কমাছমি (প° ১১৩৭), হাতাহাতি (প° ১৫৩০), হাৰালাহি (প° ৬৯৩) (গ) আজ বা-আজুৰি (প° ৫৫৭), আশ্চাৰ্য-অহুত (প° ৩২৫) আন্দালা আন্দুলি (প° ৬৭৮), ইকাটি সিকাটি (প° ১৭১৮), কুলুকা কুলুসি (প° ৫৪৮), ভৰ্জন-পৰ্জন (প° ১৮১৮), হেন্দোলা-হুন্দালি (প° ৭২০) প্ৰভৃতি অন্যান্যক বা সুবীৰা শব্দৰ বিয়নী-মল দশমৰ বিশেষত্ব।

অসমীয়া প্ৰবাদ—প্ৰবচনৰ সংযোজন দশমৰ জনপ্ৰিয়তাৰ আন এটি কাৰণ। এই প্ৰবাদ-প্ৰবচনৰ লগতে বিভিন্ন উপন্যাস উল্লেখ চিত্ৰাই, ভংকালীন অসমীয়া জনবিশ্বাসৰ দিশত পোহৰ পেলায়। নিৰ্দেশনাক, অগনিৰ অগ্নি প্ৰকাশিত চাইৰে বেন ক্ষুদ্ৰ কিতাপটি

(পং ৪২৩), অমৃত সাগর পাই কোনে খাব খাই । (পং ১২৩১), অমৃতক তেজি যেন মঠে বিধ পানে । তেজি সোনা সনিয়াত গাহি মঠে ডানে (পং ১০৩২), আজি মৃত্যু হোক কুহি মতেক অভাবে, অষ্টশ্রে মরণ আছে সবে জগতবে । (পং ২৮) ওলমিল কাণ যেন শঙ্কর পাখি, শুকান পুখুরী যেন পেট আইছে খালি (পং ১৭২৮), চক্রবর্তী পদ এবি মঠে হালবাই, গঙ্গা জল এবি কদোয়ানী পানী খাই (পং ১৮৩২), দুহন্ত কালব হাত নেবাই একো-মতে, তহু উপজাস্তে মৃত্যু উপজৈ লগতে (পং ৪৮৫) ডাব অট্টে দাস্ত যেন নাগপত্ৰ ইল (পং ১৮২, নাহিকে চেতন কাল অজগর গিলে। ধনজন জীৱন বাইবেক এক ডিলে । (পং ৪৮), যেন জোৱক তুণ পাইলে এড়ে আউব তুণ, জীৱন মরণ যুগে এৰ কুহি ডিন (পং ২১), যেতিঞ কালমঠে বুঢ়াসবো দাস্ত তবৈ এবে একে ডিলে ধনেজান । (পং ৫২৩), যেন বৈছে মন তৈতে চাবি বান্ধে যদি, সাগরত তথাপিডো বহিবে নদী (পং ৫২৩), যেন ধনী বিহ্বল ধনক ছেকরাই, ধনকে সে চিন্তে ভাঙ পানীকা নখাই । (পং ১৪৫০) সমস্ত ব্যাধিক হবে তথাপি চিতনি মবে, যেনবোগী কোচতে আয়ুধি (পং ৫৫৩), সাগরব আগে ক্ষুদ্র নদী কবে চটি, বাঢ়য় অগ্নিব আগ যেন ফিবিডক্তি, প্রচণ্ড বায়ুক জোটে নিমলুব তুলা, মেক পদতৰ আগে যেন জুইতুলা । (পং ৪৫৩) মাসোলব আগ দণ্ডিকাব উত-কালি, সিংহব আগে যেন মুখে মেলোটালি । (পং ৪৫৩) স্বভাব চকল জী আৰো পট্টে লাই, ইখব কৃষ্ণক তাইব অনাগনো নাট । (পং ১৩৭৭) সিংহব আগত হবিণব আটাইটাই, এখনে লগাইবো ডোব কুটবনি ঠাই (পং ১৬৪১), হাত তবি পবি আইছে যেন বাকআলি, শুকান পুখুরী যেন পট আইছে খালি আদিলৈ আঙুলিয়'ব পাৰি ।

দশমত থকা বিভিন্ন শলাকাব আৰু অৰ্থালংকাবব প্রাচুৰ্য্যো একত্ৰে পাঠকক আনন্দ প্রদান নকৰা নহয় । পুথি খনিত অমুপ্রাস (পং ১৩৫৫), অৰ্থাস্তবন্যাস (পং ৩২) অমুমান (পং ১৬২২) উল্লেখ (পং ১৭৮২-৮৪), উপমা (পং ১৭১৮), পৰিহাস (পং ১৩২০), পৰিযুক্তি (পং ১৬৬১) প্রতিবন্ধপদ্য (পং ৭২৬০) প্রতীয়মানা (পং ১২১০), বিধৰ (পং ৩৬), বিভাৱনা (পং ৪৩১) জাতি (পং ৮৫৬)

কণক (পৃ. ১৬২৩), অভ্যন্তরীণ (পৃ. ২৪০-২২) কবচ (পৃ. ২০৭-৭১)
প্রভৃতি অন্তর্ভুক্ত অথবা পৃথক পৃথক কবচবিশিষ্ট।

এনেদৰে দেখা যায় যে মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱৰ 'অন্তঃকৰণ'
এখনি অগ্ৰদিত এই হ'লেও ইয়াত জুৰি পতা গিঠিৰ লৌকিক
আৰু সাহিত্যিক সৌন্দৰ্যই ইয়াক এখনি কবচৰী এই বুলি
কথাবলৈ সুবিধা দিছে। (৭)

৪. নিম্ন নবাস্তৱ সংবাদ

মহাপুৰুষে একাদশকৰ্ণ ভাগৱতৰ দ্বিতীয় তৃতীয়, চতুৰ্থ আৰু
পঞ্চম অধ্যায় 'কইটি 'নৱসিদ্ধসংবাদ' নৱমি সূকীয়াতৈ বচনা কৰে।
৪২টি পদত সম্পূৰ্ণ হোৱা এই পুণ্ডৰীক বিদেহ ৰাজ নিমি আৰু
অৰুণ পুত্ৰ, আধ্যাত্মবিজ্ঞান সাধনশীল কবি, হৰি, অতৰিক, প্ৰবুদ্ধ,
পিপুলায়ন, অস্তিহোঁত্ৰ, ক্ৰমিল, চমস আৰু কৰতাজন—এই নৱসিদ্ধৰ
আধ্যাত্ম সাধনাৰ কথোপকথন বিবৃত হৈছে। নিমিৰ বক্তৃতালৈ
অহা নৱসিদ্ধক বজাই বখাবিহিত সেৱা সংকাৰ কৰি অনুবোধ
কৰাই কৰ, বি ধৰ্মৰ ৰাখা ভগৱান বিহু সন্তাই হৈ পৰণাপত ভক্তক
আন্তৰিক্যৰ দ্বাৰা কৰে, সেই ধৰ্মটো অৱশ্যেই গুণে আপোনালগৈ
কীৰ্ত্তন কৰক।'

নিমিৰাজৰ কথা শুনি নৱসিদ্ধই বখাক্ৰমে (ক) পৰম উপাধ
পুৰুষ ঐক্যৰ উপাসনা (পদ ৪২-৭৭), (খ) ভক্তই আচৰণ কৰিব
লগা ভাগৱত ধৰ্ম (পদ ৭৮-১০০) (গ) দ্বাৰা আৰু ভাৱ পৰা
নিষ্কৃতিৰ উপায় (পদ ১০৭-১২৮) (ঘ) দ্বাৰাৰকল ভাৱনাই এক-
মাত্ৰ ভক্তিৰ প্ৰয়োজনীয়তা (পদ ১২৯-১৭০) (ঙ) বাৰাচকৰ কণ

- (৭) প্ৰবুদ্ধ উদ্ধৃত সংকলিত শ্ৰীমদ্ভাগৱতৰ দ্বিতীয় অধ্যায় আৰু বহিঃস্থ
বক্তৃতা সম্পাদিত (১৯৪৮) ঐশ্বৰ্য্যপ্ৰসন্ন দত্তৰ দ্বাৰা সোৱা।
ত নবীন চন্দ্ৰ দত্তৰ সম্পাদিত আদি হোৱা দশমো (১৯৭২)
একাধিক বানত সহায় সোৱা হৈছে।

(পদ ১৭৬-২০০), (ঙ) চতুৰাশ্ৰয়ত আচৰণীয় কৰ্মযোগ (পদ ২০৪ ২২২)
 (ছ) বিভিন্ন অৱতাৰ (পদ ২৩০ ২৩৬) (জ) ভক্তি বিৰোধী সকলৰ
 দুৰ্বাদ্ৰ্শ্য (পদ ৩১৭-৩৬৪) আৰু (ঝ) বিভিন্ন যুগত আচৰণীয় পদ্ধতিত
 নাম ধৰ্মৰ জ্যেষ্ঠত্ব (পদ ৩৬৫ ৪১৮) বিষয় তত্ত্বমূলক আলোচনা
 আগবঢ়ায়। মূলভাগস্বত্ব কথাখিনি গভীৰ তাত্ত্বিক পূৰ্ণ। তেনে
 তত্ত্ব পূৰ্ণ কথাৰ অসমীয়া কপাস্থবত ভাষাৰ জুতুবাঠাচ বিচাৰি যোগাটো
 বৃথা। তথাপি অসমীয়া কবিজনাই বচনাশৈলী পাৰমানে সবল
 কৰাৰ প্ৰয়াস শলাগিবলগীয়া। নিদৰ্শনৰূপে ভাগবত ধৰ্মৰ বিষয়
 কৰা অনুবাদ চাওক—‘অিত্য নৈমিত্তিক যত জাতি ধৰ্ম আশ্ৰমৰ
 যত কৰ্ম। কৃষ্ণত অৰ্পিলে জ্ঞান সিহে হোৱে মহাভাগৱত ধৰ্ম।’
 (পদ ৫৪) বিভিন্ন ভকৰ বিভিন্ন শ্ৰেণী বিভাজনা চাবলগীয়া—
 (ক) ঈশ্বৰত দেখা দিয়া সমস্তে প্ৰাপ্ত/প্ৰাণী সমস্ততা। দেখে ঈশ্বৰ
 মূৰ্তিক/সমস্তে ঈশ্বৰ্য ব্যাপি আছে জগতত/হন যিহে দেখে সিহে
 মহাভাগৱত ॥ (পদ ৮০) (খ) অজ্ঞক কৰণ ক্ষমা ৰূপে বিপক্ষত/
 সেহিজন জানিবা মধ্যমধ্য ভাগৱত। (পদ ৮১) (গ) একে
 প্ৰতিমাত মাত্ৰ আৰাধে হৰিক/সহিজন জনিবা প্ৰাকৃত ভকত
 (পদ ৮২) (ঘ) নকৰে আক্ৰোশ ঘেৰ নাহিকে মনত/সেহিজন জানিবা
 উত্তম ভাগৱত। (পদ ৮৫) (ঙ) ঈশ্বৰৰ ম্যান মাত্ৰ বৰক্স সতত/জানিবা
 নৃপতি সিহে পৰম ভকত। (পদ ৮৬) (চ) ভবিষ্য চৰণ মান নচ বে
 সতত/সেহিজন জানিবা উত্তম ভাগৱত ॥

হৰি ভকতিৰ জ্যেষ্ঠ প্ৰতিপাদন, কবিলৈ বিচৰা কবিত্ব
 ব’লুই অকণ শুক্ল পাই/হ ত’তেই উপমা। অলংকাৰৰ প্ৰায়োগেৰ
 নিজস্বমতক অধিক স্পষ্ট কবিলৈ বিচৰাটো কুশলহস্তৰ পৰিচায়ক।
 উদাহৰণ হিচাবে ‘কাঁচৰ কাৰণে যেন তেজয় মানিক/জানি সাধু জনে
 বস্ত্ৰে ভজিয়ে হৰিক ॥ (পদ ৩২৩) নাইবা ‘নাথাকৈ আছাৰ যৈত
 সূৰ্যৰ প্ৰকাশ/বহুি পৰিল যেন তৃণ হোৱে নাথ ॥ সেহিমতে পাতক
 মচাপে সন্নিহিত/ তৈলা মহাহৰি যাৰ চিয়াত বিদিত ॥’ আদিলৈ
 আঙুলিহালেই যথেষ্ট হ’ব। তত্ত্ব পূৰ্ণ বচনা হিচাবে শংকৰদেৱৰ
 ‘নিম্নবৰ্ণিত সৰ্বদ’ৰ শৈলিতক কোনোদৰেই অস্বীকাৰ কৰিব নোৱাৰে

ঞ. শ্রীশংকৰ ভাগৱত

মহাপুৰুষ সংকৃত ভাগৱত পুৰাণৰ জালকেইটা স্বৰূপ অনুবাদকৰ্মত বিষয়বস্তু বাস্তৱ শিৱানাম দি পাঠকক মনত বহাব দৃষ্টি দিলে আন কেইটামান স্বৰূপ অনুবাদত কোনোধৰণৰ শিৱানাম দিয়া নাই। শিৱে নাম বিহীন স্বৰূপ সমূহকে আনি আলোচনাৰ সুবিধাৰ কাৰণ শ্রীশংকৰ-ভাগৱত আৰ্জা দিছা। (১) প্ৰথম, দ্বিতীয় নবম একাদশ আৰু দ্বাদশস্বৰূপ ভাগৱত উয়াৰ অন্তৰ্ভুক্ত। জন বিশ্বাস মতে, গুৰুজনাই ভাগৱতৰ প্ৰায়কেইটা স্বৰূপ অনুবাদ পাটবা-সীত সম্পন্ন কৰে। দ্বিতীয় আৰু দ্বাদশস্বৰূপ ভাগৱত কবিৰ বৃদ্ধাৱস্থাৰ সাহিত্যকৰ্ম যেন অনুমান হয়। (২) একাদশ স্বৰূপ ভাগৱতৰ অনুবাদত কবিৰ জ্ঞাততই প্ৰথম আৰু দ্বিতীয় স্বৰূপ ভাগৱতৰ উপৰি হৰিবংশায়া আৰু প্ৰকাশ কৰাটো মনকবিৰ-লগীয়া। (৩) এই স্বৰূপটিৰ অনুবাদ সম্পৰ্কে গুৰু চৰিত বোৰত বিভিন্ন আশ্বাসজনক কাহনীৰ সংযোজন লক্ষ্য কৰা। (৪)

মূল প্ৰথম স্বৰূপ ভাগৱতৰ টানশতা অধ্যায়ত মুঠ ৮ ৬টা শ্লোক আছে। অসমীয়া অনুবাদ মুঠে ৪২১টা পদত সমাপ্ত কবিৰ লগীয়া হোৱাত মূলৰ ভাষাধিনি প্ৰসংগ পৰিভাৰ কবিৰ লগাতো স্বাভাৱিক। মূলৰ আবহুণি শ্লোকত্ৰয় জটিল দাৰ্শনিক তথ্যৰ পূৰ্ণ গুণে অসমীয়া কবিয়ে তাৰ পৰিৱৰ্তে সহজসাধা পদেৰে বিষয়বস্তুৰ

-
- (১) এই আখ্যা নি গ অৱজ্ঞতে সাহিত্য বহু নন্তবকতা ভাৱীয়াই।
 - (২) মই খতি জত গাটা কথা বৰ তুমি সি চৈতন্য হৰি। ২।৬৮০ পদ, জড়া বোণে পৌড়ে পঠৈ কেতিয়াও কাঠ। ১২।৪৪৭ পদ
 - (৩) যিবা প্ৰস্তুতত জানো শাস্ত্ৰ মৰ দিলা আনি ঠাই ঠাই। ভাৱক নিমিত্তিবা বিচাৰি দেখিবা শাস্ত্ৰ পুৰাণৰে চাই। পদ ৮৪০
 - (৪) যথেষ্ট নেওক—শ্রীশংকৰদেৱ পিঠী—১১৫—১৬

সৈতে পাঠকক পৰিচয় কৰাই দিছে। এই স্বকৃত বৰ্ণিত আন আন বিষয় সমূহ হ'ল—বাস-নাৰদ সংবাদ, নাৰদৰ পূৰ্বজন্মকথন, অশ্বখমাৰ শিৰোমণি ছেদন, শ্ৰীকৃষ্ণৰ দ্বাৰকা গমন, পৰীক্ষিতৰ জন্ম বৃত্তান্ত, ধৃতবাহুৰ সংসাৰ ভ্যাগ, পৃথিৱী আৰু ধৰ্মৰ কথোপকথন, পৰীক্ষিতৰ কলি নিগ্রহ আৰু পৰীক্ষিতৰ ওচৰলৈ শুকদেৱৰ আগমন। কৃষ্ণ মহাত্মা প্ৰকাশক নিজস্ব ভণিতা এটিৰে প্ৰথম স্বকৃষ্ণ সামৰণি পৰিছে।

৩৯২টা শ্লোকত বিস্তৃত দহোটা অধ্যায় যুক্ত দ্বিতীয় স্বকৃত ভাগৱত খনি মহাপুৰুষে মাত্ৰ ২৬১টা পদত শেষ কৰিছে। ইয়াত আছে ভাগৱত মহাধৰ্ম সৃষ্টি বৰ্ণনা, বিৰাট পুৰুষৰ ঐশ্বৰ্য আৰু বিভূতি ভগৱানৰ লীলা অৱতাৰ আৰু ভাগৱত সম্পৰ্কে পৰীক্ষিতৰ প্ৰশ্নোত্তৰ কাণ্ড শুকদেৱৰ ব্যাখ্যা।

আগ্ৰ দশমৰ অনুবাদত বিশেষ কৃতকাৰ্যতা দেখোৱা শংকৰদেৱ দশমস্বকৃষ্ণ ৮১-৮৫ অধ্যায় কেইট 'কৃষ্ণাঙ্কন শিৰোমণি'ৰ সূচীয়াতকৈ ৬০২টা পদত ছন্দাৱদ্ধ কৰে। এই পুথি খনিত দ্বাৰকাবাসী সকলৰ সৈতে কৃষ্ণাঙ্কন গমন নন্দ যোগদান আৰু গোপী সকলৰ লগত শ্ৰীকৃষ্ণ বেলোৱামৰ মিলন প্ৰোপদাৰ প্ৰস্তুত কৃষ্ণ মহিষী সকলৰ নিজ নিজ বিবাহ বৰ্ণন সশুদেৱৰ শ্ৰীকৃষ্ণ স্তুতি ৰাম-কৃষ্ণৰ ওচৰত দৈৱকৌষ মৃত পুত্ৰ অনাৰ প্ৰাৰ্থনা আৰু ৰাম কৃষ্ণ-দৈৱকৌষ পুত্ৰ আনয়নৰ কাহিনী বিবৃত হৈছে।

মূল একাদশস্বকৃত ভাগৱত খনি ১৪৫২টা শ্লোক বিশিষ্ট আৰু ই একত্ৰিংশটা অধ্যায়ত পৰিপূৰ্ণ শংকৰদেৱৰ ইয়াক সম্পূৰ্ণ কৰিছে ৮৪৬টা পদত। ইয়াৰ বিষয়বস্তু বোৰ হ'ল—শ্ৰীকৃষ্ণৰ যত্নবংশ ধ্বংসৰ ইচ্ছা, অৰি শাপ, দৈৱকুলৰ দ্বাৰা কৃষ্ণস্তুতি, শ্ৰীকৃষ্ণ-উদ্ধৱ সংবাদ, শ্ৰীকৃষ্ণৰ বৈকুণ্ঠ প্ৰয়াণ, অৰ্জুন-উদ্ধৱ বিষাদ আৰু বিদ্ৰৱৰ মৈত্ৰেয় অৰিৰ আশ্ৰমলৈ গমন।

তেওঁৰ আধ্যাত্ম মূঠ ৫৬৩টা শ্লোকত পূৰ্ণ হোৱা সংকৃত দ্বাদশস্বকৃত ভাগৱতৰ অসমীয়া অনুবাদ সম্পন্ন হৈছে ৫৩৮টা পদত। ইয়াত চতুৰংশৰ বিবৰণ, কলিৰ ধৰ্মকথন, বৃন্দধৰ্মৰ কথা, পৰমাৰ্থ নিৰ্ণয়, পৰীক্ষিতৰ ব্ৰহ্মজ্ঞান লাভ, নাৰায়ণৰ স্তৱ বৰ্ণন, মাৰ্কণ্ডেয়ৰ শিৱ পাঠতীৰ্ণ দৰ্শন, ভাগৱতৰ সংক্ষিপ্ত বৰ্ণনা, ভাগৱতৰ তাৎপৰ্য আৰু গ্ৰন্থ সনাপ্তিৰ কথা বিবৃত হৈছে।

জ্ঞান আৰু কৰ্ম যোগতকৈ যে কলিকালত ভক্তিয় ঐশ্বৰ্য
(১) আৰু নৱদিশী ভক্তিব ভিত্তত অৱগণ-কাৰ্তনে ঐশ্বৰ্যতৰ (২) তাক
প্ৰতিশ্ৰু কৰাৰ প্ৰয়ত শ্রীশংকৰ ভাগৱতৰ সমস্ত বিৰাজমান। প্ৰতিটো
স্কন্ধ ত সন্মাজিত কবিৰ দাবলীয়া ভণিতাবাৰত এই জ্ঞানটোৱে
বিভিন্ন ৰূপত প্ৰস্তুত হৈছে। ইয়াৰ উপৰি মন, জ্ঞান, জীৱন,
যৌৱন কোনাটোৱে য স্থায়ী নহয় (৩) পুণ্যতীৰ্থ ভাৰতভূমিত
তুদিনোয়া নৰতন্ত্ৰ লোৱা প্ৰত্যাকৰ্তন ব্যক্তিগ য়ে হৰি নামৰ অৱগণ
কীৰ্তনৰ দ্বাৰা মাৰুপথৰ সন্ধান পায় আৰু, (৪) তুৰ্গাৰ কলি
কালত যে এক বিষ্ণুৰ নাম-কাৰ্তনত বাৰ আন দেৱ-দেৱীৰ পূজা
অসাৰ (৫) ভাৱা বনিত বো ধাৰা ভণিতাবাৰত মূৰ্ত্তমান হৈ
পৰাটো লক্ষ্যীয় কথা।

ট. গুণমালা

পুৰুষোত্তম ঠাকুৰৰ 'শুক গুণমালা'ত আছে—

ৰাজা বুলিগন্ত বাহুয় স্বৰূক কৰি বাক্য এক দিয়াক প্ৰত্যাক।
শংকৰ আসিলা বাহুস্বৰূ চাইলা কৃষ্ণ গুণমালা নিবন্ধ কৰিলা ॥
আনহাতে 'দৰাদাৰা চৰিত'ত পাঠ—'তুৰ্গতি তৰিনি' 'গুণচিন্তামণি'
খনৰ প্ৰথম কীৰ্তনটি বাদ দি অৱশিষ্ট আটাই কেইটি কীৰ্তন

-
- (১) জানোতো কমীৰতা কৰি তৰুভেসে ঐষ্ট হুৱা আছে। (১৭৭৫ পদ),
(২) নাহি আন ধৰ্ম হৰি কীৰ্তনত কৰি (২১৪২০ পদ) 'ন'ৰ বাৰ নাম
মুখে সংসাৰক ভাৰি মুখে সি সি পাইলো বেদান্তৰো তৰু (১৪২০ পদ),
(৩) ধন জন বত পুত্ৰ পৰিবাৰ ই সব বিষ সমান। এহিঞ্চে আছে
এহি কপে নাই টাটেক নাটেক মায়া। (২/২১৬ পদ) সোপনৰ নিধি
সৰ বহু ধনজন। জল বৃক্ষ বৃক্ষ যেন অখিৰ জীৱন। (২২১০৪ পদ)
(৪) ভাৰত ভূমিত লতি চুলত মন্তৰা অগ্ন আৰো বিশেষত কলিকাল।
হৰিব নামক মাত্ৰ জিহ্বায়ে বুলিবে লাগ এত্ৰেক পাপৰ ব্ৰহ্মাৰাধ।
(১৭২০৪ পদ) (৫) অত দেৱীদেৱ নকৰিবাসেৰ নখাইবা প্ৰসাদ ভাৱ।
বুড়িকো নচাইবা বৃহো নপাশৰা তক্তি হৈবো ব্যক্তিব। (২১৪৪৫ পদ)

বৰদোৱাত বচি গামৌৰ কোৱানাগু, এজন সভানন্দ বা দেৱীদাসক গাবলৈ দিয়ে। পাচত মহাবাজ নব নাৰায়ণ বাহুসভাৰ পণ্ডিত সকলক যেতিয়া হাতী মাৰি ডুককাত ভাগলৈ ক'লে, তেতিয়া শুকজনে 'শুণমালা'ৰ প্ৰথম কীৰ্তনটি বচি পূৰ্বলিখিত কীৰ্তনকেইটাও বাতিটোৰ ভিতৰতে নকল কৰি পাচ দিনা তাকে মহাবাজলৈ আগবঢ়ায়।

'শুণমালা'ৰ প্ৰথম কীৰ্তনটি হল ভূমিভাৰ হৰণৰ হেতু শ্ৰীকৃষ্ণকো ধৰাতলত অৱশীৰ্ণ হোৱা নাৰায়ণৰ বন্দনাগীতি। সূতাৰ পুপমালা প্ৰথিত কৰাব দৰে কবিয়েও কুশুমমালা ছন্দ সূত্ৰেৰে শ্ৰীকৃষ্ণৰ গুণাবলী অভিনৱ ৰূপত গাথি গৈছে। চেলুলায়েডৰ ছবিৰ দৰে কবি বৰ্ণিত চিত্ৰবাজি আমাৰ চকুৰ আগেদি কেনে ক্ষিপ্ৰ গতিত আগবাঢ়ি যায় তাক লক্ষ্যকৰিবলগীয়া—বালিকো দমিলা পুতনা শুখিলা। দেৱাক। তুখিলা বজ্জকে ভুখিলা। কেনী বংস বক সমন্তে দৈত্যক। লগাইলা চমক ডকাইলা যমক॥' (পদ ৭-৮) অধ্যায়টিৰ শেষাশত বৰ্ণিত হৈছে বিষ্ণুৰ দশাৱতাৰ ৰূপ (ধৰি বাৰ বাৰ দশ অৱতাৰ। পৃথিৱীৰ ভাৰ খণ্ডিলা অপাৰ।' পদ ৪৩) দ্বিতীয় কীৰ্তনৰপৰা আৰম্ভ 'হে—শ্ৰীকৃষ্ণৰ প্ৰাৰ্থিত লীলা মালা। ইন্দ্ৰৰ দৰ্পচূৰ্ণৰ দৃগাৰ পাতনি ভৰা দ্বিতীয়টি কীৰ্তন সমাপ্ত হৈছে চান্দৰ মুষ্টিৰ নিধন লীলাত। ক সবধৰ ইংগিতেৰে আৰম্ভকৰা তৃতীয় কীৰ্তনৰ পৰিসমাপ্তি—কাশী নৃপতিৰ শিৰোচ্ছেদনত। চতুৰ্থ কীৰ্তনৰ আৰম্ভণিত আছে, উবা পৰিণয়ৰ কথা আৰু শেষত আছে দশম সমাপ্তিৰ বাণী। অন্তিম কীৰ্তনটি শ্ৰীকৃষ্ণৰ মগা প্ৰয়াণ সম্বলিত।

৩৭৮টি পদত সমাপ্ত হোৱা 'শুণমালা' পুৰিখনৰ মূল উদ্দেশ্য বিষ্ণুৰ জ্যেষ্ঠত্ব প্ৰতিপাদন কৰা—'মাধৱে'হ পিতা মাধৱেহে মাতা। মাধৱেহে ষাভা। মাধৱে'হ দাভা॥ (পদ ২২২) কলিকালত যে জনচকৈ ভক্তি জ্যেষ্ঠ (জ্ঞানত কৰ্মত কৰি সাৰ তৰু ভকতি যি মত কৰিলো বেকত। পদ ৩১০), কলি যুগত যে ভক্তিহে মুক্তিৰ একমাত্ৰ পথ (যুক্তিত বস ভকতি সৰ্বস। পদ ৩০২), সিও স্পষ্ট ভাষাত বিবৃত হোৱাত আৰু ভাত বন্ধাৰ সময় বিনিৰ ভিতৰত ইয়াক গাই শেষ কৰিব পৰা শুণ অসমীয়া সমাজত ইয়াৰ জনপ্ৰিয়তা আছিল অক্ষুণ্ণ আছে।

১° উত্তৰাকাণ্ড বামাৱল

অনন্ত কন্দলিয় প্ৰাক্ বৈষ্ণৱ যুগৰ কবি মাধৱকন্দলিৰ বামাৱলখনি 'চাকি তুচকৈ শুচাবৰ মন' দিয়াত শংকৰদেৱে নিজে উত্তৰাকাণ্ডৰ অনুবাদ কৰি মাধৱদেৱৰ হৃদয়ত আদিকাণ্ড বচনা কৰাই প্ৰতিটো অধ্যায়ৰ শেষত ভক্তি-উপদেশৰ আঁচুৰু দি মাধৱকন্দলিক নৱ বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ বেদান্ত প্ৰতিষ্ঠা কৰাৰ সন্ধান 'কথা গুৰু চৰিত্ত হ' বিবৃত হৈছে (১) মাধৱকন্দলিৰ সৈতে শংকৰদেৱৰ কাব্য প্ৰণয়ন বাতি এক নহয়। পাচৰ জনৰ কাব্যশৃষ্টিৰ মূলতে আছে ধৰ্ম প্ৰচ'ৰৰ আকৃতি। আদিকাণ্ড বামাৱলৰ বিভিন্ন কাণ্ডৰ অনুবাদ কৰ্মত মাধৱকন্দলিয়ে প্ৰদৰ্শোৱা পাবলম্বিতা শংকৰদেৱে তেওঁৰ উত্তৰাকাণ্ডত পৰিস্ফুট কৰিব নোৱাৰাৰ সন্দৰ্ভত সদা সচেতন থাকিও প্ৰয়োজনৰ খাটিবতহে ইয়াৰ অনুবাদ কৰ্মত হাত দিবলৈ বাধ্য হৈছিল। (২) শংকৰদেৱৰ উত্তৰাকাণ্ড বাঙ্গালীকিৰ যথার্থ অনুবাদ নহয়। কবিৰ নিজৰ কথাবেই 'কথাসাৰ'হে (পদ ৩) বাঙ্গালীকিৰ বিষয় ক্ৰমৰ লগত শংকৰদেৱৰ বিষয় ক্ৰমক বিজালেই পাচৰজন কবিৰ বচনাৰ চুৰকচুৰ প্ৰতীয়মান হ'ব। (৩) বাঙ্গালীকিৰ বিষয় ক্ৰম —অগস্ত্যমুনিৰ বাৰচন্দ্ৰৰ বাজসজালৈ আগমন, কৃষ্ণৰ টংপতি, তপস্যা আৰু বৰপ্ৰাপ্তি, বাক্সৰ বংশৰ বৰ্ণনা বাস্তৱ জন্ম, তপস্যা আৰু বাস্তৱ প্ৰতি অভিশাপ, দেৱতাৰ লগত বৃদ্ধ, শিশুৰ আবাদনা, সীতাৰ অপবাদ, সীতাখনবাস বজা নৃগৰ কথা, বৰ্জিত্ব কাহিনী, যযাতিৰ যৌৱন লাভ, চাৱন কবিৰ বায়ৰ বাজ-সজালৈ আগমন, লৱণ দৈত্যগৰ, শক্ৰৰ বাজা অভিব্যক্তি, শক্ৰৰ

- (১) কথা গুৰু চৰিত্ত পিঠী ১ ২ (২) কৰ যোৰে বুদ্ধলোক যোলা
কেনিৱোক যোক জামাৰ অৰোণা ইটো কৰ। পদত যুগ পাই
নিশিবেক পুৰুষ হ'ব জনৰ কৰাধৰ্ম (পদ ৩২২),

দ্বাৰা মথুৰাত নগৰ স্থাপন শ্ৰীৰামচন্দ্ৰৰ শত্ৰুক বধ বাম অগস্ত্য সংবাদ আৰু অশ্বমেধ যজ্ঞৰ পৰামৰ্শ, বৃহত্তম্বৰ বধৰ প্ৰসংগ, বজ্জা ইলৰ কাহিনী, বামৰ যজ্ঞলৈ বালীকিৰ আগমন আৰু লৱকুশৰ গান, সীতাৰ শপত গ্ৰহণ পাতাল প্ৰৱেশ প্ৰভৃতি (৩)

(খ) শংকৰদেৱৰ বিষয় সূচী—সীতাৰ বনবাস লৱকুশৰ জন্ম, শ্ৰীৰামচন্দ্ৰৰ অশ্বমেধ যজ্ঞ লৱকুশৰ বামাৰ্ঘ্য গান আৰু যজ্ঞত প্ৰৱেশ, লৱকুশৰ পৰিচয় সীতাক আনিবলৈ যত্নমানব গমন, সীতাক বামচন্দ্ৰৰ সভালৈ অনাৰ সীতাৰ ক্ৰোধ আৰু পাতাল প্ৰৱেশ, শ্ৰীৰামৰ পৃথিৱীৰ পতি ক্ৰোধ আৰু ব্ৰহ্মাৰ প্ৰবোধ দান, ভৰত আদিৰ পুত্ৰক ব্ৰহ্মা দান, বামৰ চেষ্টা কালৰ আগমন, লক্ষ্মণ বৰ্জন, লৱকুশৰ ব্ৰহ্মাৰ্ম্যৈকে আৰু বাম চন্দ্ৰৰ লক্ষ্মণ অধেষণ, লক্ষ্মণৰ শৱদাহন আৰু শ্ৰীৰামৰ স্বৰ্গগমন।

শংকৰদেৱে মূল কাহিনী ভাগ ঠিকে বাখি আনুসংগিক উপকাহিনীদোৰ প্ৰায়ে পঠিত্যৰ বৰিছে নহলেবা এটা বা দুটা শাৰীৰ ভিতৰেদি তাৰ একাটি আভাস দিছে। মূল বামাৰ্ঘ্যৰ উত্তৰাকাণ্ডৰ ৪৫ অধ্যায়ৰ পৰা মহাপুৰুষ অমৰাচৰ পাতনি তৰিলাও ৯৮ অধ্যায়ৰ (অশ্বমেধ যজ্ঞ) অন্তৰ্গতী অধ্যায়দোৰ একেবাৰ চমু। দৃষ্টান্ত স্বৰূপ বজ্জা নৃগৰ কথা (৫৫-৫৬ অধ্যায়), নিমি তাক যযাতিৰ কাহিনী (৫৭-৬১ অধ্যায়), সাৰামৰ আৰু ব্ৰাহ্মণৰ কথা (৬২-৬৩ অধ্যায়), শত্ৰুগৰ দ্বাৰা লৱণ নিধন (৬৭-৭৫) বামৰ দ্বাৰা শত্ৰুক বধ (৬৫-৭৫ অধ্যায়)ৰ কাহিনী কবিয়ে খেচ্ছাই অনুবাদ কৰা নাই লৱকুশৰ গানৰ প্ৰসংগত কবিয়ে প্ৰথমৰ পৰা পঞ্চাশ অধ্যায়ৰ কথা বহুতকৈ পৰিবেশন কৰা প্ৰযত্ন শলাগিবলগীয়া। উত্তৰাকাণ্ড বামাৰ্ঘ্যত শোকৰ মন্দাকিনী দ্বাৰা প্ৰৱাহিত হৈছে—উদ্ভাল পতিত। অসমীয়া কবিয়ে সেই শোকৰ ধ্বনিক যথায়থ ভাবেই ভাষান্তৰ কৰিছে। জগত জনক শ্ৰীৰাম-চন্দ্ৰতকৈ সীতাদেৱীৰ চৰিত্ৰ চিত্ৰণত কবিয়ে অধিক গুৰুত্ব দিয়াটো অসমীয়া উত্তৰাকাণ্ড বামাৰ্ঘ্যৰ আন এটি লক্ষণীয় কথা। (৪)

(৩) বাপ চন্দ্ৰ বহুত—মহাপুৰুষ শংকৰদেৱ—পিঠি ১৫২

(৪) সৰ্বপেনৰ কাষে উপেন্দ্ৰ নাথ লেখকৰ 'অসমীয়া বামাৰ্ঘ্য' সাহিত্য ব্ৰহ্মণ।

॥ শংকৰদেৱৰ সংকলিত ৰচনাৰ পৰিচয় ॥

অসামান্য প্ৰতিভাৰ আকৰ মহাপুৰুষ শংকৰদেৱৰ সৃজনশীল কাপদি অসমীয়া ব্ৰজাৱলী আৰু সংস্কৃত - এই তিনিওটা ভাষাৰ বাবেবৰৌণা লেখাটো আত্মপ্ৰকাশ কৰাটো সম্ভৱ অসমবাসীৰ বাবেই এটি গৌৰৱৰ কথা। অৱশ্যে অসমীয়াৰ ভূলভাৱে দেৱভাষা সংস্কৃতত বহু লেখাৰ সংখ্যা তেনেই সীমিত। তেওঁক হৃদয়ত ৰচনা কৰা বিষ্ণু কৃষ্ণৰ যানাবলম্বী এটি স্তোত্ৰ অংকাৱলীৰ অন্তৰ্গত প্ৰায় নকুৰি কাব্যিক-সৌন্দৰ্য-দীপ্ত শ্লোকমালা আৰু ভক্তি-বদ্ভাকৰৰ আমুখ শ্লোকই মহাপুৰুষৰ মৌলিক সংস্কৃত সাহিত্য সম্ভাৰ। আনহাতে দেৱভাষাতোই সংকলন কৰা “ভক্তি-বদ্ভাকৰ”তো গুৰুজনাৰ ‘পৰিকাৰ পাণ্ডিত্য আৰু বিদ্যেবতী যানাবৃত্তিৰ মহল নিদৰ্শন দেখিবলৈ পাই। পণ্ডিত সকলক বিভিন্ন বৈকল্পী এছব শ্লোকৰ উদ্ধৃতিৰ ভক্তিৰ স্বেচ্ছা প্ৰতিপাদন আৰু ভক্তি সাধনাৰ ভিন্ন পথৰ স্বৰূপ নিৰ্ণয় কৰাৰ মহাপুৰুষে এই এছবনিৰ সংকলন কৰ্মত প্ৰবৃত্ত হৈছিল। বিষ্ণুপুৰী সন্যাসীৰ “ভক্তি-বদ্ভাকৰী”ৰ লগত মহাপুৰুষৰ “ভক্তি বদ্ভাকৰ”ৰ উল্লেখ আৰু প্ৰণালীৰ সন্মিতি মনকৰিবলগীয়া। শংকৰদেৱ ‘ভক্তি বদ্ভাকৰ’ খনি প্ৰায় ৩০টা অধ্যায় বিশিষ্ট আৰু ৫৬৭টা শ্লোকত পৰিপূৰ্ণ। ইয়াত ভাগৱত পুৰাণৰ ৪৩৭টা, বৃহদাৱলীৰ পুৰাণৰ ২৭টা, ভগৱৎগীতাৰ ১০টা, শ্ৰীধৰ ষাঠীৰ ভাৱাৰ্থ লীপিকাৰ ২২টা, বৈকটানন্দ লহৰীৰ ১২টা, বসিষ্ঠ পুৰাণৰ ৬টা, বিষ্ণু পুৰাণৰ ৮টা, পাণ্ডৱী গীতাৰ ২টা, মৎস্যপুৰাণৰ ৩টা, কুৰ্ম পুৰাণৰ ১টা, বিষ্ণু বৰ্মোক্তবৰ ১টা, ব্ৰহ্মাণ্ড পুৰাণৰ ১টা, বামন পুৰাণৰ ১টা, শংকৰাচাৰ্যৰ ভূজংগ প্ৰৱাৰত ২টা, প্ৰাৱাণ চন্দ্ৰোদয় নাটক ১টা, শিৱলল মিহকৃত শাস্তি পত্ৰক ৩টা, বোধসৌৰ ৬টা, আন আন পুৰাণৰ ৬টা আৰু পুৰাণ ভিন্ন আন

গ্ৰন্থৰ ৭টা শ্লোক পোৱা যায়। (১) কামৰূপ অনুসন্ধান সমিতিৰ গ্ৰন্থাগাৰত বৰ্খিত পুথিৰ শেষৰ ফালে মোহ মৃদগৰ, ভাগৱত পুৰাণ, আৰু পদ্ম পুৰাণৰ কিছু সংখ্যক শ্লোকৰ সংযোজন দেখা পাওঁ। কমলাবাৰী সন্মত থকা অপ্ৰকাশিত সাঁচিপতীয়া 'ভক্তি-বন্ধাকৰ' পুথিত চপা তাণ্ডবগত নথকা কেইটামান অধ্যায় আছে আৰু সেইকেইটাত সাতত ভক্ত, স্বৰূপ পুৰাণ, শিৱ পুৰাণ, চন্ডামণি, কোমাৰভক্ত, ভৱিষ্য পুৰাণ আদিৰ পৰা শ্লোক চয়ন কৰা হৈছে। (১)

'ভক্তি-বন্ধাকৰ'ৰ বিভিন্ন অধ্যায়ত আলাচিত বিষয়বস্তুৰ ক্ৰম এনেধৰণৰ: ভক্তি-জ্ঞানপ্ৰদ গুৰুৰ মাহাত্ম্য (৫টা শ্লোক), বৃন্দেহ মাহাত্ম্য (১২টা শ্লোক), সংসংগ মাহাত্ম্য (১৪টা শ্লোক), সপ্তম লক্ষণ (১০টা শ্লোক), পৰম পতিপ্ৰদ ভক্তনীয় পৰম দেৱতাৰ মাহাত্ম্য (৪০টা শ্লোক), পৰম দেৱতা ত্ৰীকৃষ্ণৰ গুণকৰ্ম নামৰ অৱণ মাহাত্ম্য (৫১টা শ্লোক), হৰিনাম কীৰ্তন মাহাত্ম্য (১০টা শ্লোক) ত্ৰীহৰিৰ স্বৰূপ মাহাত্ম্য (২১টা শ্লোক) কৃষ্ণাৰ্চন মাহাত্ম্য (২টা শ্লোক), ভগৱদ ভক্তি যোগ নিকপণ (৩৬টা শ্লোক), উত্তম ভক্তি নিকপণ (১১টা শ্লোক), অন্তৰংগ ভক্তি নিকপণ (১২টা শ্লোক), নিৰ্গুণ ভক্তি নিকপণ (৭টা শ্লোক) সপ্ৰেম ভক্তি (৮টা শ্লোক) সপ্তম নিৰ্গুণভেদে জ্ঞানাদিৰ চতুৰ্বিধতা (৯টা শ্লোক)। উত্তম ভক্ত লক্ষণ (২০টা শ্লোক), মধ্যম ভক্ত লক্ষণ (৮টা শ্লোক), শ্ৰাক্ত ভক্ত লক্ষণ (৮টা শ্লোক) আচাৰ ঐষ্ট ভক্ত মাহাত্ম্য (১৮টা শ্লোক) ভগৱন্তক্তি আৰ্থনাদি নিকপণ (১৮টা শ্লোক) কলিৰ পৰম ধৰ্ম নিকপণ (২৮টা শ্লোক) জীৱাত্মা পৰমাত্মা ভেদ (১০টা শ্লোক), হৰি ভক্তি বিহীন পৰম জ্ঞানীৰ নিন্দা (৩২টা শ্লোক), ভগৱন্তক্তি ঘেৰি সকলৰ গতি (৭টা শ্লোক), ভক্ত সকলৰ অংগ প্ৰশংসা (৬টা শ্লোক) ভক্ত সকলৰ জন্ম কৰ্ম প্ৰশংসা (২টা শ্লোক) হৰি ভক্তি হীন পৰম অজ্ঞানী সকলৰ জন্ম কৰ্ম-গতি যোগাদিৰ নিন্দা (২৬টা শ্লোক), বৃথা কথা কথনত দোষ (১১টা শ্লোক), অভক্ত সকলৰ

(১) M Neog—Sankaradeva and His Times PP 209—12
কক নাৰায়ণ প্ৰসাদ 'মাগৰ'—শংকৰদেৱ, সাহিত্যকাৰ ঠিক বিচাৰক
পিঠি—২৮

(২) বাপ চন্দ্ৰ বহদুৰ—মহাপুৰুষ শংকৰদেৱ, পিঠি—১৫৩

অংগ নিন্দা (৫টা শ্লোক), প্ৰযুক্তিমার্গৰ নিন্দা (৩টা শ্লোক) কৰ্গাদিসুখনিন্দা (৭টা শ্লোক), ভাবত-ভূ প্ৰশাসা নিকপণ (৯টা শ্লোক) প্ৰায়চিত্ত নিন্দা (৭টা শ্লোক), ব্ৰহ্মলোকাদি পৰ্য্যট অনিত্য দেখি ঈশ্বৰ জ্ঞান (১১টা শ্লোক), মায়া ভাষণৰ উপায় (৭টা শ্লোক) ত্ৰিভাণ্ডৰতৰ মাহাত্ম্য কথন (২১টা শ্লোক) যম নিয়ম কথন (১২টা শ্লোক) দশবিধা ভক্তিৰ কথা (১২টা শ্লোক) বনলাবণী সম্ভৱত স্বাক্ষিত সাচিপতীয়া পুথিত নিম্নোক্ত ৬পৰ্য্যক অধ্যায় কেইটি পোৱা যায়— (ক) ভগৱদ ভক পদ বেণু মাহাত্ম্য (৭৫ টা শ্লোক), (খ) শৰণ (৩টা শ্লোক), (গ) ভক্তিৰ বৈভৱ (১৩ টা শ্লোক), (ঘ) অৰ্পণা আৰু (ঙ) পূজা প্ৰকাৰ (২০ টা শ্লোক)।

ভক্তি-বন্ধাকৰৰ একাধিক অধ্যায়ৰ মাজেদি নাৰায়ণ জীককট যে একমাত্ৰ পূজনীয় তাক সুন্দৰকৈ প্ৰিলেখন কৰি দেখুৱাইছে। (৩) কলিকালত জ্ঞান আৰু কৰ্মতকৈ ভক্তি পথহে প্ৰশস্ত। ভাণ্ডৱত পুৰাণত নৱবিধা ভক্তিৰ কথা বিবৃত হৈছে— অৰণ, কীৰ্তন, শ্ৰৱণ, অৰ্চন, পদ সৱন দাস্য, সখ্য, বন্দন আৰু দেৱ অৰ্পণ, (৪) মহাপুৰুষ ইয়াৰে প্ৰথম চাৰি বিধৰত ব্যাখ্যা ত প্ৰবৃত্ত হৈছে আৰু তাৰো প্ৰথম দুবিধকহে (অৰণ আৰু কীৰ্তন) সৰ্বোৎকৃষ্ট ৰূপে যুক্তি প্ৰদৰ্শাইছে। (৫)

ভক্তিক গুৰুজনাই আন প্ৰকাৰে বিভাজন কৰিছে এনেদৰে উত্তমা ভক্তি, (৬) অন্তৰংগা ভক্তি, (৭) নিগুণা ভক্তি (৮) আৰু সপ্ৰেমাভক্তি (৯) ভক্তিৰ দৰে শুদ্ধতা জ্ঞানী চাৰিটা— উত্তম (১০) মধ্যম (১১) প্ৰাকৃত (১২) আৰু আচাৰত্ৰষ্ট (১৩) অসমীয়া বৈষ্ণৱ সম্প্ৰদায়ৰ চৰ্ছবন্ত নাম, দেৱ, গুৰু আৰু ভকতৰ স্বৰূপ নিৰ্ণয় প্ৰাচ্যে ভক্তি বন্ধাকৰত বৰ্তমান। অসমীয়া কবিৰ সংকলিত গদ্য হিচাব 'ভক্তি-বন্ধাকৰ'ৰ গুৰুত ভালখিনি। এই গ্ৰন্থৰ আৰ্ণৱ অল্পকথনতে ভট্টাচাৰ্যে 'ভক্তি-বিৱেক' সংকলন কৰি। বাচ্যৰ

(৩) ভক্তি-বন্ধাকৰৰ পঞ্চম আৰু সপ্তম অধ্যায় চাওক (৪) ভাণ্ডৱত ৭৫২০ (৫) ভক্তি-বন্ধাকৰ ৬—২ অধ্যায় দ্ৰষ্টব্য (৬) একাদশ অধ্যায় (৭) দ্বাদশ অধ্যায় (৮) ত্ৰয়োদশ অধ্যায় (৯) চতুৰ্দশ অধ্যায় (১০) বোদ্ধন অধ্যায় (১১) সপ্তদশ অধ্যায় (১২) অষ্টাদশ অধ্যায় (১৩) উনবিংশ অধ্যায়

ঠাকুৰৰ ‘ভক্তি বদ্বাকৰৰ পদ ভাঙনি আৰু গোপাল চৰণ দ্বিজৰ দ্বাৰা প্ৰণীত ইয়াৰ কথা ভাঙনিৰ কথাও উল্লেখযোগ্য । মাধৱদেৱৰ ‘ভক্তি বদ্বাকৰী’, ভাগৱত মিশ্ৰৰ সাত্ততত্ত্ব’ নাইবা নবোত্তম ঠাকুৰৰ ‘ভক্তি প্ৰমাৱলী’য়ে এই শ্ৰেণীৰ সাহিত্যৰ থূলঃ সম্প্ৰদায়ৰ ঘটে-ঘাটোও মন কৰিবলগীয়া ।

॥ কীৰ্ত্তনবোমা ॥

অসমীয়া বৈষ্ণৱ সম্প্ৰদায়ৰ চাৰিপুথিৰ অন্তৰ্গত মহাপুৰুষ শংকৰদেৱৰ “কীৰ্ত্তন” পুথিখনিক অসমৰ জাতি ধৰ্ম নিৰ্বিশেষে আদৰৰ চকুৰে নোচোৱা লোক নাই । পুথিখনি একুবি সাতোটা খণ্ডত বিভাজিত । প্ৰতিটো খণ্ডত একো একোটি স্বয়ং সম্পূৰ্ণ কাহিনীয়া তুইব পৰা বিশতাধিক কীৰ্ত্তনৰ মাত্ৰাদি নিটোল কপটি অন্তৰ্ভুক্ত কৰি তুলিছে । পয়াৰ, তুলসী কৃষ্ণ আৰু ছবি-ছন্দত চৰ্চিত কীৰ্ত্তন বোমাৰ প্ৰতিটো কীৰ্ত্তনৰেই কপটটি—বোমা আৰু পদ । পুৰাৰ দৰে বোমা অংশটি পদৰ মাজে মাজে গোৱাব কালত পুনৰাবৃত্তি ঘটে । (১) ভগৱান জীকৃষ্ণ বিভিন্ন জীলা কীৰ্ত্তন কৰা পুথিখনিৰ নাম ‘কীৰ্ত্তন’ বখাটো তাৎপৰ্যপূৰ্ণ । (২)

কীৰ্ত্তন পুথিখনিৰ অধ্যায় সমূহ শংকৰদেৱে ভিন্ন সময়ত লিখি শেষ কৰাৰ সংবাদ চৰিত পুথি সমূহত পাওঁ । প্ৰথমবাৰ তীৰ্থ পৰ্যটন কৰি আহি গুৰুজনা কিছুকাল ববদোৱাত থাকোঁতে জিহটৰ জগদীশ মিশ্ৰ নামেৰে পণ্ডিত এজনে স্বপ্নাদিহৈ আহি শংকৰক জীৱৰ দ্বাৰীৰ টীকা সম্বলিত সম্পূৰ্ণ ভাগৱত পুৰাণখনি পাঠকৰি

(১) B K Baruah—Sankaradeva Vaisnava Saint of Assam, Pp 18 (২) M Neog—Sankaradeva and His Times Pp 166

সুনোৱাৰ পাচতেই কীৰ্ত্তন ঘোষাৰ বচনা স্বৰ্গত কায়স্থ কবিজনী
 প্ৰবৃত্ত হোৱাৰ কথা দৈত্যাৰিয়ে দোহাৰিছে। (৩) হাজো, লক্ষ্মণ-
 কুল বৰপেটা, বৰনগৰ, কালজাৰ ভবানীপুৰ আৰু আহোম ৰাজ্যত
 সিঁচৰিত হৈ থকা কীৰ্ত্তন ঘোষাৰ বিভিন্ন অধ্যায় সমূহ অংকবদেহ
 মহাপ্ৰয়াণৰ পাচত মাতুলৰ ইচ্ছামুযায়ী ৰামচৰণ ঠাকুৰে সংগ্ৰহ
 কৰি ১৫১৮ শকৰ জ্যৈষ্ঠমাহত মাধৱদেৱৰ হাতত সমাৰ্পণ কৰাৰ
 সংবাদো ৰামচৰণ আৰু দৈত্যাৰিয়ে দিবলৈ পাহৰা নাই। অবশ্যে
 চয়োজ্ঞান চৰিতকাৰৰ বৰ্ণনাত কিছু গৰমিল নথকা নহয়। দৈত্যাৰি
 'যৈত যিবা কথা থৈব লাগে থৈছ নিচাৰি দেখিল পাছে' (পদ
 ১৫৮৭) কথাষাৰৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰি কোনো কোনোৱে কীৰ্ত্তনৰ
 বিষয়বস্তুৰ ক্ৰম শংকৰৰ দ্বাৰা কল্পিত বুলি ভাবে। ১ ৰামচৰণ
 পূৰ্ব কল্পিত ক্ৰম মতে কীৰ্ত্তনখনি একেলগ কৰাত মাধৱদেৱে
 কোনো আপত্তি নকৰাকৈ তাত সন্মতি জনায়। আনহাতে মাধৱ-
 পুৰুষে ৰামচৰণৰ সংকলিত পুণিখনি চাই 'আৰু এক থান কবিতাক
 ঐতি পূৰ্বে মোৰ মন ভৈঙ্গা' কথাষাৰে কীৰ্ত্তনৰ বিষয়ক্ৰম কবিৰ
 দ্বাৰা কল্পিত বোলাত সঁজাৰ বান্ধে।

ৰামচৰণে সংকলন কৰা 'কীৰ্ত্তনত সংকলকৰ হস্তকৰ্ম কিছু
 নথকা নহয়। দৃষ্টান্ত স্বৰূপে চতুৰ্বিংশতি অষ্টতাবৰ আদিতৈ
 থকা সংস্কৃত শ্লোক দুটি মোমায়েকৰ আজ্ঞাতে ভাগৱতৰ পৰা
 চয়নকৰি মুখ কৃত সংস্থাপন কৰাৰ উপৰি বহুতাবকন্দলিৰ 'সংগ্ৰহ
 নাম বৃহদন্তৰ উপৰি মাধৱদেৱৰ তপিতাবৃত্ত 'ধ্যান বৰ্ণন'ৰ
 কীৰ্ত্তনটিও অন্তৰ্ভুক্ত কৰে। কোনো কোনো সাচিপতীৰ কীৰ্ত্তন
 পুথিত কল্পিতৰ প্ৰেম কলহ আৰু ভৃগু পৰীক্ষা' শীৰ্ষক অধ্যায়
 দুটিৰ উপৰি শ্ৰীধৰ কন্দলিৰ 'বৃহদা কীৰ্ত্তনো' দেখা যায়। এই-
 বোৰ যে পৰৱৰ্তী কালৰ সংযোজনা, তাত অকণো সন্দেহ নাই।
 'বৃহদা কীৰ্ত্তন'ৰ কাব্যিক সৌন্দৰ্য ইমান নিয়মানৰ যে, বেজবৰুৱাই
 তাক কীৰ্ত্তনৰ অন্তৰ্ভুক্তিতে আপত্তি দৰ্শাইছে। (৪)

ভক্তি-ভাৱ নিকলক প্ৰস্থ হিচাবে কীৰ্ত্তন ঘোষাৰ এখনি পুৰীয়া
 স্থান আছে। তব বা উপদেশ বুলক, কাহিনী কথন আৰু
 আবেগ-প্ৰকাশন ভক্তিকাব্যৰ এই ত্ৰিধাৰাৰ প্ৰথম ত্ৰিধাৰাৰ প্ৰতি-

নিষিদ্ধ কৰে কীৰ্ত্তন ঘোষাই। জুৰ্গাব কলিকালত জ্ঞান আৰু কৰ্মতকৈ ভক্তিৰ শ্ৰেষ্ঠত্ব প্ৰতিপাদিত হৈছে— বিভিন্ন আখ্যান-উপখ্যানৰ মাজেৰে। (৫) জন্ম-জন্মান্তৰৰ কোনো সাধনা নোহোৱাকৈ একমাত্ৰ ভক্তিয়েই মানুহক পৰমপুৰুষৰ সন্ধান দিব পাৰে। (৬) এই ভক্তিৰ ধাৰা নটি— ‘শ্ৰৱণ কীৰ্ত্তন শ্ৰৱণ বিষ্ণুৰ অৰ্চন পদসেৱন। দাস্য সখিত বন্দন বিষ্ণুত কৰিব দেহা অৰ্পণ’। (প্ৰহ্লাদ চৰিত্ৰ ৩৪১) নৱবিধা ভক্তিৰ ভিতৰত শ্ৰৱণ কীৰ্ত্তন হ’ল ‘মহাশ্ৰেষ্ঠত্ব’। (৭) কীৰ্ত্তনৰ একাধিক আখ্যান উপাখ্যানৰ মাজেদি হৰিনাম শ্ৰৱণ কীৰ্ত্তনৰ প্ৰসস্ততা মানোৱম ভাবে বৰ্ণিত হৈছে। ভক্তিৰ বলত ভক্তই মানাৰ নিগ্ৰহ আৰু জন্ম মৃত্যুৰ হাত সাৰি নিগ্ৰহ ব্ৰহ্মত্ব প্ৰাপ্তিৰ কাৰণে যোগ্যতা অৰ্জন কৰাটো আন এটি তাৎপৰ্য পূৰ্ণ কথা। (৮) অসমীয়া বৈষ্ণৱ সম্প্ৰদায়ৰ চাৰি বস্তু— নাম, দেৱ, গুৰু আৰু ভক্তৰ স্বৰূপ আৰু সিবোৰৰ ভিন্ন লক্ষণা পৃথিখনিৰ বিভিন্ন আখ্যানৰ মাজেদি সৃষ্টিমান হোৱা দেখা যায়।

সিদ্ধিদানৰ ব্ৰহ্ম স্বৰূপ নৰায়ণৰ নামোপাসনাই কীৰ্ত্তনৰ মূল কথা। নামোপাসনাৰ কাৰণ ভক্ত বৈষ্ণৱ সংগলাত একান্ত প্ৰয়োজনীয়। (৯) কিয়না তুৰ্জনৰ যুথদি বিষ্ণু কথা শুনিলে তাৰ দ্বাৰা মুক্তিৰ পথ উন্মোচিত নহয়। ভগৱন্ত শ্ৰীকৃষ্ণৰ পাদমূলত শৰণ নাইবা তেওঁৰ প্ৰসাদ পাবলৈ একান্ত ভাবে শ্ৰৱণ-কীৰ্ত্তন কৰাই সকলো ভক্তিকাৰৰ চৰম লক্ষ্য। কিয়নো শৰণ বিগীন ভক্তি কেইটা মটৰ পাত্ৰত গাখীৰ খোৱাৰ দৰে অৰ্থহীন যায়। (সৰ্বমুগ্ধ, কৃষ্ণপদ শৰণং পৰিকীৰ্ত্তিত, । যদ্বিনা শ্ৰৱণে ভক্তিবাম ভাণ্ডাং পণ্যো যথা ॥) (১০) মহাপুৰুষৰ কীৰ্ত্তনে এই লক্ষ্যৰ পৰা এৰাছোৱা অতিৰিক্ত যোগ্য নাই।

(৫) জ্ঞানাত্মা কৰ্মতো কৰি সম্প্ৰতি। শ্ৰী কীৰ্ত্তনেসে পৰম গতি ॥—

পাশুপতমৰ্মন পদ ১০৩। উপ কপ যজ্ঞ দন সাৰে বিজয়ন। কেৱল ভক্তিত

ভুট হোৱা নাৰায়ণ ॥ প্ৰহ্লাদ চৰিত্ৰ পদ ৩৮ (৬) কৃষ্ণৰ ধাৰ হেন

য়েহ গণে। সিও শুদ্ধ হোৱে হৰি কীৰ্ত্তনে ॥ পাৰশুৰ্মন, পদ ১১৮

(৭) যদাপি ভক্তি নৱবিধ মাধৱৰ ॥ শ্ৰৱণ-কীৰ্ত্তন তাতো মহাশ্ৰেষ্ঠত্ব ॥

(৮) দেৱ মাধৱক ধ্যান কৰে যিটো নিত ॥ বিহুত প্ৰৱেশে যেন অগণিত
মুখ ॥ উবেয়া, পদ ২১২৪ (৯) প্ৰহ্লাদ চৰিত্ৰ পদ ৩৩৪

(১০) প্ৰহ্লাদ চৰিত্ৰ, পদ ৩৭৬

ভক্তিকাব্যত দ্বৈত কিংবা অদ্বৈত দৰ্শনৰ সাহিটি সহজে জীণ যায়। অদ্বৈতবাদী শংকৰাচাৰ্যই এক ব্ৰহ্ম বিনে সমস্ত জগতকে অসত্য আৰু মায়াৰূপে ব্যাখ্যা কৰাৰ দৰে (ব্ৰহ্ম সত্য জগন্মিথ্যা জীৱ ব্ৰহ্মৈৱ নাপৰ) শংকৰদেৱেও স্পষ্ট ভাষাত কৈছে — ‘তুমি পৰমাত্মা জগতৰ ঈশ এক। একা বস্তু নাহিকে তোমাৰ বাতৰিক। তুমি কাৰ্য কৰা সমস্ত চৰাচৰ। সূৰ্য্য কুণ্ডলে যেন নুহিঁক অন্তৰ। (হৰামাহন, পদ ৫২০-২১) মুহূৰ্ত, কুণ্ডল আদি যেনেকৈ প্ৰকৃতাভ সোণাহ, তেনেকৈ একমাত্ৰ ঈশৰেই জগতৰ সৎসত্ত্ব — বাকী সকলো অসত্য। অসত্য জগতখন মায়াৰ আৱৰণ আৰু বিকল্পে শক্তিৰ বলত লোক চকুত সত্যৰূপে ধৰা দিয়া। আচল্যত জগতখন অসত্ত্ব — ব্ৰহ্মাইহে সৎচিং আৰু আনন্দৰ প্ৰতিভূ

মায়াতেসে দেখয় বিবিধ পৰিচ্ছেদ।

স্বৰূপত তোমাৰ নাহিকে কিছু ভেদ ॥

চৈতন্য স্বৰূপে ব্যাপী এক নিবন্ধন।

তোমাক বুলিবে বৈত কোন অজ্ঞজন ॥ ওবেদা, ১১২০

তুমি সত্য ব্ৰহ্ম তোমাত প্ৰকাশে

জগত ইটো অসত্ত্ব ॥

বেদান্তি, ১৩৬২

স্বৰূপাৰ্থত জীৱাত্মা আৰু পৰমাত্মাৰ পাৰ্থক্য নাই যদিও মায়াৰ উপবিভক্ত প্ৰক্ৰিয়াৰ ফলত জীৱ ব্ৰহ্মৰ পৰা আতৰি আহি জন্ম মৃত্যুৰ চক্ৰত নিকাৰ ভূমি থাকে। সংসাৰ নিকাৰ ভূমিৰ পৰা পৰিত্ৰাণ পাব পাৰি — ঈশ্বৰত আত্ম সমৰ্পণৰ মাজেৰে। অন্ততাববাদত শব্দাশয় শংকৰদেৱে সন্তান ঈশ্বৰ উপাসনাৰ মাজেদি কেনেকৈ নিগুণ ব্ৰহ্মাৰ জ্ঞান লাভ কৰিব পাৰি তাৰো পথ নিৰ্দেশিত হৈছে কীৰ্ত্তনৰ মাজতেই।

ভক্তি-ভৱজ্ঞাপক ‘কীৰ্ত্তন’খনি সাহিত্য সৌৰভৰ ফালৰ পৰাও অনুগম। বসবাজ বেজবৰুৱাই ক’বৰ দৰে, ‘ভাষাৰ লালিত্য, হৃদয়ৰ স্বকাৰ, সুবৰ লালিত্য, ভাষাৰ মাধুৰ্য, ভক্তিৰ দৃঢ়তা, চিন্তাৰ

উচ্চতা আদিৰ সন্নিবিষ্ট শংকৰদেৱৰ কীৰ্ত্তন ২৮৫ ' (১১) কীৰ্ত্তনৰ সাহিত্যিক সৌন্দৰ্য্য ৰাশি বৰ্ণনা কৰি শেষ কৰা টান। 'ই এটা চিত্ৰ-বিচিত্ৰ পথিলাৰ নিচিনা।' (১২) ভাব পৰিবৰ্ত্তনৰ লগে লগে ছন্দসজ্জাৰ পৰিবৰ্ত্তন— মহাকবি সকলৰ বচনাৰ এক বিৰল স্বাক্ষৰ। মহাপুৰুষ শংকৰদেৱৰ কীৰ্ত্তনত ভাবাশ্রয়ায়ী পদ, চুলবী, সুমুৰী প্ৰভৃতি ছন্দসজ্জাৰ প্ৰয়োগ কৰাটো মন স্বৰিব লগীয়া। কম কথাবে অধিক ভাব প্ৰকাশ কৰিব পৰাটো মহৎ সাহিত্যিকৰ অন্ততম গুণ বুলিব পাৰি। কীৰ্ত্তনত বৰ্ণনাৰ পৰিমিতি বোম্বে আমাক মুগ্ধ কৰে। শবৎ চন্দ্ৰ গোস্বামীয়ে কবৰ দৰে দ্বাদশশতক ভাগৱতৰ জ্ঞানিবলগীয়া আটাইখিনি কথা— তাৰ উপৰি ব্ৰহ্মবৈবৰ্ত্ত পুৰাণ আৰু বিষ্ণুপুৰাণৰ কথা কীৰ্ত্তনত আউটি যেন গোটাকৰি থৈছে।" (১৩) বিভিন্ন সংস্কৃত গ্ৰন্থৰ পৰা বিষয়বস্তু আহৰণ কৰিলেও সিবোৰৰ অসমীয়া ৰূপদানত কবিৰ সৃষ্টিশীল মনে কাম নকৰা নহয়। অজামিল উপাখ্যানৰ বিষ্ণু পৰিষদ আৰু যমদূতৰ ৰূপবৰ্ণনা, প্ৰহ্লাদ চৰিত্ৰৰ বৈকুণ্ঠ বৰ্ণনা, প্ৰহ্লাদৰ নিৰ্মল ভক্তি, হিবণ্যকশিপুৰ অগ্নি সম ক্ৰোধ আৰু নৰসিংহৰ ভয়াবহমূৰ্ত্তি, গজেন্দ্ৰ উপাখ্যানৰ ত্ৰিকুট পৰ্বত আৰু ক্ষীৰ সাগৰৰ গ্ৰাফিক বৰ্ণনা, হৰমোহনৰ 'উপবনৰ বৰ্ণনাত লীলাময়ী নাৰীৰূপৰ মৌলিক সৃষ্টিশীল ৰূপায়ন, বাসক্ৰীড়াৰ কামকেতিৰ প্ৰতীকাত্মক বৰ্ণনা সাংস্কৃতিক হৰণ, কংসবধ আৰু জবাসন্ধৰ যুদ্ধত ওজঃপুৰ সম্পন্ন চিত্ৰণ বীতি, ভগৱান ক্ৰীষ্ণকৰ ভিন্ন লীলাৰ আবেগ সঞ্চাৰীৰূপায়ন আৰু "বেদস্তুতি, বৈকুণ্ঠ প্ৰয়াণ আদিখণ্ডত তত্ত্বকথাৰ মনোৰম ব্যাখ্যাৰ প্ৰসাদপুৰুষত" শংকৰদেৱৰ অসামান্য কবি প্ৰতিভাৰ অভ্যুজ্জল চানেকি সংৰক্ষিত হৈছে।

জ্ঞাননাথ ৰসাদেৱৰ ভাষাত 'কীৰ্ত্তনত হৰ্ষ-বিষাদ, প্ৰেম-বিবহ, ক্ৰোধ-কমা আদিয়ে জুখুৰি পাতিছে— ইয়াত নহবসৰ মিলন হৈছে। (১৪) দৃষ্টান্ত স্বৰূপে হৰমোহন বাসক্ৰীড়া আদিৰ চিত্ৰ-

(১১) বেজবৰুৱা প্ৰবাসিনী, প্ৰথম খণ্ড, পৃষ্ঠা ১৪৮ (১২) জ্ঞান নাথ ৰস—পুৰণি অসমীয়া সাহিত্য (১৩) শবৎচন্দ্ৰ মোহাৰী—ভাষণ (১৯৪৮) পৃষ্ঠা ১ (১৪) কীৰ্ত্তন প্ৰবন্ধ দ্বিতীয়

প্ৰেমাত্মী বৰ্ণনাব মাজ্জদি আদি বা শৃংগাব, হিৰণ্যকশিপু আৰু নবসিংহৰ যুদ্ধ, কংসবধ, জবাসন্ধৰ যুদ্ধ, কালযৱন বধ আদিয়ে ভিতৰেদি বীৰবস পুতনাৰ কাৰ্য-কলাপ, নবসিংহৰ ভৈৰৱ সৃষ্টি প্ৰভৃতিৰ বৰ্ণনাত ভয়ানক, বাসক্ৰোড়াত শ্ৰীকৃষ্ণৰ অন্তৰ্ধানৰ পাচত গোপী সকলৰ কৰুণ ক্ৰন্দন নাইবা শ্ৰীকৃষ্ণৰ বৈকুণ্ঠ প্ৰয়াণৰ পাচত অক্ৰূৰ শোকবহিত কৰুণ বস, হৰমোহনত যোগেশ্বৰ—মহেশ্বৰৰ অৱস্থা আৰু দামোদৰ হিংস্ৰ আখ্যানত হাস্যবস, অজামিলৰ বাতিচাৰ আৰু পুতনাৰ কপৰ্ণনাত বীৰত্ব; নবসিংহৰ আৰ্হিৰ, নাৰদৰ কৃষ্ণ দৰ্শন আৰু কৃষ্ণৰ যুগৰ ভিতৰত যশোদাৰ নিৰ্ধৰুণ দৰ্শনত অসুখ হিৰণ্যকশিপুৰ ফোৰ্ত্ত বোত্ৰ আৰু কুঁজীৰ বাঙালীপুৰণ, হৰমোহন, বলিভলন, কালিয়দমন আদি অধ্যায়ৰ মাজেদি বিমল শাস্ত্ৰ বসে একে'ভূমুক মাৰি বসাগ্ৰহীক আনন্দদানৰ সুযোগ দিছে।

বৰিতাম্ৰ দেখাত সুলভ হ'লও অলংকাৰ বিহীন অৱস্থাত অশুৱনি দেখি। (১৫) কীৰ্ত্তনবোৰাত লক্ষ্যলংকাৰ আৰু অৰ্থালংকাৰৰ প্ৰাচুৰ্যই সোণত সূৰণ। চৰোৱাটো লক্ষণীয় কথা। ইয়াত উপমা (পদ ১৩৪৬) অনুপ্ৰাস (পং ১৭৭০), ৰেখ (প ১৭২৬), উল্লেখ (পং ১১৮৪) নিদৰ্শনা (পং ৭৪৬), অধিক, সাৰ (প ২২৫২) কাব্যলিঙ্গ (পং ১২৮) পৰ্যায় (পং ২১১৪), অৰ্থাপত্তি (পং ১৫৩৪) প্ৰতীপ (প ৪৪১) আশ্ৰিত্য (পং ১৪২৪) বিশেষ্যক্তি (পং ২২২), পৰিকৰ (পং ৮৫২), সংস্টি (প ১৪০৮) উৎপ্ৰেক্ষা (প ২১৪০) আদি অলংকাৰৰ সীমাহীন প্ৰয়োগে কীৰ্ত্তনক অপূৰ্বকাব্য শ্ৰীপ্ৰদান কৰা দেখা যায়। তত্ৰূপৰি ইয়াৰ লক্ষ্য বিন্যাসৰ পৰিণতি গুণলৈ যন কবিলে বিশ্বৰ নামাৰি নোৱাৰি।" (১৬)

কীৰ্ত্তনবোৰৰ উপবিভক্ত গুণবাজিলৈ লক্ষ্যবাৰি কোনো কোনো সমালোচক উল্লেখ আনকি "মহাকাব্য" আখ্যা দিয়াও দেখা যায়। (১৭) অৱশ্যে মহাকাব্যত থকা সকলোখিনি সম্পদ কীৰ্ত্তনত

(১৫) ন কাত্তমপি নিৰ্ভুৰং বিভাতি বনিতাম্ৰং—কাব্যলংকাৰ

(১৬) ভিষ্মৰ নেওগ—অনৱীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী, পৃষ্টি ৩৩০ (১৭) লক্ষ্য চক্ৰ পোন্ধৰী—সাহিত্য নোঁটবত কীৰ্ত্তন : অসম সাহিত্য সভাপত্ৰিকা, ৮ম বছৰ, ১ম সংখ্যা ৪৫৭

বিচাৰি পোৱাটান। দৃষ্টান্ত স্বৰূপ, ইয়াত মুখ্য নায়কৰ অভাৱ
মন কৰিবলগীয়া। ত্ৰীকণ্ঠৰ মাহাত্ম্যই কাব্যখনি আচ্ছন্ন কৰি
ৰাখিলেও এই চৰিত্ৰটিয়ে নায়কৰ শাৰী পূৰাবলৈ অসমৰ্থ।
তদুপৰি কীৰ্ত্তনত একক কাহিনীৰ প্ৰণালীবদ্ধ বিকাশ সাধনা
চকুত নপৰে। হ'লও সমগ্ৰ ভাৰতীয় সাহিত্য ক্ষেত্ৰত গীতা ভাগৱতৰ
যি আদৰ নাইবা সমগ্ৰ উত্তৰ ভাৰতৰ হিন্দীভাষী অঞ্চলত তুলসী
দাসৰ ৰামচৰিতমানসৰ যি অভূতপূৰ্ব জনপ্ৰিয়তা অসমত কীৰ্ত্তন
ঘোষণাৰো তেনে আদৰ আৰু জনপ্ৰিয়তা আজিও বিচ্যুত। জ্ঞান
নাথ বৰাই ক'বৰ দৰে 'কীৰ্ত্তন অসমৰ মোচাক। আজি চাৰিশ
বছৰ হ'ল এই অমৃতৰ ভাণ্ডই অমৃত বিলাইছে। আমাৰ কি
পৰম সৌভাগ্য, এই অমৃতৰ ভাণ্ড আজিও অক্ষয়।' (১৮)

১৮) জ্ঞান নাথ বৰাই—কীৰ্ত্তন প্ৰবন্ধৰ পৰা। জিজ্ঞাসু পাঠকে শুভাচাৰীৰ
লহাৰ্চ বুকষ্টল, নিউবুকষ্টল আৰু যোৰহাটৰ ধনুৰ সজ পুৰিউৰালৰ পৰা
প্ৰকাশিত 'কীৰ্ত্তন আৰু নামঘোষা'ত সন্নিবিষ্ট যথাক্ৰমে ড॰ মহেশ্বৰ
বেণুগ, শ্ৰীভীৰ্ষ নাথ লৰা আৰু শ্ৰীনগেন শইকীয়া ৰচিত পাণ্ডনি ত্ৰয়
পঢ়ি চাব পাৰে।

॥ শংকৰদেৱৰ নাট্যকলা ॥

অসমত নৱ বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ প্ৰচাৰ আৰু প্ৰসাৰৰ অক্লান্ত মাধ্যম-
ৰূপে নৃত্য গীত-বিশাৰদ মহাপুৰুষ শংকৰদেৱে মধ্যযুগীয় অসমীয়া
(পুতলা নাচ, ঢুলীয়া ভাও আৰু ওজাপালি) আৰু পুৰণা অসমীয়া
লৌকিক বগামুস্তান সমূহৰ বিভিন্ন কলা কলৰ লগত সংস্কৃত
নাট্যশাস্ত্ৰৰ নিয়ম নীতিৰ সংযোজনেৰে সৃষ্টি কৰা এক অংক বিশিষ্ট
নাট্য-কলাকে অংকীয়া নাট আখ্যা দিয়া হয়। মহাপুৰুষৰ নিজৰ
লেখাৰ নাট, নাটক আৰু যাত্ৰা শব্দৰ প্ৰয়োগ আছে (১) পৰৱৰ্তী
চৰিত সাহিত্য সমূহতহে অংক' শব্দৰ অৱস্থিতি লক্ষ্য কৰোঁ।

সংস্কৃত 'নাট্য' শব্দৰ পৰা নাট শব্দৰ উদ্ভৱ হোৱা বুলি ক'লেও
(১) কোনো কোনো পণ্ডিতৰ মতে 'নাট' শব্দৰ পুৰি হৈছে বৈদিক
'নৰ্ত'। (৩) 'নাট্য' শব্দৰ পৰাই 'নাটয়' (অথবা 'নট' শব্দৰ
পৰা নিষ্কৃত্য ধাতু) নামধাতুৰ উৎপত্তি—যাৰ অৰ্থ নাট কৰা—
বিচিত্ৰ সজ্জা আৰু অংগি-ভংগি দেখোৱা। এই ধাতুৰ পৰাই আম
এদল পণ্ডিত 'নাটক' শব্দৰ উৎপত্তিৰ ৰূপৰেখা আঁকিছে। (৪)
পাচে 'নাট বা 'নাটক' শব্দটো দেৱভাষাৰ পৰা অসমীয়ালৈ বাগৰি
আহিলেও সংস্কৃত নাটকৰ সৈতে অসমীয়া অংকীয়া নাটৰ পাৰ্থক্য
ভালেখিনি। (৫)

'যাত্ৰা' শব্দই আদিতে ধৰ্মীয় শোভাযাত্ৰাক বুজাই কালক্ৰমত
সি পৌত্তিৰাট্যক বুজাবলৈ লয়। E P Horowitz এ কয় যে

(১) কলিণী চৰণ নায় নাটকঃ মুক্তি সাধকঃ—কঃধঃনাঃ পিটি—১,
বায়ক বিজয় যো কৰাৱট নাট বাঃবিঃনাঃ পিটি—১৮, কালি কমন
নায় জীলা যাত্ৰা কোতুকে কৰব।—কঃধঃনাঃ, পিটি—২, (২) বুকুয়াৰ
সেন—নট নাট্য নাটক (১৯৭২) পিটি—৩ (৩) তীৰ্থনাথ শৰ্মা—পদ পুৰ
(১৯৬০) পিটি—১১১ (৪) বুকুয়াৰ সেন—প্ৰাচীন পদ, পিটি—১১ (৫) Aspects
of Early Assamese Literature (1963) pp 201

যাত্ৰাৰ প্ৰচলন বৈদিক যুগতে। (৬) পুৰাকালত ধৰ্মানুষ্ঠান নাইবা উৎসৱৰ লগত খাপ খোৱাকৈ কিছুমান লোকে নৃত্যৰ সহায়েৰে গীত গাইছিল। সেই গীতৰ মাজে মাজে আছিল সংলাপৰো প্ৰয়োগ। (৭) এই যাত্ৰা সমূহৰ পৰাই কালক্ৰমত দেশীয় ভাষা সমূহত বিভিন্ন বংগানুস্থানে আত্মপ্ৰকাশ লাভ কৰা বুলি ড॰ কীথে দিয়া মন্তব্য স্বৰণযোগ্য। (৮) সময়ৰ অগ্ৰগতিৰ লগ লগ এই যাত্ৰা সমূহ শক্তি যাত্ৰা, শিৱ যাত্ৰা, বাম যাত্ৰা, কৃষ্ণ যাত্ৰা আদিকৈ ভিন্ন শাখাত বিভাজিত হয়। (৯) চতুৰ্দশ শতাব্দীৰ অন্তিম ভাগত উত্তৰ পূৰ্ব ভাৰতত যে কৃষ্ণ যাত্ৰাৰ বহুল প্ৰচাৰ হৈছিল— তাৰ সাক্ষ্য ইতিহাস আমাক দিয়ে। বংগদেশত যাত্ৰাৰ চলতি নতুন নহয়। চৈতন্যদেৱ নিজাই একাধিক যাত্ৰাত অংশ গ্ৰহণ কৰাৰ প্ৰমাণ আছে। (১০) শংকৰদেৱ 'চিহ্ন যাত্ৰা'ই প্ৰথম অসমীয়া যাত্ৰা যদিও তাৰ লিখিত নিদৰ্শন অত্যাধিক উদ্ধাৰ হোৱা নাই।

চৰিত পুথিত প্ৰাপ্ত (১১) 'অংক' শব্দটি নি সন্দেহ সঙ্কতৰ পৰা চয়ন কৰা। সংস্কৃত অংক বা উৎসৃষ্টিকাকত অংক থাকে এটা— য'ত সাধাৰণ মানুহেই নায়ক হয় প্ৰধান ৰূপ হয় কৰণ, নাবীৰ বিলাপৰ বৰ্ণনা বেছিকৈ থাকে, কোনো প্ৰখ্যাত ইতিবৃত্ত ক নাট্য কাৰ নিজেৰ বুদ্ধিৰ দ্বাৰা কল্পিত ঘটনা সংযোগ কৰি বিস্তৃত কৰি তোলে, সন্ধি বৃদ্ধি আৰু তৰ অংগাবলাকৰ প্ৰয়োগ ভাণ কপকৰ দৰে হয়, জয় পৰাজয়ৰ বৰ্ণনা বাগ্‌যুদ্ধ প্ৰদৰ্শন আৰু প্ৰচুৰভাৱে নিৰ্বেদপূৰ্ণ বিলাপ থাকে সেইবিধ ৰূপককে উৎসৃষ্টিকাক বোলে। (১২) অংকা নাট এক অংক বিশিষ্ট হোৱাত বিনে আন বিষয়ৰ লগত সংস্কৃত অংকৰ কেনো সদৃশ্য নাই।

(৩) Horowitz E, P- The Indian Theatre (1912) pp 115

(৭) দশৰথ গুপ্তা— হিন্দী নাটক উত্তৰ য়ে বিকাশ (ভূমি সন্) পিঠি

৫২-৫৩ (৮) Keith—The Sanskrit Drama (1924) pp 16 (৯)

দশৰথ গুপ্তা— প্ৰাচীন গ্ৰন্থ পিঠি ১৪ (১০) ৰংগ দৰ্শন (কাল্প ১২৮২)

ব ন্যাসন দাস—চৈতন্য ভাগৱত মধ্যম খণ্ড অষ্টাদশ অধ্যায় (১১) পাৰিভাষ

চেন নাম অংক মহা অচ্যুত কবিতা ল কৰ তৈতে আছে। --ৰংগচৰণ

ঠাকুৰ (১২) বিৰনাথ কবিৰাজ- সাহিত্য দৰ্শন ৬। ২৬১

অংকীয়া নাটত বিভিন্ন প্ৰভাৱৰ ধাৰা :

অৱেদৰ যম আৰু যমী (১০।১০), ইল্লাণী আৰু বুয়াকলি (১০।৮৬), পুৰবৰা আৰু উৰ্বশী (১০।৯৫), সবৰা আৰু পানি (১০।১০৮) প্ৰভৃতি কাথাপাৰ্কাখন সমৃদ্ধ সূক্ত, নৃত্য-গীত পূৰ্ণ যত্নত যজ্ঞ, সামগান আৰু পুৰাণ ভাৱভাদিৰ আৱৃতিৰ সহিত লৈ সংক্ৰান্ত নাটক বিকশিত হোৱাৰ দৰে (১৫) পুৰাণ-ভাৱভাদিৰ আৱৃতিৰ লগত সৃষ্টিটোৱে মহাপুৰুষক অংকীয়া নাট বচনাত কিমানখিনি প্ৰেৰণা যোগাইছিল সেইটো গৱেষণাৰ বিষয়। অন্তৰ্দেশ্য বহুবৰ্ণাৰ নগাৰ্ঠ শাসনৰ পুৰণি অসমত থকা 'কথানিত্ত ব্ৰাহ্মণৰ সংবাদ' আমাক দিয়ে। (১৪)

(ক) থলুৱা বংগানুষ্ঠান :-

ড॰ পিচ্চোল ভাৰতীয় নাট্য সাহিত্যৰ ক্ষয় লগত পুতলা নাচৰ প্ৰভাৱৰ কথা লক্ষ্য কৰিছে। অসমৰ পুতলা নাচো প্ৰাক্ শংকৰ যুগৰ সম্পত্তি। শংকৰদেৱৰ লগত ইয়াৰ উল্লেখ আছে। (১৫) অংকীয়া ভাওনাৰ সূত্ৰধাৰৰ চৰিত্ৰত পুতলা নাচৰ সূত্ৰধাৰৰ মৰ্চি নোহোৱা প্ৰভাৱ পৰিছে।

প্ৰাক্-শংকৰ যুগীয় অসমৰ অন্তৰ্গত এটি বংগানুষ্ঠান হ'ল ওজাপালি। ইয়াৰ নৃগীত বিলাসিতা ওজপালে ডাইনা পালি আৰু তিনি চাৰি জন পালিৰ মিলি মজীবা বজাই পদ্মাপুৰাণৰ বেউলা লখীন্দাৰ কাহিনী আৰু ৰামায়ণ মহাভাৰতৰ পদ গায়। ওজাপালিয়ে এটি সুসহজ কাহিনী নৃত্য গীত, মুদ্ৰা আৰু সলাপৰ জৰিয়তে দৰ্শকৰ আগত দাঙি ধৰে। ইয়াত অভাৱ মাত্ৰ চৰিত্ৰৰ। ওজপালিৰ সূত্ৰধাৰৰ সাজ-সজ্জা আৰু কাৰ্যক্ৰমৰ লগত অংকীয়া নাটৰ সূত্ৰধাৰৰ বেৰুৰা আৰু কাৰ্যক্ৰমৰ সাদৃশ্য ভালখিনি। কেবেলাৰ 'কুটু' অনুষ্ঠানে সমগ্ৰ অগ্ৰপতিত কুতিয়ামত পৰিণত হোৱাৰ দৰে আমাৰ অসমৰ ওজাপালি অনুষ্ঠানত শংকৰদেৱৰ সূত্ৰনী-সূত্ৰৰ বাহ্যিকৰী স্পৰ্শত বিকাশ প্ৰাপ্ত হৈ অংকীয়া নাটলৈ ৰূপান্তৰিত হয়। (১৬)

(১৩) Gupta, C B--Indian Theatre pp 12, (১৪) পদ্মাপুৰাণ বিদ্যাৱিনোদ-কাহৰুপ শাসনাৱলী পিঠি ৭৩ (১৫) ভকতৰ পদে দেখাই বহুবা ডোঁক। গোপীক নচাত যেন ছায়া পুতলাক। পৃঃ ১২২০ (১৬) সত্যেন্দ্ৰ নাথ বৰ্মা-- অসমীয়া নাট্য সাহিত্য, (১৯৬২) পিঠি ৬

ঢোল বজাই নানা ক্ৰীড়া-কৌতুকৰে জনগণক আনন্দ দিয়া ঢুলীয়া ভাও অসমৰ আন এটি প্ৰাচীন বংগাৱৰ্ত্তন। ঢুলীয়া ভাওক বহুল ভাবে তিনিটা ভাগত ভগাব পাৰি (ক) নৃত্য সম্বলিত সংগীতাংশ, (খ) নৃত্য সম্বলিত বাত্যাংশ আৰু (গ) অভিনয় অংশ। ঢুলীয়া সকলে ঢোল বজাই পুৰাণ প্ৰসিদ্ধ বিভিন্ন কাহিনী হাৰ্য্য বসন্তক আৰু লঘু কথাকাৰ প্ৰকাশ কৰি গঞ ক আমোদ দিয়ে। এই বংগাৱৰ্ত্তনৰ পৰাও শংকৰদেৱে কিছু পাংগ পাব পাৰে। (খ) সংস্কৃত নাটকৰ প্ৰভাৱ : সংস্কৃত ৰূপকৰ লগত অসমীয়া অংকৰ সাদৃশ্য —

(০০১) অংক সংস্কৃতত দহ প্ৰকাৰৰ ৰূপক আছে (৭) নাটক, প্ৰকৰণ, ভাগ প্ৰহসন, ডিম ব্যাংগ, সমবকাৰ বাঁথী অংক আৰু ইহামুগ। ইয়াৰ অংক, ভাগ, বাঁথী আৰু ব্যাংগৰ অংক এটা। এক অংক বিশিষ্ট অকীয়া নাটৰ অংক শব্দটো সংস্কৃতৰ পৰা অহা সম্ভৱ।

(০০২) নান্দী — নাটক অভিনয়ৰ কুশলার্থ কৰা পূৰ্বৰূপৰ উল্লেখটো অংগৰ প্ৰত্যাহাৰৰ পৰা আসাৰিতলৈ যৱনীকাৰ অন্তৰালত আৰু গীতৰ পৰা প্ৰবোচনাটো এই কইটা অংগ যৱনীকাৰ বাহিৰত সম্পাদন কৰা হয়। দেৱ-দ্বিজ নৃপতিৰ আনন্দনায়িনী স্তুতি বা আশীৰ্বাদেই নান্দী (১৮) শব্দ চম্পু পদ্য চক্ৰবাক কুমুদ আদি মাংগলিক শব্দ প্ৰয়োগ কৰি বাৰ বা আঠাটা পদৰ শ্লোক গোৱাটো নান্দীৰ সাধাৰণ লক্ষণ। (১৯) শংকৰদেৱৰ ৰচিত নাটবোৰ ০ ছুটিকৈ নান্দী শ্লোক থাকে আৰু তাৰ পদৰ সংখ্যা হ'ল আঠ। প্ৰথম শ্লোকটি সাধাৰণ স্তুতি আৰু দ্বিতীয়টি শ্লোকত নাটৰ বিষয় বস্তুৰ আভাষ থাকে।

(০০৩) প্ৰবোচনা—সংস্কৃত নাটত সূত্ৰধাৰ বা স্থাপত্য নট বা নটীৰ লগত আলাপ কৰি নাটাবস্তুৰ আভাষ দিয়ে আৰু নাটধনিৰ প্ৰশংসা কৰি দৰ্শকৰ মন নাটধনিৰ ফালে টান খুৱায়। এয়ে প্ৰবোচনা। (২০) শংকৰদেৱৰ নটতো এনে বাৱস্থা আছে। দৃষ্টান্ত

(৭) সাহিত্য দৰ্পণ, বৰ্ত্ত অধ্যায়।

(১৮) আশীৰ্বচন শ মুক্তা স্তুতিৰ্ম্মাং প্ৰযুক্তোভে।

দেৱবিজ নৃপদীনাং উদ্যায়ন্যীতি সংহিতা।

(১৯) মাংগল্য শংখচক্ৰাজকোক কৈৰৱ ৰঙ্গিনী।

পটমুদ্গা বাহনভিৰকীৰ্ত্তি বা পটৈকত।

(২০) উদ্বোধকৰণ উক্ত প্ৰশংসক প্ৰবোচনা—ৰূপকৰ।

কৰ্মে 'জো' 'জো' সামাজিক : বৃদ্ধ শূণ্ণ আৱহিত্য বৃদ্ধা' শ্লোক আৰু শব্দভাৰ্য্য ভাৰ্য্যৰ দৰ্শকৰ মন আৱহিত্যৰ ফাল চাবলৈ কৰাইছে।

(০০৭) আমুখ বা প্ৰস্তাৱনা—প্ৰস্তাৱনাত সূত্ৰধাৰে নট, নটী বা পাৰিশাৰিকৰ বৈশেষ্যত আলাপ কৰি নাইবা কোৱা ভিত্তি বা কৰ্মিক অনুসৰণ কৰি নাটৰ প্ৰধান চৰিত্ৰ সমূহক বৰ্ণনাকৃত প্ৰৱেশ কৰায়। এনে কোণল পূৰ্ণ কাৰ্য্যৰ নাম প্ৰস্তাৱনা। অংকীয়া নাট্যৰ এনে কোণলৰ প্ৰায়োগ ঘটছে ইয়াত সূত্ৰধাৰে "হে সংগী আকাশ কি বাত বাত" বুলি প্ৰশ্ন কৰি শেষত "দেহ বাত বাত" বুলি জানিব পাৰি আ' পৰম ইয়াৰ কৃষ্ণ মিলন মিলন' আদি কৈ ক্ৰীতকৰ মৰ্মত প্ৰৱেশ কৰায়।

(০০৮) শ্লোক—সংস্কৃত নাটকৰ বৃত্তবদ্ধ শ্লোক সমূহৰ লগত অংকীয়া নাটৰ শ্লোক সমূহ বিজ্ঞাপ পাৰি। মহাপুৰুষে, ভেটৰ নাট্য বাজিৰ কাৰণ ১৭২ টা শ্লোক বচনা কৰিছিল—ব'ত শাৰুল বিক্ৰীভি, অমৃত্ত বসন্তভিলক পুষ্টিভাৰ্য্য, ভূজাগপ্ৰয়াত, উপজাতি আৰু মালিনীচন্দৰ প্ৰয়োগ দেখা পাওঁ।

(০০৯) পঞ্চসন্ধি আৰু পঞ্চাৱস্থা—সংস্কৃত ৰূপকৰ ভিত্তিত নাটক আৰু প্ৰকৰণত পঞ্চসন্ধি আৰু পঞ্চাৱস্থাৰ স্থিতি লক্ষ্যীয়। পঞ্চাৱস্থা হল—আবস্ত যয় প্ৰাপ্তাশা, নিয়তাপ্তি আৰু ফলাগম। অৰ্থাত্মক্ৰম নাটকৰ যিবোৰ অন্তৰ্নিহিত বিভাগ স্থাপিত হয় সেই সংযোগ স্থলটো সন্ধি। ই পাঁচ ভাগে বিভক্ত (২১)—মূখ প্ৰতিমূখ, গৰ্ভ, বিমৰ্ষ আৰু নিৰ্বহণ। মূখ সন্ধিত (২২) ঘটনাৰ বীজে গজালি মেলি প্ৰতিমূখ, সন্ধিত (২৩) বিকাশ প্ৰাপ্ত হয়। গৰ্ভ সন্ধিত (২৪) কাহিনীৰ সংঘাতৰ চূড়ান্ত স্তৰলৈ ধাৰিত হৈ বিমৰ্ষ সন্ধিত (২৫)

(২১) বধা সৰ্ব্বম অৱস্থাতি-ভাতি যোগান্তু পৰতি। পঞ্চবৈবৈত-
বৃত্তসা ভাৰ্য্য: স্তা পঞ্চ সন্ধায়।—সাং দং ৬০৬০

(২২) বহু বৈত সমুৎপত্তি: নানাবৰ্ষন সম্ভৱা। প্ৰাৰম্ভেণ সমাবৃত্তা তদুৎপ-
পৰিকীৰ্ত্তিতম্। সাং দং ৬০৬২

(২৩) কল প্ৰধানোপায়স্য মূখ সন্ধি নিবেশিন। লক্ষ্যলক্ষ্যো ইবোদ-
ভেণো যজ প্ৰতিমূখকৃতম্। সাং দং ৬০৬৩

(২৪) উদ্বেগন্তসা বীজসা প্ৰাৰম্ভেণ প্ৰাৰম্ভেণ চ। পুনৰাৱৰ্ত্তন কৃত স
গৰ্ভ: পৰিকীৰ্ত্তিত:। নাট্যশাস্ত্ৰ

(২৫) 'অপাৰা ভাৰ্য্য: প্ৰাৰম্ভ: নিয়তাপ্তিৰ্ভি বিক্ৰীভা।' সাং দং ৬০৬৬

বহনীকাৰ ফালে গতি কৰি নিৰ্বহণ সন্ধিত (২৬) পৰিসমাপ্তি লাভ কৰে। এক-অংক যুক্ত হোৱা গুণে আটাইকেখন অংকীয়া নাটতে পঞ্চসন্ধি আৰু পঞ্চাৱস্থাৰ বেধা স্পষ্ট নহ'লেও বামবিজয়, পাৰিজাত হৰণ আদিত সিৰোবৰ স্থিতি লক্ষ্য কৰা যায়।

(০০৭) বস—বস সন্ধাৰেবে দৰ্শকক আনন্দ প্ৰদান কৰাটোৱে সংস্কৃত নাটৰ মূল উদ্দেশ্য। মহাপুৰুষ শংকৰদেৱে নাট প্ৰণয়ন কৰিছিল—ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ কাৰণে। গতিকে সৰ্বগ্ৰাসী ভক্তিবসে অন্যান্য বসৰ পৰিপ্ৰকাশত হেঙাৰ বন্ধা প্ৰায়ে লক্ষ্য কৰা যায়। তথাপি কালি-দমনত ভয়ানক আৰু কৰুণ, কেলি-গোপালত শৃংগাৰ, পত্নী প্ৰসাদত অদভূত, কল্পিণীহৰণ আৰু বামবিজয়ত শৃংগাৰ আৰু বীৰ-বসে বিয়নি মেল পতাটো আনন্দৰ কথা।

(০০৮) কথা—সংস্কৃত নাটকৰ এটি লক্ষণীয় কথা হ'ল—গদ্য আৰু পদ্যৰ মণি-কাঞ্চন সংযোগ সাধন। সলাপ সমূহৰ ভাষা ঘাইকৈ গদ্য। গীত নাইবা অনুভূতিপ্ৰৱন কথাতোহ প্ৰায়াগ কৰা হয়—গীত। অংকীয়া নাটৰো চৰিত্ৰৰ সলাপ আৰু সূত্ৰধাৰৰ নিৰ্দেশৰ ভাষা গদ্য।

(০০৯) যুক্তি মংগল ভটিমা—সংস্কৃত নাটৰ শেষত প্ৰধান চৰিত্ৰ সমূহ লগলাগি গোৱা শ্লোকই ভৰতবাক্য। জনগণৰ সুখ আশু আৰু ৰাজ্যৰ সমৃদ্ধি কামনা ইয়াৰ অন্যতম লক্ষ্য। অকথা নাটৰো শেষত সূত্ৰধাৰ আৰু ভাটবীয়া সকল লগলাগি দৰ্শকৰ মন ভক্তি মাৰ্গাতিমুখী কৰিবলৈ যুক্তি মংগল ভটিমা গায়।

(০১০) সূত্ৰধাৰ—অংকীয়া নাটৰ সূত্ৰধাৰৰ কাৰ্যক্ৰমৰ লগত সংস্কৃত নাটকৰ কাৰ্যক্ৰমৰ বিশেষ সম্পৰ্ক নাথাকিলও এই চৰিত্ৰটি যে সংস্কৃত ৰূপকৰ পৰা আমদানি তাত অৰুণো সন্দেহ নাই।

(০১১) ভাষা—সংস্কৃত নাটত সংস্কৃত আৰু প্ৰাকৃত এই দুটি ভাষাৰ প্ৰয়োগ ঘটোৱাৰ দৰে অংকীয়া নাটতো সংস্কৃত আৰু ভজাৱলী—এই দুটি ভাষাৰ প্ৰয়োগ কৰাটো লক্ষণীয় কথা।

শংকৰদেৱৰ নাটৰ বিশেষ কলা কৌশল:

শংকৰদেৱ ৰচিত অংকীয়া নাট মালাৰ কেইটামান বিশেষ বৈশিষ্ট্য আছে। সেয়া হ'ল—সংস্কৃত শ্লোক, গীত আৰু ভটিমাৰ

(২৬) বীজলভো যুখায়াৰ্হাঃ বিপূৰ্ণাঃ কথাযথঃ। একাৰ্হঃ উপনীৰতে
যজ্ঞ নিৰ্বহণং হি ভৱঃ। সাং. ব. ২।৬৭

উপৰি এভাৱলীৰ প্ৰয়োগ, লয়বৃত্ত গঠন ব্যৱহাৰ আৰু সূত্ৰধাৰক কাৰ্য-ক্ৰমত গুৰুত্ব আৰোপ।

(ক) শ্লোক—সংস্কৃত শ্লোকৰ প্ৰয়োগ শংকৰী নাটৰ অন্ততম বৈশিষ্ট্য। এই শ্লোক সমূহক তিনিটা ভাগত ভগাব পাৰি—প্ৰথম নান্দীশ্লোক দ্বিতীয় ঘটনা পৰম্পৰা বুজোৱা শ্লোক আৰু তৃতীয় বিষয় প্ৰৱেশৰ শ্লোক। এই শ্লোক সমূহ সাধাৰণতে সূত্ৰধাৰকই পাঠ কৰে যদিও কোনো কোনো ঠাইত নাটকৰ ভাৱবীয়াৰ মুখতো শ্লোক নিদিয়া নহয়। 'বাম বিজ্ঞাত বিশ্বামিত্ৰৰ মুখত দিয়া শ্লোকৰ কথা এইখিনিতে গ্ৰহণীয়। শ্লোকৰ অৰ্থ পাচৰ সীত, ভটিয়া নাইবা সূত্ৰধাৰক ব্যাখ্যাত প্ৰকাশিত হয় গুণে সংস্কৃত নজনা শ্লোকেও নাটৰ বিষয়বস্তু অনুধাবন কৰাত অনুবিধা নাপায়।

(খ) গীত—অ কীয়া নাট আকৃতিত নাট হ'লেও প্ৰকৃতিত গীতিকাৱ্য (২৭) অকল নটৰ আৱৃত্তি আৰু পৰিসমাপ্তিতে নহয়—গোট্টেই নাটকীয় বিষয়বস্তুকই গীতৰ মাধ্যমেৰে পৰিণতিৰ ফলে আগবঢ়াই নিয়া হয়। সূত্ৰধাৰক বচন, পাত্ৰ-পাত্ৰীৰ সংলাপ, কিংবা সংস্কৃত শ্লোকৰ সমাবেশৰে অ কীয়া নাটৰ বৈচিত্ৰ্যৰ সৃষ্টি কৰা হ'লেও সেই আটাইখিনি বাদ দি অকল গীতাংশ পাঠ কৰি গ'লেও নটৰ কাহিনী পূৰ্ণৰূপে বুজা যায়। নাটকীয় ঘটনাৰ প্ৰতিটো অৱকৈ মহাপুৰুষ শংকৰদেৱে একো একোটা শ্লোকেৰে প্ৰকাশ কৰিলেও পাচত সূত্ৰধাৰক বচন আৰু গীতবহাৰ। তাক বিগ্ৰহণ কৰিছ দৃষ্টান্ত স্বৰূপে, কল্পনীয়ৰূপ আৰু বাস্তবিকৰ নাটক কল্পনীয় আৰু সোঁতাৰ কাহিনিক বৰ্ণনাৰ শৃংগাৰ বসব প্ৰকাশ কৰি গ'ল নাট্যকাৰে সংস্কৃত শ্লোক আৰু সূত্ৰধাৰক বচনতে সন্তুষ্ট নহৈ একো একোটা দীঘলীয়া ভটিয়াৰ সাহায্যজন মন কৰিবলগীয়া।

শংকৰদেৱৰ নাটত দুবিধ গীতৰ প্ৰয়োগ হৈছে—এবিধ বাগ-বাণিনী বৃত্ত ভাৱতীৰ সংগীত শাস্ত্ৰবহাৰ অনুমে দ্বিতীয় গীত আৰু আনবিধ বৰ্ণনাত্মক পয়ৰ সংলাপৰ কৰণই যেন দ্বিতীয় বিধৰ সৃষ্টি। এই গীত সমূহ সাহিত্যিক মূল্যও উগাই কৰিব নোৱাৰি। তেওঁ সত্যজ্ঞানৰ ধৰ্ম দেৱ ভাষাত, 'ভাৱানুগামী হৃদয়, অনুগ্ৰহণ, যমক আৰু বিভিন্ন অৰ্থ অলংকাৰ প্ৰয়োগৰ দ্বাৰা বৰ্ণনীয় বিষয়ক

বৰগীয়া আৰু প্ৰতিমধুৰ কবি পৰিস্থিতি বা ভাবানুভূতিৰ পৰ্যাপ্ত চিত্ৰ একোটাৰ উজ্জল চিত্ৰ প্ৰত্যেকটি গীতত অংকন কৰাৰ প্ৰয়াস দেখা যায়।’ (২৮)

(গ) ভটিমা—সংস্কৃত ভট্ট শাস্ত্ৰৰ পৰা নিম্পন্ন ভট্ট বা ভাটৰ অৰ্থ স্তুতি-পাঠক। ভট্টৰ কাৰ্যই ভটিমা। প্ৰাচীন ভাৰতত চাৰণ, ভাৰত বা কীৰ্তনাকাৰ (২৯) নামৰ গায়ক শ্ৰেণী বিশেষৰ নাম পোৱা যায়। তেওঁলোকে বিভিন্ন নৃত্য-ভংগীৰ পুৰাণ-ভাৰতৰ গীত গাই ফুৰিছিল। এওঁলোকৰ অনুকৰণতে শংকৰদেৱে ভটিমাৰ সৃষ্টি কৰিব পাৰে। শংকৰী নাটত তিনি শ্ৰেণীৰ ভটিমা থাকে। প্ৰথমত নাটৰ নায়ক শ্ৰীকৃষ্ণ বা শ্ৰীৰামৰ স্তুতিবাচক আৰু নান্দীৰ দাৰ মংগলাচৰণ মূলক ভটিমা, দ্বিতীয় নাটৰ শেষত সংস্কৃত ৰূপকৰ ভৰত-বাক্যৰ অনুৰূপ মুক্তি মংগল বা মংগল ভটিমা, আৰু তৃতীয়ত, কোনো নাটত নাটকীয় চৰিত্ৰৰূপ থকা ভাট অৰু ‘ৰাম বিজয়’ৰ চৰিত্ৰ বিদ্যামিত্ৰ আৰু ৰুক্মিণীৰ মূৰৰ ভটিমা।’ (৩০)

(ঘ) নাটকীয় গদ্য—কথা বা গদ্যৰ প্ৰয়োগ অংকীয়া নাটৰ আন এটি বৈশিষ্ট্য। নাটকীয় গদ্য দ্বিধাৰা বিশিষ্ট- সূত্ৰধাৰা দিয়া মঞ্চ নিৰ্দেশ আৰু ঘটনাৰ ব্যাখ্যা তথা ভাৱবীয়াৰ উক্তি প্ৰত্যাকি সমূহ। নাটকীয় গদ্যৰ ভাষা ব্ৰজাৱলী। গহুতল আৰু আমবাৰী শিলালিপিক বাদ দিলে শংকৰদেৱৰ অংকীয়া নাটৰ গদ্যক প্ৰথম অসমীয়া সাহিত্যিক গদ্য শৈলী ৰূপ নিৰ্দেশ কৰিব পাৰি।

(ঙ) ব্ৰজাৱলীৰ প্ৰয়োগ--অংকীয়া নাটৰ আন এটি বৈশিষ্ট্য সংৰক্ষিত হৈছে--তাৰ ভাষা প্ৰয়োগৰ ক্ষেত্ৰত। নাটৰ ভাষা ব্ৰজাৱলী (৩১) এই ভাষাৰ প্ৰয়োগ সম্পৰ্কে কালিৰাম মেধীয়া কয়—‘কৃষ্ণ ভক্তি প্ৰকাশৰ সাধাৰণ ভাষাৰূপ শংকৰদেৱে বৰগীতত ব্ৰজাৱলীৰ ব্যৱহাৰ কৰিছিল আৰু নাটত ব্ৰজাৱলীক প্ৰয়োগ কৰিছিল—ব্ৰজ-ধামৰ ভাষা বুলি অনুমান কৰি।’ (৩২) সুসাহিত্যিক অধিকা নথ

(২৮) সত্যেন্দ্ৰনাথ বৰুৱা—অসমীয়া নাট্য সাহিত্য, পৃষ্ঠা ১২

(২৯) Arya Rangacharya (1971)—The Indian Theatre, PP 56, 67

(৩০) মহেশ্বৰ নেওগ—অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা, পৃষ্ঠা ১১৪

(৩১) ‘শংকৰদেৱৰ ভাষা’ শীৰ্ষক প্ৰবন্ধ পঢ়ক। বৰ্তমান লেখকৰ প্ৰকাশ-পাৰী ‘ব্ৰজাৱলী ভাষা আৰু সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা’ত এই সম্পৰ্কে লিখিব পাৰি।

ববাদেরে ভাবে যে মন্যমূৰ্ত্তিৰ ভাবভূমিৰ বিভিন্ন প্ৰান্তত ব্ৰজাঙ্গনীত পদাঙ্গনী বচিত হ'বলৈ ধৰাত যাতে অসমৰ বাহিৰতো তেওঁৰ ভাবধাৰা প্ৰচাৰ কৰিব পাৰে, তাৰ কাৰণেই অংকবদেৱে ব্ৰজাঙ্গনীৰ ব্যৱস্থা কৰিছিল। (৫৫) আনহাতে ড॰ ডিবি চন্দ্ৰ ভট্টাচাৰ্যই অনুমান কৰে যে, 'ব্ৰজাঙ্গনীৰ অঙ্গাঙ্গনী প্ৰায় বৰাভ উদ্ভাবনকৃত। সেইবাবে ইয়াত বাস্তৱিকাত এটি সাংগীতিক মাধুৰ্য্যৰূপে নিহিত হৈ আছে। অংকোত্তা নাটবোৰ সংগীত প্ৰধান হোৱাৰ বাবেই অংকবদেৱে এই বীথিৰ প্ৰয়োগ কৰিব পাৰে।' (৫৪)

(৫) নৃত্তধাৰৰ প্ৰাধিক্ত :— অংকবদেৱ নাট্যকলাত নৃত্তধাৰৰ প্ৰদৰ্শনকৰা গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকাৰ কথা কয় সেইবিষয়ে আটাইতকৈ আলালকই বীৰ কৰিছে। সৰ্বজনীন নৃত্তধাৰে নান্দীপাঠ কৰি প্ৰজ্ঞাৱনাৰে নাটৰ শুভাৰম্ভৰ নুচনা কৰি নৃত্তধাৰ বন্ধৰ পৰা ওলাই যায়—তেওঁৰ আঁক পুনৰ্গমনময়। আনহাতে অংকোত্তা নাটত "ইতি নৃত্ত নিষ্কান্ত" কথাৰৰ থাকিলেও সি নাটকীয় ভৌগলিক পৰিৱৰ্ত্তনহে নুচনা কৰ—ব্যক্তিৰ পৰিৱৰ্ত্তন নহয়। অংকোত্তা নাটৰ নৃত্তধাৰজন একেধৰে গায়ক, নৰ্ত্তক, পৰিৱিষ্টিতৰ ব্যাখ্যাকাৰী আৰু অভিনয় পৰিচালক। (৫৫) ড॰ বাপীকান্ত কাকতিয়ে ক'ব পাৰে, 'গোটেই ভাণ্ডনাখন বেবিৰা বেবত অঁকি যোৱা হ'ব বানচিত্ৰ। নৃত্তধাৰে সেই চিত্ৰবোৰ আঙুলিৰে বুজাই দিয়াৰ দৰে নাটৰ ঘটনা পৰস্পৰ আৰু সেইবোৰৰ তাৎপৰ্য বাইতক বুজাই দিয়ে। (৫৬) পুৰণি ভাৱটৰ, বাটকৈ গুৰুখাটৰ নৃত্য-নীতি বিশাৰদ ভৰত, চাৰণ আদি চৰিত্ৰ নাইবা বীৰী নাটকৰ, ভাগৱত যেন নাটকৰ আৰু বন্ধপানৰ "ভাগৱত", কোলনাট্যৰ "কথা কাবক", কৰ্ণাটকৰ বয়লাটৰ "সাবধি", ভাৰতীয় "নাৰক"; উত্তৰ প্ৰদেশৰ ভগৎ আৰু বাংগালিভাৰ "বালিকা" চৰিত্ৰৰ লগত অংকবদেৱ নাটৰ "নৃত্তধাৰ" চৰিত্ৰৰ কাৰ্য্য মিল দেখা যায়। নৃত্ত

(৫১) Aspects of Early Assamese literature, (1953) PP 198.

(৫২) অম্বিকা নাম বৰা (মন্সা) কল্পিতো হৰণ নাট (১৯-৫০) ভূমিকা ভূমিকা

(৫৩) ইতি চন্দ্ৰ ভট্টাচাৰ্য—অসমীয়া নাট্য সাহিত্যৰ জিলিঙাৰি, পৃষ্ঠা ২২

(৫৪) B. K. Baruah—Ankiya Nat, Intro. PP XIV, অংকবদেৱ নাট্য পৰীক্ষা—অসমীয়া নাট্য সাহিত্য, পৃষ্ঠা-৩

(৫৫) বাপী কান্ত কাকতি—পুৰণি অসমীয়া সাহিত্য, পৃষ্ঠা ১১৫

জ্ঞাপনৰ “নেট” নাটৰ কোবাচৰ “হিট্ৰে” চৰিত্ৰৰ লগতো সূত্ৰধাৰৰ
সাদৃশ্য মনকৰিবলগীয়া। ড॰ কাকতিয়ে পুৰণি গ্ৰীক নাটৰ
“কোবাচ”ৰ কাব্যক্ৰমৰ লগত সূত্ৰধাৰৰ কাৰ্যক্ৰমৰ আংশিক মিল
লক্ষ্য কৰিছে। এনেদৰে বিভিন্ন নাটকীয় কলা-গুণ সম্পন্ন সৃষ্টিৰে
মগাপুৰুষ শংকৰদেৱে অসমীয়া মঞ্চ জগতত নৱজাগৰণৰ সৃষ্টি
কৰাৰ লগতে সাহিত্যৰ, ভাষা-লৈকেও চিৰন্তন সম্ভাৰ আগবঢ়াবলৈ
সমৰ্থ হৈছে।

ক পত্নী প্ৰসাদ

একাধিক আলোচকেই ‘পত্নী প্ৰসাদ’ক শংকৰদেৱৰ প্ৰথম
নাট্যকৰ্মৰূপে স্বীকাৰ কৰিছে—কাৰণ বাকী নাট কেইখনবন্দৰে
ইয়াত তুটি নান্দীপ্লাক আৰু মুক্তিমাংগল ভটিমা পাবলৈ নাই।
ইয়াৰ পৰ্য্যবস্তু ব্ৰজাচলীৰ পৰিৱৰ্ত্ত পুৰণি অসমীয়াৰ প্ৰয়োগো—
আন এটি ঘন কবিত্ব লগায়া কথা। ড॰ মহেশ্বৰ নেওগে এই
নাট খনিৰ সন্দৰ্ভত দিয়া মন্তব্যটি প্ৰনিধানযোগ্য। “ভোক্ত
আত্মৰ গৰখীয়া কৃষ্ণক যন্ত্ৰৰ জ্বা দিবলৈ অশীকাৰ কৰা মিঞা, ভাৰতী,
কন্দলি আদি বিপ্ৰৰ পত্নীসকলে গৈ প্ৰসাদদিয়া কথাটো ধূহাহাটাৰ
ভক্তিবিৰোধী ব্ৰাহ্মণ পণ্ডিত জীৱৰ ভট্টাচাৰ্য, কবিৰাজ মিঞা,
বামনাচাৰ্য, বট্ঠাকৰ কন্দলি আদিৰ প্ৰতি কটাক্ষপাত কৰা যেন
লাগে। সম্ভৱঃ ব্ৰাহ্মণ সকলৰ লগত বাদ প্ৰতিবাদৰ উচ্চতাব
মাজতে গুৰুজনে এই প্ৰথম প্ৰত্যৰ পৰ অকথনি বয়না কৰে।’
(১) মাধৱদেৱৰ মাতৃ আৰু উপলক্ষে ২৪শেটাৰ সমীপৱৰ্তী বাবাদি
না’ম ঠাইত এই নাটখনি ভাৱনা হোৱাৰ সংবাদ চৰিত পুথিত
কথিত হৈছে। (২) অৱশ্যে সেই আৰু যে “গোহৰাজ” নহয়—
এই বিষয়ে আমি নিশ্চল হৈছোঁ। মোটামুটিভাবে ১৫৪০-৫০ খৃষ্টাব্দ
ভিতৰত ইয়াৰ বচনাকৰ্ম সমাপ্ত কৰাৰ সানেকৈ ড॰ সত্যেন্দ্ৰনাথ
শৰ্মাই আগবঢ়োৱা বুদ্ধি গ্ৰহণযোগ্য। (৩)

নাটখনিৰ বিষয়বস্তু দশমস্কন্ধ ভাগৱতৰ ত্ৰিবিংশতিতম অধ্যায়ে
পৰা চয়ন কৰা। সূত্ৰধাৰ গোপবালক সকলে এৰিবাৰিখ জীৱকৰ

(১) মহেশ্বৰ নেওগ—জীৱকৰবৰে, পৃষ্ঠা ১০২ (২) বাৰচকৰ—পৰ
২৬৮১—২৭ (৩) সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মা—শংকৰীয়া নাট সাহিত্য, পৃষ্ঠা ৩০

উপদেশমতে বজ্জবত বৰ্জকাতী ব্ৰাহ্মণসকলৰ ওচৰলৈ গৈ আশাৰ
 ত্ৰিকা কৰি বিকল হোৱাবথ হ'ব লগাত পৰে । ত্ৰিকাকৈ তেওঁক
 বিপ্ৰপত্নী সকলৰ ওচৰত 'প্ৰসাৰ' বিচাৰি অহাৰ তেওঁলোকে
 নতজানুই 'বডবস অন্ন কুকৰ আৰু নিবেদন কৰক' অৱশ্যে
 ব্ৰাহ্মণসকলও কুকৰ মহিমা ঘানিব পাৰি তেওঁক কুকৰ হ'বলৈ
 বাধ্য হ'ল ।

ভক্তিবিৰোধী ব্ৰাহ্মণসকলৰ লগত ভক্তি পৰাবো বিপ্ৰ-পত্নী
 আৰু গোপ বালকসকলৰ বিৰোধে আটাই কাহিনী ভাগ
 আগবঢ়াই নিয়া গৈছে । নাট্যকাৰে হুই এঠাইত কানৰ পৰা আতৰি
 অগাও দেখা যায় । দৃষ্টান্তস্বৰূপ পাণ্ডিত্যভিমামী ব্ৰাহ্মণসকলৰ
 ভাৰতী, মিত্ৰ, কন্দলি, আচাৰ প্ৰভৃতি উপাধিৰেই হৈছে সমৰ্থন
 নকৰে আৰু মূলৰ 'অগিবস বজ্জব নাহটোও নাট্যকাৰৰ হাতত
 বিলুপ্তি ঘটিছে । পৰিসৰৰ বহুতাই কাহিনী আৰু চৰিত্ৰৰ বিকাশত
 হেঁচাৰ বন্ধা দেখা যায় । নাটখনত শ্লোক মাত্ৰ দুটি-ভাবে
 প্ৰথমটো নাট্যকাৰৰ বাবা শাদুৰিঞীভিত্তি হুলত বচনা কৰা আৰু
 বসন্ত তিলক হুলত দ্বিতীয়টি শ্লোক ভাগৱত পুৰাণৰ পৰা উঠন
 কৰা । (১০।২০।২২) নাট্য শাস্ত্ৰৰ পৰ্বনাট্যভৰু আৰু পৰ্ব
 লক্ষ্যৰ অন্তৰ্ভুক্তি ইয়াত বিচাৰি পোৱা টান । হ'লেও জ্ঞান আৰু
 কৰ্মৰূপে ভক্তিৰ জ্ঞেয়তা প্ৰতিপাদনৰ ক্ষেত্ৰত নাট্যকাৰ নিঃসন্দেহে
 সফলকাম হোৱা বুলিব পাৰি । "অশোক বন মহ বহল সুবাৰি"
 ভটিমাটি সাহিত্যিক সৌন্দৰ্যৰ ফালৰপৰা যথবোণা ।

খ কালিদাস (কালিদাস)

'কালিদাস নাট'ৰ বচনা সম্পৰ্কে কথাওকচৰিত্ত আছে—
 'বাই আতা বৰষ কালিদাস চৰ্চা সম্ভাৰ পাই ওকজনত প্ৰাৰ্থনাকৈ
 জীৱক কপালে নাট কৰালে । তাতে কৰ্ত্তে পূৰ্বৰ আশি চিয়
 মাৰি শিকিবলৈ অহাত ওকজনে দিন পাই সটকলৈ বীত কৰি
 পালে ।' (৭) কথা—ওক চৰিত্তৰ এইবাব কৰাই এইটো নাট
 কৰে যে ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ বৰষ কালিদাস বসন্ত আৰু বচনা কৰাৰ পাচত

(৭) কথা—ওক চৰিত্ত, পৃষ্ঠা ১২৫

ৰামাৰায়ৰ অনুবোধত তাৰ নাট্যৰূপ দি তাৰ পাচত কেলিগোপাল নাট প্ৰণয়ন কৰে। কালিৰাম যেদি ডাঙৰীয়াই কালিয়দমনক নাট্যকাৰৰ প্ৰথম নাট্য সম্ভাৰ ৰূপে চিনাক্ত কৰি ১৫১৮ খৃষ্টাব্দৰ আশ্বিনাশে বৰদোৱাত বচা বুলি আভিযন্ত দিলেও (৫) পৰৱৰ্তী পণ্ডিত সকলবন্ধাৰা সি গ্ৰহণ যোগ্য নহ'ল। বৰক বেজবৰুৱাই 'শংকৰদত্ত মাধৱদেৱ' গ্ৰন্থত নিৰ্দেশ কৰা পাটবাউনীকহে একাধিক পাণ্ডতে ইয়াৰ জন্মভূমি বুলি ভাবে। (৬)

কালিয়দমনৰ কাহিনী ভাগৱত পুৰাণ (১০।১৫-১৯ অধ্যায়), হৰিকণ্ঠ, বিষ্ণুপুৰাণ আৰু ব্ৰহ্মবৈৱৰ্ত পুৰাণত কথিত হ'লেও আমাৰ নাট্যকাৰে ভাগৱত পুৰাণক ভিত্তি কৰিহে নাট খনি প্ৰণয়ন কৰিছে। নিদাঘৰ দহনত তৎস্বৰাই এদিনাখন শিশুকক গোপ বালক আৰু গাভী সমন্বিত কালিৰ হৃদয় পাৰত উপস্থিত হল। গৰু আৰু গৰখীয়াহঁত পিয়াহত ব'ব নোৱাৰি সেই হৃদয় বিৰাক্তজল পান কৰাৰ লগে লগে চেতনা হেৰাই পেলালে। শ্ৰীকৃষ্ণই তেতিয়া অমৃত দৃষ্টি নিক্ষেপনেৰে তেওঁলোকক পুনৰ্জীৱন দান কৰি পাবৰ কদম্বডালৰ ওপৰলৈ উঠিগৈ তাৰপৰা হৃদয় পানীত জপিয়াই পৰিল। বিহবৰ কালিনাগে শিশুককক তৎক্ষণাত নেভেৰে মেৰাই ধৰি দংশন কৰিলে। শ্ৰীকৃষ্ণ কিছুপৰ ভলকা মাৰি ব'ল। তেওঁৰ বিম্ব-গলৰ বতৰা পাই গোপ-গোপী আৰু নন্দ যাদৱাই তুলিলে ক্ৰন্দনৰ বোল। কিছুপৰ পাচত শ্ৰীকৃষ্ণই নাগ পাশৰপৰা মুক্তহৈ কালিনাগৰ শিৰত উঠি আৰম্ভ কৰিলে নৃত্য-কৌতুক। 'গোপালক তাৰ সহিতে নানাৰি কালি আশ্ৰয়ত ভেল।' নাগপত্নী সবে তেতিয়া আৰম্ভ কৰিলে বিবামবিহীন ভাতি। তেওঁলোকৰ প্ৰাৰ্থনাত সন্তুষ্ট হৈ কালিনাগক বমণক ছোপলৈ স্থানান্তৰ কৰি গোপ-গোপী সকলৰ সৈতে কুন্দাবনতে বাতিটো কটাওঁ বুলি থাকিল। সেইবাতিয়ে তেওঁলোকক বনজুয়ে বেচি ধৰাত শ্ৰীকৃষ্ণই বনাগ্নি পান কৰি লগৰীয়াহঁতক বকা কৰিলে।

কালিয়দমন নাটৰ মূল কথা হল—কালি নাগক দমন কৰা। গতিকে নাগক বমণক ছোপলৈ স্থানান্তৰ কৰাৰ লগে লগে নাটৰ বৰ্ত্তনিকা পোলাৱা হ'লে নাট্যৰূপ বুদ্ধি পালেহেতেন।

তাকে নকবি পৰৱৰ্তী ঘটনা 'বনান্নি পান'ৰ দৃষ্ট সৰুহ সংযোজন কৰাত নাটকীয় কাৰ্য ত্ৰিভিত্ত হ'বলৈ বাধ্য হৈছে। অবশ্যো নাট্যগুণ অকল্পিত বৰাতকৈ অধিকৰ মহিমা প্ৰচাৰকে অনুসাৰাৰ্থৰ মন ভগৱন্তৰূপী কৰাটোৱে নাট্যকাৰৰ মূল উদ্দেশ্য। সেইকাৰণৰ বা নাট্যকাৰ বিকল্প হোৱা নাই। কিন্তুনো আলোচিত নাটখনত অধিকৰ ত্ৰিভিত্ত আলোকিক মহিমা প্ৰদৰ্শিত হৈছে—(ক) পৰ-পৰৱৰ্তীৰ পুনৰ্জীৱন দান (১) কালি দমন আৰু (৬) বনান্নি পান। কালিদমন নাটত সংলাপৰ ব্যৱস্থা সৰহে চকুত পৰে। শূদ্ৰৰাৰ বাৰা আৰু গীতসমূহৰ দ্বাৰা নাটৰ কাহিনী ভাগ আগবঢ়াই নিয়া হৈছে। ইয়াত বি এছবি চাৰিটা সৰ্ব্বত্ৰ শ্লোক আছে তাৰে প্ৰথম দুটি মাথোন শাল্লবিজীভিত্ত মূলৰ বাৰী আটাইকেইটাৰ চন্দসজ্জা অৱশ্যে। কালিদমনৰ মূলমন্ত্ৰ ত্ৰিভিত্ত; আনুসাংগিকভাবে কৰুণ আৰু ভয়ানক ব্দৰ প্ৰকাশ ঘটিছে মাথোন। (৭) অধিকৰ অচেতন অৱস্থাত নন্দ-বন্দোদা আৰু গোপ-গোপী সকলৰ ক্ৰন্দনৰ বৰ্ণনাত কৰুণ আৰু কালিনাগৰ বিবোধেশত অধিকৰ নৰ্তন নাইবা বনান্নি পানৰ বৰ্ণনাত ভয়ানক ব'স ভূমিকি মৰাৰ ব্যুৎপত্তি পাইছে।

কালিদমনৰ গোটেই কাহিনীটোৱে ৰূপকাৱ্যক। অনাৰ' কালিনাগৰ আৰ' অধিকৰই দমন কৰাটোৱে আৰ'ৰ ভাৱত অনাৰ'ৰ পৰাভৱৰ সৃষ্টি জাগ্ৰত কৰ। (৮) জানহাতে হেমবৰুৱাই ক'ব দৰে—*Not withstanding this, it is a fact that the serpent Kaliya is a symbol of certain baser things of life, viz, pride and futile bravado, intolerance and impiety, things that go counter to the basic tenets of Vaishnava attitude Krishna's victory is also symbolic, it is the victory of viety over impiety, tolerance over intolerance, compassion over cruelty* (৯)

(৭) হৰিণ ভক্ত ভট্টাচাৰ্য—অসমীয়া নাট্য সাহিত্যৰ ত্ৰিভিত্তি, পৃষ্টি ৪৮

(৮) অধিবেশৰ কাৰণে বাৰম্বাৰে নাম সন্মানিত 'কালিদমন নাট'ৰ (১৯৫৫) পাতনি পৃষ্ঠা (৯) Hem Baruah—Assamese Literature (1965), PP 98

গ' কেলিগোপাল (বাসকীডা)

দশমকল্প ভাগবতৰ উনত্রিংশ অধ্যায়ৰ পৰা ত্ৰয়ত্রিংশ অধ্যায়লৈকে এই পাঁচোটা অধ্যায় 'বাসপঞ্চাধ্যায়' ৰূপে জনা যায় বাস পঞ্চাধ্যায় আৰম্ভ হৈছে নিম্নোক্ত শ্লোকটোৰে :

ভগৱানপি তা বাহীঃ শাৰদোৎকল মল্লিকা ।

বীৰবন্তঃ মনশ্চক্রে 'যাগমায়া মুশাস্তিত ॥ (১০।২৯)

ভগৱানে মল্লিকাৰি বিবিধ শাৰদীয় কুশুম্ব বিকশিত বজ্জনী দেখি নিজ মহাশক্তি প্ৰকাশ কৰিলে আৰু গোপ বমণী সকলৰে সৈতে বনশ কৰিবলৈ ইচ্ছুক হ'ল । 'প্ৰকৃতিৰ পৰভা সৌন্দৰ্যৰ মাজত ঐক্যকই মোহন বান্ধীকৰি তোলাৰ লগে লগে স্মৃত স্বামী সকলক এৰিথৈ ত্ৰাণগণা সকলৰ বন্দাবনলৈ গমন আৰু ঐক্যকৰ সৈতে বিভিন্ন কেলি কৰণ, এজনী গোপীৰ লৈ ঐক্যকৰ হঠাতে অন্তৰ্ধান, গোপীসকলৰ কৃষ্ণ অৰ্ঘ্যবণ, বিবহ বিলাপ আৰু কালিকীৰ-জীৱত ঐক্যকৰে সৈতে পুনর্মিলন হৈ মহাবাসকলি সম্পাদনৰ লগে লগে বাসপঞ্চাধ্যায়ৰ সামৰণি পৰিছে । বাসৰ বৰ্ণনা বিষ্ণু পুৰাণ আৰু হৰিবংশতো পোৱা যায় । হৰিবংশত বাসৰ পৰিৱৰ্ত্ত আছে 'হৰীশক্ৰীডনম্' । হৰীশ আৰু বাস সমাৰ্থক শ্ৰী পুৰুষৰ যুগল্যতাৰ নৃত্য বিশেষেই বাস "অন্যান্য ব্যক্তিবৃত্ত ইত্যন্যঃ শ্ৰী পুংসাং গায়তাং যুগলীৰূপেন ভ্ৰমতাং বৃহ্যবিনোদনং সৌ মায়ঃ । ভগৱান ঐক্যকই বাদয় সকলৰ মাজত হৰীশ নৃত্য প্ৰচলনৰ কথা হৰিবংশত কথিত হৈছে । এই বাসনৃত্য পৃথিৱীৰ সবল্যৰ কথা বাদেই বেয়াত সকলো কবিলৈ অসমৰ্থ । এক কৃষ্ণত বিনে বিষ্ণুৰ কোনো অস্তিত্বতেই বাসলীলা উদ্ভাপিত হোৱাৰ সাক্ষ্য পাবলৈ নাই । সেইকালৰ পৰা বাসলীলাক এক-মাত্ৰ শৃংগাৰ বসন্তক কেন্দ্ৰৰ কেলি আখ্যা দিয়া টান । নিৰুদ্ভিপদ বৃত্তিৰ পথত বাসকীডা কপকৰ শ্ৰীকৃষ্ণ পাইছে । কৃষ্ণেৰে ভগৱান ঐক্যকৰ বাৰে বাৰে 'পূৰ্ণকাষ', 'আত্মকাষ' আদিত বিশেষণেৰে বিবৃতিত কৰি ইয়াক ভোক্তা কথিলৈ বিলাহিৰে যে পূৰ্ণকাষজনৰ লৌকিক কামৰ অয়োজন নাই—আত্ম-

বাম জনব বাসকেলি বাস্তব ধূলি ধূষিত নহয়। সর্বত্বক অগ্নিব
দবে' তেঁওঁৰ 'প্ৰেমকেলি' দৌৰণজিত 'তেঁজীয়াস' বা 'দৌৰাৰ' বাহু
সৰ্বভূজো বীৰ্য্য।' জীৱৰ স্বাধীয়ে অগ্নায়ব 'আবহুনিতে' সিকাত
লিখিছে—'উদাহাস' কীডা বিডকং কামকৰাখাপকাৰেতি। জব
কিক 'সুগৰিক'কৌপী দামন বিশেষতা নিবুতি পৰেং পকাখ্যাত্তি
ব্যক্তিবিদ্যায়।' ইয়াৰ সকল অমুসৰণ অংকব'দক লেখাতো পৰ্য্য
ইটা বাস 'কীডা কেলি নামে কাম জৰ।' (১০) 'জি' কামকৰ
কেলি পোপাল নাম নাটক।' (১১) আচল'ত পোপীসকল জীৱন্ত
আক জীতক পবমান্বাব প্ৰতীক। আশা-পকাখ্যাব কৰ্মিৰাব আক
ৰণ আক মিলনক তিৰ ভবেই প্ৰতীকাত্মক বগত 'বাসকীডা'ত
প্ৰকাশ পাঠিছে।

ভাগৱত পুৰাণাত বাসকীডাক এই কাহিনীটো মহাপুৰুষ
শকব'দৰে ভাললয়াজয়ী নাট্য কল মিহ যোগ্য। নাট্যকল
মিহে 'নাট্যকাৰে চুই এঠাইত মূলক অলপ ইকাল-সিকাল মজল
নহয়। 'দুৰ্ভাগ কৰণ মূল্য বাস পকাখ্যাত্ত অংকত কথ কামি-
নীটা নাই আত ০৭ তম অধ্যায়ত।' বাসকীডাক 'বিভূমি
পাতত কামুণী পুণিমা পোপীসকলে সৈতে বগোবাস আক
জীতকই বয়নাৰ পাবত কেলি কবি থাকোঁতে ইটোকে অংকত
নামে কুয়েবৰ অমুচব এটা উপস্থিত হৈ কেইজনমান পোপীক
বলে ব'হণ কৰিবলৈ খোজাতে পোপীসকলক ব'লাবামৰ ব্যক্ত
গত ই জীতকই অংকত খেদি গৈ তাক নিছন কৰি তাৰ মূৰত
থকা মণিতো আমি বলতক উপহাৰ দিয়ে। এই কাহিনীটো
'কেলিপোপাল' নাটত অমুত্ব কৰাত এহাতে নট্টি হৈছে নাটকীৰ
বহিসংখ্যাত আক জানগাত ভগদান জীতকৰ বীৰব ব্যক্ত কাহিনী
এটিৰ কথায়'নৰ জমণৰ মন ভগত'ম্বী কবি ভোমাব লু বাপ
লৈহ

'কেলিপোপাল' নাটত নাটকীৰ পকাৰহা আক পকাৰ্ত্তিৰ অ-
স্থিতি দেখাব পাৰি এনেদৰে—(ক) আবহুনিৰে পৰা অংকত
আবিৰ্ভাৱ পৰ্বত পোপী ককৰ সন্তোষৰ বৰ্ণনাত কাহিনীৰ 'আব-
ভাৱহা' আক মূখ সতি (খ) পোপীসকলৰ মজ তাৰ যোৱাত
বাধাক লৈ জীতকৰ ইটো হোৱা অমুখানে পৰা আক প্ৰতি-

মুখ সন্ধি, (গ) বিবহানলত দৰু গোপীসকলৰ কৃষ্ণ অধেশ্বৰ, কৃষ্ণৰ ডাঙৰা প্ৰদৰ্শনৰে আপোন মন বেদনা পাহৰাব প্ৰবৰ্ত্তাই 'প্ৰাপ্ত্যা-বাহুকা' আৰু নাটৰ গৰ্ভসন্ধি (ঘ) কালিন্দী পাবত ঐকৃষ্ণৰ পুনৰাগমণে গোপীসকলৰ মনৰ কামনা পূৰণ কৰাৰ পথ সুনিশ্চিত কৰি তোলাৰ লগে লগে আবৃত্ত হ'ল 'নিয়ন্ত্ৰাপ্তি' অৱস্থা আৰু বিষৰ্ঘ সন্ধিৰ (ঙ) ঐকৃষ্ণৰ সৈতে গোপীৰ মহাবাগ আবৃত্তণ আৰু প্ৰথচ্ছদ্বিধনে নাটৰ পৰিসমাপ্তি অনাত 'কলাগম' অৱস্থা আৰু নিৰ্বাহণ সন্ধিৰ অৱস্থিতি বিবিধি উঠিল। (১১)

'কেলিপোপাল' এখনি নৃত্য গীতমুখৰ অংকীয়া নাট। সেই গুণে ড॰ সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাট ইয়াক সংস্কৃত 'নাট্যবাসক' আৰু 'হল্লীশ' উপন্যাসৰে সৈতে তুলনা কৰি 'হল্লীশ'ৰ অধিক ৩৫৮ চপা বুলি মন্তব্য দিছে—'ইয়াত হল্লীশৰ দৰেই এটা অংক, শৃংগাৰ বসৰ উপযোগী মধুৰ কোমল শব্দ বিশিষ্ট বৃত্তি (কোণিকী বৃত্তি) আৰু কটনাবীতি অনুসৰণ কৰিছে। ইয়াত এজন উদাত্ত চৰিত্ৰৰ নায়কক কেন্দ্ৰ কৰি বহু স্ত্ৰী চৰিত্ৰৰ সমাবেশ হৈছে। হল্লীশৰ দৰেই এই নাটো বহু ভাল লয় বৃত্ত।' (১৩)

কেলিপোপাল নাটৰ সবাতকৈ উল্লেখনীয় কথা হ'ল 'বাধা' নামৰ উল্লিখন। কালিৰাম মেধি ডাঙৰীয়াই এই শব্দটো প্ৰাক্ৰিয় বুলি দৃঢ়ভাৱে অভিপ্ৰায় দিছে। (১৪) কাৰণ (ক) ভাগৱত পুৰাণ আৰু বিষ্ণু পুৰাণত বাধাৰ নামটো বাট (খ) শংকৰদত্তৰ কীৰ্ত্তন আৰু দশমাস্তা শব্দটিৰ অনুশ্ৰেণ লক্ষণীয় (গ) একশব্দবীয়া ধৰ্ম্মই বাধা নামৰ স্থিতি প্ৰাক্ত অকৰে (ঘ) ১২ নম্বৰ শ্লোকৰ 'বাধাং বিধায় ক্ৰময়ে তত্ত্যাজ ব্ৰহ্মাবিহিতঃ' অংশত থকা বাধাৰ ঠাইত গোপী-মিলেও হৃদয় আৰু অৰ্থৰ কোনো পৰিৱৰ্ত্তন নহয়। পাচে বৰ্ত্তমান লৈকে কেলিপোপালৰ বিমানবোৰ পাণ্ডুলিপি পোতা গৈছে সেই আটাইবোৰতে 'বাধা' নামটি পোতা গৈছে। প্ৰাক্ৰিয় শব্দ এটি আটাইবোৰ ভক্তলিখিত পুথিত কেবলমতে স্থান পালে সেইটো ভাৱিবলগীয়া। ড॰ মহেশ্বৰ নেওগ (১৫) আৰু বাপ চক্ৰ মহন্তই (১৬)

(১২) হৰিশ চক্ৰ ভট্টাচাৰ্য—অসমীয়া সাহিত্য সাহিত্যিক, পৃষ্ঠা ৩৫৪;

(১৩) সত্যেন্দ্ৰ নাথ শৰ্মা—অসমীয়া সাহিত্য, পৃষ্ঠা ৩০-৩৩

(১৪) অংকায়নী, পাতনি, পৃষ্ঠা ১১-১২ (১৫) M. Neag—Sankaradatta and His Times, pp 200

ফলাহাতে জয়দেব গীতগোবিন্দ আৰু বিহংগলৰ আঁককোঁতৰ
অধ্যয়নৰ প্ৰভাৱত এই শব্দটি অল্পকালৰ সঁজুলি হৈ
জাগৰত পুৰণ নাইবা কিছু পুৰণত নাথাকিলও পদপুৰাণৰ কৰ্ম-
বজত কিন্তু “বাহা” নামটো পোতা যায়। (১৭) শব্দবোৰে কীৰ্ত্ত
নৰ নাম অপবাধ প্ৰণ বচনা কৰোঁতে উক্ত পুৰাণৰ উপযুক্ত বক্তৃতা
প্ৰমাণৰূপে উদ্ধৃতি দিছে। গতিকে লোকবজক “বাহা” নামটি
মহাপুৰুষে পদপুৰাণৰ পৰাও চয়ন কৰাৰ সঁজুলি হৈছে বুলি
কবিব নোৱাৰি। (১৮) কেলিগোপাল নাটৰ ছয় ঠাইত বাহা নামটি
পালেও বাহাৰ কিন্তু ফলাদিনী শব্দৰূপে বৰ্ণিত হৈছে নাট।

কেলিগোপাল নাটৰ ঘটনা প্ৰাভাৱিক জীৱনৰ নিবন কথা
নহয়। ইয়াৰ ঘটনাই মল্লিকা কুলেৰে স্থাপতিত কপালী
যমুনা জীৱৰ সংগীত মধুৰ স্বপ্নময় পৰিবেশৰ সৃষ্টি কৰে। এনে এটি
পৰিবেশ সৃষ্টি কৰিবলৈ মহাপুৰুষে উপেক্ষিত (১ নং স্লোক),
বসন্ত তিলক (২ নং), উপজাতি (৫ আৰু ৮ নং) অক অকৃষ্ট
(৩, ৪, ৯-২৫ নং) ছন্দৰ উপৰি চত্ৰিণটি গীতৰ সংযোজন কৰাটো
মনকৰিবলগীয়া। মাত্ৰা বৃত্ত ছন্দ জনি, মাধৱ আৰু সৌকুম্য
গুণ সম্পন্ন ক্ষমতালীৰ মধুৰ গুণনৰ উপৰি শকাল কাৰ আৰু
কথাল কাৰৰ সুমহ প্ৰায়োগে গীত সমূহক উৎকৃষ্ট কাব্যৰ শৰীলৈ
উত্তৰণ কৰাইছে। বক্তব্যকিক কাব্যৰ প্ৰাণ ৰূপ অৰ্থাৎ দিয়া
আলংকাৰিকৰ অভাব নাই। কেলিগোপালৰ বিভিন্ন গীতৰ
মাজেদি বৰ্ণ বিস্তাৰ বক্তব্য, বিশেষণ বক্তব্য আদিৰ প্ৰকাশ কৰিব
লগীয়া। দৃষ্টান্ত স্বৰূপ, “বিবিন্দা বিপিন বিহাৰ—“শিৱদ শাৰদ
ইন্দু পৰকাশী” (ভটিমা), দেখো সৰি এইচন নিকৰণ কাম (১০
নং গীত) আদিলৈ আঙুলিয়াব পাৰি।

কাব্যিক সৌন্দৰ্য মণ্ডিত “কেলিগোপালৰ বিভিন্ন গীত
গোপীসকলৰ প্ৰায়োগে (পতিপুত্ৰ তেজল মন্তল — ৫ নং),
পূৰ্বাগ (শ্যাম সুকৃতি পীত অম্বৰ লাস — ৩ নং),
মিলনাকাংখা—(ঘন ঘন হাস ফোকাৰে বৰণালা — ৫ নং) মিলন

(১৭) বাপ ৫২২৫—১২৩৬ খৃস্টাব্দে, পিঠি ২৫৩ (১৮) তথ্য
: পুৰাণতথ্য আদিৰে ব্যাখ্যা নহয়।

(কেশৱ কবচ কেলি—১১ নং), মিলনভংগৰ আশংকা (আৱত শংখচূড় উৰি বাহু—১২ নং), মান অভিমান (কাহাক হৰি হসি ককমান — ১৩ নং), বিবহ (বিবহ তেতুক—খন ঘন বুকটি পৰয়ে বৰবালা — ১৫ নং। ঈৰ্ষাহতুক—সতনীৰ বোজ দোখ— ২০ নং) আৰু সন্তোগৰ (২৬-৩১ নং) বিভিন্ন অৱস্থা সুন্দৰ-ৰূপ পৰিস্ফুট কৰিব পৰাটো নাট্যকাৰৰ কুতীৰ। শুভপৰি চুই এটি গীত কোমলকান্ত পদাৱলীৰ বচয়িতা জয়দেৱৰ গীত-গোবিন্দৰ মুহুৰ্মনি প্ৰতিধ্বনিত কৰাটো আন এটি উল্লেখযোগ্য কথা। (১৯)

নাটকীয় সংঘাত চৰিত্ৰচিত্ৰণ নাইবা সংলাপৰ বলিষ্ঠ প্ৰয়োগ 'কেলিগোপাল'ত নাথাকিলও কাব্যিক গুণত ইয়াত এনে এটি চিন্ধু ফি তুলিছে, যাৰ তুলনা পূৰ্বণি অসমীয়া নাট্য সাহিত্যৰ অক্লান্ত বিৰল। (২০)

(খ) কল্পিণী হৰণ.

'কল্পিণীহৰণ' নাটৰ বচনা সম্পৰ্কে কথা শুক চৰিত্ত আছে. শংকৰদত্ত ভেটিয়া পাটবাউসীত। এদিনাখন উজনিৰ অনন্ত-কন্দলিয়া আৰু ভাগৱতৰ পদ দেখাৱাত শুকজন অসন্তুষ্ট হৈ নিজ মাথ আৰু শেষ দশমৰ সাৰ কাটি 'কাল হৰিবংশ মিশ্ৰ দি কল্পিণীহৰণ।' (১১) চৰিত্ৰকাৰে হৰিবংশৰ ভেজা থকা বুলি লও পাচ নাটৰ কাহিনী অংশ ভাগৱত পুৰাণৰ লগত অভিন্ন। অৱশ্যে ডেকা কালৰ বচনা 'কল্পিণী হৰণ কাব্য'ত ভাগৱতৰ লগত হৰিবংশৰ মিশ্ৰণাহাৰা দেখা যায়।

দেশাত্মবীৰ মূৰ্খে শ্ৰীকৃষ্ণ আৰু কল্পিণী উভয়ে উভয়ৰ ৰূপ গুণ অৱণ কৰি পৰস্পৰে পৰস্পৰৰ প্ৰতি আকৰ্ষিত হ'ল।

(১১) মতীভাষ্য ১ খ গোহাৰী—সাহিত্য চিন্তা (১৯৭০) পৃষ্ঠা ১৭

(২০) M Neog—Sankaradeva and His Times pp 200

(২১) ব'ভমোহন নাথ—বাসন্তীৰী নাট্য জয়ন্তী, ৪ৰ্থ বৰ্ষ, পৃষ্ঠা ৭১৭

(২২) কথা শুক চৰিত্ত, পৃষ্ঠা ২০৮

কল্পিনীৰ বিবাহ কাল সমাগত হোৱাত জোড়াতাড় কল্পবীৰে পিতৃ-
মাতৃৰ সিজাত্যৰ বিপৰীত জনীয়েকক বিবাহে ঠিক কৰিলে। পিতৃ-
পিতৃপালৰ লগত। এডোং পৰম্পৰাসম্পন্ন কল্পিনীয়ে এই সুবাদ
একন বিবাহত ব্ৰাহ্মণক দাবকাৰে পঠাই তেওঁক ইচ্ছা কৰি নিবলৈ
কাৰুতি জনালে। ত্ৰিকুফই খবৰ পালেই কুণ্ডিললৈ লবি আহিল
আৰু তদানী মলিবৰ পৰা প্ৰত্যাহ্বান কৰা সময়ত কল্পিনীদেৱীক
বথত তুলিলে কল্পসম্বন্ধিত বিপক্ষী নৃপতি মণ্ডলীক পৰাজিত কৰি
দাবকা পালেগৈ। দাবকাত বীতিমতে ত্ৰিকুফ—কল্পিনীৰ বিবাহ
সম্পন্ন হল।

ভাগৱতৰ উপবিটক ঘটনাংশ বিশেষ পৰিৱৰ্তন নকৰাকৈ
মহাপুৰুষ শংকৰদেৱে আপান মনৰ মাদুৰী মিলাই “কল্পিনী হৰণ”
নাটখনি লিখি উলিয়াইছে। পৰিস্থিতি উজ্জল কৰি তুলিবলৈ
হুই এঠাইত নাট্যকাৰে মূলক ইফাল সিফাল নকৰা নহয়। দৃষ্টান্ত
স্বৰূপে, ত্ৰিকুফ আৰু কল্পিনীৰ গুণাধিকীৰ্তন কৰা ভাট হুজুনৰ নাম
শংকৰদেৱে নিজাকৈ সুৰতি আৰু হৰিদাস ৰাখিছে। কল্পিনীৰ বিয়াৰ
আলোচনা ভীষ্মক জ্ঞাতি-কুটুম্বৰ লগত আলোচনা কৰাটো মূল
সমৰ্থন নকৰ। এয়া সম্ভৱ ব্ৰহ্মবৈৰ্ত পুৰাণৰ পৰা (৯৮-১০০-২০)
চয়ন কৰা। “আশ্ববিজ্ঞ” (১০-৫২/৬০) আৰু “বিজয়ৰ শ্ৰেষ্ঠ”
ত কবৰ হাতত বেদনিধি ৰূপ পৰিগ্ৰহ কৰিছে। ত্ৰিকুফল কল্পিনীয়ে
প্ৰেমপত্ৰ দিয়াটোও মূলত পাবলৈ নাই। একদৰে ত্ৰিকুফ কল্পিনীক
বিয়াৰ সময়ত স্বয়ং অগ্নি কাম মাৰিত হৈ মূৰ্ত্তা যোগা আৰু নাৰদে
স্বয়ং হ’বলৈ উপদেশ দিয়াটো মূল বৰ্হিভূত কথা।

কল্পিনীহৰণ কাব্য আৰু নাটৰ ভিতৰতে হুই এটা ক্ষেত্ৰত
পৰমিস গোৱা যায়। কাব্যত সুৰতি আৰু হৰিদাসৰ নামোক্ত
নাই। সুমালিনী ৰাই নাটৰপৰা সম্পূৰ্ণৰূপে দিয়ায় লৈছে।
বিবাহকৰ অৱস্থিতিও নাটত বিচাৰি নাপাওঁ। কুফ-কল্পিনীৰ বিয়াৰ
উৎসৰ্গা কালত বাঘছাল সৰ্ব্ব মহাদেৱ লক্ষ্মীহোৱা দৃশ্যটিকে
নাট্যকাৰে ৰূপায়িত নকৰিলে।

কম পৰিৱৰ্তন ভিতৰতে কল্পিনীহৰণৰ প্ৰতিটো চৰিত্ৰট
সজীৱ আৰু চিত্তকৰ্ষক হৈ উঠিছে। কল্পিনীৰ চৰিত্ৰটি অকল
কাৰ্য্যতে নাট্যকাৰে বিশেষ গুৰু দিয়াটো আভ্যন্তৰিক। বেদনিধিৰ
চৰিত্ৰটিও বেগ জীৱন্ত আৰু হাতবসাম্বক।

অন্যন্ত অংকীয়া নাটৰ দৰে ‘কল্পিতহৰণ’ৰ লক্ষ অৱস্থা আৰু লক্ষসংখ্যক বিভাজন কৰিব পাৰি এনেদৰে— (ক) দেশান্তৰীৰ মুখ কৃষ্ণ-কল্পিতহৰণে কৰ্ম জপ আৰম্ভ কৰি পৰম্পৰে পৰম্পৰে প্ৰতি আকৰ্ষিত ছোৱাটোৱে নাটকীয় আবহাৱ অৱহা। অৰু মুখ সজ্জি, (খ) বেদনিধিৰ দ্বাৰকা যাত্ৰা আৰু শ্ৰীকৃষ্ণ কৃষ্ণ অ গমনে নাটকীয় যন্ত্ৰাৱস্থা আৰু প্ৰতিমুখ সজ্জিৰ সূচনা কৰিছে (গ) কল্পিতহৰণ কৰি নিয়া কৰ্মই প্ৰজ্ঞাশা আৰু গৰ্ভ সজ্জি (ঘ) বিনয়ীৰ বজা সকলৰ লগতে কল্পিতহৰণ শ্ৰীকৃষ্ণ বাটভেটা দি যুদ্ধদ্বিয়া ঘটনা এই নিয়ন্ত্ৰাণ আৰু বিমৰ্ষ সজ্জিৰ বিভাজন আনি দিছে আৰু কল্পিতহৰণ পৰাক্ৰম কৰি দ্বাৰকাত নায়ক-নায়িকাৰ বিবাহ সম্পাদন ফলাগম আৰু নিৰ্বহন সজ্জিৰ অন্তিমবেধা উজলাই তুলিছে।

কল্পিতহৰণ মূলবস ভক্তি। এই ভক্তিয়ে মধুৰভাৱৰ ভিত্তিৰেদি পৰিপূৰ্ণতা লাভ কৰিছে। বাহ্যিক দৃষ্টত উজ্জ্বলীয় ঈশ্বৰ আৰু শৃংগাৰ বসন্তক কাছিনীৰ নায়ক—এই দুয়োটা পৰম্পৰ বিবাহী ভাৱে ভক্তিয়ে সেই বিবাহ ভাৱ আত্মবাই নিচে “হে জ্ঞাতক পৰন লক্ষ নাৰা ১০ যাৱহিৰি অংশ অৱতৰি বাবদ্যৰ ভূমিক ভাৱ হৰণ, সোণি ভগৱন্ত শ্ৰীকৃষ্ণ।”

কল্পিতহৰণ সৰ্বাত্মক উজ্জ্বল অংশ হ’ল ইয়াৰ অন্তৰ্ভুক্ত একুৰি ষোলটা বাগ বাগিনী যুক্ত গীতৰ সংযোজন। কেলিাপাল নাটৰ দৰে ইয়াৰ গীতসমূহ বিভিন্ন অ গীতৰ আৰু নায়ক নায়িকাৰ মানসিক অৱস্থা প্ৰকাশ কৰি তোলাৰ বিশেষ সহায়ক হৈছে। দৃষ্টান্ত স্বৰূপ প্ৰথম কেৰি জগত নিবাস’ (৬নং) আৰু ‘কৈচন কেণৰ দৰশন হোই’ (৮নং) গীত দুটাৰে পূৰ্বকণ, ‘পৰম পুৰুষ পিটু ভেলি মুৰাক’ (৯নং) গীতটোৰ মাৰ্জ্জি মিলনোৎকণ্ঠা, ‘হৰি নিল বমণী দেখয় অন্ধিয়াৰি’ (১১ নং) গীতটোৰ বিবাহ, ‘মাল্লি বাস অৱ কল মাৰ নৰাশা’ (১৮ নং) ‘হৰি হৰি কিনা বিবি জিলি ললাট’ (২৫ নং) প্ৰভৃতি গীতৰ মাৰ্জ্জি মিলনভাৱ আৰু ‘জগ জ্ঞাত টংক চলি মধ্যই’ (২৯ নং) গীতটোৰ নিশন আৰু ‘কবত বিহৰ কবত বিহৰ মুৰাক’ (৩৫ নং) গীতটোৰ কবিতা সন্তাগৰ হৃদিখনি পৰিষ্কাৰ কৰি তোলা হৈছে।

ভক্তিবসব আত্মলব্ধিকরণে প্রকাশিত কব (১২ নং) বীর
(২৮ নং) বৌদ্ধ (২৯ নং) জাক আশ্বিন-বা-সুনিব (৩২, ৩৫
বন্দাব প্রকাশ পাঠ্যে লীত সত্বক যাত্রাকর্মে ৮ একত্রিক জাক
হলসজ্ঞান যুক্তকর্ম, কল্পপ্রান, উপমহা, উৎসেদক, প্রভৃতি
পর্বীয়েক্তি প্রমুখ্যে বিভিন্ন প্রকালকব জাক অর্ধকালকব প্রভৃতি
জাক মামুর্ধ্যভাবজাক শকবাতির সুবর প্রেরণে ইত্যাব বীতিভিত্তিক
অপূর্ব কাব্যিক সৌন্দর্য প্রদান করিছে।

(ঙ) পারিভ্রাত হরণ

দ্বিতীয়বাৰ তীৰ্থভ্ৰমণৰ পাচত বামবায়ৰ আভাৰ সন্মুখোফত 'পাবিক্ৰান্ত হেন নাম অংক মুহা অল্পপাম কবিতা লাগিব তাত পাহে ।' (২২) বাস্তৱাত্মক সংলাপৰ সংযোজন, আৰু পাৰম্পৰিক বৈপৰীত্য আৰু সাদৃশ্যৰ ভেটিত অংকিত চৰিত্ৰৰ মনোবৃত্তি দিয়ে 'পাবিক্ৰান্ত হবণ'ক এখনি অল্পপাম অংকীয়া নাটৰূপে উপস্থাপন কৰাত সহায় কৰে । (২৩) এই নাটৰ কাহিনীভাগ ভাগৱত পুৰাণ (১০।৫২ ৩৮ ৪১), বিষ্ণু পুৰাণ (৫।২২ ৩১) আৰু হৰিবংশৰ বিষ্ণু পৰ্বত (৬৪ ৮১) পোৱা যায় । ভাগৱত পুৰাণৰ কাহিনী বৰ চমু । পূৰণখনিৰ মতে নৰকাসুৰক নিধন কৰি ভগৱান জীৱকই কৰ্ণ শৈলৈ উল্লংক পৰাভূত কৰি পাবিক্ৰান্ত মূল ঘাৰকাঁলে লৈ আহে । হৰিবংশত নৰকাসুৰ বধ আৰু পাবিক্ৰান্ত হবণৰ কাহিনীয়ে সুদীৰ্ঘ ঠঠৰটা অধ্যায় সামৰাটো মনকৰিবলগীয়া । এইখনিৰ পাঠ সুবসন্তলৰ আবেদনত নৰকাসুৰক বধ কৰি জীৱকই দ্বাৰকাঁলে উঠি আহি প্ৰিয়ম্বদা কল্পিনীৰ ব্ৰত সমাধা কৰিবলৈ সপত্নী সমন্বিত বৈষ্ণৱ পৰ্বত পায়গৈ । ত'তেই নাৰদে আহি জীৱকক পাবিক্ৰান্ত এপাহ উপহাৰ দিয়ে । বাস্তৱেতে সেই পাহ মূলক কল্পিনীৰ ৰোপাত পিন্ধাটো বিয়া সংবাদ একজনী বাসীয়ে নি সত্যভাষাক

(২২) বামচৰণ টেকুৱৰ ল'কেৰ চৰিত্ৰ, পদ ৩০২ (২৩) M. Naag
Sankaradeva and His Times pp 203, নভোজ নাথ
পৰী-অনুযোজা নাট্য সাহিত্য, পৃষ্ঠা ৬৫

দ্বিতীয়তঃ স্তোত্র জতিমান পাতে। অতঃপৰা কৃষ্ণই বেতিয়া সত্য-
জ্ঞানক জগতলৈ বৰ্গ কৰি য়াৰ আৰু ইন্দ্রক বশত পৰাজিত কৰি
‘আমি এপাহ পাবিজাত আনি সত্যভামাক উপহাৰ দিহে।
ইহিংগত ঐক্যক নবকান্ধব বধৰ লগত পাবিজাত হবণৰ কাহিনী
জমিল-মিল হোৱা নাই। আনহাতে ভাগবত পুৰাণত ঐক্যকই
একে যাত্ৰাতে ‘হুয়োটা কৰ্ম সম্পাদন কৰাত সিহঁতৰ মাজত এটি
কীৰ্ত্তি যোগনুত্ৰ ধৰা পৰে। মহাপুৰুষ শংকৰদেৱে তেওঁৰ পাবিজাত
হবণত ভাগবত পুৰাণৰ কাহিনীক্ৰম অনুসৰণ কৰিলেও সত্যভামা ব
মান অভিমান অংশত হৰিংশৰ প্ৰভাৱ লক্ষ্য কৰা যায়। নাবদৰ
চৰিত্ৰ আৰু শচী-সত্যভামাৰ বাক্যক্ৰম অসমীয়া নাট্যকাৰৰ বিবল
প্ৰতিভাৰ স্বাক্ষৰ।

‘পাবিজাত হবণ’ৰ নাবী চৰিত্ৰ কেইটিয়ে আমাক সহজে
আকৰ্ষণ কৰে। ড॰ সত্যেন্দ্ৰ নাথ শৰ্মাৰ ভাষাত এই নাটত
‘সত্যভামা আৰু কল্লিণীক বৈপৰীত্যৰ ভেটিত আৰু শচী আৰু
সত্যভামাক সমধৰ্মিতাৰ ভেটিত ওচৰা ওচৰিকৈ স্থাপন কৰি অংকন
কৰিছে। (২৪) স্বামী পৰায়ণা স্বল্পভাষিণী কল্লিণীৰ কথা আৰু
কৰ্মৰ যুত্ৰতাই প্ৰধান সম্পদ কল্লিণীৰ বিপৰীত হিন্দুত প্ৰতিবৰ্ত্তা
সত্যভামা ঈৰ্ষা পৰায়ণা, অভিমানিনী, প্ৰগল্ভা আৰু অত্যন্ত
গৰ্বিতা। সত্যিনী কল্লিণীক পাবিজাত দিয়া শুনি তেওঁক। সেই
কুল এপাহ আনি দিবলৈ গিৰিয়েকক প্ৰতিজ্ঞাৱদ্ধ কৰাতে কান্ত
নৰৈ কোৱাৰে কৈছে—‘হে স্বামী! হামাৰ বহুত সত্যিনী।
ইবাৰ পাবিজাত আনি কোন জীৱ দেহ, তাহা বুঝে নাই।
হামু কদাচিতো তোহাৰি ‘সংগ নাই চোড়ব।’

ঐক্যক লগত লৈ সত্যভামা বৰ্গ পালেগৈ। দেৱপুৰীত
পাবিজাতৰ কাৰণে যুদ্ধ লাগিলে তখন। এখন ইন্দ্র-উপশ্ৰব আৰু
আনখন শচী-সত্যভামাৰ। প্ৰথম খনতকৈ দ্বিতীয় খন যেন একাটি
চৰা। কিন্তু প্ৰথমখনত ব্যৱহাৰ হৈছিল অস্ত্ৰ, কিন্তু দ্বিতীয়খনত
প্ৰয়োগ হৈছিল জিহ্বা। জিহ্বাৰ বশত সত্যভামা পৰিহৰা বহুত।
ইন্দ্রক পৰাজিত কৰি পুনিৰে পোৰাই পাবিজাত আনি সত্যভামাক
দ্বিতীয়তঃ স্তোত্র পোনতে কল্লিণীৰ ওচৰলৈ গৈ “হামাৰ সোভাশ্যক

পোখা পোখো বুলি পোখৰ কবি শ্ৰীকৃষ্ণক পাবিত্যত পাহি যোপন
সমৰ্থতো সকাৱাই দিবলৈ পাহিয়া দাই : “তথা” হৈছে সীমাবদ্ধ
হাব নিকটে গিয়া পোখা কবহ ।”

পুৰুষ চৰিত্ৰৰ ভিতৰত নাৰদৰ চৰিত্ৰটি বেচ আদৰ্শবদ্ধ ।
সম্ভৱ সাহিত্যৰ নাৰদ সৰ্বদা বীৰ, স্থিৰ আৰু ভগৱানৰ একান্ত
ভক্ত । এই চৰিত্ৰটিলৈ লোকবদেৱৰ “হাতত টুটকীয়া” হৈ একান্ত
পোৱাটো মন কৰিবলগীয়া । বৈষ্ণৱ কবিৰ দাবদ চৰিত্ৰই
অসমীয়া “বৰানীককাই”ৰ আদৰ্শত পঢ়োৱা বুলি শ্ৰীভীৰ দাই
অৰ্থাৎ আৰু বঢ়োৱা যুক্তি দিবলৈ নহয় । (২৫) নাটৰ আৰম্ভণিতে
যোথো, নাৰদ বৰ্ণন পৰা এপাত পাবিত্যত আনি “কুক-কলিগীৰি
ওচৰত উপস্থিত হৈ পাবিত্যতৰ পুৰুষজিত মাহাত্ম্য বৰ্ণাই তাক
কৃষ্ণ হাতত অৰ্পণ কৰিছে । ইয়াই আছিল এককালৰ অজ্ঞানতা
বৰ্ণনা কৰাত দেৱিয়ক জাত হাক উজান দিছে আৰু অৱশ্যে
গৈ সত্যভামাক অৱগতি শ্ৰীকৃষ্ণক কলিগীৰি দিয়া পাবিত্যত পাহি
কথা কৈ তেওঁৰ অন্তৰত জ্বলাই দিছে সতিগীৰি এচও বঁহাৰাই—
“তোহাক কটাক কবিদে আপুৰু হাতে গিয়া কলিগীৰি মাথে
পৰম সাদৰ নে দিব্য পাবিত্যত লিখাৱল । অ তোমাক কীৰ্ত্তি
দিক বিক ।”

সত্যভামাক বাহুবলত সোমাই থৈ নাৰক শ্ৰীকৃষ্ণ ওচৰ
পালেগৈ আৰু শ্ৰীকৃষ্ণই বৰ্ণনৈ বাৰ্ণতে সত্যভামাকো লগত লৈ
যোৱা দেখি অসহ্য হৈ ক’বলৈ বাধ্য হৈছে “হে হৰে তুহু সমগ্ৰীজিত
পুৰুষক বহু নাহি দেখি, যুত সময় ত্ৰীক চোডয়ে নাহি পাবহ ।”
দূতৰ ভূমিকা লোৱা এইজন নাৰদেই বৰ্ণতো এক ফলহ কবি
ইন্দ্ৰ-উপেন্দ্ৰৰ বনৰ উপৰি শচী-সত্যভামা/বা বাক-বুদ্ধন লগাইছে
শান্তি পাইছে ।

দ্বাদশ গুণ সম্পন্ন শকাৱলীয়ে বৰ্ণিত ভগৱান শ্ৰীকৃষ্ণক কাৰিক
সৌন্দৰ্য আৰু জীৱমাণা একাধিক আশ্ৰয় ভটিমাটি নাটকৰ
আন এটি আকৰ্ষক বিন্দু । অস্ত্ৰাত গীত সমূহা শুভান হাব-চাল
নহয় । গীতৰ সংখ্যা সীমিত নকৰাকৈ হাতৰখন সলনি
সংযোজনাবে নাটকৰ আশ্ৰয় কৰিলে কথা এডাল লগাবি-
লগীয়া । ইয়াত সন্নিবিষ্ট ভূতাপ্তি এডাল (১, ২, ৩) অৱস্থিত
(২৫) জীৱনৰ দৰ্শন—“পদ পুণ্ডৰ অৱস্থাত বৈষ্ণৱ কবিৰ দাবদ পঢ়ক

নাট্যে বিষয়বস্তু, চিত্রায়কন, ঘটনাবলী, আদর্শ আৰু নাট্যবস্তু
নুহা আলোচনা আগবঢ়াই কয়—“শংকৰদেৱৰ ‘পাবিকাণ্ঠ হৰণ’
উদাহৰণে পাবিকাণ্ঠ হৰণৰ বাবে প্ৰভাৱান্বিত বহু। ইহঁতৰ
প্ৰতিভাৰে নাট্যকাব্যৰ মাজত যি অলপ অচৰণ মিল আছে,
সেইবোৰ প্ৰেৰণা নাইবা প্ৰভাৱৰ প্ৰমাণ নহয়—কক্কৰ আখ্যান
আৰু ঘটনা প্ৰৱাহৰ সাদৃশ্যৰে পৰিচাৰক। সেয়েহে কক্কৰ আখ্যান
ৰে শংকৰদেৱৰ ‘পাবিকাণ্ঠ হৰণ’ সৰ্বভাষাপ্ৰকাৰে কবিতাৰ বস্তু হ’ল
আৰু নিজা উপলব্ধিৰ পৰিপক্ক কল।” (৩০)

(৬) জীবাম বিজয় নাট

জীবাম বিজয় বা সীতাপৰমৰেই মহাপুৰুষৰ একমাত্র বাহ-
বিষয়ক নাট্য ঘটনা। স্বৰ্গাশ্বৰ্য্যৰ সাক্ষ্যমতে, দ্বিতীয়বাৰ ভীৰৱৰ্ম্ম
প্ৰজ্ঞাবৰ্জন কৰাৰ পাচত দেৱান স্তম্ভনকৰ অৰূপোত্ত মহাপুৰুষে
‘বাহৰ বিবাহ কৰা সীতা কৰক’ৰ পৰা ঘটনা কবি “ওককনে ভাঙে
কাণকাঠি এখিহে।” ওককনাই নৰকবেহ এৰা বহুতে যে এই
নাটখনৰ কাব্যৰ্ক সন্ধান হৈছিল, তাৰ সাক্ষ্য নাটৰ ভিতৰতে
দেখিবলৈ পাওঁ; “বিন্দু বহু হেৰুৱা থাকে শংকৰ সজ্জকে।
জীবামবিজয় নাম নাটকৰ ভিতৰেহুমা।” অৰ্থাৎ ১৪২০ শকত
বাম বিজয় নামৰ নাটকখনি ৰচিত হয় আৰু এই একেবছৰতে
আহাৰ কবিতাই সঙ্গাৰী লীলাও সন্ধান কৰে।

নাটকৰ কাহিনীভাগ বাসভাও বাসায়লৰ ১৬-৭২ অধ্যায়ৰ
পৰা চয়ন কৰা। দাবীচ আৰু সুবাহ নামৰ দৈত্যদ্বয়ৰ উপোভৱ
খি বিবাহিত্ৰই শুল্কসেৱ বজা সন্ধান কবিৰ মোহাৰি অৰোধ্যালৈ
গৈ বজা দণ্ডনৰ ওচৰলৈ গৈ দৈত্য দ্বয়ৰ কাৰণে বাস-সজ্জা
সহায় ফিলা ধুজিলে। আবহুৰিতে অসিদ্ধক হৈছিল যদিও
পাঠলৈ ল'বলৈ কবিৰ লগত বাস-সজ্জাৰ পট্টাবলৈ মাতি হ’ল।
সুতৰা ভাতৃ বজাৰুৰিলৈ গৈ দৈত্যক অপসৰণ কৰাত কবিয়ে বজাৰুৰ

সম্পন্ন কৰাত অনুবিধা নাপালে। কৃতজ্ঞতাৰ চিনাক্তৰূপে স্বৰ্গ
বিধামিত্ৰই তেতিয়া বাম-লক্ষণদ্বয়োকে মিথিলাৰ বাতৰি জনক অন্বিনী
সীতাৰ শয়নস্থল সভালৈ লৈ গ'ল আৰু বামচন্দ্ৰই অকণ্ঠে ধনু
ভাঙি সীতাদেৱীক লাভ কৰে। মিথিলাৰ পৰা দ্বাবকাটলৈ
প্ৰত্যাহৰণ কৰোঁতে পৰশুৰামে বামচন্দ্ৰক আগভেটি ধৰাত বাঘে
শব্দমাৰি কৰিলে—ভৃগুৰামৰ স্বৰ্গপথ কহ।

কম পৰিসৰৰ ভিতৰত ভালেখিনি কথা সামৰি ল'ব
লগীয়া হোৱাত নাট্যকাৰে প্ৰাসংগিক বহুতো কাহিনী পৰিহৰ
কৰাৰ উপৰি একাধিক স্থানত বাল্মীকীৰপৰা আভি অহাও দেখা
পাওঁ। দৃষ্টান্ত স্বৰূপ, (ক) বাল্মীকী বামাগন্ত দশবৰ্ণে বৰ্ণিত
কথামতে বামলক্ষণক বিধামিত্ৰৰ হাতত গটাই দিয়ে। নাট-
বৰ্ণিতৰ অনুলেখ লক্ষণীয়। তদুপৰি স্বৰ্গ বিধামিত্ৰই বাম লক্ষণক
দিয়া বলা অতিবালা দিহাবো উল্লেখ নাট্যকাৰে কৰা নাট।
(খ) বাম-লক্ষণ দুনিৰ সৈতে মিথিলালৈ কৰা যাত্ৰা প্ৰসংগত
মূলতঃ এটি বাল্মীকীৰ বৰ্ণনা পাওঁ। দুই ভাড়া বজা কুৰি
মোহাৰ উদ্দেশ্যে ধনুখন চোৱাহে জানকীক লাভ কৰা নহয়।
আনহাতে নাটত বিধামিত্ৰই প্ৰত্যাহৰণ কৰিলে জানকীৰ কপট
বৰ্ণাই বামৰ মনত পূৰ্বাগম সকাৰ কৰি মিথিলাত উপস্থিত হৈছে।
(গ) বামৰ প্ৰতি সীতাৰ অনুৰাগ বাস্তৱাৱস কৰিলে নাট্যকাৰে
জন্মকীক 'জাতিয়াৰ' কথাকৰূপে চিত্ৰিত কৰিছে। মূলতঃ এই
কথা উদ্ভবাকান্ততহ পাওঁ। 'জাতিয়াৰ' প্ৰায়গ কৰি একমুঠে
সীতাৰ স্মৰণ আৰু বিবৰণ সঙ্গতি দেখুওৱা হৈছে আৰু আনফালে
কৰ্মদণ্ড, পুণ্যজ্ঞান জ্ঞানসমূহৰ জ্ঞানান্তৰ হাৰিহ আৰু ভকতিৰ মহিমাও
দেখুৱা হৈছে। (৩১) (ঘ) সীতাক চৰমত ভাঙি জনাব পথত
পৰশুৰামৰ সৈন্ত হোৱা ওক বুকু মূলে সমৰ্পন নকৰে। তদুপৰি
অৰ্জুনে সভাত সীতাৰ অনুৰূপ সৌন্দৰ্য্যত যুগ হৈবতা সৰ্ব্বমুখ
ৰোহণ আৰু কৃষ্ণকাল কালত বিধামিত্ৰও সন্মুখত হৈ আছে
হোৱা কাৰ্য নাট্যকাৰৰ সূক্ষ্মী প্ৰতিভাৰ স্বাক্ষৰ। (৩) নাট্যকাৰে
বাৰ্মিকৰ উপৰি মহানটক বা হনুমানটকৰ বৰ্ণিত নাটৰ দুই

এঠাইত প্ৰতিধ্বনিত কৰাটো উল্লেখযোগ্য। উদাহৰণ স্বৰূপে, অগ্নানাটকৰ প্ৰথম অংকৰ ৪০ নং শ্লোকৰ ‘পৃথিৱি হিৰাভক্ত, তুচ্ছংগম ধাৰয়ৈনাং স্বং কুৰ্মৰাজ তুদিদং হিতয়ং দৰীখা’ কথাৰ আলমত শংকৰাদয়ে লিখিছে—“হে মাতা বসুমতি তুচ্ছ ধিব তয়া বহব। হে পিতা অনন্ত তুহ ভল্ল ক’য় পৃথিৱীক ধবব। হে জেবৰ কুৰ্মৰাজ তুহ অনন্তক পৃথিক সন্নাক ধবব।” (৩২)

সংস্কৃত নট্যাশাস্ত্ৰ অনুযায়ী ৰামৰ আগত বিৰামিজিব দ্বাৰা জানকীৰ ৰূপ-গুণ বৰ্ণনা কৰাই নাটকীয় আবহুত্ব অৱস্থা আৰু যুগ্মসন্ধি, বাঘবৰ মিথিলা যাত্ৰা আৰু হৰধনু ভংগৰ প্ৰচেষ্টাই ‘প্ৰবয়’ আৰু প্ৰতিযুগ্ম সন্ধি, হৰধনু ভংগৰ পাচত সীতাৰ স্বামীবৰণ প্ৰাপ্ত্যাশা আৰু গৰ্ভসন্ধি, পৰশুৰামৰ বাঘটোৱাৰ পৰা আকৃষ্টি ধৰাই নিয়ন্ত্ৰাপ্তি অৱস্থা আৰু বিমৰ্ষ সন্ধি আৰু অৱশেষত অৰোৰণা বৰষীত সীতাৰামৰ মিলনৰ দৃশ্যটো এডাঙে কলাগম্যৱস্থা আৰু আনহাতে ‘নিৰ্বহন’ সন্ধিৰ সীমান্ত উল্কাটো ফুটিছে।

শ্রীৰাম বিজয় নাটৰ মূল ৰস শান্ত। শান্ত ৰসৰ ভিতৰেবি ভক্তিৰ শ্ৰেষ্ঠত্ব প্ৰতিপাদন কৰিবলৈ বিলাসিতাৰ অংগীকৰণ ৰূপে অনাশা বীৰ, ককণ ভয়ানক, বোহু, ছাঁসা আৰু শৃংগাৰ ৰসৰ উকাশ মনকবিবলগীয়া। (৩৩) গীত, ভটিয়া, সলাপ আৰু নাট্য ৰসৰ উপস্থাপন বীতিত শ্রীৰাম বিজয় নাটৰ সৈতে ককিলী ৰংগ নাটৰ ভালেখিনি সাদৃশ্য সুপৰিলক্ষিত। ছায়াখনি নাট ৰচনাৰ চা প্ৰধানত ইয়াৰ কাৰণ দীয়া।

চমু পৰিচয়ৰ মাজত কম বেচি পৰিমাণ আটাই কেউটা বিহুটো আৰু ‘প্ৰাণেশ্বৰ সুৰিবা পাটোহ।’ উং সন্তোষনাথ শৰ্মাৰ ভাষাত—‘বৃদ্ধ দমৰথৰ পুত্ৰবংশলতা, ৰামৰ বিনয় আৰু পোৰ্য সীতাৰ বাঘৰ প্ৰতি আসক্তি আৰু তেওঁক পোষ্টা-নোপোষ্টালৈ পতীৰ উৰোগ, শংকা আৰু ভয়, পৰশুৰামৰ ঠেংতা আৰু দৰ্প নাট্যগাৰ বুদ্ধভাৱৰ প্ৰকাশ কৰিছে।’ (৩৪)

(৩২) বৃদ্ধক দাঙৰ পৰা—উপৰা কালিদাসতঃ (১৩৭৭)৪২ ‘বাসবিজয় নাটৰ ৪৪ বিচাৰ হৈছে (৩০) বৰজিৎ দাৰ, সোণাখী—সাহিত্য চিন্তা, পৃষ্ঠা ১০২-১০ (৩৪) সন্তোষ নাথ পৰা—অমৰীয়া নাট্য সাহিত্য, পৃষ্ঠা ৫৬

॥ শংকৰদেৱৰ গীত-প্ৰবন্ধ ॥

মহাপুৰুষ শংকৰদেৱৰ অসামান্য সৃজনী প্ৰতিভাৰ অন্ত এটি আলোকোজ্বল দিশ হ'ল—গীত-প্ৰবন্ধবাজি। বৰগীত, অংকবগীত আৰু ভটিমা—এই ত্ৰিধাৰাত বিভাজিত হৈ শংকৰদেৱৰ গীতি-ধাৰাই সফলতাৰ ভূগ লিখবলৈ উত্তৰণ কৰিছে। 'বৰগীত নামটিৰ প্ৰথম প্ৰয়োগৰ ইতিহাস আজিও অজ্ঞাত। ছন্দোজনা মহাপুৰুষে তেওঁলোকৰ দ্বাৰা বিৰচিত গীতিগুচ্ছক অবশ্যে এই নামেৰে প্ৰণীতকৰ কৰাটো পাটো। (১) কাৰো কাৰো বিখ্যাসমতে গুৰুজনাৰ আজ্ঞাত দ্বাধৰদেৱে গীতৰ পুথিখনি ৰচনা কৰা কালতে তেওঁ গুৰুজনাৰ আদেশত সিবোৰক "বৰগীত" নামেৰে অভিহিত কৰে (২)। কথাগুৰু চৰিত্ত পাঠ—'গুৰুজনে খেদকৈ বোলে, বৰা পো, অনেক ভ্ৰমকৈ গীতখানি কৈলো। পুইলে, গীত কিছু কৰা আৰি মকৰো আৰু। তেহে দ্বাধৰ দেৱে গুৰুবাৰো বৰি কৰিছে। আটকসময় মুখত বোৱা আপে ভৰি বিহা পাবি ক্ৰমে দি দ্বাজত চোট আতাই গীত কৈলে নহুবি এধাবটা বৰগীত হয় বসে চোব চাহুৰী।' (৩) মহাপুৰুষ ছন্দোজনাৰ দ্বাৰা আন বৈকল্পিক কবিত্বধাৰা ৰচিত একেধৰণৰ গীতক বৰগীত বুলি 'গীত' আখ্যা দিয়াটো তাৎপৰ্যপূৰ্ণ।

(১) বীৰেন্দ্ৰ নাথ চক্ৰ—অসমীয়া সংগীতৰ ইতিহাস (১৯৭৭) পৃষ্টি-১০

(২) মহেশ্বৰ নেওগ সম্পাদিত—বৰদেৱৰ গীত (১৯৪০) পৃষ্টি ১৫

(৩) কথা-গুৰুচৰিত্ত, পৃষ্টি ২১২ ১০

উচ্চ নৈতিক ভাব সম্পন্ন গীতক কোনো কোনোৱে বৰগীত আখ্যা দিব খোজে (৪)। সন্দেহ নাই, শংকৰ-দাসজীৱ ভালেখিনি গীত উচ্চ নৈতিক ভাবৰ। পাচে মহাপুৰুষজীৱৰ এনে একাধিক গীত আছে—যিবোৰৰ বিষয়বস্তু বকাপুৰ বধ, গোপ বালাকেদে সৈন্ত কৰা খেল-ধেমালি নাইবা জীৱজন্ম অংগৰ তুষণ হৰণ কৰা। অথচ যিবোৰা বৰগীত ৰূপেই পৰিচিত। সেই ৰূপে আন কোনোৱে সংগীত শাস্ত্ৰৰ নিয়ম মানি বচনা কৰা হিন্দুস্থানী “বড়াগানা” জাতীয় শব্দৰ পৰা বৰগীতৰ তন্ত্ৰৰ কণবেখা টানি ভাব বিপৰীতে আন আন গীতবোধক “সুত্ৰগীত”ৰ অন্তৰ্ভুক্ত কৰিব খোজে। অবশ্যে সৰ্বসাধাৰণে বৈকল্পিক সকলৰ গীতৰ মাজত এটা ভাগত বিশেষ এখনি স্থান দি শংকৰ-দাসজীৱৰ একপক্ষী গীতক ‘বৰগীত’ ৰূপে অভিহিত কৰে। (৫)

পদ্যদ্বিবে বহু গীতই প্ৰবন্ধ। ইবোৰ বহু বা অনিবদ্ধ উভয়ে হ’ব পাৰে। সংগীতবেত্তা সকলে প্ৰবন্ধৰ চাৰিটা অবয়ব আক হুট। অংগৰ অৱস্থিতি মানি লোৱা দেখা যায়। প্ৰথম অবয়বৰ প্ৰ বা ক্ৰমৰূপ পৰিচিত। এই অংশত গীতৰ বিষয়বস্তুৰ সূৰু আভাস থাকে আৰু পৰৱৰ্তী প্ৰতিটো অবয়বৰ অন্তত প্ৰথম অবয়বটো পাই বিজ্ঞান লয়। পাৰে পদ অংশহে গীতৰ প্ৰকৃত বিষয় বস্তু জ্ঞাপক। অন্তৰা, সকাৰী আৰু আতোপ—এই তিনিটা ভাগত পদাংশ বিভাজিত। আতোপ অংশত থাকে গীতিকাকৰ ভণিতা। (৬)

বৰগীতৰ বিভিন্ন গুণসে লক্ষ্য ৰাখি ইয়াক তঃ বানীকাত কাকতিয়ে noble numbers, কানিৰাব মেখিয়ে great song বা song celestial আৰু বেৰেজনাথ বেজবৰুৱাই holy songs আখ্যা দিছে। তঃ মহেশ্বৰ নেওৱে উপবিষ্টত আলোকিত সকলৰ সজাব আলোকত ইয়াৰ অধিক অৰ্থবহু সংজ্ঞা থিয় কৰ ইহে এবেদৰে। সংগীত শাস্ত্ৰীয় কিছুমান ধৰাবজা বিষয় মানি চলিলেই বৰগীত নহয়; বৰগীতৰ আৰু কেইটিমান বিশেষত্ব

(৪) বানীকাত কাকতি—পুৰণি অসমীয়া সাহিত্য, শিটি ৭০ (৫) বৰগীতক বৰগীত, শিটি ১৬ (৬) বাজবোহন নাম—জীৱাবোধেশ্বৰ বৰগীত (১৯৪৫) শিটি ১০

আছে। বৰগীত সাংসাৰিক জগতৰ প্ৰেম কাহিনীৰ পৰা সম্পূৰ্ণ মুক্ত, আধ্যাত্মিক জীৱন উপাষণা প্ৰসংগৰ গীত। (৭)

বৰগীতবোৰ বিভিন্নভাগত বন্ধ্যা। ইয়াত অহিব, আশোৱাবী, কল্যান, কেদাৰ, গৌৰী, বসন্ত, ধনত্ৰী, নাট-মন্ত্ৰাৰ, বসন্ত ভূপালী, মাহুৰ ধনত্ৰী, ত্ৰি আৰু সুহাই—এই কেইটা বাগৰ অৱস্থিতি লক্ষ্য কৰোঁ। (৮) বৰগীতত তালৰ অনুশ্লেষ মন কৰিব লগীয়া।

শংকৰদেৱে প্ৰথমবাৰ তীৰ্থভ্ৰমণ কৰোঁতে বদৰিকাশ্ৰমত উপস্থিত হৈ পোন প্ৰথমে বচনা কৰে “মন মেৰি বাম চৰণহি লাগ” বৰগীতটি। (৯) ইয়াৰ পাচত ছকুৰি বৰগীতৰ সৃষ্টি। অবশ্যে সিবোৰ বৰাপটাৰ কমলা গাহনে আওৰাৱলৈ নিওঁতে চুঁতমহীয়া বনপোৰাজুইত পোৰা গ’ল—বিভিন্নজন পাঠকৰ স্মৃতিৰ পৰা মাথো চৌৱিংশটা বৰগীত উদ্ধাৰ কৰিব পৰা হ’ল (১০)।

বৈষ্ণৱ ঐতিহ্য অনুযায়ী বৰগীত সমূহ ছটা শ্ৰেণীত বিভা-
জিত—(ক) লীলা (খ) বিবাহ (গ) বিবক্তি (ঘ) পৰমার্থ (ঙ) চৌৰ আৰু (চ) চাতুৰী। ভগৱান ত্ৰিকৃষ্ণৰ বিভিন্ন লীলাৰ বিচিত্ৰ কাৰ্যই গীতি গুচ্ছৰ বৰ্ণনীয় বিষয়। লীলা বিৱৰ্ণৰ গীতবোৰৰ আকৌ চাৰিটা উপবিভাগ আছে—জাগৰণ, চালন, খেলন আৰু নৃত্য। ‘বিশোদাই পুৱা কৃষ্ণক টো পানিৰ পৰা জগাই, পুৱাই-বোৱাই, শিকাই উঠাই, সমনীয়া গোপহালকৰ লগত গৰু চাবলৈ পঠোৱা চিত্ৰসমূহ জাগৰণ গীতত বৰ্ণোৱা হয়। আভীৰ বালকৰ লগত বৃন্দাবনলৈ গৰু চাবিবলৈ যোৱা আৰু সন্ধিয়া গৰু লৈ ঘৰলৈ উভতি অহাৰ বিবৰণ চালন গীত আছে। বৃন্দাবন বা যমুনাৰ বালিত গৰু চৰিবলৈ এৰি দি সমনীয়া গোপ বালকৰ লগত কৃষ্ণই খেল-খেলালি কৰাৰ বৰ্ণনা খেলনৰ গীত সমূহত প্ৰকাশ হৈছে। সমনীয়া সকলৰ সংগত নৃত্য বা গোপীসকলৰ মাজত নৃত্যবন্ত কৃষ্ণৰ বৰ্ণনাই হৈছে নৃত্য-গীতৰ বিষয়বস্তু।” (১১)

(৭) মহেশ্বৰ নেওগ—অসমীয়া সাহিত্যৰ কণ্ঠধ্বনি, পিটি ১১১ (৮) বৰবৈষ্ণৱ বৰগীত, পিটি ২৭-২৮ (৯) বৰদোৱা—ভকতকৃষ্ণ, পিটি ২৭ (১০) M. Neog—The bhakti cycle of Assamese Lyrics. Journ of the G. U. I pp 54 (১১) বিমুক্তি দুখৰ বন্ধ্যা—ঈশাৰ আতা আৰু ঈশাবানন্দ দেৱৰ গীত (১৯৪৪) পিটি ১৬-১৭

ভক্তি বিচিত্র রূপ বিচিত্র নীতিব মাতেষি সার্থক রূপ
প্রকাশনাগত দেখা যায়। ভক্তি ত্রিনিবিধ—সেবী ভক্তি, কাম
ভক্তি আৰু প্রেম ভক্তি। বসন্তী ভক্তি প্রেমভক্তি। ভক্তিই
নামান্তর। এই পন্থায়ই ভক্তি লাভ, সুখ, কামনা লাভ, মঙ্গল
—এই চতুর্থাধিনিষ্ট। যন্ত্রণাকর বসন্তীভক্ত প্রথম ত্রিনিবিধ
নির্ভর আছে। যানর ভীতন কণ্ডাকর; ধনজন, জীবন-সেব
সকল। ক্ষেত্রীয়া। (১১) সংসারখন মায়াময়। কবিত্বাকর
ভর ভর ভবনর একমাত্র উপায়—হবিভক্তি। যনেই সমস্ত
সুখর আদিয়েল। পতিকে দিও দিও করি একাক্ষনে হবি
ভজন। কবিত্বাকর প্রকৃত সুখ লাগিব সকল পাও পাবি। (১২)
সংসার চক্রেত ভ্রমণরত কবির খেদ আর অকল্যাণকর একমুখিত
বসন্তীভক্তে কবিত্বাকর। জাগতিক ভর বেদনাব পবা হাত নাতিদৈ
কবিয়ে একাক্ষিক ভাবে ভগবান কীৰ্ত্তনর পাঠ্যরত, অমর
কথা লগাটি মনোহর। (১৩)

বৰগীতবোৰত জুৰিহীন ঐক্যৰ জাগতিক সৌন্দৰ্য (২, ২৩, আৰু ২৪ নং) আৰু ন্যূন ধৰ্মৰ প্ৰশংসাকৰে (৮-১১, ১২, আৰু ১৩ নং) লগতে গোপীপ্ৰিয়বোৰে হিতাকৰণী বৰ্ণনা পৰিস্ফুট হৈছে। ঐক্য কবিহীন গোপীপ্ৰিয়কলৰ ভূমিৰ ব্ৰথা। সেই কাৰণেই তেওঁলোকৰ 'চান্দ চন্দন, বুলু ফলু, সাধাৰ'। কেপৰ বিহীন হিৰু কবিয়ে, 'শৰীৰে।' (৩০ নং) ঐক্যকই গোপীপ্ৰিয়কলৰ প্ৰাণকৰন ল'বলৈ উদ্ধতক পঠিয়াই দিয়াও গোপীপ্ৰিয়কলৰ উদ্ধতক বি মজ্জা সুধি'ছ—জাত প্ৰেমিকা গোপীৰ কণ নেদেখো—প্ৰেথো ততা গোপীৰ স্নিগ্ধ কাণ্ডিহে। লীলা, দিবহক পীতব ভিতৰত চান্দন, ফেলন আৰু নৃত্য বিহতক পীতেই প্ৰধান। 'হেৰু মাই চেলি গিলন যথাত' (২২, নং) গীতটি ছালন দিবহক, পীতব সুন্দৰ নিদৰ্শন। 'হৰিক বয়ন হেৰি মাই' (৩০ নং), বৰগীতটি প্ৰকাশিত বৈজ্ঞানিক, বনে'কট চহক কিত সুধু প্ৰসাধী। তক, কবি প্ৰবন্ধ-

(১২) অ'থবা যখন তখন জীবন যৌবন অবিরত এই আসাদ । শূকর পিয়ার সবুজ
আসাদ ক'থা ক'থা কাহেবি সত্য । (১৭ নং) (১৩) উরি ফণী মুক্ত হই
ফলদেয় বই বঁক মুই উ'বি ডেবি নামা । (১৪) (১৫) ১১, ১২, ১৩, ১৪
১৫ নং দীর্ঘ চ'ওক ।

দেৱৰ দৃষ্টিত বাম কৃষ্ণৰ কোনো প্ৰভেদ নাই। বামচন্দ্ৰৰ জন্ম বাত্ৰাৰ বৰগীতটি (৩নং) এই তিনিভৈ নবন্যায়। গীতটিৰ পঞ্চচয়ন, হুঙ্ক বৈচিত্ৰ্য আৰু অলংকাৰ প্ৰয়োগৰ প্ৰাচুৰ্যই ইয়াক এনে অপূৰ্ণ ক্ৰী প্ৰদান কৰিছে যে বাৰ তুলনা অসম্ভৱ বিবল। অবশ্যে অন্যান্য বৰগীতসমূহতো অমুপ্ৰাণ, বসক, উৎপ্ৰেক্ষা, বিবোধ আৰু স্বভাৱোক্তি অলংকাৰৰ পয়োভৰ উপেক্ষা কৰিব নোৱাৰি। (১৫) ভক্তিৰসাত্মক এই বৰগীতবোৰৰ ভাৱ আৰু ভাৱাত মৈথিল কোকিল বিভাপতিৰ (১৬) উপৰি চৰ্যাপদৰো পৰোক্ষ প্ৰভাৱ লক্ষণীয় কথা। (১৭)

বৰগীতৰ দৰে নাটক গীতবোৰো বাগবিশিষ্ট। অবশ্যে বৰগীতবদৰে সিৰোৰ স্বৰ সম্পূৰ্ণ নহয়। উপদেশৰ বাণী তাত তেনেই সৌমিত আৰু প্ৰসংগৰ প্ৰাবল্যত সিহঁতক গোৱাৰো কোনো ব্যৱস্থা নাই। হ'লও হুঙ্ক বৈচিত্ৰ, অলংকাৰ প্ৰয়োগ আৰু পঞ্চচয়নৰ ফালৰ পৰা সিৰোৰ বৰগীততকৈ নিম্নমানৰ ভূমিৰ নোৱাৰি।

মহাপুৰুষৰ 'নাটকীয় ভটিমা'ৰ বিষয়ে ইতিমধ্যে আভাস এটি দিয়া হৈছে। নাটকীয় ভটিমাৰ উপৰি দেৱ ভটিমা আৰু ৰাজ ভটিমাখিনিও সৌন্দৰ্য বিবৰ্জিত নহয়। 'বন্দো মোবিন্দা মোপী জনমানন্দা' আৰু "জয় জগদীশ ইশ জয়হাৰী" এই দেৱ ভটিমা দুটিত প্ৰকাশ পাইছে তপস্বান ক্ৰীকৃষ্ণ ৰাণ্য জীলাৰ বৈবিক চিত্ৰ। তিনিটা অংশত বিভাজিত "জয় জয় মৱ নৃপতি বসৱান" শীৰ্ষক ৰাজ ভটিমাত্তি মহাৰাজ নব-নাৰায়ণৰ শৌৰ্য-বীৰ্যৰ প্ৰশংসা কৰিত হৈছে'।

শংকৰদেৱৰ গীত-প্ৰবন্ধ সমূহ বৈকুণ্ঠ ধৰ্মৰ প্ৰসাৰত বিশেষ সহায়ক আছিল। ড॰ বাণীকান্ত কাকতিয়ে ক'বৰ দৰে, 'পাখি লগা কাঁড়ৰ দৰে শংকৰ আৰু শংকৰদেৱৰ গীতবোৰ উৰি ফুৰি য'তে পৰিছিল ত'তে নৱ আধ্যাত্মিক ভাৱৰ গুটি সিঁচিছিল।' (১৮) চৰিত পুৰিষোবত ইয়াৰ একাধিক দৃষ্টান্ত সন্নিৱিষ্ট হৈছে। বামচন্দ্ৰ ঠাকুৰ আৰু দেৱান চিলাবাৰে শংকৰদেৱৰ ওচৰত শিষ্টৰ মোৱাই ইয়াৰ উৎকৃষ্ট উদাহৰণ।

(১৫) B. P. Chelliah ed—Sankaradeva 129-30 (১৬) বাক্যমোহন

নাথ সম্পাদিত মহাপুৰুষ ক্ৰীষ্ণকৰদেৱৰ বৰগীত (২য় ভাগ ১৮-১৯ নং)

ঋতুপু(১৭) পৰীক্ষিত হাজৰিকা—তৰাপণ (১৯৭০) পৃষ্টি ৫১-৫০ : 7

(১৮) বাণীকান্ত কাকতি—পুৰণি অসমীয়া সাহিত্য পৃষ্টি ১৪ : ১৪

তুংবণি

পাত/শাখা	আছে	হ'ব	পিঠি/শাখা	আছে	হ'ব
৩।১৮	Sankaradeva	Sankaradeva	৬৬।১৫	বি	মাঝি
১১।১৫	মুদ্রণালয়	মুদ্রণালয়	১৬	মাজত	মাজত
৩২	কাঁচা	কাঁচা	১৭	ম	ম
১৩।২২	কালীবাগময়ী	কালীবাগময়ী	১৮	ম	ম
১৫।৪	নেওক	নেওক	২৭	প-প	পা-পা
১৬।৩	প্রদর্শন	প্রদর্শন	২৮	অপাধন	অপাধন
১৮।১৫	কঠোপনিষদ	কঠোপনিষদ	৭২।১৮	সংস	সংস
২৬।৮	সঙ্কট	সঙ্কট	২৯	বিচিত্র	বিচিত্র
৩১।১	এক	এক	৩	ক	ক
৩৬।১২	কম ঘাইকৈ	কম ঘাইকৈ	৭৬।১২	ককলী	ককলী
৩৯।৪	বহা	বহা	২৩	Sankar	Sankara
৪১।১২	চুটাত এটা	চুটাত এটা	৭৮।৪	সংস	সংস
	সাধাষণ X	সাধাষণ ধর্ম	৮২।১৭	অচলিত	অচলিত
১০০-১৪	বন্ধু পদ্য	বন্ধু পদ্য	৮৬।১০	পদ্য	পদ্য
৪৩।২	আঠর	আঠর	৮৯।২৪	যো	যো
৪৫।১৭	অধাধন	অধাধন	২৫	হাতী	হাতী
১৮-১২	অতর্কিত	অতর্কিত	৩০।৪	আবতন	আবতন
৫০।১৮	বলিচলন	বলিচলন	১৭	৮০০	৮১০
৫০।১৮	X লও	সকলেও	২২।৪	অলমত	অলমত
১২	X ত	হানত	২৩।৪	হাত	হাতী
২০	X টু	অবচট	৮	বর্ণা	বর্ণা
২১	X X	কোনো	২৫।৭	চিহ্ন	চিহ্ন
৫৮।১২	কব	কবি	১৫	মঙ্গলয়ত	মঙ্গলয়ত
৬২।৫	চর্চাল	চর্চাল	৩৫।৭	লভিক	লভিক
১৬	মোহবি	মোহবি	১০	চকচিকা	চকচিকা
২৭	পথহাব	পথহাব	১০১।১২	কর্মকাণ্ডী	কর্মকাণ্ডী
৬০।১০	উল্লেকযোগ্য	উল্লেকযোগ্য	১৭	মার্কভের	মার্কভের
৪	অটম	অটম	১২৮।২৭	মোহবা	মোহবা
১০	উল্লেক	উল্লেক	১৩০।১৮	ভাসক	ভাসক
২২	বাঙ	বাঙ	২৩	মামোহর	মামোহর
৬৫।২০	মোহবি	মোহবি	১৩৫।২৩	পবিত্র	পবিত্র
২৩	জিবোভাই	জিবোভাই	৩০	প্রতিবন্ধন	প্রতিবন্ধন

পিঠি/শাৰী আছে হ'ব ৩৫ ২৪ পিঠি/শাৰী আছে হ'ব

১৩৫।২১	মায়াবুল	মায়াবুল	১৬৬।১২	বলো	বালো
১৬৬।৪	আলোচনা	আলোচনী	১৬৭।১৮	লখচুড়	লখচুড়
১৬৭।২	নববিধা	নববিধা	১৬৮।২৮	১৪, ১৫	১৫, ১৬
১৬৮।৩০	বামানী	বামানী	২৯	হৰিশচন্দ্ৰ	হৰিশচন্দ্ৰ
১৬৯।২৯	ভাবানুগামী	ভাবানুগামী	৩০	X	১৬নং পাহাৰীকা
১৬৯।২	মেধী	মেধী			চাওক
১৬৯।৪	হৰিশচন্দ্ৰ	হৰিশচন্দ্ৰ	১৬৯।১	ভোজ	ভোজ
১৫	কৰ	কৰে	২১	X X	চন্দ্ৰ বহু
২৯	হৰিশচন্দ্ৰ	হৰিশচন্দ্ৰ	৩০	X	বৰ্ণ পত্ৰ
১৬৩।১৬	বসন্ত	বসন্ত	১৭০।২৬	(২১)	,
১৬৫।১১	শাদুল	শাদুল	২৭	(২২)	(২১)
২৯	হৰিশচন্দ্ৰ	হৰিশচন্দ্ৰ			

। অভিমত ।

। উনবিংশ শতাব্দীত তেজপুৰ অঞ্চল ।

শ্রীনাৰায়ণ দাসে শোণিতপুৰ (তেজপুৰ) অঞ্চলৰ আঞ্চলিক পৰিচয় ইতিহাস আদি বিভিন্ন দিশৰ কথা ডাঙি ধৰিবলৈ প্ৰয়াস কৰিছে আৰু এই বিষয়ে তেওঁৰ কেইবাটাও বচনো আমাৰ চকুত পৰিছে । বিভিন্ন তথ্য সম্বলিত এই পুথিকাখনিত উনবিংশ শতাব্দীৰ তেজপুৰ অঞ্চলৰ কথা ডাঙি ধৰিবলৈ গৈ লেখক ভালেমান কথা সামৰিছে আৰু বিভিন্ন তথ্য পাতি আৰু গম্বৰ আগ্ৰহ লৈছে । গ্ৰন্থখনিৰ তথ্য পাতি আদি পাঠকৰ কামত আহিব । মাটিজৰীপ চাহখেতি, শিক্ষাব্যৱস্থা আদি তেজপুৰ তথা দৰ জিলাৰ বহুত কথাই ইয়াত তুলি ধৰা হৈছে । —আমাৰ প্ৰতিনিধি (১৮ বছৰ পঞ্চমসংখ্যা)

। পাঠ সমীক্ষাৰ ভূমিকা ।

একো নথকাত এই সৰু পুথিখনিয়েই মালুহক পাঠ সমীক্ষা বোলা নতুন বিষয়টোৰ অন্তৰ্গত চিনাকি এটা দিব পাৰিব । —ড॰ মহেশ্বৰ নেওগ (২২-৬-৭৮), এই বিষয়ৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰী আৰু অধ্যাপকসকল লোক পুথিখনিৰদ্বাৰা যে উপকৃত হ'ব তাত সন্দেহ নাই । —দৈনিক অসম (২ জুন ১৯৭৮), পাঠ সমীক্ষা পদ্ধতিৰে ইতিপূৰ্বে অসমীয়া গ্ৰন্থ সম্পাদিত হৈছে যদিও এই গ্ৰন্থখনিহে পাঠ সমীক্ষা সম্পৰ্কীয় অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰথম পুথি । পাঠ সমীক্ষা সম্পৰ্কিত অসমীয়া ভাষাত বৰবেছি আলোচনা হোৱা নাই । এই সৰু গ্ৰন্থখনিত লেখকে পাঠ সমীক্ষাৰ গুণ আৰু পাঠ্য সাহিত্যৰ পাঠ সমীক্ষা পদ্ধতিৰ প্ৰয়োগ, পুথিৰ জুল সোমোৱাৰ কাৰণ গ্ৰহণ-বৰ্জন সন্দেহ পৰিবৰ্তন আদিবহাৰা পাঠ পোষনৰ প্ৰচেষ্টা ইত্যাদি পাঠ সমীক্ষা সম্পৰ্কীয় প্ৰয়োজনীয় সকলোকৰাৰ চমু আলোচ কৰিছে । এই দিশবপৰা উৎসাহী পাঠকে গ্ৰন্থখনৰ পাঠ সমীক্ষা সম্পৰ্কীয় ভালেমান কথাৰ সন্ধান পাব । —অসম সাহিত্য সভা পত্ৰিকা, পঞ্চ- জিৎ ১৯৭৮ চতুৰ্থ সংখ্যা , এই পুথিখনে আমাৰ এটি ডাঙৰ অভাৱ পূৰণ কৰাৰ লগতে পাঠ সমীক্ষাৰ ক্ষেত্ৰত বিস্তৰ আলোচনাৰ পথো মুকলি কৰা হৈছে । অসমীয়া ভাষা আৰু ইয়াৰ প্ৰাচীন সাহিত্যৰ অধ্যয়নী সকলৰ বাবে এই পুথিখনে যে মহৎ উপকাৰ সাধিব তাক কোৱা বাহুল্য নাই । —শ্ৰীৰম্যদাস চৌধাৰী (১৮-৯-৭৮)